

NAMN OCH BYGD

TIDSKRIFT FÖR NORDISK
ORTNAMNSFORSKNING

104 · 2016

NAMN OCH BYGD

TIDSKRIFT FÖR NORDISK
ORTNAMNSFORSKNING

UTGIVEN AV KUNGL. GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN
FÖR SVENSK FOLKKULTUR

REDAKTÖRER
STAFFAN FRIDELL, EVA NYMAN, PER VIKSTRAND

REDAKTIONSRÅD
TERHI AINIALA, VIBEKE DALBERG, LARS-ERIK EDLUND, LENNART
ELMEVIK, BENT JØRGENSEN, STAFFAN NYSTRÖM, TOM SCHMIDT,
SVAVAR SIGMUNDSSON, INGE SÆRHEIM

With English summaries

Årg. 104 · 2016

KUNGL.
GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN
FÖR SVENSK FOLKKULTUR
UPPSALA

Distribution
eddy.se ab
VISBY

Utgivet med bidrag från
Nordiska publiceringskommittén för humanistiska och
samhällsvetenskapliga tidskrifter

För bedömning av manuskript till uppsatser i Namn och bygd anlitas
vetenskapliga granskare utanför redaktionen

ISSN 0077-2704

© Respektive författare

Printed in Sweden 2017
Textgruppen i Uppsala AB

Innehåll

<i>Ainiala, Terhi, Jørgensen, Bent & Nyström, Staffan</i> : Storstadens språkliga dimension. Synpunkter på en stilistisk-retorisk analys av urbana ortnamn i Köpenhamn	115
<i>Andersson, Thorsten</i> : Dateringen av supradentalerna <i>m</i> , <i>rs</i> , <i>rt</i> i Sverige. Ortnamnens bidrag	5
<i>Fellows-Jensen, Gillian</i> : Robert (Rob) Rentenaar 23/9 1938–9/5 2016	129
<i>Göransson, Sölve</i> : Lilla Horn och Degerhorn på Öland. En förväxlingshistoria	63
† <i>Huldén, Lars</i> : Tölö, stadsdel i Helsingfors, och några andra namn på Töl-	97
<i>Nordisk namnforskning 2015</i>	143
<i>Sørheim, Inge</i> : Oddvar Nes 27/12 1938–18/9 2016	135
<i>Bórunn Sigurðardóttir</i> : Den nya ortnamnslagen på Island. Immateriellt kulturarv och säkerhetsfrågor	51

Smärre bidrag

<i>Andersson, Thorsten</i> : *Skipalið – ett runsvenskt spökord	165
<i>Fridell, Staffan</i> : Torsvid	166
<i>Strandberg, Svante</i> : <i>Fiskeris</i> och <i>Flantsås</i>	167

Recensioner

<i>Briggs, Keith & Kilpatrick, Kelly</i> . With contributions and photographs from <i>Edward Martin</i> : A Dictionary of Suffolk place-names (2016). Rec. av John Insley	169
<i>Burns, Alison</i> : Field-names of North-East Scotland: a socio-onomastic study (2015). Rec. av Elin Pihl	172
<i>Dam, Peder</i> : Bebyggelser og stednavnetyper. Udg. af Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut (2015). Rec. av Per Vikstrand	174
<i>Innovationer i namn och namnmönster</i> . Handlingar från NORNA:s 43:e symposium i Halmstad den 6–8 november 2013. Red. av Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson, Maria Löfdahl & Lena Wenner (2015). Rec. av Staffan Fridell	175
<i>Macniven, Alan</i> : The Vikings in Islay. The place of names in Hebridean settlement history (2015). Rec. av Berit Sandnes	177
<i>Det medeltida Sverige</i> 1. Uppland 10. Häbo härad, Sigtuna stad. [Av] <i>Annika Björklund</i> (2014). Rec. av Staffan Fridell	179
— 2. Södermanland 4. Daga härad. Villåttingen. [Av] <i>Hanna Källström</i> (2014). Rec. av Svante Strandberg	179
<i>Namen in Altbayern</i> . Gesammelte Beiträge zu Ehren von Josef Egginger und Günter Schneeberger. Hrsg.: Katrin Simbeck & Wolfgang Janka unter Mitwirkung von Martina Kürzinger (2013). Rec. av Svante Strandberg	180
<i>Nübling, Damaris, Fahlbusch, Fabian & Heuser, Rita</i> : Namen. Eine Einführung in die Onomastik. 2., überarbeitete und erweiterte Aufl. (2015). Rec. av Eva Nyman	182

<i>Nøvn í strandamentanini/Navne i kystkulturen</i> . Forelæsninger fra det 41. NORNA-symposium i Tórshavn 2.–4. juni 2011. Red.: Tina K. Jakobsen, Kristin Magnussen, Anfinnur Johansen & Eivind Weyhe (2013). Rec. av Rikke Steenholt Olesen	183
<i>Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län</i> 13. Ortnamnen i Stångenäs härad 2. Naturnamn. Av Birgit Falck-Kjällquist (2015). Rec. av Tom Schmidt	186
<i>Skånes ortnamn</i> . Serie A. Bebyggelsenamn 19. Torna härad och Lunds stad. Av Göran Hallberg (2016). Rec. av Ola Svensson	188
— Serie A. Bebyggelsenamn 21. Villands härad och Kristianstads stad. Av Berit Sandnes (2016). Rec. av Mats Wahlberg	191
<i>Svenskt diplomatarium</i> 11:4. 1379. Utarbetat av Claes Gejrot, Ingela Hedström & Peter Ståhl (2014). Rec. av Svante Strandberg	193
<i>Vidberg, Maria</i> : Ortnamn i kontakt i Helsingfors. Finska inslag i bruket av gatunamn i svenska kontexter (2016). Rec. av Staffan Nyström	194
Författarna i denna årgång	197
Förkortningar	199
Ortnamsregister 2015–2016	201

Dateringen av supradentalerna *rn*, *rs*, *rt* i Sverige Ortnamnens bidrag

Av Thorsten Andersson

Namn och bygd 104 (2016), 5–49.

Thorsten Andersson, Scandinavian Onomastics, Department of Scandinavian Languages, Uppsala University: The dating of the supradentals *rn*, *rs*, *rt* in Sweden: The contribution of place-names.

Abstract

A characteristic feature of standard Swedish and most Swedish dialects is single supradental (retroflex) sounds, formed by the assimilation of *r* to a following dental, *n*, *s* or *t*. To be able to date more precisely the emergence of these sounds, the author has compiled a large corpus of Swedish place-names. His study shows that there is evidence of supradentals from the first half of the 14th century onwards. The distribution established on the basis of place-names covers virtually the whole of the supradental dialect area of Sweden.

Keywords: Scandinavian languages, place-names, historical phonology, *l*-sounds, supradentals, cacuminal *l*.

1. Inledning

Utmärkande för svenskt riksspråk och de flesta svenska dialekter är enhetliga supradentalala ljud bildade genom assimilation av *r* och följande dental, *d*, *n*, *s*, *t*;¹ supradentalen *rd*, som i dialekter med tungspets-*r* normalt motsvaras av kakuminalt («tjockt») *l* (< urn. *rđ*), beaktas inte här (jfr dock nedan avsnitt 3 om supradental *rd* som antagen föregångare till kakuminalt *l*). Supradentalerna har sina motsvarigheter i Norge. Utbredningen av supradentalerna är nära förknippad med förekomsten av kakuminalt *l*, vars spridning täcker ett stort centralskandinaviskt område i Norge och Sverige, i Norge omfattande en stor del av riket utom en avsevärd del av kustlandet i väst och sydväst och utom Nordnorge (norr om Salten), på svenskt språkområde sträckande sig fr.o.m. Öland, norra Småland och norra Halland i söder t.o.m. området för norrländska mål i norr, vartill kommer Åland, delar av västra och sydvästra finländska

¹ Frågan om supradentalernas fonematiska status saknar relevans för detta bidrag om deras kronologi. Den diskuterades under en period ivrigt av sakkunskapen (Elert 1957 s. 45 f., Borgström 1963 s. 35 ff., 165 ff., Dahlstedt 1965 s. 76 n. 33 med hänv., Steblin-Kamenskij 1965, Malmberg 1968 s. 22, Rinnan 1969). Se härtill Sandøy 2005 s. 1857.

fastlandet samt en estlandssvensk strimma. (Se fig. 1; se vidare Haugen 1976 s. 276 f., maps 17, 18).²

Utbredningen av supradentaler stämmer, såsom framgår av fig. 1, inte helt överens med spridningen av kakuminalt *l*. Den viktigaste avvikelser föreligger på ett huvudsakligen nordsmåländskt område.³ Sydgränsen för kakuminalt *l* förlöper där sydligare än den för supradentaler. Denna bristande överensstämmelse är emellertid historiskt sett missvisande. Frånvaron av supradentaler på det nämnda området beror nämligen på en utbredd avsupradentalisering, dvs. övergång $\eta > n$, $s > s$, $t > t$. Denna avsupradentalisering gäller i Småland i stort för Jönköpings län, dvs. för följande härad: Vista, Tvetå, N. och S. Vedbo, Östbo, Västbo, Västra och Östra härad (i Njudung), vartill kommer det nu västgötska Mo. Avsupradentalisering är vidare delvis utmärkande för södra Östergötland, huvudsakligen Ydre. Nordöstra Småland (inom Kalmar län), bl.a. med häraderna N. och S. Tjust, Sevede och Aspeland, hör till det supradentala området, dock med tendens till avsupradentalisering. I söder möter avsupradentaliseringen en annan tendens. Inom området med bakre *r* förekommer vokalisering av *r* framför dental (med växlande vokalkvalitet); ett exempel är *Virestad* i Allbo härad i Småland (se nedan avsnitt 4 och Katalog 2 nr 47). Dessa dialektgeografiska förhållanden och därmed förknippade komplikationer utreds ingående av Gösta Sjöstedt (1936 s. 34 ff., 98 ff., 275 ff., se vidare Ålander 1932–35 1 s. 259 ff.).

Föreliggande undersökning syftar i första hand till att nå fram till en säkrare datering av supradentalerna, vidare till att belysa ljudföreteelsens geografiska spridning. Viktiga resultat har redan nåtts på dessa områden, men mycket återstår ännu att göra. En säkrare tidfästning av supradentalerna och precisering av deras utbredning betraktas som desiderata för forskningen (Eliasson 2002 s. 251). Min undersökning vill just bidra till att belysa supradentalernas ålder och i någon mån också deras utbredning på svenskt område under äldre tid.

² Supradentaler uppträder fakultativt också i färöiskan, varvid *rs* etc. uttalas som $[r_s]$ etc. men också som enhetligt ljud, $[s]$ etc. (Hagström 1970, Eliasson 2005 s. 1124). Sådana dubbelformer ger sannolikt en fingervisning om hur enhetliga supradentaler har utvecklats stegvis också på det norska och svenska supradentalområdet; jfr t.ex. $rn > r_n$, $rs > r_s$ i finlandssvenska dialekter (Ahlbäck 1971 s. 12) och uppgift om liknande former från Halland (Sjöstedt 1936 s. 276 n. 2). Se här till A. Noreen 1918–24 s. 298 f., Zetterholm 1938 s. 24.

³ På Gotland finns endast svaga spår av enhetligt supradentalt uttal av *r* + dental (se närmare Gustavson 1948 s. 171 ff.). Jfr Zetterholm 1938 s. 55, Bandle 1973 s. 89 n. 43 och karta 20 (= fig. 1 nedan). – Gotländskt material, som framkommit vid min excerpering, beaktas inte i denna framställning.

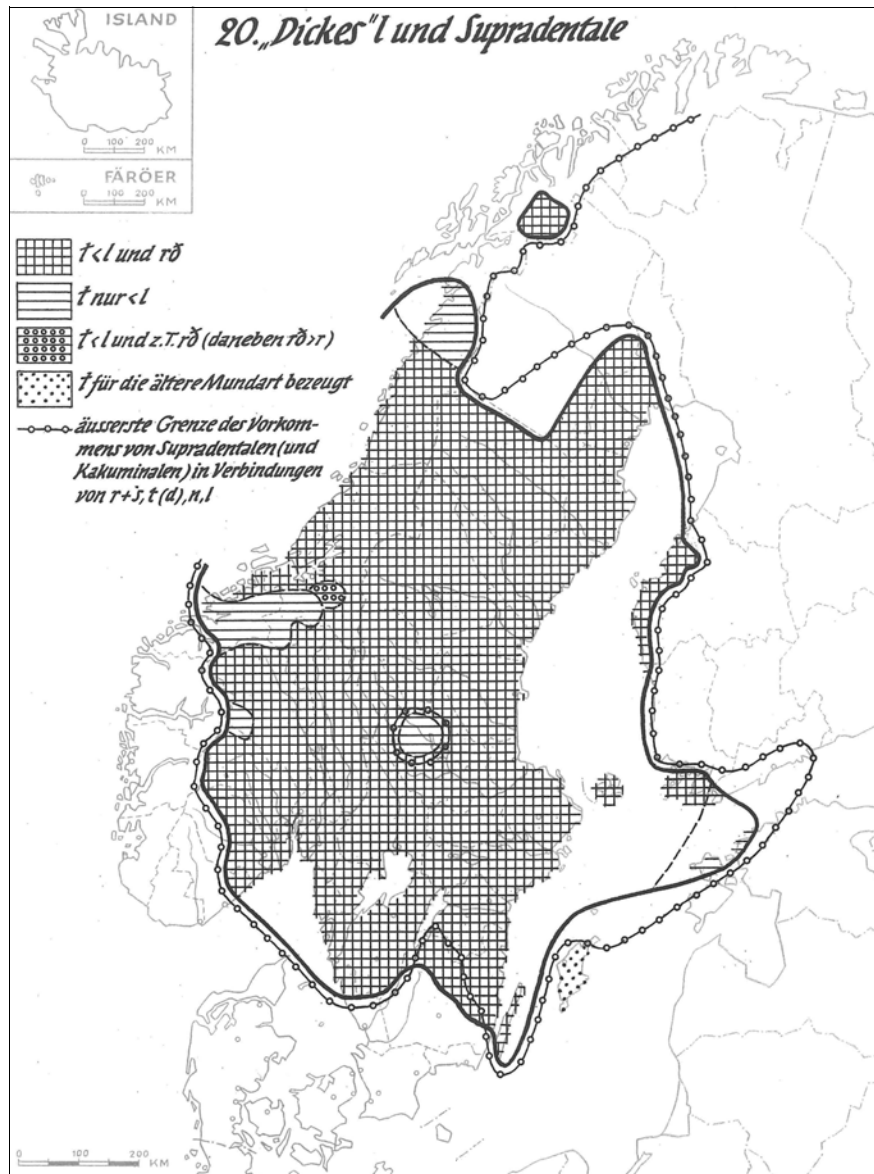

Fig. 1. Utbredningen av kakuminalt *l* och supradentaler på det nordiska språkområdet. Efter Bandle 1973, karta 20.

2. Forskningshistorik

Adolf Noreen är i sin fornsvenska grammatik (1904 § 276) inne på frågan om enhetligt assimilerat uttal av *ls* och *rs*, som han – dialektalt – hänför till yngre fornsvensk tid: »*r* und kakuminales *l* schmelzen im mschw. dialektisch mit folgendem *s* zu einem alveolaren, resp. kakuminalen *s*-(oder *sch*-)laut zusammen.» De båda ljuden har åtminstone legat nära varandra, och i skrift har detta lätt kunnat leda till växling av *ls* och *rs*.⁴ Noreen anför som exempel växlingen *Malstrand* ~ *Marstrand* i medeltida belägg på det bohuslänska stadsnamnet. Han antar att skrivningen med *rs* är äldre. Emellertid är förleden i *Marstrand* subst. *mal* 'grusbank' och formen med *ls* alltså den äldre (SOL s. 209), vilket Noreen (1918–24 s. 299) också senare uppmärksammat. Detta innebär att det är skrivningen *Marstrand* som tyder på enhetligt assimilerat uttal. Sådan form är belagd alltsedan början av 1400-talet (se Katalog 2 nr 58). Till samma tid kan hänföras alternativa medeltida belägg på bestämmningsleden i det östgötska häradsnamnet *Göstrings härad*: *Gölstring* ~ *Görstring* (se Katalog 2 nr 61). (Andersson 2014.)

Med hjälp av ortnamnsmaterial kan Adolf Noreen (1913 b) stödja sin datering av *ls/rs* med medeltida sammanfall också av *lt* och *rt* (se också A. Noreen 1905 s. 150 n. 3, 1913 a s. 146, 1918–24 s. 299 f.). Han visar att bynamnet *Arta* i Fristads socken i Vedens härad i Västergötland återgår på ett äldre namn på sjön Ärtingen, nämligen fsv. **Alte* (< **Alpte*) m., bildat till ett gammalt nordiskt ord för 'svan', fvn. *alpt*, *olpt* f. Ytterligare ett sjönamn med samma ursprung är känt från Västergötland. Det är belagt i formen *alti* i en förteckning över allmänningar i det medeltida Västergötland i en av bilagorna till handskriften med Äldre Västgöotalagen (ÄVgL & bil. 1 s. 197, 2 s. 180) och lever kvar i formen *Anten* (A. Noreen 1913 b, Strandberg 2011 s. 61 f.). Handskriften med förteckningen över allmänningar dateras till 1320-talet (Wiktorsson 2011 s. 24, 30).

Det anförda bynamnet *Arta* är belagt som *Artta* 1545 (SOÄ 11 s. 38). Till bynamnet *Arta* knyter emellertid Noreen (1913 b s. 6) namnet på en av allmänningskogarna i Västergötland, fsv. *Artuskogher* m. (SOÄ 11 s. 144, 147, Lundahl 1961 s. 4, ÄVgL & bil. a.st.), belagt som *artuscoghær* i nämnda förteckning. Förleden *Artu-* till bynamnet *Arta*, vilket till ursprunget är att förstå som den oblika, frekvent förekommande formen av sjönamnet **Alte* m., kommenteras inte av Noreen; hans intresse är koncentrerat på konsonantismen.⁵

⁴ Till frågan om identitet eller snarlikhet jfr Amund B. Larsen strax nedan och Lisse 1956 s. 164. – I föreliggande undersökning görs ingen strikt skillnad mellan identitet och snarlikhet, alltså mellan supradental och kakuminal realisering. Som sammanfattande term brukas vid behov *supradental*.

⁵ Ett belägg från 1348, *af Artu* (SD 6 nr 4302, s. 17), upptas i registret (s. 890) under *Arta* i Fristads socken, dock samtidigt betecknat med asterisk (= oidentifierat!).

Noreens resonemang förutsätter att *Arta* vid 1300-talets början har betraktats som femininum. Förekomsten av beläggen *alti* och *artuscoghær* i samma handskrift kan te sig något påfallande, men det ligger inget egendomligt i att etymologiskt identiska namn har traderats på olika sätt. Ett fornsvenskt bynamn *Arta* f. (< **Alte* m.) är visserligen inte styrkt men fullt tänkbart i början av 1300-talet. Så tidig sammansmältning av *lt* och *rt* får dessutom en tydlig bekräftelse i ett annat västsvenskt sjönamn **Alpte*, bildat till det gamla ordet för 'svan', nämligen det sjönamn som ingår i sockennamnet *Ärtemark* i Dalsland, belagt som *Aretamarkh* på 1330-talet (se Katalog 2 nr 59).

Om ortnamnens betydelse för dateringen av supradentaler se närmare avsnitt 4.

Sammanfall av nord. *lt* och *rt* antas på norskt område vara betygat ännu tidigare än under 1300-talets förra hälft. Den alltifrån 1255 belagda fornnorska varianten *áltið* vid sidan av *ártið* 'årsdag efter någons död; årlig själämässa' (översättning av lat. *anniversarium*) tolkas i norsk forskning ofta som tecken på enhetligt uttal av *lt* och *rt*. Amund B. Larsen (1914 s. 150 n. 1) yttrar sig så om de två varianterna: de »forutsetter rimeligvis [...], at skriverne uttalte forbindelserne **rt** og **lt** næsten eller ganske likedan i dette ord, ⚭: at **lt** og **rt** da som nu uttaltes helt eller næsten kakuminalt» (jfr Ronge 1993 s. 195). Samma uppfattning företräds av Marius Hægstad (1915 s. 92 med n. 1), enligt vilken formen »*áltið* [...] synest vera austnorsk». Denna tolkning av *ártið* och *áltið* tas sedan upp av Adolf Noreen (1923 § 252) och Didrik Arup Seip (1930 s. 216 ff., 1955 s. 112, 177).⁶ Den är väl företrädd inom norsk forskning. Endre Mørck (2013 s. 650) anför *ártiðahalds* > *altiðahaldz* (gen. sg.) i »mellomnorsk» som tecken på enhetligt uttal av *lt* och *rt*.

Fno. *áltið* vid sidan av *ártið* kan emellertid också ses som tecken på en inte ovanlig tendens att ersätta *r* med *l*. Det alternativet förespråkas av M. I. Steblin-Kamenskij (1965 s. 26 f.) och efter vad det förefaller också av NorrO (s. 36). (Om växling *l* ~ *r* se vidare nedan avsnitt 4, mot slutet.) Problemet med exemplet *ártið* ~ *áltið* är att det är enastående, utan stödjande paralleller. Staffan Fridell (2017 s. 160 f.) framhåller just det bristande empiriska underlaget (se härtill också Hoff 1978 s. 149, Heide 2010 s. 32). Denna brist talar för att försiktighet är tillrådlig.

Mot bakgrund av den här komprimerat återgivna diskussionen om supradentaler, som förts alltsedan förra hälften av 1900-talet, är det påfallande att Elias Wessén i sin svenska språkhistoria (1969 § 166) hänför uppkomsten av supradentalerna *rd*, *rn*, *rs*, *rt* först till nysvensk tid (Andersson 2014 s. 13), en uppfattning som också företräds av Gösta Bergman (1972 s. 103 f.). Wessén

⁶ Framställningen hos Seip 1955 s. 112, 177 är oförändrad i den tyska, av Laurits Saltveit bearbetade översättningen (Seip 1971 s. 120, 198 f.).

stöder sig på skrivningar som *baren* 'barn', *biören* 'björn' från 1600-talet, skrivningar som fonetiskt sett inte är helt entydiga och dessutom bör sättas in i ett dialektgeografiskt liksom också i ett stilistiskt sammanhang. Problemet berörs ofta i litteraturen: Hesselman 1905 s. 23 f., A. Noreen 1918–24 s. 13, 300, Kock 1921 s. 422 f., Zetterholm 1938 s. 24, 1942 s. 40 ff., Steblin-Kamenskij 1965 s. 26, Bandle 1973 s. 90 n. 52, Riad 2005 s. 1113. För en sammanfattande diskussion se Fridell 2017 s. 160–162, 165, som bl.a. hänvisar till uppläsningsspråk (med separat uttal av *r* och följande dental) vid sidan av normalt talspråk (se härtill också E. Noreen 1944 s. 121 f.). Sådant språk är i första hand att vänta i det vanliga, icke-propriella ordförrådet, och det är det som står i centrum för Wesséns intresse.

3. Konsonanten *l* i nordiskt fornspråk

En central fråga i diskussionen om supradentaler rör karaktären av konsonanten *l* i nordiskt fornspråk. Att det i detta har funnits *l* av olika kvalitet är en gammal insikt. Redan tidigt formulerar Adolf Noreen (1880 § 83), i väsentlig överensstämmelse med förhållanden i moderna dialekter, en regel att i samnordisk tid *l* var dentalt i uddljud, såsom långt och i urnordisk omedelbar förbindelse med dental, annars supradentalt/kakuminalt (samma uppgift hos A. Noreen 1913 a § 86).

Axel Kock har väsentligen bidragit till utredningen om olika *l*-ljud i nordiskt fornspråk. I en uppsats 1883 kan han visa att övergången av *iū* > *y* i ord som *blyg*, *flyga*, *klyva* har sin grund i att *l* inte varit dentalt utan supradentalt/kakuminalt, alldeles som i svenska dialekter (s. 9 ff.; se vidare Kock 1886 s. 464 ff.). Kock hänvisar till samma övergång i danskan (varom se nu Brøndum-Nielsen 1950 § 62, 179:3). Kock (1883 s. 12) kommer fram till att »fornsvenskan ägde kakuminalt (supradentalt) *l* i ordens början efter gutturaler och labialer»; Elias Wessén (1972 sp. 507) talar i detta sammanhang mera allmänt om »bakre *l*-ljud». Den speciella karaktären av *l* betingas i förevarande fall alltså av föregående konsonant. Härtill knyter Kock (1883 s. 11) en förmodan »att samma ljud förekom äfven i andra ställningar, där det nu användes af landsmålen».

Fredr. Tamm (1887 s. 78) kommer in på frågan om olika *l*-ljud i en studie över fonetiska kännetecken på lånord i svenskan. Han fäster uppmärksamheten på den fornsvenska assimilationen *ld* > *ll* i ursprunglig *ld*-förbindelse (med dentalt *l*) men inte i sekundär, genom synkope uppkommen sådan (med icke-dentalt *l*). Som exempel på ord med gammal *ld*-förbindelse nämner han bl.a. adjektivet *kall* (< tidigt germ. **kalða*-; Hellquist 1948 s. 435, Kluge & Seebold 2011 s. 466). Distinktionen mellan ursprunglig och oursprunglig

ld-förbindelse framhålls tidigt också av Adolf Noreen (1894 s. 320 f.). I Elias Wesséns svenska språkhistoria (1969 § 53) exemplifieras sekundär *ld*-förbindelse bl.a. med fsv. *valde*, pret. av verbet *vælia* 'välja' (< urn. **waliðē*). Detta *valde* (med icke-dentalt *l*) möter i svenska dialekter följdriktigt med enhetligt kakuminant eller supradentalt *ld/rd*-ljud, i supinum med *rt*-supradental (Åström 1888 s. 97, Götlind 1944 s. 57, 1947 s. 73, Ålander 1932–35 1 s. 195; se vidare Andersson 2014 s. 12 n. 2).

Till problemet om olika *l*-ljud återkommer Kock i uppsatsen Till frågan om supradentalt *l* och *n* i det nordiska fornspråket (1893), en uppsats av grundläggande betydelse.⁷ I anslutning till Tamm nämner han assimilation av ursprungligt *ld* till *ll* (s. 258 ff., 268). Kock knyter an till Adolf Noreens framställning 1880 och ansluter sig till dennes uppfattning om fördelningen mellan dentalt och icke-dentalt *l* (sammanfattat s. 268). Därutöver antar Kock (s. 255 ff.) att uttal med dentalt *l* förelegat »troligen efter vokal med infortis» (s. 268), dvs. i ord av typen *nyckel*, *gammal*, vilka i dialekterna växlar mellan dentalt och kakuminant *l* (se t.ex. Storm 1884 s. 109, Zetterholm 1938 s. 18 f.). Denna uppfattning har sedan stötts av Bruno Sjöros (1917 s. 26 ff.).

Noreens och Kocks uppfattning speglas sedan i Adolf Noreens grammatiska arbeten. I hans fornsvenska grammatik (1904 § 38:2) heter det att »*l* hat zweifache geltung», nämligen 1) »Dentales *l* anlautend, geminiert und in schon urn. verbindung mit einem dentalen konsonanten», 2) »Ein kakuminaler, zwischen *r* und *l* schwebender, laut ('dickes *l*') in übrigen stellungen». Bland exempel på det senare uttalet nämns, förutom fsv. *klýva*, *flýgha*, också *tala*, *øl*, *hvalper* 'valp', *balker* 'balk', *vælia* 'välja', pret. *valde* (< urn. **waliðē*) 'valde'. Något försiktigare uttalar sig Noreen i sin fornvästnordiska grammatik (1923 § 40): »*l* hat wahrscheinlich zweifache geltung». Med dentalt *l* räknar han här, liksom Axel Kock och Bruno Sjöros (se strax ovan), »wahrscheinlich auch nach schwachtonigem vokal».

Uppfattningen om olika *l*-ljud i nordiskt fornspråk får stöd av isländskan. Tidigt drogs fornisländskt språk in i diskussionen. Per Åström (1888 s. 97) konstaterar att det västerbottniska degerforsmålet har *ld* motsvarande fis. *ld*, t.ex. *fêld* 'fällde' (till fis. *fella* med långt *l*-ljud), men *d* motsvarande fis. *lð*, t.ex. *vâd* 'valde' (till fis. *velja* med kort *l*-ljud; se strax ovan). Fornisländsk ortografi, där *lld* i ord med gammal *ld*-förbindelse signalerar dentalt *l*, dras också in i diskussionen (Åström 1888 s. 98), en tanke som sedan tas upp av Hilding Celander (1906 s. 84 ff.). Ett viktigt framsteg är att Celander (s. 80 ff.) pekar på den roll som konsonantrimmet spelar i skaldediktningen, med

⁷ Frågan om olika *n*-ljud i nordiskt fornspråk tas här inte upp. Supradentalt *n* i norrländsk dialekt har setts som tecken på fornärvt supradentalt uttal, men det betraktas numera som sekundärt till ljudförbindelsen *rn* (Zetterholm 1942, Haugen 1976 s. 274).

halvassonans (*skothending*, med olika vokal) och helassonans (*aðalhending*, med samma vokal). Han visar att dentalt *l* i gammal *ld*-förbindelse (fisl. *ld*) inte rimmar med icke-dentalt *l* i sekundär förbindelse (fisl. *lð*). Två olika *l*-ljud låter sig också konstateras i den isländska Guðbrandsbiblía från 1584 (Bandle 1956 s. 147 ff., 1973 s. 89 med n. 47). Frågan om *l* i konsonantrim har senare ägnats en ingående studie av Jakob Benediktsson (1960). Han kan visa att isländskan i förbindelsen *ld* långt fram under nyare tiden har haft två olika *l*-ljud, svarande mot den fördelning som vi enligt ovan kan konstatera i svenskan. Först så småningom har det icke-dentala *l* på grund av låg frekvens bytts ut mot dentalt *l* (s. 46 ff.).

Förekomsten av olika *l*-ljud synes också vara dokumenterad i en forngutnisk runinskrift. På Åkirkebyfunten från o. 1200 skrivs pret. *skuldi* 'skulle' med stungen *l*-runa. Denna tolkas som tecken på att dentalt *l* avses, vilket är att vänta i den gamla förbindelsen *ld*. (Kock 1902 s. 157, Snædal 2002 s. 108, 112 ff.)

Det icke-dentala *l* anses i västnordiskan ha satt spår i den för fornisländskan och delvis för fornnorskan karakteristiska förlängningen av vokal före icke-dentalt *l* + konsonant i ord som *hálfir* 'halv', *hólmr* 'holme', *úlfr* 'varg' (A. Noreen 1923 § 124:3).

Det är alltså uppenbart att det funnits två fornnordiska *l*-ljud. Vid sidan av dentalt *l* har det funnits ett *l* som bildats med tungspetsen längre upp mot gommen (alveolart/kakuminalt). Närmare kan det senare ljudets kvalitet inte bestämmas (märk ovan Elias Wesséns opreciserade term »bakre *l*-ljud»); det kan inte utan vidare sammanställas med det för svenskt och norskt språk karakteristiska kakuminala (»tjocka») *l*, som möter motsvarande både äldre *l* och *rd*, t.ex. i subst. sv. *håll* och i adj. sv. dial. *håll*, svarande mot riksspråkligt *hård*. Icke-dentalt uttal av *l* har i det förra fallet hävd sedan urnordisk tid. Därmed är inte sagt att kombinationen av detta icke-dentala *l* + dental kunnat leda till förväxling med *r* + dental. Det synes snarare vara så att sammanfall/förväxling hänger samman med förekomsten av kakuminalt *l* < urn. *rð*. Åldern av kakuminalt *l* är liksom åldern av supradentaler omdiskuterad. Gösta Sjöstedt (1936 s. 284 ff.) kommer efter en lång utredning, där ortnamn och personnamn spelar en väsentlig roll, fram till slutsatsen att kakuminalisering av *rd* kan antas ha skett »tidigast 1200 och senast 1325» och »att kakuminaliseringens fortskridande till *l* skedde någon gång i början av 1300-talet, event. i slutet av 1200-talet» (s. 299, spärrat hos Sjöstedt). En närmare granskning talar för datering till 1200-talet (se nästa avsnitt).

Det är vid diskussionen av nordiskt *l* av grundläggande vikt att skilja mellan det från urnordisk tid traderade icke-dentala *l* och det under medeltiden uppkomna kakuminala *l* (< *rð*), en distinktion som inte alltid framstår som klar i den vetenskapliga debatten (jfr t.ex. Enger 1994 s. 135 ff.).

Förändringen av *rð* till kakuminalt *l* kan antas ha skett via övergång av *rd* (< *rð*) till enhetligt assimilerat supradentalt/kakuminalt *rd*, som i *bord* i svenskt riksspråk (A. Noreen 1923 § 252, Seip 1930 s. 217 f., 1955 s. 289, Kuzmenko 1997 s. 124 f., Riad 2005 s. 1113; jfr Jansson 1940 s. 157). En bekräftelse på sammanfall av *ld* och *rd* föreligger av allt att döma i ett belägg på fsv. *ardher* 'årder' i ett östgötskt diplom från 1316, nämligen *aalder* (Löfkvist 1976 s. 64 med n. 106 s. 69). Fsv. *ardher* möter sedan i svenska dialekter bl.a. i formen *ål* (med kakuminalt *l*) (Hellquist 1948 s. 1423 s.v. årder, Löfkvist 1976 s. 69 n. 106; jfr Ålander 1932–35 1 s. 257 f.).⁸ Som exempel på växling *rd* ~ *ld* nämner Adolf Noreen (1923 § 252) fvn. *súrdólir*, belagt efter 1300, för äldre *súldólir*, invånarbetesbeteckning till ortnamnet *Súladalr*, ett exempel som emellertid också kan ses som dissimilation *l-l > r-l* (NSL s. 435 s.n. Suldal).

Utanför det centralskandinaviska området med kakuminalt *l* och supradentaler har urn. *l* i princip generaliserats med dentalt uttal (Brøndum-Nielsen 1951 s. 80 f., Bandle 1973 s. 89 med n. 48). Sedda mot den här skisserade bakgrunden talar förhållandena i de nordiska språken för att vi i urnordiskan har att räkna med olika *l*-ljud, som fått en fortsättning på ett stort centralskandinaviskt område men annars lett till generalisering av dentalt *l*.

Erik Noreen (1944 s. 123 ff.) framhåller att i svenskan uttalet av subst. *hå*l med icke-dentalt *l* är äldre än uttalet av adj. *hå*l < *hård* med kakuminalt *l*. Det är en korrekt beskrivning, men den innebär ingalunda att *l* i subst. *hå*l alltifrån början haft samma uttal som *l* < *rð* i adj. *hå*l 'hård'. Fastmer är det karakteristiska kakuminala («tjocka») *l* med ursprung i urn. *rð* av allt att döma en novation som sekundärt har förts över till *l* med gammalt icke-dentalt uttal, ett *l* som alltså redan skilde sig från det dentala *l*. Det synes vara en sådan utveckling som Didrik Arup Seip (1955 s. 177) tänker sig: »Kanskje har overgang *rð* > *l* virket til at *l* har endret karakter og fått samme kakuminala uttale som oppr. *rð*». I själva verket framförs en sådan uppfattning redan av Joh. Storm (1884 s. 106 f.), och den har vunnit tämligen allmän anslutning (Zetterholm 1942 s. 37, Christiansen 1946–48 s. 138 f., Steblin-Kamenskij 1965 s. 23 ff., Bandle 1973 s. 89 f., Haugen 1976 s. 275, 278, Indrebø 2001 s. 129 f., Eliasson 2005 s. 1123).

Mot denna traditionella uppfattning opponerar sig Eldar Heide (2010). Liksom tidigare Hans Ronge (1993 s. 200) räknar Heide (s. 31 f., 35) med att kakuminalt *l* av nord. *l* är äldre än kakuminalt *l* av nord. *rð*. Heide betraktar de båda ljudövergångarna som oberoende av varandra men ser dem på ett djupare plan som strukturellt besläktade. De uppfattas som »utslag av den tendensen til retroflektering som dei sentralskandinaviske måla har» (Heide 2010 s. 36),

⁸ I detta sammanhang kan hänvisas till en jämförelse mellan uppkomsten av kakuminalt *l* («retroflex flap») i nordiskan och nyindiskan hos Stig Eliasson (2005 s. 1123 f.).

alltså den tendens som leder till uppkomsten av kakuminalt *l* och supradentaler.

Tidigare forskning har främst tagit fasta på det faktum att vi får räkna med *l* av olika kvalitet alltifrån urnordisk tid, nämligen dentalt *l* och icke-dentalt (»bakre») *l*. Det är det senare ljudet, det icke-dentala *l*, som enligt denna syn så småningom uppträder som kakuminalt *l*; den synpunkten är central i tidigare forskning.

Den traditionella synen på uppkomsten av kakuminalt *l* bygger i huvudsak på historiskt språkmaterial (ortnamn och icke-propriella ord). Heides framställning är närmast att se som en nystart med utgångspunkt från nordiskt dialektmaterial, med koncentration på motsättningen mellan *l* och *ll*. Kakuminalt *l* är enligt hans mening, så som han uttrycker det i rubriken till sin uppsats: »Retroflektert tydeleggjering av kort kvantitet». Dialektmaterialet underkastas av Heide en ingående, detaljerad jämförande analys. Denna kommer otvivelaktigt att vara viktig i den fortsatta dialektgeografiska diskussionen, men det känns inte övertygande att med Heide tänka sig en oberoende övergång av *l* och *rð* till kakuminalt *l*, ett exklusivt ljud, av J. A. Lundell (1910 s. 41) karakteriserat som »[d]et märkvärdigaste språkljudet på skandinavisk botten». Det synes utifrån det nordiska materialet mera tilltalande att – i anslutning till tidigare forskning – räkna med att ett äldre nordiskt icke-dentalt *l* sekundärt har anslutits till ett ur *rð* uppkommet kakuminalt *l*.

Den olika syn på det speciellt nordiska ljudet kakuminalt *l* som kommer till uttryck hos Heide och mig har språkhistoriskt intresse men saknar relevans för bedömning av det av mig sammanställda materialet, som visar på sammanfall/förväxling av *r* + dental och *l* + dental redan under fornspråklig tid.

Ett skäl för Ronge (1993 s. 200) och Heide (2010 s. 6, 13, 15, 31 f.) att betrakta uppkomsten av kakuminalt *l* ur *l* som äldre än uppkomsten ur *rð* (se ovan) är att det i Norge finns smärre områden, där endast *l* (inte *rð*) har gett upphov till kakuminalt *l*. Helge Sandøy (1996 s. 160) fäster uppmärksamheten på dessa områden (se också Skjekkeland 1997 s. 90 f.), men han nämner dem inte i en senare sammanfattande artikel (Sandøy 2005 s. 1857). De smärre språköar som det här är fråga om kan inte betraktas som avgörande bevis för kronologin. Här föreligger ett dialektgeografiskt problem, som det återstår att utreda.⁹

Det norska och svenska kakuminala *l* < *rð* synes enligt framställningen här-
ovan av allt att döma ha lett till att icke-dentalt *l* har ombildats och därmed be-
varats, medan utvecklingen på isländskt och sydiskandinaviskt område (utan
kakuminalt *l* < *rð*) har gått i motsatt riktning, nämligen till generalisering av

⁹ Därvid är att beakta att det enligt fig. 1 ovan i anslutning till två av de nämnda områdena också finns övergångszoner med kakuminalt *l* »< *l* und z.T. *rð* (daneben *rð* > *r*)».

dentalt *l*. Så synes utvecklingen av de nordiska *l*-ljuden kunna sammanfattas i grova drag. För att närmare komma åt *l*-ljudens historia krävs fördjupade studier av det nordiska dialektmaterialet (jfr t.ex. Larsen 1907 s. 137 f., Kuzmenko 1997, Heide 2010).

4. Ortnamnens bidrag till datering av supradentaler

I framställningen om supradentaler härovan intar ortnamnen en central plats. Av icke-propriellt material har fno. *áltið* vid sidan av *ártið* från norskt håll tillmätts stor vikt. I övrigt spelar det icke-propriella ordförrådet en helt underordnad roll i den hittillsvarande diskussionen, och anförda exempel är inte sällan omdiskuterade (Kock 1890 s. 34, 1893 s. 264, A. Noreen 1904 § 276, 1918–24 s. 298 ff.). Jfr om fsv. *aalder* vid sidan av *ardher* ’årder’ i föregående avsnitt.

För bedömningen av supradentaler och deras datering är ortnamnen den viktigaste källan. Eftersom den etymologiska innebörden i namnen trängs i bakgrunden och i stor utsträckning helt suddas ut, kan sammanfall av *rn* och *ln* osv. lättare komma till uttryck i namn än i icke-propriella ord. Om anknytningen till ett motsvarande appellativ känns levande, bibehålls däremot lätt den etymologiska stavningen av ortnamnen. Så skrivs t.ex. det hälsingska sockennamnet *Forsa* under både fornsvensk och nysvensk tid regelbundet med *rs* (SOHä 2:2 s. 44), det västgötska bynamnet *Dalshult* i S. Fågelås socken under samma tid däremot aldrig med *rs* (SOSk 7 s. 28). Märk dock det till ett sjönamn bildade *Dalstorp* (Katalog 2 nr 53) med *rs* vid sidan av *ls* under medeltiden.

Adolf Noreen bygger sin argumentation i avsnitt 2 ovan på ortnamn, och just ortnamn dras överhuvudtaget ofta in för att belysa supradentaler. Jöran Sahlgren kommer i sin doktorsavhandling 1912 in på frågan om supradentalernas ålder i svenskan (Sahlgren 1912–35 s. 72 ff.), nämligen i diskussionen om ett närkiskt sjönamn, *Gåssjön* (*Gårdsjön*), belagt med *rs* ~ *ls* vid 1600-talets mitt (Gårsiö- 1652, Gålsjön 1656). Framställningen i Noreens fornsvenska grammatik (1904 § 276) kompletterar Sahlgren med gårdnamnet *Yngersdal* i Södermanland med växling *rs* ~ *ls* under fornsvensk tid (s. 74), ett namn som närmare diskuteras av Svante Strandberg (se Katalog 2 nr 75). Lars Hellberg (1967 s. 100) framhåller att *-rs-* i närkiska ortnamnsbelägg från 1500-talets mitt kan återgå på *-ls-* likaväl som på *-rs-*. Själv snuddar jag vid supradentalproblemet redan i min doktorsavhandling (Andersson 1965 s. 252), nämligen vad gäller utvecklingen från fsv. *Gilstring* till nuvarande *Göstring* i det östgötska häradnamnet *Göstrings härad*, en fråga som jag senare åter tagit upp (Andersson 2014).

Förekomsten av enhetligt assimilerat uttal av *rs/ls* på 1400-talet kunde jag konstatera redan 1965 (a.st.). För att få ett säkrare grepp om dateringen av supradentaler, huvudsakligen i svenskan, har jag under årens lopp, i samband med andra studier och litteraturläsning, sammanställt en samling ortnamnsbelägg som visar på förekomsten av supradentaler under fornsvensk tid. Jag har också systematiskt gått igenom OAU:s register över medeltida ortnamnsbelägg. Ambitionen har varit att få med säkra relevanta fall från medeltiden; osäkra fall, som skulle ha krävt utförligare analys och argumentation, har utelämnats. Ett och annat »säkert fall» har med nödvändighet undgått min uppmärksamhet, något som bekräftas av att nya fall har dykt upp vid utarbetandet av denna framställning. Det sammanställda materialet har jämförts med den topografiska samlingen OAUt, med dess hänvisningar till etymologisk behandling och ibland även med ytterligare belägg.

Det här framlagda materialet är självfallet högst ofullständigt. Det erhåller visserligen en viss stadga i och med genomgången av medeltidsregistret, men fornsvenska ortnamnsbelägg är som bekant regionalt högst ojämnt fördelade. Materialet kan på sin höjd sägas vara representativt för den bevarade medeltida ortnamnsskatten i Sverige. Det bör emellertid med denna reservation kunna tjäna som en stabil grund för bedömning av supradentalernas ålder och utbredning i Sverige.

Först bör påpekas att belägg på supradentaler är legio under nyare tiden, alltifrån den äldsta nysvenskan. Ett urval läggs fram i Katalog 1. Huvudintresset inriktas därmed på medeltiden. Exempel med medeltida belägg som jag sammanställt presenteras i Katalog 2. Belägg anförs så långt som möjligt ur citerad litteratur, vid behov med komplettering. För namn, som inte är behandlade i litteraturen eller för vilka belysande belägg saknas i angiven litteratur, anförs ett urval belägg som visar namnens skriftradering. Anförda belägg är i så fall original, om inte annat anges.

Beläggmaterialet på supradentaler är överväldigande rikt och förblir så, även om något fall i stället skulle tolkas som växling $l \sim r$ (jfr nedan).

De allra flesta ortnamnsexemplen på supradentaler innehåller ljudförbindelsen *ls/rs*, men sammanfall av *ln* och *rn* och av *lt* och *rt* är också betygat. Övervikten av *ls/rs*-kombinationer beror på att dessa ljudförbindelser är så mycket vanligare än de andra. Detta beror i sin tur dels på att genitiv på *-s* av maskulin förled (främst mansnamn men i flera fall också sjönamn) är mycket frekvent, dels också på att efterleden *-sta(d)*, som börjar på *s*, är vanlig.

Här bör också nämnas det välbekanta utbytet av *-es-* mot *-ers-* (med parastiskt *r*) i fogen mellan för- och efterled i svenska ortnamn (von Friesen 1914 s. 15, Lundahl 1927 s. 93, 111, Sahlgren 1927 s. 61, 62, 77 f., Ödeen 1927–30 s. 84, Franzén 1937 s. 89, 113, 147, 150 f., 228 f.). Dessa utvidgade former är vanliga under nyare tiden (se t.ex. Franzén a.st.; ett exempel är *Ulberstad*,

nedan n. 14), men de är klart belagda redan under fornsvensk tid. Bynamnet *Höckerstad*, vars förled antas vara genitiv av ett mans(bi)namn **Høke*, förekommer två gånger i Björkekinds härad på Vikbolandet i Östergötland, i Kuddby resp. Ö. Ny socken. Beläggen uppvisar variantformer med parasitiskt *r* redan i början på 1400-talet: *j høkestadha* (2 ggr), *j høkerstadum* (2 ggr) 1409. Det är ovisst vilket Höckerstad som här avses (SOÖg 4 s. 26, 44). Bynamnet i Ö. Ny socken skrivs med *r* redan 1383: *j høkerstadhum* (SOÖg 4 s. 44). (Jfr Franzén 1937 s. 150, 169.) Från samma tid härrör ett belägg på det småländska sockennamnet *Gårdserum* (*Giæluesrum* 1370): *j Geluersrwma* sokn 1383 (SMP 2 sp. 151; för etymologin jfr SOL s. 101 f.), vidare ett belägg på det sörmländska sockennamnet *Sättersta* (de Setastum 1280–90-tal, SOL s. 309); innan *sætirsta* sokn 1384 12/3 Nyköping SRAp (SRP 2007); formen med *rs* brukas i det sistnämnda namnet sedan genomgående under fornsvensk tid (OAUt).¹⁰

Mot bakgrund av *-rs*-former under fornsvensk tid som de här nämnda föreligger möjligheten att ett så uppkommet sekundärt *rs* kunnat skrivas med *l* i stället för *r*. Ett sådant exempel föreligger uppenbarligen i det östgötska *Kemnerstad* (Katalog 1 nr 17), ett annat exempel möjligen i det likaså östgötska *Vinnerstad* (Katalog 2 nr 69). Jfr nedan n. 16.

Såsom nämns ovan i avsnitt 3 växlar i svenska dialekter dentalt och kakuminalt uttal av *l* i ord av typen *gammal*, *nyckel*. Sammanfall av *ls* och *rs* i en rad namn med tvåstavig förled av denna typ tyder på kakuminalt uttal av *l*, t.ex. (enligt Katalog 2) *Skynerstad* (skyndelstada 1453; nr 45) med ursprunglig förbindelse *ls* och *Håckerstad* (in hukurstadhum 1325; nr 62) med ursprunglig förbindelse *rs*. Samma mönster uppvisar de strax ovan nämnda ovanliga skrivningarna med *ls* för *rs* i den sekundärt uppkomna fogen *-ers-* < *-es-*. En jämförelse mellan ortnamn av här nämnt slag och respektive dialekter skulle här föra alltför långt.

De flesta medeltida beläggen (Katalog 2) är från 1400-talet, med fortsättning under början av 1500-talet. Belägg från 1300-talet är emellertid också väl representerade, från 1320-talet i Västergötland (nr 52), från 1330-talet i Dalsland (nr 59) och från mitten av 1300-talet i Småland (nr 39, 40), Östergötland (nr 66), Södermanland (nr 76) och Uppland (nr 85). Märk här också fsv. *aalder* 1316 vid sidan av *ardher* (ovan avsnitt 3).

De äldsta beläggen från 1320-talet (Västergötland) och 1330-talet (Dalsland) rör förbindelsen *lt/rt*. Det finns av allt att döma inget skäl att anta någon kronologisk skillnad för uppkomsten av de olika supradentalerna; de bör vara ungefär samtidiga, en åsikt som också företräds av Staffan Fridell (2017 s. 165). Det får ses som en tillfällighet att *ln/rn* är svagt representerat i medeltida

¹⁰ Jfr Katalog 2 nr 88.

namn, med endast ett (sannolikt) exempel (från Småland 1488, nr 43). Från nyare tiden föreligger exempel på sammanfall av *ln* och *rn* redan från 1540-talet, i Värmland (nr 31) och Jämtland (nr 36).

För Sveriges del kan vi alltså konstatera förekomsten av supradentaler alltifrån förra hälften av 1300-talet. Ännu något längre tillbaka har man i Norge velat datera uppkomsten av supradentaler (se ovan avsnitt 2). Stödet för detta antagande är formen *áltið* vid sidan det etymologiskt korrekta *ártið* alltifrån mitten av 1200-talet. Om vi beaktar de svenska ortnamnsbeläggen, är det i och för sig inte särskilt påfallande med en så tidig datering i Norge, men eftersom *ártið/áltið* också kan förklaras på annat sätt, kan det exemplet inte bära en sådan slutsats. För att komma vidare krävs här en undersökning av de norska ortnamnens vittnesbörd. Tills vidare får vi nöja oss med att konstatera att supradentalerna på skandinaviskt område är säkert styrkta alltifrån förra hälften av 1300-talet men att de kan vara ännu äldre. Enligt framställningen i föregående avsnitt hänger sammanfall/förväxling av *l* + dental och *r* + dental samman med förekomsten av kakuminalt *l* < urn. *rð*. Då supradentaler alltså är betygade från förra hälften av 1300-talet, får uppkomsten av kakuminalt *l* snarast förläggas till 1200-talet.

Ortnamnsbeläggen i de båda katalogerna, Katalog 1 för nyare tiden och Katalog 2 för medeltiden, visar spridning av supradentaler över i stort sett hela det nutida supradentala dialektområdet i Sverige (enligt kartan i fig. 1 ovan), dvs. alltifrån Öland, norra Småland och norra Halland i söder till Västerbotten i norr. Medeltida belägg enligt Katalog 2 finns från alla landskap alltifrån de nämnda i söder t.o.m. Uppland, Västmanland och Värmland i norr, vartill kommer Medelpad ännu nordligare. De medeltida beläggen kompletteras i norr med yngre belägg enligt Katalog 1. Från Dalarna, Hälsingland, Jämtland och Ångermanland finns belägg runt mitten av 1500-talet (1528–59), som klart pekar på medeltida supradentaler. Ett belägg från Västerbotten är från senare tid (1608). Det samlade beläggmaterialet belyser i stora drag utbredningen av supradentaler på svenskt område under medeltiden. Frågan om spridningscentrum och spridningsvägar tas här inte upp. Det framlagda materialet synes enligt min mening inte ge tillräckligt underlag för en bedömning av dessa frågor. Problemet lämnas därför här vidare till fortsatt diskussion (jfr Lindqvist 1943 s. 51, Ronge 1993 s. 200, Sandøy 2005 s. 1857, Heide 2010 s. 11, 33 ff., 37 f.).

Förhållandena i södra Sverige, närmare bestämt i Halland och Småland, kräver kommentar.

Halland delas i modern tid ungefärligen i två hälfter, med supradentaler i den norra hälften (Sjöstedt 1936 s. 276). I stort sett innebär detta att, från söder till norr, följande härad hör till supradentalområdet: Faurås, Himle, Viske och Fjäre (se härtill landskapskarta i SOH 3 s. 225). Inom detta område faller *År-*

nahylte i Faurås härad (Katalog 1 nr 6) och *Annestorp* i Fjäre härad (Katalog 2 nr 48). Utanför supradentalområdet faller däremot *Eldsberga* och *Tönnersjö* i Tönnersjö härad (Katalog 2 nr 49 resp. 50), vilka uppvisar belägg på *rs* för äldre *ls* 1502 resp. belägg på *ls* för äldre *rs* tidigast 1478.

För Smålands del får vi i tillägg till ett supradentalområde i dess moderna utbredning också räkna med ett område med avsupradentalisering (se ovan avsnitt 1). De flesta småländska ortnamnsbeläggen ligger inom detta äldre supradentalområde. Det gäller namn i Tvetå, Vedbo, Sevede, Tjust och Aspeland. Två ortnamn är från Västra härad (i Njudung), nämligen *Yggersryd* (Katalog 1 nr 5) och *Almesåkra* (Katalog 2 nr 39). Förleden *Almes-* visar avsupradentalisering, så också förleden i *Yggersryd*, uttalat *ÿəsryj*, *ÿpsryj* (Fridell 1992 s. 185). Efterleden i *Almesåkra* uttalas med främre *r*, efterleden i *Yggersryd* däremot med bakre *r*.¹¹ Ett belägg från Östbo härad, *Hemmershult* (Katalog 2 nr 42), uttalas *hæməsölt*, *hæməsölt* (OAUt) och visar alltså liksom *Almesåkra* och *Yggersryd* avsupradentalisering, dvs. förekomst av äldre supradental.

Det sydliga *Virestad* i det gamla Varend (Katalog 2 nr 47) ligger utanför supradentalernas utbredningsområde; det uttalas *vègsta* (OAUt), med vokalisering av *r* framför *s* (jfr ovan avsnitt 1). Utanför supradentalområdet faller också de båda halländska namnen *Eldsberga* och *Tönnersjö* (se strax ovan). Det skall understrykas att de skrivningar som kan tyda på supradental i de tre senast nämnda namnen utgör enstaka undantag.

Frågan är hur beläggen på dessa sydliga namn, vilka pekar på sammanfall/förväxling av *ls* och *rs*, skall förstås. De kan tänkas spegla ett äldre dialekttillstånd (med dentalt *r*), alltså före etableringen av bakre *r*, som ju är en sen företeelse (Sjöstedt 1936 s. 157 ff.). Förekomsten av bakre *r* och supradental i samma dialekt är väl betygad. Sverre Stausland Johnsen (2012 s. 508, 516) ger exempel från Norge, och jag är själv väl förtrogen med denna kombination från min barndomsdialekt (Ödeshög), östgötskt götamål med skorning enligt götaregeln. Adjektivet *torr* med långt *r*-ljud uttalas i den dialekten *tʁ̥* med neutrumformen *tʁ̥t̥*. På motsvarande sätt växlar bakre *r* och supradentalt *st* i komparationsformerna *värre* – *värst*.

De senast från Halland och Småland anförda beläggen kan vara tecken på att supradentalerna tidigare haft spridning längre söderut, försåvitt inte de avvikande formerna skall tillskrivas inflytande från skrivare från supradentalområden. Det kan emellertid också vara fråga om den välbekanta (men i ett nordiskt perspektiv inte närmare undersökta) växlingen av *l* och *r*, i första hand övergång *r* > *l* (se t.ex. Landtmanson 1905 s. 66 ff., Lisse 1956, Fridell

¹¹ Om skorning enligt götaregeln (bakre *r* i uddljud och såsom långt; Sjöstedt 1936 s. 190) i Västra härad se Sjöstedt 1936 s. 209. Ett ortnamsexempel med bakre *r* i uddljud visar ett bebyggelsenamn i Almesåkra socken: *Rågrēna rågrēna* (OAUt).

2017 s. 164; jfr om fno. *áltið* ovan avsnitt 2). Ett exempel på sådan växling föreligger i det skånska bynamnet *Araslöv* i Färlövs socken i Ö. Göinge härad: Alwarsløfh, Alwærsløfh 1320, Arwarsløf 1379 (SkO A 23 s. 41). Förleden är mansnamnet fda. *Alvar* (SkO A 23 s. 42), och utbytet av *l* mot *r* kan här liksom i *Hjermeslev* i Hvetbo Herred i Vendsyssel, belagt som *Hialmesløff* 1299 avskr. (StO s. 328 s.n. Vester Hjermeslev), förklaras som dissimilation, betingad av efterledens *l* (Lisse 1956 s. 156, Christensen & Kousgård Sørensen 1972 s. 128; jfr Søndergaard 1972 s. 42, 77). Här föreligger i så fall dissimilation $l - l > r - l$ (jfr om fvn. *súrdóllir* ovan avsnitt 3). Ett exempel på dissimilation $r - r > l - r$ uppvisar det skånska bynamnet *Simmelsberga* i Kågeröds socken i Luggude härad: Semmersberch 1480, Ssømelstiergh 1489. Den sekundära *ls*-formen slog igenom och lever kvar i den moderna namnformen. (SkO A 12 s. 295.)

Vid sidan av dissimilation som grund för växling $l \sim r$ skall också assimilation nämnas. Exempel på sådan föreligger av allt att döma i östgötsk dialekt: *förklåde* *f̥l̥k̥l̥ə*, *årblad* *ɑ̥l̥bl̥ɑ̥* (Ålander 1932–35 2 s. 7 f. n. 9, s. 13 med n. 2). Assimilation övervägs för ett dalsländskt holmnamn, *Göljeholmen*, som alternativt härleds ur ett **Görjeholmen*, i så fall med assimilation $r - l > l - l$ (Janzén 1940 s. 132 f.). Jfr också förleden *Alwar-* > *Arwar-* strax ovan.

Beträffande det småländska *Virestad* och de halländska *Eldsberga* och *Tönnersjö* är att märka följande. Skrivningen med *ls* för *rs* i belägg på *Virestad*, nämligen *Wighels-* vid sidan av *Wighirs-* (Katalog 2 nr 47), kan inte bero på dissimilation, så inte heller skrivningen med *rs* för *ls* i belägg på *Eldsberga* (Katalog 2 nr 49), och att här tänka på assimilation förefaller långsökt. I belägg på by- och sockennamnet *Tönnersjö* kan *ls* för *rs* inte heller bero på dissimilation, och sådan är inte heller särskilt sannolik i belägg för *Tönnersjö härad* (med *r* i huvudleden) (Katalog 2 nr 50). Växlingen *Wighelstadha* ~ *Wighirstadha* i belägg på *Virestad* stämmer väl överens med växling $ls \sim rs$ i belägg på namn av samma struktur, t.ex. *Skynnerstad*, *Håckerstad*, *Vigerstad* (Katalog 2 nr 45, 62, 68). Det kan tala för att växlingen har samma förklaring.

Södra Sverige är ett intressant område, vad gäller *r*-ljud och supradentaler i ett historiskt perspektiv. Särskilt skall här fästas uppmärksamhet på Staffan Fridells uppfattning att »ortnamnsexempel, där t.ex. *rs* uppträder i stället för *ls* i mindre betonad stavelse, kan i många fall ses som hyperkorrekta skrivningar som ett resultat av en tidigare assimilation $rs > s$ eller $ls > s$ » (Fridell 2017 s. 164; för exempel se Fridell 2006 passim). Förhållandena i Sydsverige förtjänar en närmare undersökning. De anförda exemplen kan förhoppningsvis stimulera till en sådan.

5. Slutord

Den här framlagda undersökningen av ortnamn visar att förekomsten av supradentaler i Sverige bevisligen sträcker sig tillbaka till förra hälften av 1300-talet och att den äldre spridningen i stort täcker hela det supradentala dialektområdet i Sverige. Dateringen av supradentaler till åtminstone förra hälften av 1300-talet innebär samtidigt en terminus ante quem för uppkomsten av kakuminalt *l*.

En motsvarande studie över ortnamnens vittnesbörd om supradentaler i Norge skulle ge säkrare besked om supradentalernas ålder och utbredning i Skandinavien. Det är att hoppas att den svenska undersökningen kan inspirera till sådan granskning.

Kataloger

I katalogerna presenteras det ortnamnsmaterial som ligger till grund för undersökningen om supradentalers datering i Sverige, varvid också Halland på gammalt danskt område och Bohuslän på gammalt norskt område beaktas, liksom Jämtland, som politiskt får räknas som gammalt norskt landskap. Det rör sig här alltså om belägg som visar sammanfall av *l* + dental och *r* + dental. För samtliga namn har jämförts med uppgift om dialektuttal, i anförd litteratur eller i OAUt. Om uttal med supradental och/eller kakuminal (*ʒ*, *s* etc.) inte är betygat, kommenteras detta. Påfallande är omväxlande supradentalt och dentalt uttal i *Barsbro* (Katalog 2 nr 79), en växling som svarar mot de fornsvenska beläggen.

Katalog 1 upptar belägg från nyare tiden, Katalog 2 belägg från medeltiden. I Katalog 2 upptas samtliga de medeltida fall som jag sammanställt. I Katalog 1 anføres från nyare tiden endast ett begränsat urval ortnamn. Urvalet syftar i första hand till att ge en uppfattning om den geografiska spridningen och vidare till att – med belägg från tidig nysvensk tid – belysa kronologin.

Namnen presenteras landskapsvis i grova drag från söder till norr, närmare bestämt i denna ordningsföljd: Småland, Halland, Öland, Västergötland, Bohuslän, Dalsland, Östergötland, Södermanland, Närke, Uppland, Västmanland, Värmland, Dalarna, Hälsingland, Medelpad, Jämtland, Ångermanland, Västerbotten.

1. Belägg från nyare tiden

Småland

1) **Ankarsrum**, gd, Hallingebergs sn, Södra Tjusts hd
j angolsrwe 1430 (Wahlberg 1979 s. 135), Ångersrum, Ångisrum 1544, ångersrum 1545, ångersum 1559 (Modéer 1949 s. 1).

Förled säkerligen ett mans(bi)namn fsv. **Angul* (Wahlberg 1979, SOL s. 23). I anslutning till en ägares släktnamn, *Gyllenanckar*, ombildades gårdnamnet vid 1600-talets mitt till den nuvarande formen (Modéer a.a. s. 2, Wahlberg a.a. s. 135, SOL a.st.). – *rs* för äldre *ls* 1544.

2) **Olseryd**, gd, Järnsnäs sn, Tvetå hd

Orsrydt 1542, Olseryd 1543, Olsrydh 1544, Orsrydt 1546, olsredh 1549.

Sannolikt fsv. **Ormsrydh*, till mansnamnet fsv. *Ormber* (Fridell 1992 s. 131). Äldre supradentalt uttal framgår inte längre av dialektuttalet, *óʝø*, vilket är att se som »anslutning till efterleden -*sjö*» (Fridell a.st.). – *ls* för äldre *rs* 1543.

3) **Snöversmåla**, gd, Vena sn, Sevede hd

i Snöfuersmåla 1631.

Förled sjönämnet *Snövålen* (Ödeen 1927–30 s. 245 f.). Ljudföljden *-ers-* i fogen uttalas omväxlande *-əs-* och *-* med avsupradentalisering *-əs-* (OAUt). – *rs* för äldre *ls* 1631.

4) **Törsbo**, by, Barkeryds sn, Tvetå hd

Töyilsbodom 1542, Tölsboda 1549, Töffuelzbo 1557, Tölsboo 1600, Torsbo 1643, Törsboo 1680 (Fridell 2017 s. 164).

Till etymologin se Agertz 2008 s. 223. Uttal med avsupradentalisering: *tösbo* (OAUt). – *rs* för äldre *ls* 1643.

5) **Yggersryd**, gd, Hultsjö sn, Västra hd

øghilsridh 1354, øgersryd 1545 (Fridell 1992 s. 185).

Förleden kan vara mansbinamn eller sjönamn. Uttal med avsupradentalisering: *ȳəsʷȳ*, *ȳpsʷȳ*. (Fridell a.st.) – *rs* för äldre *ls* 1545.

Halland

6) **Årnahylte**, gd, Gunnarps sn, Faurås hd

Alnehylte 1580, Allnehult 1646, Arnahylte 1660.

Förled sannolikt ett ånamn, **Alna* f., ev. **Qln* f. (Janzén 1955 s. 73 f., DSÅ 1 s. 61). – *rn* för äldre *ln* 1660.

Västergötland

7) **Annestorp**, by, Timmele sn, Redvägs hd

i andristorp 1405 21/12 u.o. SRAp (SDns 1 nr 674, s. 513), j anderstorp 1492 3/12 »Haralstorp» UUBp, Andelstorp, Anulstorp godsförteckning 1561 Karlsson 1908 s. 173.

Förled mansnamnet *Anders*. Supradentalen numera försvunnen i dialektuttalet. (SOÄ 10 s. 214 f.) – *ls* för äldre *rs* 1561.

8) **Alsön**,¹² ö, Rackeby sn, Kållands hd

Alsen öön 1709, Alsön 1784.

¹² Namnformen enligt ek 9C 0h.

Förled *ars* 'bakdel' (Friberg 1938 s. 32, SOSk 17 s. 74 s.n. Arsön). – *ls* för äldre *rs* 1709.

9) **Gatersered**, by, Askims sn, Askims hd
Gatillsridt 1550, Gatulsrijdh 1552, Gattersö 1580.

Förled mansnamnet fvn. *Gatulfr*, biform till *Gautulfr* (OGB 3 s. 8, Fredriksson 1961 s. 119). Supradentalen numera försvunnen i dialektuttaleet (OGB a.st.). – *rs* för äldre *ls* 1580.

10) **Toltan**, by, Broddetorps sn, Gudhems hd
Tårthin 1549, Tortene 1563, Tolltan 1685, Toltan 1715 (SOSk 4 s. 21).

Formen med *llt* 1685 är påfallande men bör sammanhållas med formen med *lt* i det något yngre belägget 1715. Jfr *Vigerstad* i Katalog 2 nr 68. – *lt* för äldre *rt* 1685.

11) **Åltorp**, gd, Tarsleds sn, Kullings hd
Artorp 1540, Åltörp 1574.

Förled gen. *ar* av fsv. *a f.* 'å' (SOÄ 8 s. 248 f.). – *lt* för äldre *rt* 1574.

Bohuslän

12) **Kårtvet**, gd, Jörlanda sn, Inlands Nordre hd
j Karllþuæit 1388, j Kaal þuæit o. 1400, Koltuedt 1528, Kortued(tt) 1568, 1573.

Förled subst. *kål* (äldsta belägget bedöms som felaktigt; OGB 6:1 s. 51). – *rt* för äldre *lt* 1568.

Dalsland

13) **Bolstad**, by och sn, Sundals hd
i Byrstadhom 1378, Bulstath 1543 (SOÄ 16 s. 3), vdi Bulstadth sockn 1540 Almquist 1917–22 s. 160 länsregister.

Förled möjligen fsv. *byrdh* f. 'bärställe' (SOL s. 43; jfr SOÄ 16 s. 2 f., Janzén 1942 s. 42 f.). – *ls* för äldre *rs* 1540.

14) **Gatersbyn**, gd, Färgelanda sn, Valbo hd
Gatelsbyn 1465, Gattiilsbyen 1540, Gåttersbyenn 1582.

Förled mansnamnet fvn. *Gatulfr*, biform till *Gautulfr* (SOÄ 18 s. 8 f., Fredriksson 1961 s. 119). – *rs* för äldre *ls* 1582.

15) **Orsbyn**, by, Ödskölts sn, Vedbo hd
Ormsbyen 1540, Olsby 1550, Orsbyn 1557.

Förled säkerligen mansnamnet fsv. *Ormber* (SOÄ 19 s. 202 f., Janzén 1940 s. 160). – *ls* för äldre *rs* 1550.

Östergötland

16) **Halsbråten**, gd, Krokeks sn, Lösings hd
Halffuarzbråten 1560, Halwals Brotten 1578.

Förled mansnamnet *Halvard* (Fries 1965 s. 66, SOÖg 15 s. 31 f.). I dialektuttalet, *hålsbråten* (SOÖg 15 s. 31), har *Hals-* anslutits till uttalet av subst. *hals* i riksspråk och östgötsk dialekt (Ålander 1932–35 1 s. 143). – *ls* för äldre *rs* 1578.

17) **Kemnerstad**, försv. gd, Borgs sn, Memmings hd
i Kæmbestada 1505, Kemmesta, Kemmelsta 1543, Kemelsta 1554, Kämmersta 1680 (SOÖg 16 s. 18).

Förled sannolikt en motsvarighet till det fornvästnordiska mansbinamnet *Kembir* 'kardare' (Moberg 1965 s. 23, SOÖg a.st.). Förleden bör således i fornsvenskan ha lytt **Kæmbis-*. En därur utvecklade form lever vidare ännu i ett alternativt belägg 1543 liksom i det moderna uttalet (SOÖg a.st.). Vid sidan av *Kemmesta* uppträder 1543 variantformen *Kemmelsta*, med *ls* i fogen. Detta *ls* får antas stå för *rs* (med enhetligt supradentalt uttal), alltså som ett exempel på den vanliga förändringen av *-es-* till *-ers-* i fogen mellan för- och efterled (se ovan avsnitt 4). Skrivning med *rs* råkar i detta fall vara belagd först 1680, men med *rs* skrivs den officiella namnformen *Kemnerstad* i jb 1878 och *Kämmerstad* i bek 1875 (SOÖg a.st.). I uttalet har den utvidgade formen däremot inte fattat fäste. – *ls* för äldre *rs* 1543.

18) **Valdemarsvik**, sn, Hammarkinds hd
Wallmarswijk 1644, Wamalswijk 1652 (SOÖg 11 s. 172).

Förled bynamnet *Vammar*, vars efterled är *mar* 'grund, gytjtig vik' (SOÖg 11 s. 174). – *ls* för äldre *rs* 1652.

19) **Vammarsmåla**, gd, Valdemarsviks sn, Hammarkinds hd
vamarsmaale 1428, i Vamerssmole 1500, Vamarsmåla 1543, Vadmelsmåle 1540 (med anknytning till *vadmal*), Wammalsmåla 1642 (SOÖg 11 s. 174).

Förled det ovan nr 18 nämnda bynamnet *Vammar* (SOÖg 11 s. 174); obs. även *Vammar* uppvisar *l*-skrivning (*Vamal* 1580; SOÖg 11 s. 173), men den beror snarast på sammanblandning av *rs* och *ls* i sammansättningar som *Vammarsmåla* (jfr SOÖg 11 s. 174). – *ls* för äldre *rs* 1540.

20) **Vännerstorp**, by, Drothems sn, Hammarkinds hd
i vendelstorp 1482, Wenndelstorp 1543, Wennerstorp 1680 (SOÖg 11 s. 33).
rs för äldre *ls* 1680.

Södermanland

21) **Gammelstad**, gd, Kila sn, Jönåkers hd
j gamarstom 1381 7/11 Jönåkers häradsting UUBp, i *gammarstom* 1385 9/11 Stigtomta kyrka Sävstahp, i Gamelstad (2 ggr), i Gamalstad 1597 Sörml. hds domb. s. 67, 69, 71.
ls för äldre *rs* 1597.

22) **Tungelsta**, by, Västerhaninge sn, Sotholms hd

j thvngirstum 1383 e. 29/9 Sotholms häradsting SRAp (SRP 1966), j thwngarstum 1384 e. 17/6 Sotholms häradsting SRAp (SRP 2029), ij thungarstum 1385 e. 17/6 Sotholms häradsting SRAp (SRP 2131), ij thwngerstom 1397 13/10 Västrnora Eriksbp, Tungelsta (med stavningsvarianter) fr.o.m. 1535 OAUjb.

ls för äldre *rs* 1535.

*Närke*23) **Egersta**, by, Tysslinge sn, Örebro hd

i ægilstom 1438 21/6 Örebro häradsting SRAp (SMR 763), Egelsta 1549, Egersta 1555 (Sahlgren 1927 s. 60).

rs för äldre *ls* 1555.

24) **Gottersbacken**, hgd, Skagershults sn, Edsbergs hd

Gottolzbacka 1552, Gottersbacka 1573.

Förled gen. **Gotulfs-*, mansnamn (jfr SMP 2 sp. 280 s.n. Gotulfus, sp. 525 s.n. Gøtolf) (Sahlgren 1912–35 s. 75, Fredriksson 1961 s. 120). – *rs* för äldre *ls* 1573.¹³

*Uppland*25) **Riksby**, f.d. gd, Bromma sn, Sollentuna hd, nu stadsdel i Stockholms stad
Rødhgersby 1409, Rygelssebi 1539.

Förled mansnamnet fsv. *Rødhger* (Sahlgren 1964 s. 319, Elgqvist 1966 s. 31). I dialektuttalet, *riksby*, *riksby* (OAUt), finns det inte kvar något spår av *r* i förbindelsen *-rs-*. Om stadsdelen Riksby se Stockholms gatunamn s. 601. – *ls* för äldre *rs* 1539.

26) **Ullbolsta**, hgd, Junkils sn, Ulleråkers hd

de vllabolstad 1316 13/9 Uppsala SRAp (SD 3 nr 2062, s. 263), Wlleborsta 1528 HHLG 5–8 s. 98.¹⁴

rs för äldre *ls* 1528.¹⁵

*Västmanland*27) **Jämmertuna**, by, Köpings landsförsamling, Åkerbo hd

in Gembertunum 1349, Gemeltwna 1539 (Holmberg 1969 s. 182).

lt för äldre *rt* 1539.

¹³ För Närke se också ovan avsnitt 4 om *Gåssjön* (*Gårdsjön*), belagt med *ls* ~ *rs* vid 1600-talets mitt.

¹⁴ Ett namn med samma ursprung, *Ulberstad*, f.d. säteri i Skärkinds sn och hd i Östergötland, visar annan ljudutveckling. Utgångsformen, (*af*) *vllabolstaþ* 1367 (SOÖg 17 s. 71), bibehålls hela medeltiden. Formen med *rs* härrör från nyare tiden och hänger inte samman med *ls*-skrivningar. Utvecklingen visas av de nysvenska belägen: Wllabostada 1535, Vlbostada 1543, Wlbosta 1548, 1555, Vlbosta 1596, Vllbersta 1680 (SOÖg a.st.). Formen *Ulberstad* är alltså ett exempel på *-ers-* > *-ers-* i fogställning (se ovan avsnitt 4).

¹⁵ För Uppland se också Katalog 2 nr 83 med belägg på *Tjursåker* med *rs* för äldre *ls* 1543.

Värmland

28) **Apertin**, gd, Stora Kils sn, Kils hd

in apportena 1367, Apwrtwn 1540, Apelty(y) o. 1650.

Uppkallelse efter *Aberdeen* i Skottland (E. Noreen 1939 s. 171 f.). – *lt* för äldre *rt* o. 1650.

29) **Gottersbyn**, gd, Töcksmarks sn, Nordmarks hd

j Gautulfs bæ 1344, Gattuls(s)byen 1540, 1544, Gottolffzbynn 1564, Gottersbyen 1660.

Samma förled som i *Gottersbacken* (ovan nr 24; SOV 9 A s. 65, Fredriksson 1961 s. 120). – *rs* för äldre *ls* 1660.

30) **Järsberg**, gd, Varnums sn, Ölme hd, nu i Kristinehamns stad

hyorssbyerg 1268, Hyerdzberg 1539, Hiertzbergh 1540, Hielsberg(h) 1576, 1600 (SOV 15 s. 10, Janzén 1954 s. 24 f. n. 9).

ls för äldre *rs* 1576.

31) **Segenäs**, gd, Norra Ny sn, Älvdals hd

i sijlenes 1415, Sigernäss 1540 (E. Noreen 1921, SOV 14 s. 33).

Supradentalen numera försvunnen i dialektuttalet (SOV a.st.). – *rn* för äldre *ln* 1540.

Dalarna

32) **Garsås**, by, Mora sn, Mora och Orsa tg

j gardyns ass 1457, garbåß, gardzåß, galbåß 1539.

I förleden ingår *Garð-* (Lindén 1947 s. 143 f.). Namnet uttalas *gaš* ~ *gas* (Lindén a.a. s. 143; jfr Levander 1928 s. 80 f.). – *ls* för äldre *rs* 1539.

Hälsingland

33) **Malsta**, by, Rogsta sn, Norra Hälsinglands domsagas tg

i Malastad 1406 vid. 1667, Malestadhe, Malstadhe 1535, Marstad 1652 (SOHä 2:2 s. 265).

Oviss etymologi (SOHä 2:2 s. 265 f.). I dialektuttalet, *máfta* (OAUt), motsvaras äldre *ls* av *fj*. – *rs* för äldre *ls* 1652.

34) **Ängersjö**, by och sn, Svegs och Hede tg

Ängelsio, Ängelsjö 1542.

Bebyggelsenamn sekundärt till sjönamn, bildat till ånamnet *Ängran* (Flemström 1972 s. 250, SOL s. 385). – *ls* för äldre *rs* 1542.

Jämtland

35) **Ottsjö**, by, Undersåkers sn, Jämtlands västra domsagas tg

a ottarsio, j fyremde jordh ottarsio 1386 15/4 Oslo SRAp (DN 3 nr 466, s. 350, JHD

1 nr 118, s. 138 f.), i vttersio, i vttersyo 1461 12/6 Oviken SRAp (DN 3 nr 850, s. 621, JHD 2 nr 34, s. 36), po otthelsiø 1528 10/2 Stamgårde VHAAp (DN 14 nr 615, s. 597, JHD 3 nr 100, s. 144), j otterssiø 1530 u.d. u.o. VHAAp (DN 14 nr 697, s. 712, JHD 3 nr 183, s. 242).

Förled sannolikt mansnamnet *Ottar* (Flemström 1972 s. 164). Uttal: *òtʃø* (OAUt), alltså utan spår av supradentalt uttal; form utan *-r-* belagd redan 1490: j ottasiøø, j ottasiø (3 ggr) 1490 22/2 [Undersåker] SRAp (DN 14 nr 177, s. 143, JHD 2 nr 215, s. 206). – *ls* för äldre *rs* 1528.

36) **Tornäs**, by, Föllinge sn, Jämtlands norra domsagas tg
Torness 1461, Tolness 1545.

Namn efter en å, *Toran* (Flemström 1972 s. 222). – *ln* för äldre *rn* 1545.

Ångermanland

37) **Ärtrik**, by, Helgums sn, Ångermanlands västra domsagas tg
Altrijck 1543, Elthrik 1546, Ertrick 1559.

Förled motsvarighet till fvn. *alpt*, *elptr* f. 'svan' (Bucht 1944 s. 31, SOVn 3 s. 26 f.). – *rt* för äldre *lt* 1559.

Västerbotten

38) **Renbergsvattnet**, by, Burträsk sn, Västerbottens mellersta domsagas tg
Rembersuatn 1539, Remberswatn 1546, Rämelswatn 1608, Rämbälswatne 1664 (Lundström 2015 s. 139).

ls för äldre *rs* 1608.

2. Belägg från medeltiden

Småland

39) **Almesåkra**, by och sn, Västra hd

de ... almarsakar fragment u.å. [1300–10] ca 26/6 Alvastra SRAp (SD 2 nr 1761, s. 699), *Ecclesie almarsacra* 1337 25/6 u.o. SRAp (SD 4 nr 3299, s. 560), almarsakra 1337 11/11 Noby SRAp (SD 4 nr 3326, s. 582), *ecclesie almalsrsachrum* 1342 u.d. u.o. SRAp (SD 5 nr 3614, s. 85). – Därefter (från mitten av 1400-talet): Alm(e)s-, även: Æl-mis-/Ælmes- (OAUt).

Förled enligt SOL (s. 20) mansnamnet fda. *Almar*. Belägget 1342 synes tyda på supradentalt *ls* för äldre *rs*. Skrivningen är dock påfallande, med både *ls* och *rs*, det senare kanske att se som ett slags korrigerig. Uttal med avsupradentalisering: *àlməsåkra* (OAUt). – *ls* för äldre *rs* 1342?

40) **Gagersrum**, by, Törnsfalls sn, Södra Tjusts hd
j gaghursrum 1361, af gaulsrum 1364, j gawrsrum 1405.

Till sjönamnet *Gagern*, enligt Svante Strandberg (1991 s. 215) sannolikt med *-urs-* som den ursprungligare formen (se vidare Fridell 2006 s. 49). – Växling *rs* ~ *ls* 1360-talet, snarast *ls* för äldre *rs* 1364.

41) Grimmestorp, by, Ingatorps sn, Södra Vedbo hd

de grymarstorp 1380-talet tl för Vedbo hd, Wiktorsson 1985 s. 44, j grimars thorp (2 ggr) 1422 9/8 Vadstena SRAP, j grymstorp 1447–53 D 11 f. 207v (Vkjåb s. 103), *grimstorp* 1466 UUB C 32 f. 51v, j grimstorp 1502 D 12 f. 90v (Vkjåb s. 119).

Förled sannolikt mansnamnet fsv. *Grimar*, känt genom runinskrifter från Öland och Östergötland (NRL s. 82) och enligt SMP (2 sp. 322) belagt från Bohuslän. Belägget 1466 i en uppbördsbok från Vadstena kloster tyder på uttal med enhetligt supradentalt ljud. Redan något tidigare, o. 1450, uppträder emellertid den förkortade formen *Gryms-*, också den i en källa från Vadstena kloster (jfr fsv. *-es-* > *-ers-* i fogen mellan för- och efterled, ovan avsnitt 4 och nedan n. 16). Uttal med avsupradentalisering: *gr̥em̥ast̥orp* (OAUt). – *ls* för äldre *rs* 1466.

42) Hemmershult, by, Fryele sn, Östbo hd

hemblesholtø 1288 4/7 u.o. SRAP (SD 2 nr 966, s. 51), vm hæmylshulte 1458 20–27/8 Nydala SRAP, j hemershult 1481 31/1 Värnamo Bergshp.

Uttal med avsupradentalisering: *h̥em̥əs̥ølt*, *h̥em̥əs̥ølt* (OAUt). – *rs* för äldre *ls* 1481.¹⁶

43) Järnemåla, by, Lönneberga sn, Aspelands hd

j jæl̥mæmala 1488 C 24 f. 13r, i jernamala 1489 C 24 f. 26v, i jær̥næmole 1490 C 24 f. 52r, i iær̥nemala 1494 Vinsarp-jb f. 9r.

Förleden är otvivelaktigt subst. *jær̥n* (Ödeen 1927–30 s. 135 f., 1932 s. 156). Det äldsta belägget från 1488 har en avvikande form, också gentemot två andra belägg i samma jordebok. Det i förleden ingående *m* har visserligen låga, otydliga bågar, men läsningen får betraktas som säker; bokstaven kan inte läsas som *n*. Sannolikt föreligger här ett skrivfel, med *m* i stället för *n*. I så fall kan belägget 1488 ses som exempel på avsedd *ln*-skrivning vid sidan av *rn* i de två andra beläggen i samma jordebok. – Sannolikt avsett *ln* för äldre *rn* 1488.

44) Rummelsrum, by, Gamleby sn, Södra Tjusts hd

rwmulsrwm (3 ggr) 1421, rummelsrum (3 ggr) 1442, rumulsrwm (3 ggr) 1442, Rumelsrum, Rumelzrum 1445, Rwnnersrwm 1447–53 (D 11), Rummarsrwm o. 1460 (D 11), Rummarsrwm 1466 (Strandberg 1991 s. 219, Nyman 2000 s. 450).

rs för äldre *ls* o. 1450.

45) Skynnerstad, by, Lofta sn, Norra Tjusts hd

skyndelstada 1453 osäker dag Linköping SRAP, j skinnerstada 1455 23/4 Stockholm SRApp I (Rääf 1856 nr 119, s. 259).

¹⁶ *Hillerstorp*, by, Kävsjö sn, Östbo hd, kan inte anföras som exempel på växling *ls* ~ *rs*. Förleden är mansnamnet fsv. *Hildolver* (Modéer 1948 s. 164, Fridell 2006 s. 62), men belägg med *rs*, (*j*) *hyllarstorp*, (*j*) *hyllarstorp* 1443, kan inte återföras på en form med *ls*, då namnet redan 1399 är belagt som (*j*) *hillistorpi* (Fridell a.st.). Fridell ser i de växlande formerna exempel på olika stilnivåer. Ur en form *Hillestorp* har enligt hans framställning bildats en hyperkorrekt högstilsform *Hillerstorp* (jfr ovan avsnitt 4, slutet). Jfr *Hillersbo* nedan nr 87.

Förled ett bäcknamn, fsv. **Skyndil* m., enligt Jan Paul Strid (1983 s. 78 f.). – Växling *ls* ~ *rs* 1450-talet.

46) **Ulvsdal**, gd, Dalhems sn, Norra Tjusts hd

j dalemasokn först j vlfsdaal en gord 1453 7/6 Stockholms slott Sjöholmspp, vlffdal, vlff dal mitten av 1400-talet C 4 f. 9r, 36v,¹⁷ j wlffsdaal 1482 C 23 f. 13r, i wrsdal 1488 C 24 f. 12r, i wlssdal 1489 C 24 f. 27r, i wlsdall 1490 C 24 f. 50v (obs. växling i samma jb).

rs för äldre *ls* 1488.

47) **Virestad**, by och sn, Allbo hd

jnnan wighirstadha sokn 1399 30/9 u.o. SRAp (SRP 3024), de *parochia* Wigherstadha 1403 19/1 u.o. SDns 1 nr 316, s. 237 avskr., j wigharstadha sokn 1407 25/5 Ås kyrka UUBp (SDns 1 nr 838, s. 639), j wighelstadha soken 1411 10/7 Nydala SRAp (SDns 2 nr 1455, s. 411), j wikgarstadha, Scriptorum wickgarstadha 1412 25/12 Virestad B 15 f. 104r (SDns 2 nr 1654, s. 576), j wighelstadha soken 1423 31/10 Nydala SRAp.

Uttal med vokalisering av *r* framför *s*: *vègsta* (OAUt). – *ls* för äldre *rs* 1411.

Halland

48) **Annestorp**, by, Lindome sn, Fjäre hd

i Andelstorp 1477, Anderstrup 1592–1600 (SOH 3 s. 147).

Förled ett mansnamn, snarare fda., fsv. *Andor* än *Anders*. Uttal med avsupradentalisering: *ànæstörp*. (SOH 3 s. 147.) – *ls* för äldre *rs* 1477.

49) **Eldsberga**, by och sn, Tönnersjö hd

i egelsbergh 1357 SD 7:1 nr 5684 b, s. 134 regist 1476, in *parochia* ygelsbierge 1392 8/9 u.o. SRAp (SRP 2635, Rep 1:2 3871), Yderssbergh, Ydelßbiereg 1502 Rep 2:5 9736, olika register (den förra också i LÄUB 6 nr 92, s. 94).

Skrivningen med *rs* för äldre *ls* i ett registbelägg 1502 utgör ett enstaka undantag (SOH 1 s. 84). Som förled ansätts ett mansnamn, *Ighel* (< *Ighul*) eller *Eghil* (SOH a.st., Brink 1990 s. 281 n. 6). Ljudförbindelsen dentalt *l* + *s* bibehålls i dialektuttalet; efterleden uttalas med bakre *r* (SOH a.st.). – *rs* för äldre *ls* 1502.

50) **Tönnersjö härad; Tönnersjö**, by och sn, Tönnersjö hd

Hd: Thundrøsheret, Thundrøæheret o. 1300 avskr. (SOH 1 s. 72, Fridell 2013 s. 40), Lyndelsø [!] herret 1535 20/3 DM 3:5 s. 90 registratur, vdj Tindelse herrit 1536 DM 3:6 s. 102 regist, Tyndelse Herred 1575 (SOH 1 s. 72); by och sn: i Tönnersjø 1455 (SOL s. 334), i tynnylshø sookn 1478 (Fridell 2013 s. 42) (jfr SOH 1 s. 103, 107 f.).

Namnen senast behandlade av Staffan Fridell (2013 s. 39 ff.). Skrivningarna med *ls* för äldre *rs* utgör enstaka undantag. By- och sockennamnet uttalas *tónærjö* (med varianter; SOH 1 s. 103, 107). I häradsnamnet har *r* fallit före sje-ljudet i ombildningen *-sjö* (SOH 1 s. 72). – *ls* för äldre *rs* 1478.

¹⁷ Förleden i beläggen i C 4 kan möjligen läsas *vlfs(-)* i stället för *vlff(-)*.

Öland

51) **Västerstad**, Nedra och Övra, byar, Smedby resp. Kastlösa sn, Gräsgårds hd

ij westelstadha 1402, j vesterstadha 1406.

Förled väderstrecksbeteckningen *väster*. Äldre dialektuttal med avsupradentalisering (*rs > s*). (SOKa 7 s. 109 f.) – *ls* för äldre *rs* 1402.

Västergötland

52) **Artuskogher**, allmänningsskog i det medeltida Västergötland

Fsv. *Artuskogher*, belagt i en av bilagorna till handskriften med Äldre Västgötalagen (1320-talet), är enligt Adolf Noreen (se ovan avsnitt 2) bildat till bynamnet *Arta* (< **Alte*), Fristads sn, Vedens hd. – *rt* för äldre *lt* 1320-talet.

53) **Dalstorp**, by och sn, Kinds hd

dalsathorp 1342, Darsathorp 1466 (Strandberg 1991 s. 35 f. n. 1; för supradental med hänvisning [»jfr»] till Sahlgren 1912–35 s. 74 f., A. Noreen 1918–24 s. 298 f.).

Förleden *Dalsa-* synes innehålla ett till ordet *dal* bildat sjönamn, avseende dagens Dalstorpasjön; sjönamnet kan återföras på ett fsv. **Dalsio(r)*, **Dalsæ* (Lundahl 1929 s. 32 ff., SOL s. 58). Belägget *Darsa-* 1466 visar att sambandet med *dal* har brutits; jfr om *Dalshult* i avsnitt 4. Dialektuttalet är *dålsarp*, alltså med dentalt *l + s* (SOÄ 7:1 s. 2, 4). – *rs* för äldre *ls* 1466.

54) **Erska**, by och sn, Bjärke hd

j yrska sochn 1462, j yrskæ 1465, j irska sokn 1466, ylske, ylskee, yrske 1468, j Jrskæ sogen 1497 (Strandberg 2013 s. 123).

Innehåller urn. **er(w)*- 'grus, sand, sandbank' e.d. och suffixet *-sk-* (Strandberg 2013). – *ls* för äldre *rs* 1468.

55) **Gunnestorp**, by, Falköpings östra landskommun, Vartofta hd

i Gunnilsthorp 1397, i Gunnulfsthorp 1420, Gwmerstorp [1474]¹⁸ (osäker identifikation) (SOSk 13 s. 68), j gwmerstorp 1516 14/1 Skara Eriksbp.

Förled mansnamnet fsv. *Gunnolver*; förleden efter hand förenklad till *Gunnes-* (utan supradental), tidigast belagt 1526 (SOSk 13 s. 68). – *rs* för äldre *ls* 1516 (redan 1474?).

56) **Karstorp**, gd, Västra Gerums sn, Skånings hd

Kaarsthorp 1377 vid. 1392, Kalsthorp 1383 vid. 1392.

Förled mansnamnet *Karl* (SOSk 10 s. 19). För *Kars-* < *Karls-* se nedan under *Karsnäs* (nr 64). De båda beläggen 1377 och 1383 ingår i samma vidimation (SRP 1304, 1921, 2636, SD 11 nr 9547, s. 340), varför de växlande skrivningarna *Kaars-* och *Kals-* inte kan antas härstamma från skrivaren av vidimationen utan får hänföras

¹⁸ Till dateringen se Sjögren 1944 s. 211 n. 3.

till de ursprungliga diplomerna. De tyder på enhetligt assimilerat uttal av *rs/ls*. – Växling *rs* ~ *ls* o. 1380.

57) **Korsberga**, by och sn, Vartofta hd

Kassberga sokn, Kasberga sokn 1380, Kalsbergh 1401, Kalsbergh 1466, Korsbergom 1477, Kaalzberga kyrka 1481.

Förleden ursprungligen *Kas-*; former med *l* sannolikt uppkomna på grund av anknytning till subst. *kål* (SOSk 13 s. 138, 140 f.). Ombildningen till *Kors-* i anslutning till subst. *kors* (SOSk 13 s. 141) utgår sannolikt från enhetligt supradentalt uttal av *ls*. – *rs* för äldre *ls* 1477.

Bohuslän

58) **Marstrand**, stad

Malstrand 1313 SOL s. 209 (till *mal* 'grusbänk'), in portu de Marstronde in Norwegia 1407 DN 19 nr 717, s. 910 (Hansa-akt).

Enligt OGB 5 s. 116 är (*jn*) *Marstrande* 1440 tidigaste *Mar*-belägg, följt av flera sådana former under slutet av medeltiden. Ett *Mar*-belägg är emellertid belagt redan 1407 (Andersson 2014 s. 13). Som uttal anges i OGB 5 s. 116: *māstrān*, *māstrān* samt – »åtm. på Tjörn» – *māstān*. Det sist angivna uttalet (utan spår efter *l/r*), vilket avspeglas i belägg som hör till de äldsta (OGB a.st.), synes visa bortfall av *l* framför *s* liksom i exv. boh. *fjāster* < *fjālster* (Evald Lidén hos Silfors 1941 s. 152). – *rs* för äldre *ls* 1407.

Dalsland

59) **Ärtemark**, sn, Vedbo hd

Aretamarkh 1330–34 Avignon SDa 1:1 nr 311, s. 347, Artamark k[yrka] 1531 SOÄ 19 s. 171.

Förleden utgörs av ett sjönamn, det ursprungliga namnet på sjön Ärtingen, fsv. **Alpte* > **Alte* > **Arte* m., bildat till fvn. *alpt*, *olpt* f. 'svan' (SOÄ 19 s. 171, Rosell 1983 s. 40). Jfr fsv. *Artuskogher* ovan nr 52. *Aretamarkh* 1330–34 svarar mot *Artamark* 1531. Vokalen *e* mellan *r* och *t* i det äldre belägget får betraktas som sekundär. Jfr Didrik Arup Seip (1930 s. 218) om *garede* för *garde*, som ses som »et vidnesbyrd om differensiasjon til hindring av assimilasjonen». Jfr nedan om *Styrstad* (nr 67) samt Fridell 2017 s. 161. – *rt* för äldre *lt* 1330-talet.

Östergötland

60) **Bobergs härad**

Det i häradsnamnet ingående bynamnet (i gen.) skrivs under medeltiden *Bobergx*, *Bobers* etc. (Andersson 1965 s. 193). En skrivning med *l* i stället för *r* möter mot slutet av 1400-talet: i boboldz hæredh 1482 3/3 u.o. SRAp. Skrivningen är påfallande. Bokstavsföljden *ldz* får fattas såsom återgivande samma (eller nästan samma) uttal som *rs*. Det i andra stavelsen uppträdande *o* visar att associationen med *berg* har brutits. Stavning med *o* i efterleden är inte helt unik utan förekommer i ytterligare ett par fornsvenska belägg: i Bobos H. 1443 28/6 Rep 2:2 3872, regest 1476 30/6–6/7, i boboss herede 1492 23/6 Stockholm SRAp, boborssheret ?1497 HSKH 18 s. 182 samt. avskr. – *ls* för äldre *rs* 1482.

61) Göstrings härad

Fornsvensk grundform är *Gilstrings hæradh*, belagd alltifrån 1300-talets början. Fornsvensk ljudutveckling: *Gilstring* > *Gylstring* (tidigast 1373 vid. 1374) > *Gølstring* (tidigast 1424) > *Gørstring* (tidigast 1429, dock styrkt redan genom *Gørsting* 1409) > *Gøstring* (tidigast i C 4, mitten av 1400-talet); supradentalen har därmed försvunnit ur uttalet (Andersson 2014). – *rs* för äldre *ls* 1409.

62) Häckerstad, gd, Skeda sn, Hanekinds hd

Fornsvensk grundform: (i) Hukurstadhum. Äldsta belägg: in hukurstadhum 1325 12/3 Linköping A 9 f. 183v (SD 3 nr 2500, s. 673). *Hukur-/Hukar-* och därur utvecklade former belagda 1325–1484 (OAUt). En avvikande form med *ls* 1375 (i vid. 1413): j hukulstadhum 1375 11/3 Linköping vid. 1413 25/11 Linköping SRAp (SD 10 nr 8735, s. 419).

Ljudförbindelsen *-uls-* i det sist anförda belägget härrör sannolikt från originalet 1375, inte från vidimationen 1413; *ls* bör svara mot uttal med enhetligt supradentalt ljud 1375. Elof Hellquist (1904 s. 52) tänker sig ett mansnamn fsv. **Hukul* (< **Hakul*) som förled, i så fall äldst med *ls* (jfr Fries 1959 s. 56 f.). Beläggen tyder emellertid på ursprungligt *rs*. – *ls* för äldre *rs* sannolikt 1375.

63) Höversby, gd (tidigare by), Örtomta sn, Bankekinds hd

j høfrisbøle 1381, jnnan høfuirsbøle 1382, j høfuølsbøle 1456.

Förled gen. *Høfris-* av ett sjönamn **Høfrir* (Strandberg 1991 s. 35 f. n. 1, Andersson 2010 s. 54, 61). – *ls* för äldre *rs* 1456.

64) Karsnäs, gd, Vists sn, Hanekinds hd

j karlsnes 1377 28/11 u.o. SRAp (SD 11 nr 9631, s. 439). – Motsvarande former med förled *Karls-* belagda 1378–1448 (OAUt). – Andra former i belägg fr.o.m. 1403 (OAUt): in Karsnææs 1403 27/5 Vist SDns 4 nr 2968, s. 112 avskr. i Hans Brasks registratur, i karsnes 1453 25/5 Slestad SRAp, j karssnæs 1455 23/4 Stockholm SRApp I (Rääf 1856 nr 119, s. 257), j kalsnes 1459 12/4 Linköping SRAp.

Förled mansnamnet *Karl*. *Kars-* förklaras av Natan Lindqvist (1926 s. 175) tilltalande såsom beroende på bortfall av *l* i trekonsonantism *rls*. – *ls* för äldre *rs* 1459.

65) Restad, by, Vånga sn, Finspånga läns hd

in rædherstadum 1376 u.d. Memmings häradsting SRAp (SD 11 nr 9173, s. 1), j redhestadhom (2 ggr), j redhestadhom, j reedhestadhom 1405 30/3 Huseryd DRApp (SDns 1 nr 570, s. 439 f. avskr. Langebek), j redilstadum 1446 12/1 Sätra SRAp, j redhestadom 1469 u.d. Skattna SRAp (DNorc nr 163, 164, s. 179).

Förled mansnamnet fsv. *Redhar* (Fredriksson 1961 s. 191). Beläggen 1376 och 1446 svarar mot förleden *Redhars-*. I övrigt dominerar den förkortade formen *Redhe-*, som vidareutvecklats till det moderna *Re-*. Samma utveckling föreligger i ett annat likalydande bynamn i Östergötland, *Restad* i Västra Husby sn, Hammarkinds hd (SOÖg 11 s. 67). Jfr *Restad* i Tingstads sn, Lösings hd, belagt med *Redher-* som förled 1413 och 1496 (SOÖg 15 s. 75). – *ls* för äldre *rs* 1446.

66) Skackelstad, by, Törnevalla sn, Åkerbo hd

in skakyrstathum 1354 15/2 Åkerbo häradsting UUBp (SD 6 nr 5000, s. 477), j skaculstadhom 1386 1/2 Skavestad LSBp, ij skakulstadhom 1397 7/3 Linköping SRAp (SRP 2853), i skakustadhom 1397 7/3 Linköping Skoklp, j skakulstadhom 1405 29/3 Lundby DRApp (SDns 1 nr 569, s. 438).

Beläggsviten härövan, som omfattar de äldsta beläggen, talar klart för en fornsvensk grundform (*i*) *Skakulstadhum*, med bortfall av *l* i ett av diplomerna 1397. Det äldsta belägget avviker i två avseenden, dels med *y* i stället för *u*, vilket är enastående i beläggsviten (OAUt) och kan ses som en tillfällighet, dels med *rs* i stället för *ls*. Skrivningen med *rs* talar för enhetligt supradentalt uttal, återgående på ett motsvarande uttal av *ls*. Etymologin är oviss (jfr LB s. 228 s.n. *Skakul). – Sannolikt *rs* för äldre *ls* 1354.

67) Styrstad, by och sn, Lösings hd

in stydhilstathum 1347, j stylstada sokn 1399, i styrastadha sokn 1436, i styrstade 1500 (SOÖg 15 s. 62, 69).

Som förled antas ett mansbinamn, **Stydhil* 'stöd' (Franzén 1937 s. 111 f., SOÖg 15 s. 69). Skrivning med *rs* för äldre *ls* är klart betygad 1500. Supradentalt *rs/ls* ligger sannolikt till grund även för *styrastadha* o.d. vid 1400-talets mitt. Franzén (1937 s. 112) kommenterar: »Den sedan mitten av 1400-talet vanliga skrivformen *Styrestadha* o. likn. beror trol. på att det genom sammansmältning av *l* och *s* uppkomna supradentala ljudet i skrift felaktigt upplösts i *rs*,¹⁹ varemellan sedan en sekundär bindevokal inskjutits. Otänkbart är dock ej heller att *r* uppkommit ur *dh* genom dissimilation på grund av *dh* i senare leden.» Den förra förklaringen är att föredra (obs. *stylstada* 1399). Jfr ovan *Årtemark* (nr 59). – *rs* för äldre *ls* 1500; sammanfall av *ls* och *rs* troligen redan vid mitten av 1400-talet.

68) Vigerstad, by, Kättilstads sn, Kinda hd

j vighurstapum 1366 e. 17/6 [= 20/6?] Skärlunda ting SRAp (SD 9 nr 7357, s. 66), j widgellstadum 1401 15/6 u.o. B 15 f. 13v (SDns 1 nr 69, s. 46), mit gooz oc gardh som heter vighestadha 1411 26/3 Vadstena SRAp (SDns 2 nr 1402, s. 367), j wigestadom 1447–53 D 11 f. 115r (Vkjbj s. 33), j wikerstadom o. 1460 D 11 f. 187v (Vkjbj s. 88), j vikerstadhom 1466 UUB C 32 f. 8v, j wigirstadom Vkjbj 1480 f. 21v, jn wigilstada 1487 1/12 Linköping SRAp, j vigelstadom 1502 D 12 f. 57r (Vkjbj s. 74).

Förleden *Vighur*- sannolikt sekundär till form med *-er-* (Moberg 1954 s. 46). Vid sidan av belägg med *rs* i fogen uppträder belägg med enbart *s*; jfr fsv. *-es-* > *-ers-* i fog mellan för- och efterled (se ovan avsnitt 4). – *ls* för äldre *rs* 1487 (1401?; jfr *Toltan* i Katalog 1 nr 10).

69) Vinnerstad, by och sn, Aska hd, nu församling i Motala stad

j windestadhum 1348 30/5 Stockholm A 9 f. 185v (SD 6 nr 4335, s. 38), Winde-/Windi- o.d. 1362–1502 (OAUt), j vindirstapom 1374 3/10 Motala SRAp (SD 10 nr 8649,

¹⁹ I en not hänvisas till A. Noreen 1904 § 276 samt Sahlgren 1912–35 s. 74 f. och 1927 s. 57.

s. 339),²⁰ i windirstadhom 1375 20/11 Motala SRAp (SD 10 nr 8874, s. 535), j winilstadha 1446 4/10 Motala SRAp,²¹ j windilstadha sokn 1490 u.d. Motala SRAp.

Etymologi ovisst. Förledsformen *Vindir-* 1374 förefaller vara sekundär till formen *Winde-/Windi-*. Här synes kunna föreligga ett tidigt exempel på det välkända fornsvenska utbytet av *s* mot *rs* i kompositionsfog, varom se ovan avsnitt 4. Under alla omständigheter visar beläggen en växling *rs* ~ *ls*, och den förra formen är klart äldre. – Sannolikt *ls* för äldre *rs* 1446.

70) Vårdsberg, by och sn, Bankekinds hd

de *parochia vaardhbergh* 1282 21/7 u.o. A 9 f. 143v (SD 1 nr 752, s. 615), *in parochia wardzbergh* 1318 20/9 u.o. SRAp (SD 3 nr 2165, s. 376), j *wardhbærgha* sokn 1379 19/1 u.o. SRAp (SD 11 nr 9906, s. 717), j *wardhbergh*, j *wardhberx* sokn, j *wardhbergh* 1385 28/7 Bjärka SRAp (SRP 2146), j *wardhzbergha* sokn 1389 21/7 Ryzla SRAp (SRP 2411), j *walsberga* sokn 1511 Kh 53 f. 11r (Brask kop. s. 17).

De fornsvenska beläggen, varpå några exempel ges härövan, visar en till synes regellös växling i förledens form. *Vardhs-* (med genitivändelse), motsvarande den nuvarande formen, växlar med *Vardh-* (utan genitivmarkering). Denna variation kan föras tillbaka på en regelbunden växling i sockennamnet, dels *Vardhsbærghs sokn* (med genitiv av bynamnet), dels *Vardhbærgha sokn* (med bynamnet ersatt en inbyggarbeteckning i gen. plur., regelrätt utan *-s*). – *ls* för äldre *rs* 1511.

71) Väversunda, by och sn, Dals hd

in *wæuarsundum* 1279 8/7 u.o. vid. 1294 1/10 Herrestad SRAp (SD 1 nr 683, s. 553, SD 2 nr 1118, s.178 f.),²² in *wæuarsundom* 1294 1/10 Herrestad SRAp (SD 2 nr 1118, s. 179), j *wædherswndæsokn* 1425 7/6 Vadstena SRAp, i *wædilswndha* 1484 17/1 Ly-sings häradsting SRAp.

De fornsvenska beläggen svarar i huvudsak mot de äldsta. I ett par fall uppträder en urspårad form med *Vædh-* i stället för *Væv-*. – *ls* för äldre *rs* 1484.

72) Älvsbo, gd, Nykils sn, Valkebo hd

in *ælwærsbothum* 1343 12/6 u.o. SRAp (SD 5 nr 3710, s. 167), j *eluarsbothum* 1375 14/4 Uppsala SRAp (SD 10 nr 8761, s. 445), j *ælwælsbodom* 1447–53 D 11 f. 104v (Vkjåb s. 23), j *ælfwæsbodom* o. 1460 D 11 f. 182r (Vkjåb s. 85), *ælfwærsbodha* 1502 D 12 f. 23v (Vkjåb s. 39).

Förled mansnamnet *fsv. Ælvar* (LB s. 306 f.). Formen med *-es-* i fogen, tidigast belagd o. 1460, slår igenom; från nyare tiden saknas former med *-r-* enligt OAUjb. Dialektut-talet är *ælsbo* (OAUt). – *ls* för äldre *rs* o. 1450.

²⁰ En faste från Vinnerstad uppträder på Aska häradsting i Motala i flera diplom från 1374 3/10. Stavningen varierar; i övriga belägg möter dessa former: *Windestathom* (SD 10 nr 8648, s. 338), *Winarstathom* (SD 10 nr 8650, s. 340), *Winderstathom* (SD 10 nr 8651, s. 340), *Vindirstadhóm* (SD 10 nr 8652, s. 341), *Vindirstadhom* (SD 10 nr 8653, s. 342), *Windirstadhom* (SD 10 nr 8654, s. 343), *Windestadhóm* (SD 10 nr 8655, s. 344), *Vindisthom* (SD 10 nr 8656, s. 345), *Windirstadhóm* (SD 10 nr 8657, s. 346).

²¹ I samma diplom förekommer två andra skrivningar av namnet: j *wednestadhóm*, j *winnestadhá*.

²² I SD nr 683 tryckt efter annan vidimation, A 9 f. 44v–45r, med belägg f. 45r: in *wewersundum*.

Södermanland

73) **Ettersta**, by, Överselö sn, Selebo hd

in ætilstum, Jn ætlistum 1331 A 15 f. 39r, 41r (SD 4 nr 2889, s. 241), de Ætalstum, de Ætalstum 1350 31/12 Strängnäs SRAp (SD 6 nr 4654, s. 258), j etilstum 1408 21/9 Strängnäs SRAp (SDns 2 nr 1000, s. 59), j æterstom 1447 12/10 Kullöga DRAp (2 diplom), j Eterstom 1466 19/6 Selebo häradsting SRAp.

rs för äldre *ls* 1447.

74) **Gunnersta**, gd, Husby-Oppunda sn, Oppunda hd

j gummildstom 1424 22/11 Vävelsta SRAp, som hether Swannersta [!] 1477 24/3 Nyköping B 15 f. 227v (ATJB s. 185), en gårdh Gunnerste 1479 13/12 Nyköping B 15 f. 291r (ATJB s. 198), Jtem gwannersta 1491 27/10 Ekolsund SRAp.

Förled kvinnonamnet fsv. *Gunhild* (SMP 2 sp. 433), varvid *l* alltså får antas ha antagit kakuminalt uttal. – *rs* för äldre *ls* 1477.

75) **Yngersdal**, gd, Stigtomta sn, Jönåkers hd

jngelsdaall 1447–53 (D 11), jngelssdaal o. 1460 (D 11), yngilsdhal, yngilsdaal 1466, jnghersdaal 1502 (Sahlgren 1912–35 s. 74, Ödeen 1927–30 s. 218, Strandberg 1991 s. 35 f. n. 1).

Formen *jngelsdaall* o. 1450 växlar med *jnghersdaal* 1502. Denna växling tyder på enhetligt supradentalt uttal av *ls/rs* vid mitten av 1400-talet. Gården ligger vid sjön Yngaren, och sjöns namn får antas utgöra förled i gårdnamnet (jfr Strandberg 1991 s. 35 n. 1, 2003 s. 158). Sjönamnet är enligt Elof Hellquist (1903–06 s. 755 ff., 1918 s. 41) en bildning på *-il*, fsv. **Yngil* m. Alternativt kan tänkas en fornsvensk form **Yngir* (Strandberg 1991 s. 35 n. 1, 229, 2003 s. 158). Vid sidan av en normal fornsvensk genitivform **Yngis* får man i så fall tänka sig en form med fastvuxet *r*, **Yngirs*, alltså ett steg på vägen mot den senare *-are*-formen (jfr belägget *Yngeren* 1560; Strandberg 1991 s. 35 n. 1, 2003 s. 158). Som jämförelse kan nämnas att sjönamnet *Mälaren*, fsv. *Mælir* m., uppvisar fornsvenska former med fastvuxet *r*. *Mälsåker*, namnet på en gård vid sjön, skrivs äldst *mælisaker* 1383 (Strandberg 1991 s. 210), men formen *Mælersaker* är också tidigt betygd: j *mælersaker* 1386 20/6 Nyköping SRAp (SRP 2235; Modéer 1949 s. 3). I fornsvenska oblika former möter *Mælir* vid sidan av *Mæle* (Strandberg 1991 s. 230). De äldsta *ls*-beläggen på *Yngersdal* stämmer överens med ett ansatt sjönamn fsv. **Yngil*. De är emellertid sena, från 1400-talets mitt, och belägget med *rs* är bara ett halvt sekel yngre. Den ursprungliga formen av förleden i *Yngersdal* låter sig inte med säkerhet fastställas. – Växling *ls* o. 1450 ~ *rs* 1502.

76) **Äckersta**, gd, Klosters sn, Österrekarne hd, nu församling, Eskilstuna kloster, i Eskilstuna stad

in ægkursta 1331 12–18/11 u.o. A 15 f. 38v (SD 4 nr 2889, s. 240), ij ækulstum, ij Ækulstom 1381 17/1 Österrekarne häradsting SRAp (SRP 1551), i ækerstom 1404 24/1 Fagrahed SRAp (SDns 1 nr 415, s. 316).

Etymologi oviss (jfr LB s. 306 s.n. **Ækul?*). – Växling *rs* 1331 ~ *ls* 1381.

*Närke*77) **Attersta**, by, Gällersta sn, Sköllersta hd

in atalstum 1276 (Sahlgren 1927 s. 57), i *atherstom* ca 1442–72? Kumla kyrkas rb s. 31 (överstruket), wtij attherstada, j attherstada 1526 (Sahlgren a.st.).

rs för äldre *ls* mitten av 1400-talet.

78) **Mårsta**, gd, Hardemo sn, Hardemo hd

j modhilstom, j modhilstom1385 20/5 Hardemo häradsting SRAp (SRP 2121), i modhersta [1507?] Kumla kyrkas rb s. 80.

rs för äldre *ls* 1507 (?).

*Uppland*79) **Barsbro**, gd, Järfälla sn, Sollentuna hd

Basbro 1418, balsbro 1440, basbro 1444, barsbro 1453 (Calissendorff 1986 s. 110).

Förleden oförklarad. Dialektuttalet växlar på samma sätt som de fornsvenska belägen: *bàsbro*, *bàsbro* (OAUt). – Växling *ls* ~ *rs* mitten av 1400-talet.

80) **Kårsta**, by och sn, Långhundra hd

in Corsta, jn Parrochia Corstä 1257 avskr. 1500-t. Vårfrub. kl. jb f. 58r, 60r (utg. s. 85, 94), De corsta [1315–19] A 8 f. 143v (SDa 1:1 nr 160, s. 159), j kalstade²³ socken o. 1500 C 37 f. 71r (ATJB s. 92).

ls för äldre *rs* o. 1500.

81) **Morsta**, gd, Össeby-Garns sn, Vallentuna hd

de moststum 1304, i molsta 1479, i molsta 1546, morsta 1551 (Linde 1951 s. 189).

Förled skogsbeteckningen *mor* (Linde 1946 s. 101, 1951 a.st.). Uttalsuppgift saknas i OAUt, vilket påpekas av Linde (1951 s. 189). – *ls* för äldre *rs* 1479.

82) **Ortala**, by, Väddö sn, Väddö och Häverö skg

g ulf talum U 593, j ortalom 1409 11/9 Uppsala DRAp (SDns 2 nr 1163, s. 185). – Därefter skrivningar *Urt-/Ort-* o.d. medeltiden ut (OAUt).

Otto von Friesen (1930 s. 103) sammanställer runbelägget med de medeltida skrivningarna och ansätter en fornsvensk grundform (*a*) **Ulfðalum*. Denna förklaring förutsätter att *futtalats* som *f*, och von Friesen förbiser alltså att *f* i den ställningen står för *v*-ljud. Detta korrigeras av Jöran Sahlgren (1942 s. 15 f.). Denne ansätter i stället en utgångsform **Ulfsdalum* > *Ulfstalum*, med *f*-ljud före *s*, och räknar med *s*-bortfall i ljudförbindelsen *fst*, vilket styrks med paralleller. *Ulfstalum* har då gett *Ulfstalum* > *Urtalum* och, med enhetligt *lt*-uttal, *Urtala/Ortala*. *Ulv* syftar säkerligen på förekomst av varg. Genitivformen har då kollektiv innebörd (se härtill Fries 1986). – *rt* för äldre *lt* 1409.

²³ Bokstaven *a* i förleden står för *å*-ljud.

83) **Torsåker**, hgd, Hammarby sn, Vallentuna hd

in villa thywlsaker 1348 2/12 u.o. SRAp (SD 6 nr 4382, s. 69), de thywlsakre 1351 19/2 Vallentuna SRAp (SD 6 nr 4685, s. 279), j thwrsaker 1409 18/9 Uppsala DRAp (SDns 2 nr 1170, s. 192), i thylsaker 1435 19/5 Uppsala SRAp (SMR 238), j Tiwrsaker 1486 STB 1483–92 s. 172.

Formen *Tjursåker* har länge varit levande; på uppteckning i OAUt av Manne Eriksson 1932 anges: »Tjursåker eller Torsåker Jb». Beläggen talar för att förleden är *Thiuls-*, vilket förenklats till *Thuls-*, som sedan kunnat skrivas med *rs*. Etymologin är oviss (Vikstrand 2002 s. 35 f.; jfr dens. 2001 s. 387 n. 289). Förleden *Thiuls-* styrks av ett likalydande namn på annat håll i Uppland: *Tjursåker*, by, Vårfrukyrka sn, Åsunda hd: in tiwlsaker 1344 A 8 f. 20v (SD 5 nr 3855, s. 312; obs. utan s), j tiwlsakir 1449 18/3 Stockholm SRAp (Nordberg 1727 nr 63, s. 42). Namnets utveckling under nyare tiden kan följas i OAUj. På 1540-talet dyker alternativ stavning med *rs* upp: Tiwlsåker, Tiulsaaker 1540, Tiursåker 1543; fr.o.m. 1600-talet förekommer endast skrivningar med *r*. – *Tjursåker* i Vårfrukyrka sn och *Torsåker* i Hammarby sn kan alltså inte innehålla det höjd- och stenblocksbetecknande fsv. **thiur* som ingår i bl.a. fsv. *Thiurbo hundare* (SOL s. 376 s.n. Ytterturbo härad). Däremot kan fsv. **thiul* mycket väl vara rotbesläktat med fsv. **thiur* (jfr *Tjolöholm*, SOH 3 s. 112 med hänv.). – *rs* för äldre *ls* 1409.

84) **Vettershaga**, by, Länna sn, Frötuna och Länna skg

i Witelshagha 1409 (Calissendorff 1963 s. 4), i wetershage 1493 Upplands lagmansdombok 1490–1494 s. 69, i Vitthersaka by 1498 (Calissendorff a.st.).

Förled fsv. **vitul* m. 'vårdkase' (Calissendorff 1963 s. 4, 6). – *rs* för äldre *ls* 1493.

85) **Viksjö**, by, Häggeby sn, Håbo hd

Till Viksjö hänförs i OAUt med frågetecken en svit sammansättningar med *säter* som efterled, fsv. (*i*) *Vikursætrum*. Som äldsta belägg på bynamnet anförs (också med frågetecken) in *vicursedhi* 1296 17/1 Uppsala SRAp (SD 2 nr 1156, s. 206). Därefter följer *säter*-belägg under hela medeltiden, men i jb-utdrag i OAU från nyare tiden finns inte längre några spår av elementet *säter*.

De medeltida *säter*-beläggen förs i litteraturen allmänt till Viksjö, så av SMR (register s. 576), Folke Hedblom (1945 s. 244 f., vidare s. 58 med n. 16, s. 61 n. 35), Sko kl. jb s. 31 n. 26. Bakgrunden till *säter*-beläggen har veterligen inte utretts. Enligt LB (s. 299) innehåller *säter*-namnet kanske ett antaget mansnamn fsv. **Vikulf*. Beläggen talar emellertid klart emot denna förklaring. Namnets fornsvenska utgångsform är *Vikurs-*.

Belägg på sammansättningar med *säter*:

jn vikursætrum [1315] u.d. u.o. SRAp (SD 3 nr 2011, s. 210), jn wycursætrum 1315 16/4 Vik SRAp (SD 3 nr 2012, s. 211), in Wikulsætre 1349 10/5 Sko SRAp (SD 6 nr 4426, s. 97), i wikulsæter 1404 28/10 Nederhassla (SDns 1 nr 498, s. 377), i wikulsætir, i wikolsætir 1444 23/5 Håbo häradsting UUBp, j vikwrsætter mitten av 1400-talet C 4 f. 22r (SD 9 nr 7690, s. 386), vikulsættræ 1489 D 5 p. 4 (Sko kl. jb s. 31: Viku[*i*]sættræ), Wikulsættræ 1503 D 6 p. 3.²⁴

Uttalsuppgift för sammansättningarna med *säter* saknas. – *ls* för äldre *rs* 1349.

²⁴ Några belägg har förleden *Viku-*: j wikusæter (3 ggr) 1432 8/4 Stockholm SRAp, j wikusæther, j wikusæther 1439 26/6 Uppsala SRAp (SMR 931), J wikusæther 1439 26/6 Uppsala Sjöholmss (SMR 932).

86) **Värsta**, gd, Häggeby sn, Håbo hd

i wædherstom 1404 28/10 Nederhassla SRAp (SDns 1 nr 498, s. 377), ii wædherstom 1406 18/11 Askers häradsting SRAp (SDns 1 nr 780, s. 594), j wædhilstom 1412 11/6 Håbo häradsting SRAp (SDns 2 nr 1586, s. 518), ij wædherstom 1412 11/6 Håbo häradsting SRAp (SDns 2 nr 1587, s. 518).

ls för äldre *rs* 1412.

*Västmanland*87) **Hillersbo**, by, Möklinta sn, Övertjurbo hd

in Hillolfsbodhum 1371 Karlsson 1884 s. 52, [i] hillolfsbodhom 1399 7/10 Västerås DRApp (BSH 2 nr 34, s. 83 f.), i hilwlfsbodhom, datum in hilwlfzobodhom 1404 5/9 Hillersbo SRAp (SDns 1 nr 486, s. 368), Actum *et* datum hillarsboda 1405 8/6 Hillersbo SRAp (SDns 1 nr 597, s. 457), scriptum hillarsbodom 1407 6/3 Hillersbo SRAp (SDns 4 nr 3139, s. 240).

Förled mansnamnet fsv. *Hildolver*.²⁵ – *rs* för äldre *ls* 1405.

88) **Himmelsberga**, by, Torpa sn, Åkerbo hd

curiam meam hemysbyrghum 1291 9/4 Fröshammar SRAp (SD 2 nr 1041, s. 116), ii hymirsberghom 1369 12/9 Torshälla SRAp (SD 9 nr 7965, s. 588), ii hymilsbergom 1414 29/9 Västerrekarne häradsting SRAp (SDns 2 nr 2006, s. 851), j hymilzbergom 1437 30/9 Tumboås²⁶ ULAp (SMR 631), i hymbelsbærghom 1447 25/1 Eskilstuna SRAp (de tre första bokstäverna i namnet otydliga), j hymilsberga 1458 5/12 Tumbo kyrka SRAp, i hemelsbærgha 1461 9/6 Tumbo SRAp, j himitzbærghom Vkjb 1480 f. 13r (Vkjb s. 246), i himmilsberghom 1484 ATB 2 s. 249, j himidzberghom 1502 D 12 f. 188v (Vkjb s. 246), J himælbergh 1519 ATB 3 s. 320.

Förleden är sannolikt ett mansnamn fsv. **Hemir* (Lundahl 1956 s. 39), svarande mot fvn. *Heimir* (Lind sp. 503). Formen *hymirs-* 1369 får väl snarast ses som exempel på en form med fastvuxet nominativ-*r* (jfr ovan nr 75 och nedan n. 27), inte som exempel på en form med parasitiskt *r* i fogförbindelse: *-es-* > *-ers-* (ovan avsnitt 4). Formerna med *-ils-/els-*, tidigast 1414, kan ses som tecken på sammanfall av *ls* och *rs*, vilket kronologiskt inte vållar några svårigheter. Emellertid tyder belägg från Vadstena kloster (1480, 1502) på ett uttal *Himis-* e.d. ännu omkring 1500. Detta gör att skrivningarna med *l* kan tala för association med ordet *himmel*, fsv. *himil* m. (Sdw 1 s. 488); märk skrivningen med *mb* 1447, vilken svarar mot böjda former av fsv. *himil*, t.ex. dat. sg. *himble*. I den moderna formen är anknytningen till *himmel* (uttalat med dentalt *l*) i varje fall uppenbar. – Sannolikt *ls* för äldre *rs* 1414.

89) **Segelsberga**, by, Björskogs sn, Åkerbo hd

de sighilsbærghe 1350 11/6 Björskogs kyrka SRAp (SD 6 nr 4583, s. 198), de sighilsbærghe 1350 11/6 Björskogs kyrka SRAp (SD 6 nr 4584, s. 199), *jn* sigilsberg 1474

²⁵ Jfr *Hillerstorp* ovan n. 16. I *Hillersbo* kan en ljudutveckling motsvarande den i *Hillerstorp* (ij hillistorpi 1399) inte konstateras. En form utan *r* av *Hillersbo* är känd 1530 (i hillesbode GFR 7 s. 145), men belägg från ungefär samma tid, 1542, uppvisar former med *r* (i Hillersboda, j Hillarsboda GFR 14 s. 22 f.).

²⁶ På grund av skada i pergamentet återstår av namnet på dateringsorten endast början och slutet.

8/9 Västerås SRAp, i sighersberg 1493 ATB 3 s. 16, j ssegelssbergh 1507 ATB 3 s. 196.

Till etymologin se Jan Paul Strid (1982, särsk. s. 54, 75 f.) – *rs* för äldre *ls* 1493.

Värmland

90) **Karsvalla**, gd, Väse sn, Väse hd

Kalfsval 1268 (SOV 13 s. 22), aff kalxwalla slutet av medeltiden C 20 f. 2r, aff karswal 1514 C 21 f. 10r.

Sammansatt av *kalv* och *vall*, *kalv* snarast som djurbeteckning (A. Noreen 1918–24 s. 299, SOV 13 s. 22; jfr Fredriksson 1958 s. 20), med kollektiv innebörd (vartill se Fries 1986). – *rs* för äldre *ls* 1514.

Medelpad

91) **Dingersjö**, by, Njurunda sn, Medelpads östra domsagas tg

dingilsø, in ... dingilsø 1331 23/5 u.o. SRAp (SD 4 nr 2850, s. 214, MÅU nr 17, s. 44), i dyngilsø (2 ggr) 1425 23/2 Njurunda MÅU nr 44, s. 77, Dingelsjö 1427 7/9 Njurunda MÅU nr 45, s. 79 avskr. o. 1625, i Dingersio 1519 9/7 Selånger MÅU nr 143, s. 172 avskr. Broocman.

Efterleden är *ö* (Strid 1981 s. 116, Hellbom 1986 s. 44, Nyman 2000 s. 419, 424 f.), men den har anslutits till *sjö*, enligt excerpter i OAUt tidigast i en sen avskrift av ett belägg från 1427. Som äldre dialektuttal anges *dijge.fjō*, som yngre *dijge.fjō* (A. Hellbom 1960, OAUt). – *rs* för äldre *ls* 1519.^{27 28}

Källor och litteratur

A 8 = Registrum ecclesie Upsalensis, SRA.

A 9 = Registrum ecclesie Lincopensis membranaceum, SRA.

A 15 = Liber ecclesie Strengnensis, SRA.

Agertz, Jan, 2008: Om ortnamn i Jönköpings län. Jönköping. (Meddelanden från Jönköpings läns hembygdsförbund och Stiftelsen Jönköpings läns museum 77. Småländska kulturbilder 2008.)

Ahlbäck, Olav, 1971: Svenskan i Finland. 2 uppl. Stockholm. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 15.)

Almquist, Joh. Ax., 1917–22: Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523–1630 med

²⁷ Supradentalisering låter sig också påvisas i medeltida personnamn. Ett par exempel kan här anföras. *Byrgils*, dvs. en variant till *Birghirs* med fastvuxet nominativ-*r*, uppträder 1476 som gen. av fsv. *Birghir* (SMP 1 sp. 347 f., formkatalog; för den utvidgade genitivformen jfr ovan nr 88). Vid sidan av fsv. *Gregers* < *Gregorius* förekommer en förkortad form, *Greers*, *Greirs*, fr.o.m. 1466 även skriven *Greils* o.d. (SMP 2 sp. 282 f., formkatalog; jfr Otterbjörk 1979 s. 92 f. s.n. Greger). Gen. av *Gynter*, dvs. *Gynters*, uppträder i patronymika med *ls*, *Gyntilsson*, tidigast 1456 (SMP 2 sp. 489, formkatalog). Den geografiska fördelningen av sådana *ls*-former har jag inte studerat.

²⁸ Stort tack till Staffan Fridell för värdefulla synpunkter på en tidigare version av uppsatsen och till två externa granskare för viktiga förbättringsförslag.

- särskild hänsyn till den kamerala indelningen 3. Stockholm. (Meddelanden från svenska Riksarkivet. Ny följd 2:6.)
- Andersson, Thorsten, 1965: Svenska häradsnamn. Uppsala–Köpenhamn. (Nomina Germanica 14.)
- 2010: *Vad och vade*. Svensk slätter-, rågångs- och arealterminologi. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 110.)
- 2014: Från *Gilstring* till *Göstring*. Ljudutvecklingen i ett östgötskt häradsnamn. I: OUÅ. S. 11–14.
- ATB 2 = Arboga stads tänkebok 2. 1473–1492. Utg. av Erik Noreen & Torsten Wennström. 1938–39. Stockholm. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. Ser. 1. Svenska skrifter 53:2.)
- ATB 3 = Arboga stads tänkebok 3. 1493–1533. Utg. av Erik Noreen & Torsten Wennström. 1939–40. Stockholm. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. Ser. 1. Svenska skrifter 53:3.)
- ATJB = Arvid Trolles jordebok 1498 jämte åtkomsthandlingar och andra därmed samhöriga aktstycken utg. med bidrag ur Humanistiska fonden av Kungl. Samfundet för utgivande af handskrifter rörande Skandinaviens historia genom Joh. Ax. Almqvist. 1938. Stockholm. (Historiska handlingar 31.)
- B 15 = Lars Eriksson Sparres kopiebok, SRA.
- Bandle, Oskar, 1956: Die Sprache der Guðbrandsbiblía. Orthographie und Laute. Formen. Kopenhagen. (Bibliotheca Arnamagnæana 17.)
- 1973: Die Gliederung des Nordgermanischen. Basel–Stuttgart. (Beiträge zur nordischen Philologie 1.) (Nytryck: Die Gliederung des Nordgermanischen. Reprint der Erstauflage mit einer Einführung von Kurt Braunmüller. 2011. Tübingen–Basel. [Beiträge zur nordischen Philologie 47.]
- Benediktsson, Jakob, 1960: Um tvenns konar framburð á ld í íslenzku. I: Íslenzk tunga/ Lingua Islandica 2. S. 32–50.
- Bergman, Gösta, 1972: Kortfattad svensk språkhistoria. 3 uppl. Stockholm.
- Bergshp = pergamentsbrev i Bergshammarsamlingen, SRA.
- Borgström, Carl Hj., 1963: Innføring i sprogvidenskap. 3. oppl. Oslo–Bergen–Lund.
- Brask kop. = Biskop Hans Brasks kopiebok. I: Östergötlands fornminnesförenings tidskrift 1 (1875). Särskild paginering.
- Brink, Stefan, 1990: Sockenbildning och sockennamn. Studier i äldre territoriell indelning i Norden. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 57. Studier till en svensk ortnamnsatlas 14.)
- Brøndum-Nielsen, Johs., 1950: Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling 1. Indledning, Tekstkildernes Lydbetegnelse, Vokalisme. 2. ændrede Udg. København.
- 1951: Dialekter og Dialektforskning. 2. Opl. København.
- Bucht, Torsten, 1944: Till frågan om vin-namn i Ångermanland. I: NoB 32. S. 14–49.
- C 4 = Register över konung Karl Knutssons och drottning Katarinas jordabrev, SRA. (Enligt Stähle 1946 s. XXIV sannolikt till större delen från 1450-talet; avskr. 1470-talet? För datering av belägg anges mitten av 1400-talet.)
- C 20 = Förteckning över Johan Beses gods i Värmland m.m. från medeltidens slut, SRA.
- C 21 = Jordebok 1514 över Gunhild Johansdotters (Bese) arvegods samt hennes mans, Erik Turessons (Bjelke), arvegods i Skåne och Blekinge, SRA.
- C 23 = Jordebok 1482 över gods i Östergötland, Småland, Västergötland. Ivar Axelson Totts gods, SRA.

- C 24 = Jordebok och räkenskaper 1488–90 för gods tillhörande Magdalena Karlsdotter, Ivar Axelsson Totts änka, SRA.
- C 37 = Arvid Birgersson Trolles jordebok o. 1500, SRA. (Utg. i ATJB s. 36–94.)
- Calissendorff, Karin, 1963: Vitulsö. Ett försvunnet ortnamn. I: OUÅ. S. 3–8.
- 1986: Ortnamn. I: Järfällaboken. Utg. av Järfälla kommun. 2:1. Järfälla. S. 105–146.
- Celander, Hilding, 1906: Om övergången av $\delta > d$ i fornisländskan och fornorskan. Lund.
- Christensen, Vibeke & Kousgård Sørensen, John, 1972: Stednavneforskning 1. Afgrænsning. Terminologi. Metode. Datering. København.
- Christiansen, Hallfrid, 1946–48: Norske dialekter. Oslo.
- D 5 = Registrum prediorum monasterii Skogh 1489, SRA. (Utg.: Sko kl. jb.)
- D 6 = Registrum prediorum monasterii Scogh 1503, SRA. (Jfr Sko kl. jb.)
- D 11 = Vadstena klostrets jordeböcker 1447–53 och o. 1460, SRA. (Utg.: Vkäjb.) (Datering enligt SOKa 7 s. 51.)
- D 12 = Vadstena klostrets jordebok 1502, SRA. (Utg.: Vkjb.)
- Dahlstedt, Karl-Hampus, 1965: Homonymi i nusvenskan. I: Nysvenska studier 45. S. 52–192.
- DM = Danske Magazin, indeholdende Bidrag til den danske Histories och det danske Sprogs Oplysning. Udg. av Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. Tredie Række 5–6. 1857–60. Kjøbenhavn.
- DNorc = Norrköpings medeltid. Ett diplomatarium Norcopense omfattande bevarade medeltidsbrev rörande staden Norrköping med Ö. Eneby, S. Johannis samt Borg och Löts socknar från tiden 1180–1521 samlad, kommenterat och utg. av Arthur Nordén. 1918. Stockholm.
- Elert, Claes-Christian, 1957: Bidrag till en fonematisk beskrivning av svenska. I: ANF 72. S. 35–60.
- Elgqvist, Eric, 1966: Vad ortnamn, bl.a. Husby och Odense, vittnar om omfattningen av det svenska Hedebyväldet. Lund.
- Eliasson, Stig, 2002: Nordic language history and historical contrastive linguistics. I: Nordic languages (se detta) 1. S. 247–253.
- 2005: Phonological developments from Old Nordic to Early Modern Nordic IV: A typological and contrastive survey. I: Nordic languages (se detta) 2. S. 1116–1128.
- Enger, Hans-Olav, 1994: To lydhistoriske småstykker. I: MM. S. 135–142.
- Eriksbp = pergamentsbrev i Eriksbergsarkivet, SRA.
- Flemström, Bertil, 1972: Jämtländska ortnamn. Östersund.
- Franzén, Gösta, 1937: Vikbolandets by- och gårdnamn 1. Uppsala. (Nomina Germanica 1.)
- Fredriksson, Ingvar, 1958: Resville. Studier över ett gammalt västgötskt sockennamn. I: OUÅ. S. 17–22.
- 1961: Svenska personnamnsstudier. Uppsala. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia philologiae Scandinavicae Upsaliensia 2.)
- Friberg, Sven, 1938: Studier över ortnamnen i Kållands härad. Uppsala. (Nomina Germanica 5.)
- Fridell, Staffan, 1992: Ortnamn på *-ryd* i Småland. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 60. Studier till en svensk ortnamnsatlas 15.)
- 2006: Ortnamn i stilistisk variation. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 95.)
- 2013: *Tönnersa, Tönnersjö, Tynderö och Timrå*. I: NoB 101. S. 39–49.

- 2017: Supradentalernas datering. I: Ideologi, identitet, intervention. Nordisk dialektologi 10. Red. av Jan-Ola Östman, Caroline Sandström, Pamela Gustavsson & Lisa Södergård. Helsingfors. (Nordica Helsingiensia 48. Dialektforskning 5.) S. 159–167.
- Fries, Sigurd, 1959: Hycklinge och Håckla. I: NoB 47. S. 55–69.
- 1965: Vad betyder ortnamnen – och när kom de till. I: Kolmården 1. Kommunen. Hembygden. 10 initierade uppsatser om Kolmårdens kommun författade av Torsten Engström & al. Utg. på uppdrag av Kolmårdens kommun. Kolmården. S. 51–72.
- 1986: Fugels-ø – Kalvsvik – Steinseng. Mansnamn eller appellativer i förlederna? I: Personnamn i stadnamn. Artikkelsamling frå NORNAs tolvte symposium i Trondheim 14.–16. mai 1984. Red. av Jørn Sandnes & Ola Stemshaug. Trondheim. (NORNA-rapporter 33.) S. 17–23.
- v. Friesen, Otto, 1914: Gursten. En runsten och ett gårdnamn. I: NoB 2. S. 1–17.
- 1930: Bynamn på de uppländska runstenarna. I: NoB 18. S. 87–109.
- Gustavson, Herbert, 1948: Gutamålet. En historisk-deskriptiv översikt 2. Stockholm. (SvLm B 50.)
- Götlind, Johan, 1944: Västergötlands folkmål 2. Konsonanterna b–p. Text och kartor. Uppsala. (Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning 6:3.)
- 1947: Västergötlands folkmål 3. Konsonanterna r–w, kvantitet, expiratorisk accent. Text och kartor. Av Samuel Landtmanson. Uppsala. (Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning 6:4.)
- Hagström, Björn, 1970: Supradentaler i färöiskan. Ett bidrag till beskrivningen av färöiskt uttal. I: Frödskaparrit 18. S. 347–360. (Omtryck i: Hagström, Björn: Åtta greinir um føroyskt mál útgivnar til Björn Hagströms 70-ára føðingardag tann 29. januar 1991. 1991. Tórshavn. S. 67–80.)
- Haugen, Einar, 1976: The Scandinavian languages. An introduction to their history. London. (The great languages.)
- Hedblom, Folke, 1945: De svenska ortnamnen på säter. En namngeografisk undersökning. Uppsala. (Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien 13. Studier till en svensk ortnamnsatlas 2.)
- Heide, Eldar, 2010: Tjukk 1 – Retroflektert tydeleggjering av kort kvantitet. Om kvalitetskøyvinga av det gamle kvantitetssystemet. I: MM. S. 3–44.
- Hellberg, Lars, 1967: Kumlabygdens ortnamn och äldre bebyggelse. Kumla. (Kumlabygden. Forntid – nutid – framtid 3.)
- Hellbom, Algot, 1986: Sockennamnet Njurunda. I: Tre kulturer 3. S. 41–60.
- Hellquist, Elof, 1903–06: Studier öfver de svenska sjönamnen, deras härledning och historia 1. Sjönamn i alfabetisk ordning. Stockholm. (SvLm 20:1.)
- 1904: Om de svenska ortnamnen på -inge, -unge och -unga. Göteborg. (Göteborgs högskolas årsskrift 11 [1905]:1.)
- 1918: Om namn och titlar, slagord och svordomar. Lund.
- 1948: Svensk etymologisk ordbok. 3 uppl. Lund.
- Hesselman, Bengt, 1905: Sveamålen och de svenska dialekternas indelning. Uppsala. HHLG 5–8 = Handlingar rörande Helga lekamens gille i Stockholm jämte räkenskaper för Helgeandshuset i Uppsala. Utg. av Isak Collijn. 5–8. Leuata 1515–1528. Räkenskaper 1528–1529. 1930. Stockholm. (Kungl. bibliotekets handlingar. Bilagor. Ny följd 2:3.)
- Hoff, Ingeborg, 1978: Regressiv og progressiv konsonantassimilasjon i norsk. Kronologisk utsyn. I: På leit etter ord. Heidersskrift til Inger Frøyset frå medarbeidarar og

- studentar. Red. av Ingeborg Hoff. Oslo–Bergen–Tromsø. (Skrifter frå Norsk mål-førearkiv 33.) S. 117–163.
- Holmberg, Karl Axel, 1969: De svenska *tuna*-namnen. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 45. Studier till en svensk ortnamnsatlas 12.)
- HShK 18 = Handlingar rörande Skandinaviens historia 18. 1833. Stockholm.
- Hægstad, Marius, 1915: Vestnorske maalføre fyre 1350 2. Sudvestlandsk 1. Rygja-maal. Kristiania. (Videnskapsselskapets skrifter 2. Hist.-filos. klasse 1914:5.)
- Indrebø, Gustav, 2001: Norsk målsoga. 2. utg., auka og umvølt. Bergen.
- Jansson, Valter, 1940: Rec. av Bidrag till nordisk filologi tillägnade Emil Olson den 9 juni 1936 (1936). I: ANF 55. S. 155–165.
- Janzén, Assar, 1940: Ortnamn på Dal. I: NoB 28. S. 123–174.
- 1942: Dalsländska ortnamn. I: NoB 30. S. 40–87.
- 1954: Några ortnamn i Älvsborgs län. I: NoB 42. S. 1–57.
- 1955: Några halländska ortnamn. I: NoB 43. S. 52–76.
- Karlsson, K. H., 1884: Skattelängd för östra Westmanland af år 1371. I: Westmanlands fornminnesförenings årsskrift 3. S. 47–86.
- 1908: Släkten Tre rosors godsarkiv. Birgitta Larsdotters, gift Flemming, och Göstaf Johanssons jordabref förtecknade 1561. I: Västergötlands fornminnesförenings tidskrift 2:8–9. S. 132–182.
- Kh 53 = Biskop Hans Brasks kopiebook, LSB.
- Kluge, Friedrich & Seebold, Elmar, 2011: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 25., durchgesehene und erweiterte Aufl. Berlin–Boston.
- Kock, Axel, 1883: Om svenskans behandling af ljudförbindelsen *iū* ock om fornsvenskans *l*-ljud. En undersökning med stöd af svenska landsmål. Stockholm. (SvLm 2:12.)
- 1886: Studier i fornsvensk ljudlära 2. Lund.
- 1890: Några bidrag till fornnordisk grammatik. I: ANF 6. S. 14–59.
- 1893: Till frågan om supradentalt *l* och *n* i det nordiska fornspråket. I: ANF 9. S. 254–268.
- 1902: Bidrag till fornnordisk ljudlära. I: ANF 18. S. 142–171.
- 1921: Svensk ljudhistoria 4. Lund–Leipzig.
- Kumla kyrkas rb = Kumla kyrkas räkenskapsbok 1421–1590. Med inledande studier utg. av Jonas L:son Samzelius. 1946. Örebro. (Närke. Studier över landskapets natur och odling 4.)
- Kuzmenko, Jurij, 1997: Det tjocka *l*-ets historia i nordiska språk. I: Studier i svensk språkhistoria 4. Förhandlingar vid Fjärde sammankomsten för svenska språkets historia. Stockholm 1–3 november 1995. Utg. av Patrik Åström. Stockholm. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet 44.) S. 119–127.
- Landtmanson, Samuel, 1905: Studier över västgötamålets *l*- ock *r*-ljud. Stockholm. (SvLm B 1.)
- Larsen, Amund B., 1907: Rec. av Norsk Visefugg, samla og utgj. av Richard Berge (1904). I: Danske Studier. S. 137–139.
- 1914: Vokalförlängelser i de norske bygdemaal 1. Gammel vokalförlängelse i fremlyd. I: MM. S. 147–172.
- Levander, Lars, 1928: Dalmålet. Beskrivning och historia 2. Uppsala.
- Linde, Gunnar, 1946: Namnen på *-sta* och *-inge*. En jämförelse mellan två vanliga uppsländska ortnamnstyper. I: NoB 34. S. 99–127.

- 1951: Studier över de svenska -sta-namnen. Uppsala. (Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien 26. Studier till en svensk ortnamnsatlas 9.)
- Lindén, Bror, 1947: Dalska namn- och ordstudier gällande särskilt Mora tingslag och Österdalsområdet 1. Serieordnade smärre studier 1. Uppsala. (SvLm B 49.)
- Lindqvist, Natan, 1926: Bjärka-Säby ortnamn 1. Stockholm. (Bjärka-Säby i monografier.)
- 1943: Språkgeografi. I: Orientering i språkvetenskap. Under red. av H. S. Nyberg. Stockholm. S. 36–76.
- Lisse, Christian, 1956: Om konsonantövergangen $r > l$ i dansk. I: Festskrift til Peter Skautrup 21. januar 1956. Red.: Svend Aakjær, Kr. Hald, Aage Hansen & Nils Åge Nielsen. Aarhus. S. 155–164.
- Lundahl, Ivar, 1927: Falbygdens by- och gårdnamn. Göteborg. (Göteborgs högskolas årsskrift 33 [1927]:2.)
- 1929: Ett par bidrag till svensk språkutveckling i belysning av ortnamn. I: NoB 17. S. 23–38.
- 1956: Rickomberga. I: OUÅ. S. 34–40.
- 1961: Det medeltida Västergötland. Uppsala–Köpenhamn. (Nomina Germanica 12.)
- Lundell, J. A., 1910: Grundlinjer till praktisk fonetik. 3 uppl. med en kort redogörelse för landsmålsalfabetet. Stockholm.
- Lundholm, Kjell-Gunnar, 1955: »Fru Annas av Vinstorp jordebok». I: Historisk tidskrift 75. S. 266 f.
- Lundström, Ulf, 2015: Bebyggelsenamnen i Bureå, Burträsk och Lövångers socknar jämte studier av huvudleder och nybyggesnamn. Umeå. (Nordsvenska 23; Kungl. Skytteanska samfundets handlingar 70.)
- LÅUB 6 = Lunds ärkestifts urkundsbok/Diplomatarium dioecesis Lundensis. Utg. af Lauritz Weibull. 6. 1939. Lund. (Monumenta Scaniae historica.)
- Löfkvist, Jan-Eskil, 1976: Svenskan i latinska originaldiplom 1300–1325. En studie i medeltida skrivvanor. Uppsala. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia philologiae Scandinavicae Upsaliensia 9.)
- Malmberg, Bertil, 1968: Svensk fonetik. 4, omarbetade uppl. Lund.
- Moberg, Lennart, 1954: Lördag. I: Nysvenska studier 34. S. 1–52.
- 1965: Norrköpings historia 1. Från forntid till Vasatid 2. Norrköpingstraktens ortnamn. Stockholm.
- Modéer, Ivar, 1948: Hedingstorp och Jättingstad. I: NoB 36. S. 160–177.
- 1949: Ankarsrum. I: NoB 37. S. 1–19.
- MÅU = Medelpads äldre urkunder. Utg. av Medelpads fornminnesförening. [Samlade och utg. av] Algot Hellbom. 1972. Sundsvall. (Det gamla Medelpad 8.)
- Mørck, Endre, 2013: Mellomnorsk språk. I: Handbok i norrøn filologi. Red.: Odd Einar Haugen. 2. utg. Bergen. (Skrifter fra Landslaget for norskundervisning 191.) S. 640–689.
- Nordberg, Jöran A., 1727: S. Claræ minne, eller berättelse om det gamla S. Claræ kloster, så wäl som den nu warande kyrkan med alla des tilhörigheter; jämväl om S. Olofs capell som derunder lyder. Stockholm.
- Nordic languages = The Nordic languages. An international handbook of the history of the North Germanic languages. Ed. by Oskar Bandle (main editor), Kurt Braunmüller, Ernst Håkon Jahr, Allan Karker, Hans-Peter Naumann & Ulf Teleman. Consulting editors: Lennart Elmevik & Gun Widmark. 1–2. 2002–05. Berlin–New York. (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 22:1–2.)

- Noreen, Adolf, 1880: *Geschichte der nordischen Sprachen*. Strassburg. (Grundriss der germanischen Philologie. 5. Abschnitt. Sprachgeschichte 4.)
- 1894: *Etymologisches*. I: *Indogermanische Forschungen* 4. S. 320–326.
- 1904: *Altschwedische grammatik mit einschluss des altgutnischen*. Halle. (Sammlungen kurzer grammatiken germanischer dialekte 8. Altnordische grammatik 2.)
- 1905: *Vårt språk*. Nysvensk grammatik i utförlig framställning 3. Lund.
- 1913 a: *Geschichte der nordischen Sprachen, besonders in altnordischer Zeit*. 3. vollständig umgearbeitete Aufl. Strassburg. (Grundriss der germanischen Philologie 4.)
- 1913 b: *Sjönamnet Anten*. I: NoB 1. S. 5–10.
- 1918–24: *Vårt språk*. Nysvensk grammatik i utförlig framställning 4. Lund.
- 1923: *Altisländische und altnorwegische grammatik (laut- und flexionslehre) unter berücksichtigung des urnordischen*. 4. vollständig umgearbeitete aufl. Halle (Saale). (Sammlungen kurzer grammatiken germanischer dialekte 4. Altnordische grammatik 1.)
- Noreen, Erik, 1921: *Ett värmländskt diplom kontrollerat*. I: NoB 9. S. 147 f.
- 1939: *Några västsvenska ortnamn*. I: NoB 27. S. 171–177.
- 1944: *Svensk stilparodi och andra litterära och språkliga uppsatser*. Stockholm.
- NorrO = Heggstad, Leiv, Hødnebo, Finn & Simensen, Erik: *Norrøn ordbok*. 5. utg. av Gamalnorsk ordbok ved Hægstad & Torp. 2008. Oslo.
- Nyman, Eva, 2000: *Nordiska ortnamn på -und*. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 70. Studier till en svensk ortnamnsatlas 16.)
- OAU = topografiska registret, OAU.
- Otterbjörk, Roland, 1979: *Svenska förnamn*. Kortfattat namnlexikon. 3 uppl. Stockholm. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 29.)
- Riad, Tomas, 2005: *Phonological developments from Old Nordic to Early Modern Nordic III: Swedish*. I: *Nordic languages (se detta)* 2. S. 1102–1115.
- Rinnan, Gyda Dahm, 1969: *Nok en gang om alveolarene*. I: *Tilegnet Carl Hj. Borgström*. Et festskrift på 60-årsdagen 12.10.1969 fra hans elever. Oslo–Bergen–Tromsø. S. 128–133.
- Ronge, Hans H., 1993: *Kakuminalt l – ålder och ursprung*. I: *Studier i svensk språkhistoria* 3. Förhandlingar vid Tredje sammankomsten för svenska språkets historia. Uppsala 15–17 oktober 1992. Utg. av Lars Wollin. Uppsala. (Skrifter utg. av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 34.) S. 193–202.
- Rosell, Erland, 1983: *Ortnamn i Dalsland*. Stockholm. (AWE/Gebbers landskapsserie om ortnamn.)
- Rääf, Leonhard Fr., 1856: *Samlingar och anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergötland* [1]. Linköping.
- Sahlgren, Jöran, 1912–35: *Skagershults sockens naturnamn*. Vatten ock vattendrag. Stockholm. (SvLm B 32.)
- 1927: *Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning* 9. *Stä-namnen i Närke*. I: NoB 15. S. 1–87.
- 1942: *Ortnamnen kring Barnens ö*. I: OUÅ. S. 13–16.
- 1964: *Valda ortnamnsstudier (Opuscula toponymica selecta)*. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 43.)
- Sandøy, Helge, 1996: *Talemål*. 2. utg. Oslo.
- 2005: *The typological development of the Nordic languages I: Phonology*. I: *Nordic languages (se detta)* 2. S. 1852–1871.

- Seip, Didrik Arup, 1930: Om bortfall av *ð* i norsk. I: Norsk tidsskrift for sprogvidenskap 4. S. 211–244. (Omtryck i: Seip, Didrik Arup: Studier i norsk språkhistorie. 1934. Oslo. S. 72–105.)
- 1955: Norsk språkhistorie til omkring 1370. 2. utg. Oslo.
- 1971: Norwegische Sprachgeschichte. Bearbeitet und erweitert von Laurits Saltevit. Berlin–New York. (Grundriß der germanischen Philologie 19.)
- Silfors, Elov, 1941: Rec. av OGB 5 (1939). I: Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift. S. 151–156.
- Sjögren, Paul, 1944: Släkten Trolles historia intill år 1505. Uppsala.
- Sjöholmssp = pergamentsbrev i Sjöholmssamlingen, SRA.
- Sjöholmspp = pappersbrev i Sjöholmssamlingen, SRA.
- Sjöros, Bruno, 1917: Två samnordiska kvantitetsregler. Helsingfors. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland 133. Studier i nordisk filologi 8:3.)
- Sjöstedt, Gösta, 1936: Studier över r-ljuden i sydsandinaviska mål. Lund. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Lund 4.)
- Skjekkeland, Martin, 1997: Dei norske dialektane. Tradisjonelle særdrag i jamføring med skriftmåla. Kristiansand.
- Sko kl. jb = Sko klostets medeltida jordeböcker. Med kommentarer utg. av Arthur Peetre. 1953. Lund. (Skrifter utg. av Vetenskaps-societeten i Lund 42.)
- Skoklsp = pergamentsbrev i Skoklostersamlingen, SRA.
- Snædal, Thorgunn, 2002: Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi. Uppsala. (Runrön 16.)
- Stausland Johnsen, Sverre, 2012: A diachronic account of phonological unnaturalness. I: Phonology 29. S. 505–531.
- STB 1483–92 = Stockholms stads tänkeböcker 1483–1492. Utg. af Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd af Stockholms stad och samfundet Sankt Erik genom Gottfrid Carlsson. 1944. Stockholm. (Stockholms stadsböcker från äldre tid. Andra serien. Tänkeböcker 2.)
- Steblyn-Kamenskij, M. I., 1965: Om alveolarer og kakuminaler i norsk og svensk. I: Norsk tidsskrift for sprogvidenskap 20. S. 18–27.
- Stockholms gatunamn. [Av] Nils-Gustaf Stahre, Per Anders Fogelström, Jonas Ferenius & Gunnar Lundqvist under medverkan av Börje Westlund, Lars Wikström, Göran Sidenbladh, Lars Cleve & Carl Magnus Rosell. 3, utökade och reviderade uppl., bearbetad av Staffan Nyström. 2005. Stockholm. (Stockholmsmonografier 50.)
- Storm, Joh., 1884: Norsk Lydskrift med Omrids af Fonetiken. I: Norvegia 1. S. 19–132.
- Strandberg, Svante, 1991: Studier över sörmländska sjönamn. Etymologi, namnbildning och formutveckling. Uppsala. (Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. B. Meddelanden 8.)
- 2003: Rec. av Bjorvand, Harald & Lindeman, Fredrik Otto: Våre arveord. Etymologisk ordbok (2000). I: NoB 91. S. 152–159.
- 2011: Namn på allmänningstvatten i Äldre Västgötalagens bilagor. I: ÄVgL & bil. (se detta) 1. S. 61–76.
- 2013: Erska. Ett västgötskt by- och sockennamn. I: NoB 101. S. 123–134.
- Strid, Jan Paul, 1981: Nären, Njärven och Njurhulten. Studier över en grupp svenska sjönamn och därmed samhöriga ord i nordiska språk. Stockholm. (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm studies in Scandinavian philology NS 15.)
- 1982: Segersäng och andra ortnamn på *Seger-*, *Segel-*. I: OUÅ. S. 53–79.
- 1983: Skenstad – en försvunnen by i Lofta socken i Småland. I: OUÅ. S. 70–84.

- Ståhle, Carl Ivar, 1946: Studier över de svenska ortnamnen på -inge på grundval av undersökningar i Stockholms län. Uppsala. (Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien 16. Studier till en svensk ortnamnsatlas 3.)
- Sävstahp = pergamentsbrev i Sävstaholmssamlingen, SRA.
- Søndergaard, Bent, 1972: Indledende studier over den nordiske stednavnetype lev (löv). København. (Navnestudier udg. af Institut for Navneforskning 10.)
- Sörml. hds domb. = Sörmländska härads domböcker från 1500-talet. Utg. av Magnus Collmar. 1953. Eskilstuna. (Sörmländska handlingar 16.)
- Tamm, Fredr., 1887: Fonetiska kännetecken på lånord i nysvenska riksspråket. Upsala. (Upsala universitets årsskrift. Filosofi, språkvetenskap och historiska vetenskaper 1.) (Omtryck: 1966. Uppsala. [Acta Universitatis Upsaliensis. Studia philologicae Scandinavicae Upsaliensia 5.]
- U + nr = Upplands runinskrifter. Granskade och tolkade av Elias Wessén & Sven B. F. Jansson. 1–4. 1940–58. Stockholm. (Sveriges runinskrifter. Utg. av Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. 6–9.)
- ULAp = pergamentsbrev i Landsarkivet i Uppsala.
- Upplands lagmansdombok 1490–1494. Efter en Uppsala-handskrift utg. af Karl Henrik Karlsson. 1907. Stockholm. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. Ser. 1. Svenska skrifter 39.)
- UUB C 32 = Vadstena klostrets sysslomans uppbördsbok 1466, UUB.
- Wahlberg, Mats, 1979: Ankarsrum. I: Uppsalastudier i namnforskning. Uppsala. (Ortnamn och samhälle 5.) S. 135–141.
- Wessén, Elias, 1972: Svenska språket. I: KL 17. Sp. 504–509.
- 1969: Svensk språkhistoria 1. Ljudlära och ordböjningslära. 8 uppl. Stockholm. (Nordiskt kursbibliotek.)
- VHAAp = pergamentsbrev i Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens deposition i SRA (ur N. J. Ekdahls saml.).
- Vikstrand, Per, 2001: Gudarnas platser. Förkristna sakrala ortnamn i Mälardalen. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 77. Studier till en svensk ortnamnsatlas 17.)
- 2002: Några tankar om de sakrala *åker*-namnen och om ortnamnskronologi. I: OUÅ. S. 19–38.
- Wiktorsson, Per-Axel, 1985: En tiondelängd från Vedbo härad. I: OUÅ. S. 35–57.
- 2011: Inledning. I: ÄVgL & bil. (se detta) 1. S. 11–37.
- Vinsarp-jb = »Fru Annas av Vinstorp jordebok», pappershandlingar 1490–1521, UUB. (Om denna jordebok se Lundholm 1955.)
- Vkj b = Vadstena klostrets jordebok 1500 jemte tillägg ur klostrets äldre jordeböcker utg. af Kongl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandi-naviens historia genom Carl Silfverstolpe. 1897. Stockholm. (Historiska handlingar 16:1.)
- Vkj b 1480 = Vadstena klostrets jordebok 1480, KA.
- Vkj b = Vadstena klostrets två äldsta jordeböcker. Med inledning och språklig kommentar utg. av Anna Larsson. 1971. Stockholm. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. Ser. 1. Svenska skrifter 72.)
- Vårfrub. kl. jb = Vårfruberga klostrets jordebok, pappershandling, UUB. (Daterad 1257, bevarad i avskrift från 1500-talet.)
- Vårfrub. kl. jb utg. = Fogdö (Vårfruberga) klostrets jordebok. En obeaktad källa från tidig medeltid. Med kommentarer utg. av Folke Ossiannilsson. I: Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok 1945. S. 81–104.

- Zetterholm, D. O., 1938: Om supradentala och kakuminala *n*-ljud i nordiska språk. Stockholm. (SvLm B 37.)
- 1942: Uppkomsten av de norrländska supradentala och kakuminala *n*-ljuden. I: SvLm. S. 31–46.
- Ålander, A. T., 1932–35: Konsonanterna i Östergötlands folkmål. Ljudhistorisk och dialektgeografisk översikt 1–2. Uppsala.
- Åström, Per, 1888: Språkhistoriska studier öfver degerforsmålets ljudlära. Stockholm. (SvLm 6:6.)
- ÄVgL & bil. = Äldre Västgöotalagen och dess bilagor i Cod. Holm. B 59. Utg. av Föreningen för västgöotalitteratur genom Per-Axel Wiktorsson. 1–2. 2011. Skara. (Skara stiftshistoriska sällskaps skriftserie 60:1–2.)
- Ödeen, Nils, 1927–30: Studier i Smålands bebyggelsehistoria. Ett bidrag till svensk ortnamnsforskning. Lund. (NoB. Bilaga C.)
- 1932: Järnhanteringen och ortnamnen i Småland. I: Nihlén, John: Studier rörande äldre svensk järntillverkning med särskild hänsyn till Småland. Stockholm. (Jernkontorets bergshistoriska skriftserie 2.) S. 149–158.

Summary

The dating of the supradentals *rn*, *rs*, *rt* in Sweden

The contribution of place-names

By Thorsten Andersson

A characteristic feature of standard Swedish and most Swedish dialects is single supradental (retroflex) sounds, formed by the assimilation of *r* to a following dental, *n*, *s* or *t*. These supradentals have counterparts in Norway. Their distribution is closely associated with the occurrence of cacuminal *l* (see Fig. 1). Early instances of supradental/cacuminal pronunciations are primarily manifested in alternating spellings with *l* + dental and *r* + dental, spellings which suggest the same or a similar pronunciation. The most important evidence of such a merger in pronunciation is provided by place-names. According to Adolf Noreen (1904, § 276), the merger can be observed from Late Old Swedish onwards. Despite this, Elias Wessén (1969, § 166) argues that supradentals do not occur until the Modern Swedish period. It has long been known that different *l*-sounds have existed in the Scandinavian languages since Proto-Scandinavian times: a dental *l* in initial position, as a long consonant and in Proto-Scandinavian combinations with another dental, and otherwise a non-dental (supradental/cacuminal) *l*. All the indications are that the latter, non-dental *l* subsequently acquired the pronunciation that had arisen from the development of PrScand. *rð* into a special Scandinavian sound, cacuminal ('thick') *l*, an innovation probably originating in the 13th century. This sound change created conditions for the confusion of *l* + dental and *r* + dental. To be able to establish a more precise date for the emergence of supradentals, the author has compiled a large corpus of Swedish place-names. This is presented in two catalogues: Catalogue 1, containing a selection of occurrences from modern times, and Catalogue 2, containing all the occurrences collected by the author from medieval

sources. The study shows that there is evidence of supradentals from the first half of the 14th century onwards. The distribution established on the basis of place-names covers virtually the whole of the supradental dialect area of Sweden. The dating of supradentals provides a *terminus ante quem* for the emergence of cacuminal *l*. A corresponding study of place-name evidence for supradentals in Norway would offer more definite answers as to the age and distribution of supradentals in Scandinavia.

Den nya ortnamnslagen på Island

Immateriellt kulturarv och säkerhetsfrågor

Av Þórunn Sigurðardóttir

Namn och bygd 104 (2016), 51–62.

Þórunn Sigurðardóttir, The Árni Magnússon Institute for Icelandic Studies, Reykjavík: The new Icelandic law on place-names: Intangible cultural heritage and safety issues.

Abstract

In March 2015, the Icelandic parliament, the *Alþingi*, passed a new law on place-names, replacing an older act on farm names from 1953. The earlier law was outdated, in part because of radical changes in Icelandic settlement patterns in recent years. The article discusses the new law, the ideas behind its different provisions, and the various innovations they introduce. Finally, it explains how the law will be implemented and the intended role of the Place Name Committee and various state institutions.

Keywords: laws on geographical names, Iceland, intangible cultural heritage, safety issues, new natural phenomena.

Inledning

Vi använder oss av ortnamn så gott som dagligen – för att beskriva vår omgivning eller för att meddela andra var vi är eller har varit eller vart vi ska. När vi använder kartor förväntar vi oss att med ortnamnens hjälp kunna positionera oss, hitta vägen, förstå terrängen och lokala förhållanden och kanske till och med få historisk information om trakten i fråga. På så vis är ortnamn informativa och även säkerhetsmässigt viktiga både i bebyggt område och ute i naturen, men de är också kulturminnen, ett s.k. »immateriellt kulturarv», som förtjänar att bevaras för kommande generationer precis som andra kulturarv, såsom manuskript, artefakter, hantverkskunnande och traditioner. Detta är ett internationellt erkänt synsätt som kommer till uttryck i FN:s konvention om skydd för det immateriella kulturarvet, antagen i Paris den 17 oktober 2003.¹ Island ratificerade konventionen den 20 april 2006.²

Namn på naturlokaler och boningshus, liksom på andra byggnadsverk, är av betydelse för människors säkerhet både i tätorter och i naturen. Därför är det

¹ <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>.

² <http://unesco.is/wp-content/uploads/SAMNINGUR-UM-VAR%C3%90VEISLU-MENNINGARERF%C3%90A.pdf>.

viktigt med standardiserad registrering av ortnamn, bl.a. för användning på kartor och i andra dokument och för samhällsplanering och miljöfrågor, liksom för fastighetsgränser, turism etc. En expertgrupp inom FN (United Nations Group of Experts on Geographical Names – UNGEGN) har sedan mitten av 1900-talet verkat för att främja standardiserad registrering av ortnamn på global nivå.³ UNGEGN:s avsikt är att varje land enskilt ska bestämma hur man registrerar sina ortnamn, antingen genom att det skapas särskilda nämnder för detta («through the creation of national names authorities») eller genom vedertagna administrativa processer.⁴ Dessa två aspekter, att bevara immateriellt kulturarv å ena sidan och säkerhetsfrågor å den andra, låg till grund för den arbetsgrupp som kulturdepartementet på Island år 2012 tillsatte med uppdrag att skriva en ny ortnamnslag. Föreliggande artikel presenterar denna nya lagstiftning och diskuterar vilka överväganden som ligger bakom de enskilda paragraferna. Inte minst kommer förändringarna i den nya lagen i förhållande till den gamla att tas upp, och vidare redogörs det för hur lagen är tänkt att genomföras och vilka uppgifter Ortnamnsnämnden och olika myndigheter har i ortnamnsfrågor på Island.

Ortnamnsnämndens viktigaste uppgifter enligt den gamla lagen och skälen till att den reviderats

Innan den nya lagen trädde i kraft den 3 mars 2015, arbetade Ortnamnsnämnden (*Örnefnanefnd*) i enlighet med en lag från 1953 (Lag om gårdsnamn m.m. nr 35/1953 med senare ändringar)⁵ och efter en förordning från 1999 om nämndens arbete.⁶ Nämndens huvuduppgift enligt den gamla lagen var att behandla: a) namn på nya gårdar utanför tätbebyggt område och därvid tillstyrka eller avslå namnen, b) ansökningar om namnändring av gårdar. Vidare skulle nämnden fälla avgöranden i tvistefrågor som hänskjutits till den rörande ortnamn på offentliga kartor. Samma sak gällde gatunamn och jämförbara toponymer i kommunerna. De hamnade på Ortnamnsnämndens bord endast då meningsskiljaktigheter uppstått. För det tredje ålåg det nämnden att yttra sig om förslag till nya kommunnamn, något som varit aktuellt på Island de senaste åren på grund av många kommunsammanslagningar. De allra flesta ärenden som nämnden behandlade under den tid lagen var i kraft rörde den första punkten och då särskilt a-delen, dvs. namn på nya

³ UNGEGN:s direktiv finns här: <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/mandate.html>.

⁴ <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/>.

⁵ <http://www.althingi.is/lagas/134/1953035.html>.

⁶ <http://www.reglugerd.is/reglugerdir/efrir-raduneytum/menntamalaraduneyti/nr/3244>.

gårdsfastigheter.⁷ Lagen hade dock hunnit bli föråldrad med tanke på förändrade bosättningsmönster och modern tätortsbildning. Fastigheternas antal har vuxit enormt de senaste åren, när gårdar uppstyckats och delarna blivit nya fastigheter. Samtidigt har gårdar som inte är jordbruk ökat i antal utanför städer och mindre samhällen, och det finns gott om exempel på att människor är mantalsskrivna utanför tätorter på fastigheter som inte är jordbruk. Enligt lagen skulle Ortnamnsnämnden enbart behandla namn på (jordbruks)fastigheter där människor var mantalsskrivna. Nu för tiden är det inte ovanligt att folk har två hem, ett i tätorten och ett i glesbygden, men enligt isländsk lag kan man endast ha en mantalsskrivningsadress. Fritidshus har alltid legat utanför Ortnamnsnämndens ansvarsområde, och de har blivit många fler de senaste årtiondena, och ibland namnges de eller åtminstone fritidshusområdena. Dessutom har många såväl gamla som nya gårdar genom ovannämnda kommunsammanslagningar kommit att ligga i tätortskommuner och därmed enligt lagens bokstav hamnat utanför Ortnamnsnämndens domvärjo. Allt detta skapade ofta förvirring och inkonsekvenser, då den lokala förvaltningen saknade bestämda regelverk och lagar att utgå ifrån, något som otaliga förfrågningar till nämnden per telefon och brev vittnar om. Vidare fann nämndens medlemmar⁸ det ofta oklart huruvida namngivning och namnändringar av gårdar ingick i nämndens arbete enligt då gällande lag. Slutligen ansåg de registreringsförfarandet för nya och ändrade gårdsnamn oklart och ineffektivt. En representant från den isländska Folkbokföringen (*Þjóðskrá Íslands*), med vilken nämnden diskuterade saken hösten 2011, var av samma åsikt och menade att registreringen av gårdsnamn inte fungerade tillfredsställande mellan olika förvaltningsenheter. Av det skälet föreslog Ortnamnsnämnden hösten 2011 för dåvarande kulturministern, Katrín Jakobsdóttir, att lagen om gårdsnamn m.m. skulle revideras med hänsyn tagen till ovannämnda företeelser. Den 8 juni 2012 tillsatte ministern en arbetsgrupp med fyra medlemmar som skulle utföra revisionen, och till ordförande utsågs artikelförfattaren, som då var Ortnamnsnämndens ordförande. De andra i gruppen var professor emeritus Svavar Sigmundsson, Tryggvi Már Ingvarsson, verksam vid Folkbokföringen, och Margrét Magnúsdóttir, jurist vid kulturdepartementet. Gruppen presenterade ett utkast till ny lag den 20 december samma år. Förslaget lades fram på Alltinget såväl våren 2013 som våren 2014 men togs ingendera gången upp till behandling, eftersom andra mer brådskande ärenden gavs förtur. Det lades se-

⁷ Om Ortnamnsnämndens roll och uppgifter i enlighet med denna lag och detta regelverk kan man läsa i: Þóra Björk Hjartardóttir, "Hvað á býlið að heita? Um starfsemi örnefnanefndar", *Nefnir*, publicerad i december 2011: http://www.arnastofnun.is/page/arnastofnun_nefnir.

⁸ När det talas om Ortnamnsnämndens inställning i artikeln avses den nämnd som var verksam åren 2011–2015, dvs. den nämnd som begärde en revision av lagen.

dan fram för tredje gången av nuvarande kulturminister Illugi Gunnarsson hösten 2014 och antogs av Alltinget den 3 mars 2015. Lagen lyder i svensk översättning som följer:⁹

Lag om ortnamn nr 22/2015

§ 1.

Mål.

Målet med denna lag är:

- a. att styrka ortnamnsvård och namngivningshävd i landet som en del av isländskt kulturarv och säkerställa att detta vidmakthålls för kommande generationer,
- b. att nya ortnamn ska vara grammatiskt och idiomatiskt förenliga med det isländska språket,
- c. att nya ortnamn ska vara förenliga med lokala förhållanden och god ortnamnsd,
- d. att samordna administrationen när ortnamn registreras så att namngivningsprocessen blir lättillgänglig, transparent och effektiv.

§ 2.

Definitioner.

I denna lag har följande begrepp den betydelse som här stipuleras:

1. Ett *ortnamn* är ett namn, ett ord eller en fras, som betecknar en geografisk punkt, en linje eller ett område som kan placeras på en karta och som hänvisar till en bestämd plats inom ett bestämt samfund, ett land, en bygd, en gård, en tätort, ett hus, en gata, ett torg, en väg, ett fjäll, en dal, en insjö, en fjord, ett havsområde, ett skär, en fiskebank osv.
2. *Ortnamnsdatabasen* är en central databas som innehåller ortnamn och dokument relaterade till dem.
3. *Belägenhetsadress* beskriver geografisk placering, såsom tillfart till byggnadsverk, tomt eller plats. I belägenhetsadressen finns upplysningar om namn, nummer och koordinater. Belägenhetsadresser är ett slags ortnamn.

§ 3.

Högsta instans.

Ministern bär högsta ansvaret för landets ortnamnsvård enligt denna lag.

⁹ Lagen finns här på isländska: www.althingi.is/lagas/nuna/2015022.html.

§ 4.

Ortnamnsnämnden.

Ministern tillsätter en ortnamnsnämnd med fem medlemmar på fyra år åt gången. Ministern med ansvar för samhällsplanering, landsbygdsministern, Árni Magnússon-institutet för isländska studier (*Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum*) och Isländska språknämnden (*Íslensk málnefnd*) nominerar en representant var. Ministern utnämner en representant utan nominering, vilken fungerar som ordförande medan en av nämndmedlemmarna utses till vice ordförande. Suppleanter tillsätts på samma sätt. Det är inte tillåtet att utnämna samma ordinarie medlem längre än två sammanhängande nomineringsperioder. Bland nämndens medlemmar ska finnas expertis rörande isländskt språk, ortnamn och topografi.

Ortnamnsnämnden har följande uppgifter:

a. att ge välgrundade utlåtanden om ortnamn för publicering i ortnamnsdatabasen i de fall meningsskiljaktigheter uppstått och tvisten hänskjutits till nämnden,

b. att fälla avgörande om nytt eller ändrat gårdsnamn, gatunamn eller annat namn som används för registrering av adress i de fall meningsskiljaktigheter uppstått och tvisten hänskjutits till nämnden,

c. att fälla avgörande om namn på offentliga institutioners skyltar,

d. att ge utlåtande om föreslaget namn på ny tätort eller område i en kommun,

e. att ge utlåtande om kommunnamn, jfr § 6,

f. att ge utlåtande om namn på nya naturlokaler i en kommun,

g. att ansvara för andra uppgifter som kan åläggas nämnden i lag, i förordningar eller genom beslut av ministern.

Ortnamnsnämnden äger rätt att behandla frågor på eget initiativ.

Kostnaden för ortnamnsnämndens verksamhet bestrids av statskassan.

Ministern äger rätt att i förordning ytterligare bestämma om denna paragrafs tillämpning.

§ 5.

Handläggning.

Vid behandling av ärenden faller majoritet av rösterna i ortnamnsnämnden avgörande. Vid jämnt röstantal har ordförande utslagsröst. Om ortnamnsnämnden godkänner ett förslag ska en kopia av beslutet tillställas Islands lantmäterimyndighet (*Landmælingar Íslands*).

Om ortnamnsnämnden avslår ett namnförslag åligger det den att ge parterna en motivering och, om omständigheterna medger, föreslå en möjlig kompromiss. Parterna i saken ska inom åtta veckor lämna synpunkter på ortnamns-

nämndens beslut, men i annat fall avgör nämnden det nya namnet. Ortnamnsnämnden äger rätt att begära in utlåtande från utomstående expertis om så anses nödvändigt.

Ortnamnsnämndens avgöranden är enligt denna lag slutgiltiga inom förvaltningen och kan inte överklagas till ministern.

Handläggningen följer i övrigt förvaltningslagen.

§ 6.

Kommunnamn.

Namn på kommuner följer bestämmelserna i kommunallagen, nr 138/2011 med senare ändringar.

Ortnamnsnämnden ska avge motiverat utlåtande till berörd kommunstyrelse eller styrelser inom tre veckor från det att ärendet inkommit. Nämnden ska tillsända minister ansvarig för kommunfrågor en kopia av utlåtandet.

§ 7.

Namn på nya naturlokaler.

Om en ny naturlokal behöver namn åligger det berörd kommunstyrelse att ta initiativ till namngivning efter att ha fått ortnamnsnämndens utlåtande. För naturlokaler utanför kommungränsen tar ministern initiativ till namngivningen.

Förslag till nytt namn ska tillsändas ministern för stadfästelse. När ministern har stadfäst det nya namnet ska kommunstyrelsen, eller efter omständigheter ministern, informera Islands lantmäterimyndighet om det nya namnet.

§ 8.

Rådgivning om ortnamn.

Rådgivning om ortnamn följer bestämmelserna i lagen om Árni Magnússon-institutet, nr 40/2006 med senare ändringar.

§ 9.

Ortnamnsdatabasen.

Ortnamnsdatabasen (*Örnefnagrunnur*) följer bestämmelserna i lagen om lantmäteri och grundläggande kartering, nr 103/2006 med senare ändringar.

Vederbörande minister, enligt presidentbeslut om uppdelning av ansvarsområden mellan departementen i Regeringskansliet (*Stjórnarráð Íslands*), äger rätt att närmare bestämma om ortnamnsdatabasens innehåll, registrering och struktur.

§ 10.

Ikraftträdande.

Denna lag träder i kraft med omedelbar verkan. Samtidigt upphör lagen om gårdsnamn m.m., nr 35/1953 med senare ändringar, att gälla.

§ 11.

Förändringar av andra lagar.¹⁰

Förklaringar till Lagen om ortnamn nr 22/2015

Lagens första paragraf innehåller en avsiktsförklaring i fyra punkter. Arbetsgruppen ansåg det viktigt att den skulle finnas med i den nya lagen (en sådan saknades däremot i den gamla ortnamnslagen). Lagens huvudsyfte är att styrka ortnamnsvård och namngivningshävd i landet. Med namngivningshävd avses traditionen att utgå från lokala förhållanden när en gård får sitt namn eller att använda ortnamn i närmiljön för att skapa ett nytt namn. Det är t.ex. inte lämpligt att kalla en ny gård som står på en slätt *Brekka* ('backe'), *Hlið* ('lid') eller *Hóll* ('kulle'). Vidare anses det ingå i ortnamnsvården att nya ortnamn ska vara grammatiskt och idiomatiskt förenliga med det isländska språket, att de skrivs med isländsk ortografi och är lätta att stava för alla och på så sätt enkelt kan användas i allmän kommunikation och samhällsservice. Dessutom är syftet att förhindra att samma namn används flera gånger inom ett område, t.ex. en kommun eller motsvarande, i glesbygd eller i tätort. Denna punkt har även säkerhetsmässig betydelse, t.ex. vad beträffar sjuktransporter, brandbekämpning, postutdelning och dylikt, och detsamma kan sägas om en standardiserad, effektiv och lättillgänglig registrering av ortnamn.

Genom att ha en avsiktsförklaring på framträdande plats i lagen framgår klart och tydligt vilka Ortnamnsnämndens uppgifter är. Nämnden kan då slå fast vilka uppgifter som är viktigast att ta itu med och hur arbetet med dem bäst kan organiseras. De tydliga fokuspunkterna underlättar samordningen mellan nämndens arbete och de institutioner som berörs av dessa frågor. Nämnden kan sålunda i valet av uppgifter ställa upp mål både på längre och kortare sikt och utforma sina arbetsuppgifter och -metoder i ljuset av avsiktsförklaringen.

I paragraf 2 finns definitioner av tre begrepp som har särskild betydelse för lagens bestämmelser, dvs. *örnefni* ('ortnamn'), *örnefnagrunnur* ('ortnamns-

¹⁰ När lagen trädde i kraft nödvändiggjorde det en del ändringar i andra lagar som berör detta ämnesområde. De viktigaste förändringarna tas upp nedan utan att lagparagraferna behöver återges i sin helhet.

databas') och *staðfang* ('belägenhetsadress'), av vilka det sistnämnda är ett nyord i isländskan. I paragraf 3 slås fast att ministern är högsta instans vad gäller ortnamnsvård i landet. Det står inte uttryckligen vilken minister det är frågan om, eftersom arbetsuppgifter kan flytta mellan departement. Ortnamnsfrågor tillhör nu utbildnings- och kulturministern och så har det faktiskt varit länge.

I fjärde paragrafens första del finns bestämmelser om hur Ortnamnsnämnden ska tillsättas och det redogörs för vilka som föreslår representanter till nämnden. Det betonas att det bland nämndens medlemmar ska finnas experter på isländskt språk, ortnamn och topografi. I paragrafens senare del redogörs för Ortnamnsnämndens roll i sex punkter, och bestämmelsen rymmer också en allmän policyförklaring rörande nämndens verksamhet.

För det första ska nämnden ge välgrundade utlåtanden om ortnamn för publicering i ortnamnsdatabasen i de fall meningsskiljaktigheter uppstått och dessa hänskjutits till nämnden. Genom åren har parter i gränsvister vänt sig till Ortnamnsnämnden eftersom de inte varit överens om var det som namnet syftar på, och som skiljer egendomarna åt, är beläget. Av den äldre lagen framgick inte tydligt huruvida det ålåg Ortnamnsnämnden att besluta i dylika tvistemål, men nu fastslås att den enbart ska avge ett välgrundat utlåtande, då det ju kan vara vanskligt att avgöra sådana gränsvister där dessutom ibland avsevärda ekonomiska intressen står på spel. Parterna kan då i förekommande fall använda Ortnamnsnämndens utlåtande i domstol, om de väljer att gå den vägen.

För det andra ska nämnden fälla avgörande om nytt eller ändrat gårdsnamn, gatunamn eller annat namn som används för registrering av adress, i de fall meningsskiljaktigheter uppstått och tvisten hänskjutits till nämnden. Detta är en avgörande förändring jämfört med den äldre lagen, enligt vilken gårdsägare måste inhämta samtycke från Ortnamnsnämnden för nya och ändrade gårdsnamn. Enligt den nya lagen är det kommunstyrelsernas uppgift att godkänna eller avslå sådana namn. Dåvarande ortnamnsnämnd påpekade för gruppen som utarbetade lagförslaget att det förelåg en risk att olämpliga namn skulle hinna etableras om experter kom in i namngivningsprocessen alltför sent och att namngivningens kvalitet därmed kunde försämrats. För att förhindra sådana negativa effekter betonade arbetsgruppen att det skulle tas fram tydliga namngivningsrutiner, som kommunerna skulle vara skyldiga att följa. Dessutom hänvisas kommunstyrelserna till onomastisk expertis vid Árni Magnússon-institutet för råd och upplysningar om ortnamn.

I den tredje och fjärde punkten finns bestämmelser om att Ortnamnsnämnden ska ge utlåtanden om föreslagna namn för nya tätorter och kommuner. Detta innebär ingen förändring i förhållande till den äldre lagen. Den femte punkten – att ge utlåtande om nya naturlokaler – är däremot ny (om paragraf

7 se nedan). Vidare förutsätts att nämnden kan tilldelas ytterligare uppgifter inom detta område enligt beslut av ministern. Denna bestämmelse öppnar för många möjligheter, eftersom man inte alltid kan förutse framtida arbetsuppgifter och åtskilligt rörande ortnamnens användning och vård kan förändras med tiden. Slutligen äger Ortnamnsnämnden rätt att på eget initiativ ta upp frågor. Arbetsgruppen som skrev lagförslaget ansåg denna bestämmelse viktig som en sorts säkerhetsventil i namngivningsprocessen. Gamla gårdsnamn skulle kunna ändras av misstag eller av okunskap på kommunstyrelsenivå. Det är inte heller säkert att alla kommunstyrelser följer rutinerna vid namngivning eller lagen om skydd av ortnamn. Nämnden måste därför kunna ge synpunkter på nya och ändrade ortnamn och kräva revidering av namnet om skäl föreligger. På så sätt skulle man motverka att gamla ortnamn försvann eller att namngivningshävden inte respekterades. Det är i detta syfte den onomastiska avdelningen vid Árni Magnússon-institutet granskar registreringar i Lantmäteriets ortnamnsdatabas, som nämnts ovan.

I lagens femte paragraf fastslås vilka allmänna arbetsrutiner Ortnamnsnämnden ska följa. En nyhet är att nämndens beslut är slutgiltiga inom förvaltningen och inte kan överklagas till ministern. Arbetsgruppen ansåg det naturligt att nämnden vid behov skulle kunna rådfråga departementets juridiska avdelning, något som tidigare varit ogörligt eftersom möjligheten att överklaga nämndens beslut till ministern förhindrade departementet att ge nämnden råd. Enligt nu gällande lag måste parterna i stället vända sig till domstol om de vill få Ortnamnsnämndens beslut upphävt.

Angående kommunnamn gäller kommunallagen nr 138/2011. I lagens femte paragraf fastslås att kommunstyrelsen bestämmer kommunens namn efter att ha inhämtat utlåtande från Ortnamnsnämnden. Om vidare kommuninvånarna ges tillfälle att uttrycka sin mening om ett nytt eller förändrat namn, så ska Ortnamnsnämnden höras om de föreslagna namnen. Slutligen måste nya namn stadfästas av departementet innan de registreras. Enligt ortnamnslagens sjätte paragraf ska Ortnamnsnämnden avge ett motiverat utlåtande till berörd kommunstyrelse inom tre veckor från det att ärendet inkommit och dessutom tillsända ansvarig minister en kopia av utlåtandet.

I ortnamnslagens sjunde paragraf talas om namngivning av nya naturlokaler, vilket är en nyhet. Nya naturlokaler uppstår emellanåt på land eller på kontinentalsockeln, t.ex. på grund av vulkanisk aktivitet. Av detta skäl är det viktigt att det finns bestämmelser i lagen om hur sådan namngivning ska gå till, ifall behov uppstår. När nya naturlokaler väcker allmänhetens intresse, bl.a. på grund av massmedial uppmärksamhet, behövs det ibland ett namn för dem. Vidare kan offentliga institutioner som Postens frimärksutgivning (*Frimerkjasalan*), Havsforskningsinstitutet (*Hafrannsóknastofnunin*), Geologiska institutet (*Jarðvísindastofnun Háskólans*) eller andra behöva namn på en natur-

lokal för sin verksamhet. Det förutsätts att kommunerna tar initiativ till sådan namngivning innanför kommungränsen. I övriga fall är det ministern som har initiativet, dvs. om naturlokalen ligger utanför kommungränsen, t.ex. på kontinentalsockeln. Det åligger kommunstyrelsen enligt denna paragraf i ortnamnslagen att inhämta utlåtande från Ortnamnsnämnden och stadfästelse från ministern innan namnet registreras.

Lantmäteriets och onomastiska avdelningens vid Árni Magnússon-institutet roller

Med anledning av de uppgifter som tilldelas onomastiska avdelningen vid Árni Magnússon-institutet enligt den nya ortnamnslagen ansågs det naturligt att till lagen om institutet (nr 40/2006) tillfoga att det i dess uppgifter ingår att ge råd till allmänheten och institutioner om insamling, registrering och vård av ortnamn, samt om nya namn. Det anses viktigt att såväl kommunstyrelser som allmänhet har god tillgång till ortnamnsexpertis.

Vidare ansågs det nödvändigt att lagen skulle innehålla bestämmelser om den ortnamnsdatabas som lantmäterimyndigheten handhar i samarbete med onomastiska avdelningen vid Árni Magnússon-institutet. Till de bestämmelser om databasen som finns i lagen om lantmäteri och grundläggande kartering (nr 103/2006 med senare ändringar) lades följande stycke: »Registrering, underhåll och förmedling av en ortnamnsdatabas i samråd med Árni Magnússon-institutet. Innehållet i databasen ska vara lättillgängligt och användning av den avgiftsfri och i överensstämmelse med bestämmelserna i informationslagen.»¹¹ Bestämmelsen är mycket viktig både för bevarandet av ortnamn och ur säkerhetssynpunkt. Huvudsyftet bakom denna bestämmelse är att databasen blir till större allmän nytta om dess innehåll är lättillgängligt och avgiftsfritt. Detta torde bidra till ökad användning av hävdvunna ortnamn och till att harmonisera geografisk information, t.ex. på företags eller föreningars internetkartor. Allmänheten har också möjlighet att registrera ortnamn i en särskild databas hos lantmäterimyndigheten. På så vis kan ortnamnsbeskrivningar från folk med lokalkännedom bidra till att bevara kulturarvet. Det är inget som hindrar att mer än ett ortnamn registreras för samma naturlokal i denna databas, även om endast ett ortnamn används i den officiella ortnamnsdatabasen, vilket ligger till grund för t.ex. kartproduktion.

¹¹ <http://www.althingi.is/lagas/nuna/2006103.html>.

Instruktioner för namngivning och dess registrering

Den ortnamnsnämnd som tillsattes i juli 2015 arbetar nu med att åt kommunerna ta fram instruktioner för namngivning av gårdar, kommuner och naturlokaler. Dessutom betonas den rådgivande roll som den onomastiska avdelningen vid Árni Magnússon-institutet har gentemot både kommuner och privatpersoner vad gäller namngivning och ortnamnsvård. Vidare har Folkbokföringen och det isländska kommunförbundet (*Samband íslenskra sveitarfélaga*) låtit ta fram ett regelverk för registrering av belägenhetsadresser i syfte att göra denna effektiv och säker. Avsikten är att alla adresser ska registreras i en central databas såväl hos Folkbokföringen som i Lantmäteriets ortnamnsdatabas. Meningen är att Árni Magnússon-institutets onomastiska avdelning lättare ska kunna följa med nyregistreringar och ändringar av namn och granska dessa med hänsyn till ortnamnsvård och namngivningshävd. I de fall något anmärkningsvärt noterats, hänskjuts frågorna till Ortnamnsnämnden som avgör huruvida namngivningen är korrekt.

Avslutning

I skrivande stund (februari 2016) pågår, som nämnts, Ortnamnsnämndens arbete med att reglera arbetsrutinerna för kommunerna för namngivning av gårdar, kommuner och naturlokaler, och Folkbokföringen och kommunförbundet arbetar med ett regelverk för registrering av adresser. Enligt den nya ortnamnslagen åligger det kommunstyrelserna att ta ansvar för namn och registrering, och av regelverket kommer det tydligt att framgå att de ska fråga lokalbefolkningen till råds, samt rådfråga onomastisk expertis vid Árni Magnússon-institutet. Nya och ändrade kommunnamn ska registreras samtidigt såväl i en central databas hos Folkbokföringen som i Lantmäteriets ortnamnsdatabas med syfte att förhindra inkonsekvenser i registreringen hos olika institutioner.

Den nya lagen om ortnamn på Island har tagit flera olika aspekter i beaktande. Lagen uttrycker tydliga mål beträffande ortnamnsvård, namngivningshävd och människors säkerhet. Utgångspunkten har varit nutida bosättningsmönster och planeringsfrågor, och registreringen har samordnats mellan institutioner och gjorts mycket effektivare och säkrare än förut. Beslutanderätten har förts närmare allmänheten genom att ansvaret för och registrering av ortnamn nu tillkommer kommunerna i enlighet med modern förvaltningspraxis, men med den säkerhetsventilen inbyggd att Ortnamnsnämnden kan gripa in i namngivningsprocessen om det anses nödvändigt.

Översättning från isländska: *Martin Ringmar*

Summary

The new Icelandic law on place-names Intangible cultural heritage and safety issues

By Þórunn Sigurðardóttir

In March 2015, the Icelandic parliament, the *Alþingi*, passed a new law on place-names, replacing an older act on farm names from 1953. The earlier law was outdated, in part because of radical changes in Icelandic settlement patterns in recent years. As its most important innovations, the new law (a) sets clear goals concerning the preservation of place-names, the choice of new place-names, and questions of public safety; (b) places the selection of new place-names and changes to existing names in the hands of local communities rather than the Place Name Committee; and (c) contains clear provisions on the naming of new natural phenomena. Moreover, the law explains the role to be played in the process by the Department of Name Studies at the Árni Magnússon Institute for Icelandic Studies, and stipulates that access to the database of spatial data at the National Land Survey of Iceland is to be open and free of charge. The new law thus moves authority over place-names closer to the general public, by entrusting responsibility for them to local communities, while the Place Name Committee retains its authority to rule on choices of new place-names in cases where this is deemed necessary.

Lilla Horn och Degerhorn på Öland

En förväxlingshistoria

Av Sölve Göransson

Namn och bygd 104 (2016), 63–95.

Sölve Göransson, Docent, Uppsala University: Lilla Horn and Degerhorn on Öland. A story of mistaken identities.

Abstract

Two places on northern Öland have the name *Horn*. One, in Högby parish, had the alternative name *Degerhorn* (Great Horn); the other, in Persnäs parish, was also referred to as *Lilla Horn* (Little Horn). They had no history in common. The purpose of this study is to draw attention to the mistakes and confusion regarding these places that can be found in sources and in the literature. The first place, a relatively large farming village, was transformed by Gustav Vasa into a royal manor; the second was the residential manor of a nobleman in medieval times, but later became an ordinary village. The two places are now called *Horn* and *Lilla Horn*, respectively. In Högby parish, the name *Horn* refers to a marked projection of the coast, while in Persnäs parish it denotes a tongue of drier mineral soil, called *Snapen*, surrounded by bogs.

Keywords: residential manor, tenant farmer, freeholder, crofter (Sw. *torpare*), royal manor, annual tax, village field (Sw. *gårde*), outfield land (Sw. *horva*), Crown-owned common land.

Två byar Horn

Två gamla bebyggelseenheter på Öland bär namnet *Horn*. Bägge är belägna i Åkerbo härad, öns nordligaste. Den ena, vilken under medeltiden framträder som sätesgård men vid nyare tidens början var en by om fyra frälselandbogårdar, av vilka en snart transformerades till skattegod, ligger i Persnäs socken och kallas sedan gammalt i regel *Lilla Horn*. Den andra, först en större bondby som under senmedeltiden synes ha innehållit sju gårdar, alla av skatte natur, låg i Högby socken och benämndes alternativt *Degerhorn*, dvs. 'det stora Horn'; denna by omskapades vid 1500-talets mitt av Gustav Vasa till kungs(ladu)gård: *Horns gård*.

Dessa två byar Horn kan ej ha ägt något bebyggelsehistoriskt samband; därtill är avståndet dem emellan – ca 12 km fågelvägen – alltför stort. Appliceringen av de särskiljande bestämningarna *Deger-* och *Lilla* motsvarar alltså inte den typ av reciprokering (jfr Jørgensen 1977, Göransson 1999 b s. 92, Vikstrand 2007 s. 14–17) som t.ex. representeras av bynamnen *Degergreda* och *Abernagreda* i Föra socken och Förbo härad, vilka enheter – tillsammans med Föra kyrkby – sannolikt uppstått genom splittring av ett ursprungligt,

större bygdela (Göransson 1987 s. 68 f.). Som en parallell till Horn-fallet erbjuder sig i stället namnparet *Mörbylånga* i socknen med samma namn och *Mörbylilla* i Ventlinge socken, i var sitt härad på södra Öland och med ett avstånd mellan varandra på ca 24 km (jfr Vikstrand 2007 s. 14, 115, 193).

Namnet *Horn*

De 'horn'-liknande realiteter i topografien som ligger till grund för de båda byarnas namn är av sinsemellan helt olika beskaffenhet.

Horn i Högby sn – det fullständiga namnet skrivs t.ex.: *Degre Horn* (1535 ghj s. 62), *Degerhorn* (SmH 1539:1), *Degehornn* (1540:2), *DegerHorn* (1544:9); någon namnform **Stora Horn* finns icke belagd (jfr Lindroth 1945 s. 67, Hallberg 1985 s. 72, 77 f., Janzon 1995 s. 79) – är självfallet namngivet efter det markanta utsprång på kustkonturen i väster – där byns/gårdens utmark möter Kalmarsund – som här bildas av landborgen och dess klintar, kallat *Hornsudden* (ek Horn 5H 8d, Hallberg 1985 s. 78, 113 f., SOL s. 131). Rhezelius skriver 1634 (Fc 5 s. 98): *Hons vdd*.¹ Byn Horn och dess inbyggare har i sin tur givit upphov till namnet på den stora insjön därinnanför: *Hornbo vick* (SmH 1554:18), *Hornns Siöö* (1575:15), *Horns wijk* (Rhezelius [1634] Fc 5 s. 99), *Hornbowijk* (Vallinus 1703 s. 39). (Jfr Hallberg 1985 s. 124, SOL s. 131.) (Se fig. 1.)

Ett alternativt namn på Hornsudden, kanske särskilt dess sydliga utskott, väl att betrakta som Horn-bornas eget gamla namn på denna, var *Dälia vdh* (så skrivet i SmH 1555:8; där hade Horns gård ett ålefiske med håmmestånd); det kunde upptecknas ur folkmun så sent som 1935 av Lage Nilsson: *Dälje Udd* (OAUt). Detta sammanhör med namnet på den strax söder om udden belägna hamnen: *Delie hampn* (SmH 1552:7), *Dalie hampn wid stenhug[gare]gård[er]na* (Rhezelius [1634] Fc 5 s. 98), *Dälia Hampn* (Vallinus 1703 s. 22), varifrån stenhuggeriprodukterna från det av Kronan bedrivna »Horns stenbrott» eller »stenberg», fr.o.m. ca 1588 benämnt »Dälje verkstad», efter ca 1600 »Dälje stenbrott», utskroppades. Dialektordet *dälja* 'dalsänka' (Rietz s. 83 a, SAOB D 2509) är känt främst från Hälsingland och Dalarna (OSDs). (Jfr Jansson 1950.) Namnet här åsyftar väl den markanta insänkningen i landborgen ovanför det lilla hamnläget, som ännu på den äldsta generalstabskartan (Ölandsdelen uppmätt 1842) redovisas med tecknet för lastageplats. Ordet återfinns också i åkernamnet *Dellia horffua* eller *Delia lyckia* (SmH 1555:8, 1556:12).

¹ Rhezelius har med det streck som han placerat över *o* – kanske dock blott en normal förkortningsbeteckning – möjligen velat markera att ett *r* mellan *o* och *n* bortfallit i uttalet; jfr Åhstrand (1768 s. 182), som uppmärksammar hur i de norra Ölandsocknarnas dialekt »Bokstafwen R uti en stor del af orden» utesluts och exemplifierar detta med vändningen: »tä jeni, fa tä Honi, å byt dej Koni, det är: Tag jernet far til Horn (Näml. Kongs Ladugården) och tilbyt dig Korn derföre».

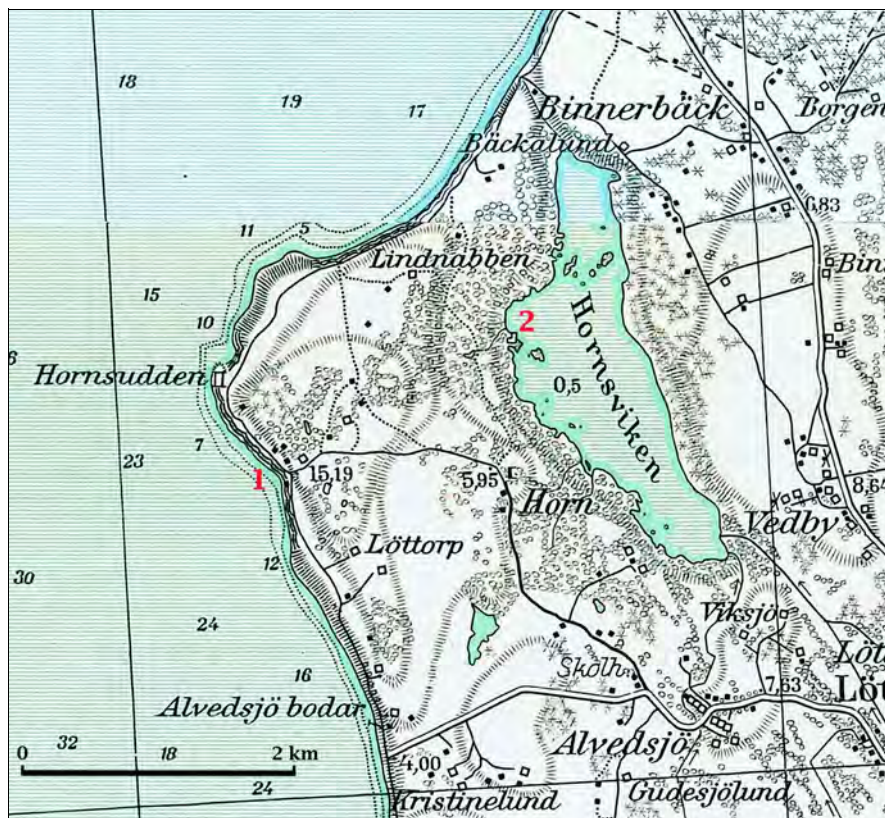

Fig. 1. Västra delen av Högbys socken med Horns kungsgård. G blad 22 Borgholm och 29 Oskarshamn (1946).

1 = *Dälje hamn* nedanför (f.d.) torpet Berget, platsen för de forna Stenhuggaregårdarna; det äldsta generalstabsbladet (uppmätt 1842) har här karttecknet för lastageplats.

2 = *Klosterholmen* med ruinen av Vasatidens Nygården på Nackholmen, senare felaktigt utpekad som S:t Ottos kapell.

Namnet på byn i Persnäs sn skrivs i de äldsta fiskala längderna, utom som enkelt *Horn*, bl.a. så: *Lille Horn* (1535 ghj s. 68, SmH 1539:1), *Lijlle Horn* (SmH 1542:12), *Little Horn* (1545:13), *Lijtle Hornn* (1551:16), *Litzle Horn* (1554:14). Det terrängelement som givit upphov till namnet är helt visst den från byn – som är belägen mitt i socknen – mot sydost i våtmarkerna, på södra sidan Horns mosse, utstickande fastmarkstunga som heter *Snapen* (fig. 2). Dess situation i omgivande sidlänt mark åskådliggörs bäst på ek Persnäs 5H 5d, edition 2 (1978), och bör ha varit starkare accentuerad i ett vattenrikare förhistoriskt landskap. »Snapen» bildar underlaget för sätesgårdens/byns förmodligen äldsta och egentliga åkertrakt, dess »uråker». Namnet Horns bakgrund här överensstämmer då alldeles med den som gäller för det snarlika *Hörninge*, 'horn-boarnas by', i Köpings

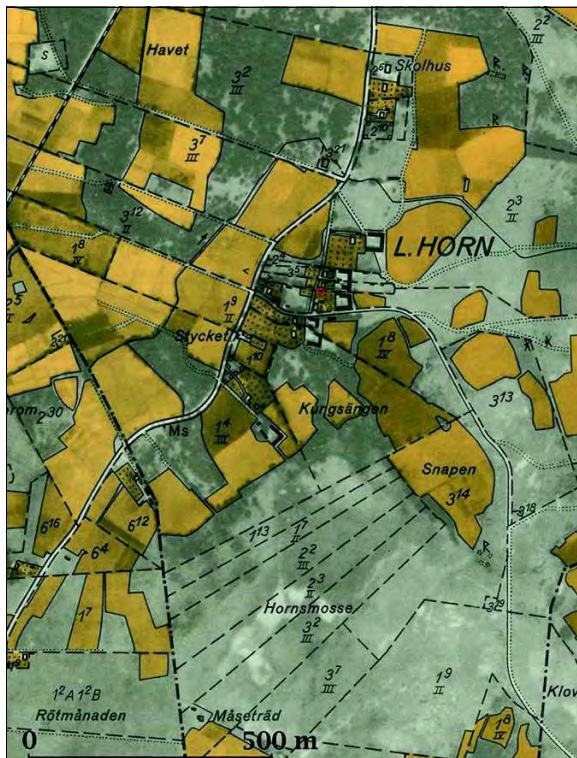

Fig. 2. Lilla Horns by i Persnäs socken. Ek blad Persnäs (1942 [5H 5d]). Röd cirkel markerar Långbrunnen (N. I. Löfgren 1818: Stora brunnen).

sn längre söderut på ön: en mellan mossar framskjutande landudde, ett »horn» eller »hörn» (Ståhle 1946 s. 509 f., Hallberg 1985 s. 36, 78, Göransson 1971 s. D:1, 1986 s. 56 f.). Dialektordet *snape* – av Rietz (s. 644 a) i betydelsen »utskjutande udde (i sjö, träsk)» anført från Gotland – är känt särskilt därifrån och från Skåne, t.ex. om mindre landtunga i sjö eller hörn av en åker, men även om utskjutande remsa eller trekant av skog o.l. (Säve & Gustavson s. 923, OSDs; jfr Hallberg 1985 s. 127, 132). Namnet *Snäpen* i Lilla Horn återfinns i lantmäteriakterna (lm) från 1728: *Härfwan Snappen*, 1771: *Snäpen*, *Snaphorfvan*, och 1817: *Snäpen*, samt på ek (5H 5d).²

² Ett öländskt *snape*-namn knutet till strand är *Gredby snäpen* i Rhezelius lista (1634) över hamnar, grund och öar vid Öland (Fc 5 s. 98), en båthamn vid Kalmarsund tillhörig Greby by i Råpplinge sn; 1726 *Gredby Snäpe* (LSA G 84-4:1), senare avsatt till fiskeläge: Grebyläge 1 (jb 1880, ek 4G 9j). I Böda sn återfinns namn på skogsmark innehållande ordet *snape*, så t.ex. om ett utskjutande skogsparti med horvor till Torps och Mellby byar: 1761 *Snaphorfvan*, 1797 intaget *Snappskog*, 1820 *Snappskogen* (LMA 08-BÖD-24 a, 61, 83; OAUt), *Snapskog* (ek 6H 1e). Ordet synes även kunna denotera vattensamling av viss form: *Snäpet*, kärr på byallmänning vid gårdarna i Vij i Källa sn (OAUt).

Identifieringsproblem

De båda Horn-byarna och deras gårdar har i skilda sammanhang – och det, som vi skall se, redan i medeltidens slutskede – kommit att förväxlas med varandra. Det är författarna till Ölandsvolymen av Det medeltida Sverige (DMS 4:3 [1996]) som senast haft anledning att brottas med de identifieringsproblem som namnligheten visar sig ännu kunna bereda. Utifrån dels en tidigare inom Ölandsforskningen obeaktad källa, nämligen Nils Bossons (Grip) jordebok, vari denne bland sina gods på Öland noterar en gård i Pesnäs socken³ som han placerar i (byn) Degerhorn, och dels uppträdandet i Vasatidens fogderäkenskaper, utöver det däri säkert belagda skattehemmanet i Lilla Horn, även av ett sedan avfört öde sådant, till synes beläget i den senare byn, samt vidare iakttagelser av skiljaktig namnpraxis i längderna med avseende på frälse eller skatte jordnatur, har de stannat för följande konstaterande rörande namnfrågorna (s. 68, jfr även s. 15):

Det synes som om namnet 'Deger Horn' i Persnäs varit en lokal benämning på en av gårdarna i [Lilla] H[orn], men senast från 1535 har i kamerala längder beteckningen använts även för byn Horn i Högby socken; de två skattegårdarna [i Lilla Horn] kallas H t o m 1551, endast frälsegårdarna kallas Lilla Horn. Samtidigt som kungsgården Horn anläggs i Högby 1552 börjar man kalla även den öde skattegården för Lilla Horn; den bebyggda kallas Lilla Horn endast 1559, då ödegården saknas i jordeboken. Avsikten med dessa namnförändringar har troligen varit att undvika förväxling på central nivå av skattehemman i de två byarna Horn. — [Ödegården] läggs till Horns kungsgård, Högby sn, 1557.

I en förelöpande uppsats med den förbryllande titeln När Stora Horn var en del av Lilla Horn. Något om ortnamnspraxis före Posten (Årsboken Kalmar län 1995) har Kaj Janson, som utarbetat DMS-volymens beskrivning av norra Ölands härader, närmare utvecklat dessa resonemang (s. 75 ff.):

Kanhända har de [två orterna] också en gång i tiden förväxlats med avsikt. [---] Posten är faktiskt inte först på plan när det gäller att försöka köra över ortsbor vad gäller lokalt namnskick. [---] En av de gårdar som låg vid det nuvarande Lilla Horn i Persnäs tycks alltså ha hetat Deger Horn i början av 1500-talet. Namnet hade givits utifrån lokala praktiska behov, det är vad man skulle kunna kalla för ett inomsocknes namn, avsett för identifiering av en gård (troligen 'huvudgården') i byn Horn i Persnäs socken. [---] [Fodringslängden avslöjar] att av de åtta skattehemman som i jordeboken uppges ligga "i Horn", låg sex i Högby socken och två, en bebyggd och en ödegård, i

³ Sockennamnet – givet efter den by på vars ägor kyrkan är byggd – skrevs alltsedan 1400-talet i regel *Pesnes* eller *Pesnäs* med olika stavningsvarianter (*Peesnes*, *Peesnäs*, *Peßnäs* etc.), på 1500- och 1600-talen stundom *Pestnes*, *-näs* (så ännu i geom j b G 2 [1683]); om medeltida skrivformer med *-z-*, *-dz-* och *-tz-* se DMS 4:3 s. 63, 70. Först vid mitten av 1700-talet uppträder jäm-sides den nuvarande namnformen *Persnäs*; Åhstrand 1768 (Register s. S 5r): »Pesnäs eller Persnäs Sockn»; Ahlqvist 1825 (s. 102 n. 1): »Än i dag skrifwes Persnäs och Pesnäs.»

Persnäs socken.⁴ 'Lilla Horn' betecknar i längderna vid den angivna tiden [1539] endast de tre frälsegårdarna i Persnäs-Horn, dvs 3/5 av den byns gårdar. Eller är det kanske rättare att betrakta Lilla Horn som en by, i vars omedelbara närhet låg den numera försvunna byn Horn, bestående av de två ovan nämnda skattehemmanen? [---] Redan 1539 möter namnet Degerhorn i vissa av skattelängderna såsom beteckning på Horn i Högby. Benämningen Lilla Horn är då, som ovan sagts, fortfarande reserverad frälsejorden i Persnäs-Horn, där de två skattegårdarna kort och gott kallas för Horn. Förändring i denna praxis blir synlig under 1550-talet då även skattegårdarna i Persnäs successivt börjar kallas för Lilla Horn, nu med uppenbar avsikt att hålla isär dem från kungsgården. (SmH 1552:2, 1559:3.) Så småningom återstår två, nu även namnmässigt och socialt, klart från varandra avskilda miljöer, kungsgården Horn i Högby och bondbyn Lilla Horn i Persnäs. De centrala makthavarnas behov tycks därmed ha skapat en egen ortnamnspraxis som så att säga svävade fritt ovanför den lokala. För byborna i Lilla Horn i Persnäs förhåller det sig fortfarande vid tiden för Rhezelius besök 1634 sannolikt så att Deger Horn är namnet på en gård som legat i deras socken, möjligen densamma som i 1443 års skiftesbrev framträder som huvudgård.

Den sålunda här av DMS 4:3 och Kaj Janzon tecknade namnhistorien framstår som invecklad och motsägelsefull. I själva verket kan en närläsning av källorna avslöja hur sammanblandningar av de två Horn-orterna uppstått och krånglat till bilden av den faktiska – och ingalunda komplicerade – bebyggelsehistorien.

Nils Bossons (Grip) misstag

Kaj Janzon och DMS menar alltså att en av (frälse)gårdarna i Lilla Horn i början av 1500-talet skulle ha hetat *Deger Horn*. Det återopade källbelägget återfinns i riddaren Nils Bossons (Grip) jordebok över hans under sätesgården Vinäs i Tjust liggande gods (E 8928). Nils Bosson satt som konung Hans hövitsman på Borgholm mellan (före) 1501 och 1508 (Gillingstam 1969 s. 303–305, 2001 s. 23). I jordebokens huvudlängd, tillkommen mellan 1504 och 1508 (Ferm 1990 s. 63 f.), förtecknar han bland godsen på Öland följande gård under rubriken »Agerbo herrit / peesnes sogn» (fol. 43v): »Item en gard i deger horn / gaar aff v [= 5] mark gunniske / then køpthe iach aff hans jeppsson». Att Nils Bosson kan ha tagit fel på socken – Persnäs i st.f. Högby – är helt osannolikt, då något frälsegods ej går att spåra i skattejordsbyn Horn i Högby sn. Vidare tillhör väpnaren Hans Jeppesson, av vilken Nils Bosson uppger sig ha

⁴ Detta stämmer inte; fodringlängderna i fråga (i SmH 1539:1 och 1540:2) redovisar fem skattebönder och ett öde gods i Degerhorn i Högby sn samt en skattebonde (och inget öde gods) i Horn i Pesnes sn.

köpt gården, en släktkrets som är starkt knuten till sätesgården Horns äldre historia, varom mera nedan. Avgörande för förståelsen av jordebokens »Deger Horn» är slutligen det faktum att namnet här ej, som DMS enligt citaten ovan gör gällande – så också DMS 4:3 s. 69: »en gård ('deger horn') i [Lilla] H» –, denoterar en gård, i eller vid (nuvarande) Lilla Horn, utan åsyftar själva byn i vilken gården uppges skola ligga. Detta står i full analogi med övriga godsbestämningar i jordeboken, för Ölands del följande (fol. 43r–v): en gård (f.d. sätesgård) i Bårby (Mörbylånga socken), två gårdar (varav en f.d. sätesgård) i Bredinge (Kastlösa sn), en öde gård i Äpplerum (Räpplinge sn) samt en gård i Långlöt (Långlöts sn). Det kan alltså inte råda något tvivel om att jordebokens benämning »Deger Horn» är felaktig och att Nils Bosson här har råkat begå en förväxling av särnammerna på byarna Horn. Hans ifrågavarande gård låg alltså i Lilla Horn och ej i Degerhorn.

Horn-orterna i Kronans räkenskaper

I Vasatidens räkenskaper spökar under några år vid sidan av skattebonden i Lilla Horn även ett ödegods av skatte natur, vilket enligt DMS (4:3 s. 68) skulle ha varit den första av skattegårdarna som börjat kallas för *Lilla Horn*, varför det däri tillmäts en särskild roll i denna bys namnhistoria. En närmare granskning av källmaterialet röjer dock att förekomsten av ett extra skattegods i Lilla Horn endast är skenbar.

Skattesystemet på Öland (se Dovring 1951 s. 322 ff.) var konstruerat närmast i anslutning till den nedsättning av den s.k. andra skatten i riket med en tredjedel, som genomfördes efter Engelbrektsupproret (ibid. s. 59 f.) och som för Ölands del påbjöds genom överhetens brev till alla skattebönder och Kronans landbor i Borgholms län, daterat i Söderköping 1436 27/10: det som härtills fyra bönder gjort i skatten, det skall nu sex härefter göra (C 19 fol. 159v–160r; Styffe 1867 s. 201, 1880 s. 213, 1911 s. 266, Schück 1953 s. 12, 1987 s. 94 f., 1991 s. 435, DMS 4:3 s. 27).⁵ För huvudskattens utgörande (jfr Göransson 1997 s. 48 f.) var skattebönderna i vart härad för sig grupperade i gårdar, oberoende av socken- och bytillhörighet. Av var gård skattades lika. Antalet bönder i gården var i regel 5 eller 6; därtill kom utjordar, »vilke lagde äre någre de svageste gårdar till hjälp», i längderna stundom rubricerade som »till sitt bol» (jfr not 7 nedan). Gärdindelningen

⁵ Folke Dovring intog en skeptisk ståndpunkt i frågan om huruvida 1430-talets skattesänkning över huvud blivit tillämpad på Öland (1951 s. 105, jfr s. 60 med n. 33 och s. 325 f.); han har dock förbisett 1436 års brev till öläningarna (jfr Schück 1987 s. 100 n. 36). Jag har tidigare okritiskt följt Dovring i denna sak (Göransson 1991 s. 84 f., 1997 s. 49).

upplöstes på 1580-talet, varefter bönderna i längderna uppförs sockenvis (fr.o.m. SmH 1578:6).

Längder över »årliga räntan» föreligger från Öland i fogderäkenskaperna fr.o.m. SmH 1539:1 (om landskapshandlingarna se Wichman 1982). Åkerbo härad – utom Böda socken, som utgjorde eget förvaltningsdistrikt – innehåller då 23 »besittne» gårdar, till vilka sist fogas en öde gård. I gård nr 1 hör vid denna tid fyra av de fem bönderna hemma i Horn; i nr 7 och nr 19 återfinns ytterligare i vardera en bonde i Horn. Tack vare 1535 års hjälpskattelängd (ghj s. 62, 66) och de särskilda längderna över fodringen i SmH 1539:1 och 1540:2 (jfr Dovring 1951 s. 93, Odén 1959) kan bönderna i gårderna nr 1 och 7 placeras i Degerhorn i Högeby sn och bonden i nr 19 i Horn i Pesnäs sn. I den öde gården, som innehåller fem bönder, återfinns i den äldsta längden över årliga räntan (SmH 1539:1) som nr 2 »Mons Suensson ij Horn» och som nr 4 »Matz ij Horn»; genom ghj 1535 vet vi att den redan då öde Måns Svenssons hemvist varit Degerhorn. Det är den öde Matz – vilken saknas i ghj – som föranlett det ovannämnda antagandet i DMS att ytterligare en skattegård skulle ha funnits i Lilla Horn.

I 1542 års »årliga ränta» (SmH 1542:12) heter det, utförligare, om ödegården (likalydande även följande år): »Thenne Effther:ne gierdt är –öde / ock bönderne ock theris arffuinge –döde.» Måns Svensson är nu, riktigt, placerad i Degerhorn (i 1540:2 utan byuppgift), medan det för Matz fortfarande endast står Horn. Att en rannsaking av längdens innehåll ägt rum⁶ framgår också av att förste bonden i ödegården, som tidigare, säkert felaktigt, är skriven i Marsjö i Förbo hd, nu hänförs till Hjälmsstad i rätt härad (Åkerbo). Fogden har tydligen saknat underrättelse om var den öde Matz hört hemma. Samma förhållanden upprepas de följande åren. Men i 1552 års längd (1552:2 C) blir så Matz bokförd »i Lille Horn». Orsaken härtill är tydlig: denne har ej kunnat beläggas som tillhörig Degerhorn i Högeby, vars sex skattebönder – inklusive öde Måns Svensson – fr.o.m. detta år uppges vara »lagt» under den då nyligen etablerade Horns gård, varför det endast återstått att föra honom till Lilla Horn i Persnäs. Hans existens var tydligen utplånad ur mannaminnet.

I mitten av 1550-talet upplöstes resten av ödegården så att två poster utskil-

⁶ När Niels Hoffwenskiäls förläning utgätt 1541 (Lokalförvaltningen 2 s. 27 f., DMS 4:3 s. 29), har Jacob Andersson tillträtt som fogde i Norra motet. Han har sommaren 1542 inlevererat en räkenskap för år 1541, som dock saknar längd över årliga räntan (SmH 1542:7). Emellertid dräptes han redan hösten 1542, då Dackens folk inföll på Öland (Lokalförvaltningen 2 s. 28 n. 2, Ekman 1950 s. 9 f.). Det torde vara hans efterträdare Seffredh Jönsson – med vars namn »Ölandz Åhrlige Rente 1542» (SmH 1542:12) är signerad – som verkställt revisionen av räntelängden. Denne – från 1545 fogde över bägge moten – är, i början tillsammans med fogdeskrivaren Niels Scriffwere, ansvarig för motens räkenskaper de följande åren (SmH 1543:4, 1544:9 etc.). Om honom, Sigfrid Jönsson d.ä. till Strömsby (Husgafvel), senare bl.a. amiral, se Lokalförvaltningen 4 s. 216, Ekman 1950, Boström 1973 s. 209 n. 103, Hallenberg 2006 och Impola 2011.

des och blev beskattade som »samgäld», dvs. utjordar,⁷ och de övriga två skattegodsen, varav »Matz ij Litzle Horn» står för det ena, som »ödebol» år 1556 lades under och därefter bärgades till Horns gård (SmH 1556:2, 1556:12, 1557:5, 1558:14). I praktiken innebar den senare manövern att det i respektive bys gärde härefter årligen bärgades ett kvantum hö för att köras upp till Horn och inlevereras i kungens lador där. Det inburgna höet från ängarna »uti socknarna», där ödebol och andra tillgångar fanns, redovisas av gårdens fogde; sålunda räntade ängen i »Hornbo gierde» eller »Lille Horns gierdet» från 1556 (SmH 1556:12) av vart års växt i regel 4 till 7 sommarlass hö, som mest 9 lass (så 1560, 1563 och 1571). (Jfr DMS 4:3 s. 54, Wirsell 1955 s. 47.) Denna ordning rådde fram t.o.m. år 1572, den sista sommaren som hö bärgades av Kronan i Lilla Horns gärde (SmH 1573:8). Horns gård lades från 1573 som ladugård under Borgholms slott. En grupp av ängar i sex byars gården i Högby, Källa och Persnäs socknar, däribland Lille Horns, vilka – jämte ytterligare ängar – »tillförende» bärgats under Horns gård, »utstaddes» då, dvs. han 'lät dem utgå', av Norra motets nytillträdde fogde, Gunnar Jonsson, »för thet var ödes booll» och emedan bärgseln kostade flere dagsverken än som höet var värt (SmH 1574:19). I slottets räkenskaper meddelas om dessa byars ängar: »Haffue bönderne bekommit igen til teres gårdter atte teres heman besitie kunde» (SmH 1575:15, likalydande i 1576:15 och 1577:5). Det tilläggs vidare 1577: »Beretter Nils Jost at teße Engiestycker haffue lyytt till för:de gårdter tillförende och war tagit ifrån theres skatt, huilchet the nu haffue bekommit igen» (SmH 1577:5). Nils Jost var slottsskrivare på Borgholm; han torde ha haft tillgång till handlingar på slottet varur upplysning i denna fråga kunnat hämtas. Horns ladugård skulle nu utstädjas till bondehemman; den brukades 1578–1580 av fem skattebönder (SmH 1578:10 etc.). (Jfr Lokalförvaltningen 2 s. 26, 28, 30; 4 s. 63.)

Återställandet av »ängestyckena» till bönderna innebar för Lilla Horns del ett indirekt erkännande av en begången felaktig lokalisering av vårt ifrågavarande ödebol (»Matz»), vilket ju i själva verket – som vi sett – återspeglar en av de båda skattegårdar i Degerhorns by som under senmedeltiden råkat i ödesmål. En erinran om den 17-åriga period på 1500-talet, då kungsgården Horn – således utan vederbörlig hemul – hämtat hö i Lilla Horn, utgör helt säkert ägonamnet *Kungsängen*, som på ekonomiska kartan återfinns strax söder

⁷ Samgäld – en speciellt öländsk fiskal kategori – är enligt skatteundervisningarna, första gången i SmH 1540:2, »utjordar som skattebönderne have inne med sig», alltså utanför gårderna bokförda (skatte)utjordar, brukade av skattebönder som för dessa erlade »samgäldspenningar» (jfr Dovring 1951 s. 325); därutöver förefanns utjordar »vilke äre någre de svageste gårdter lagde till hjælp». SAOB:s definition på begreppet *samgäld* är delvis felaktig (S 473 [1965]): »skatten erlades sannol. gemensamt av flera skattskyldiga», »om viss skatt som förr årligen erlades av skattskyldiga på Öland; äv. om fastighet för vilken sådan skatt erlades». Det är, som framgår här ovan, icke fråga om någon kollektiv skatt. (Jfr [missvisande] Österberg 1972 sp. 703 f. [Sämja].)

om byns gamla byggningstomter (fig. 2). Namnet beläggs också i enskiftesakten från 1817–1819 (lm 1817): ängsmark i Södra gärdet. Denna ägotrakt, ett »ängestycke», har alltså sannolikt varit avdelad till höslätter för Kronans räkning i byns gärde. I området finns också en gammal brunn, kallad *Kungsbrunnen*.

Ödegårdens förmenta andra skattebonde i Lilla Horn kan alltså avslöjas som ett misstag vid jordeboksföringen. Denna by har sålunda under äldsta Vasatid bestått av tre frälsegårdar och en skattegård.

Uppfattningen att särbeteckningen *Lilla* i bynamnet – så som DMS begriper saken – egentligen endast skulle ha avsett frälsejorden och först sekundärt, för överhetens behov, även fått innefatta skattegården (»-gårdarna«!) i byn innebär vidare en övertolkning av källäget. En genomgång av de fiskala längderna ger vid handen att skattebondens hemort i ghj 1535 och sedan i »årliga räntan» åren 1539–1629 (jämför de särskilda fodringslängderna 1539 och 1540) genomgående betecknas som enbart *Horn*, några gånger emellertid – så i SmH 1559:3, 1562:5½ och 1621:4 – i stället som *Lille Horn*. Därtill kommer att en »falsk» skattebonde, som vi sett ovan, på 1550-talet hänförs till *Lille/Litzle Horn* (SmH 1552:2 C, 1553:8, 1554:14, 1556:2, 1557:5, 1558:14). Frälsets landbor som i årliga räntan uppförs för sig efter skattebönderna – före 1578 efter häradets gärder – registreras fram t.o.m. SmH 1573:5 konsekvent, liksom redan i ghj 1535, under det fullständiga bynamnet *Lilla Horn* (med ett enstaka undantag: SmH 1563:8); därefter skrivs namnet i längderna för landbönderna, vars hemman efter hand förbyttes under Kronan, omväxlande med eller utan *Lilla*. Vår granskning av den växlande användningen av de båda namnformerna stöder ej en slutsats att det särskiljande *Lilla* skulle ha varit förbehållet viss jordnatur i eller viss del av denna by under skilda tidsavsnitt. Den enkla förklaringen till det dubbla namnbruket torde vara att olika källor eller förlagor bildat underlag vid den statliga registreringen av de fiskala kategorierna, när denna tog sin början (jfr Wirsell 1968 s. 10 [med n. 7], 53 f.).

I tiondelängderna – den äldsta från 1557 – vilkas original upprättades av pastor loci (jfr Wichman 1982 s. 95), som i Persnäs åren 1554–1611 var Petrus Erasmii (Olsson 1951 s. 77 f.), noteras såväl skattebonden som landbönderna undantagslöst under samma rubrik eller med samma bynamnsform: slumpmässigt antingen enbart *Horn* (så i SmH 1557:5, 1558:14, 1561:26, 1562:5 B, 1564:8) eller *Lijlle Horn* (så i 1559:3, 1560:17, 1563:8, 1565:8). Hjonelagslängderna i SmH 1609:3 B och 1610:21 B använder den gemensamma överskriften *Horn* för byns familjer.

Väpnaren Sigmund av Horn

Horn i Persnäs socken äger en medeltida historia som belyses både av lämningar och av nedslag i urkunder. Äldst av dessa vittnesbörd är den nu förkomna gravstenen över frälsemannen Sigmund av Horn, död 1341 1/9, och hans son.⁸ (Fig. 3.) Den låg fram till 1857 i Persnäs kyrkas högkor och avtecknades första gången av Jonas H. Rhezelius den 14 augusti 1634 (Fc 5 s. 56; om avbildningar och beskrivningar av gravhällen se Gardell 1937 1 s. 254 f. [nr 180], 2 s. 153, Håkansson 1942 s. 210 f. [nr 640] och Boström 1970 s. 479 f., 512 f.). Dess inskrift i gotiska majuskler hade följande translittererade lydelse: »Hic iacet Sigmund de Horne qui obiit Anno Domini M° CCC° XL° I° in die Beati Egidii et filius eius.»⁹ Oxhornen i gravstenens vapensköld och såsom dennas hjälmprydnad (jfr Raneke 1982 1 s. 311) alluderar självfallet på namnet på den gård Sigmund alltså skrivit sig till. Rhezelius har under sin avritning av stenen tillagt följande anmärkning: »Denne knapen sade Olofz hustru, han hafuer slaget sin dräng ihiäl och lagt hanom i ett röö, som ännu kallas Ollebonderör.» Då Rhezelius efter hemkomsten utför sina renskrifter och -ritningar tillfogar han efter motsvarande passus om »dänna Sigmund»: »Därför han sin godz förbröt» (Fc 2/3 s. 132, bilden av stenen s. 133). Men detta påstående anknyter till en av honom ovanför just nämnd hörsägen om att Kronans ladugård Horn skulle vara förbruten genom lönnråp, varvid han alltså genom förväxling placerar denna gård här i Persnäs socken. Detta fel härrör av att den för utomordentlig pålitlighet erkände Rhezelius i det koncept, »kladden», som åtföljer själva resedagboken, sekundärt över notisen om Horns ladugård olyckligtvis råkat, i st.f. Högby socken, applicera rubriken »Pesnääs Sochn» (Fc 5 s. 218; om Rhezelius' handskrifter se Boström 1966 a, 1966 b s. 4, 6 ff., 84 f., 2000). Att Sigmund skulle ha »förbrutit» sin sätesgård motsägs ju av själva gravstenen.

Eftersom Sigmund tidigt – utan grund – som stamfader blev associerad med

⁸ Sigmundstenen är en av tre märkliga gravhällar från 1340-talet i Persnäs (Håkansson 1942 s. 210–213 [nr 640–642], Boström 1970 s. 479 f., 421 f., 505), av vilka blott en är helt i behåll, den över Botolph Avis, vars material är gråbrun, tät och ortoceratitrik öländsk kalksten. Ahlqvist (1825 s. 110) säger om Sigmunds gravsten: »af brun Ölandsmarmor». – Egendomligt är att man i socknen ansett dessa stenar vara huggna i revalsk, dvs. estländsk, sten. Johan Hadorph antecknar vid sitt besök i Persnäs kyrka i september 1673 om Sigmunds liksten: »Denna steen är af grå art medh några flere på kyrkiegarden [...] säges wara Räfvelssten, efter inga sådanne här finnas» (S 30 fol. 79v–80r). Och han tillägger om den mytomspunna Digerflisan: »En stoor hall uthan bokstäfwer ligger uth om sudra kyrkiedören, kallas Däga flijsa id est stoor flijsa [...] äfwen Rävvels art.» Denna är dock av gotländsk kalksten (jfr Boström 1970 s. 421, högra spalten), som jag förmodar är Hoburgsmarmor. Vid sockenstämma år 1754 beslöts att »Räfwelska» likstenar skulle försäljas (Boström 1970 s. 421, vänstra spalten).

⁹ I marginalens transkription av texten med latinsk kursiv har Rhezelius råkat skriva *santi* i st.f. *beati*.

Fig. 3. Sigmunds av Horn gravsten i Persnäs kyrka. Avritning av Jonas Haquini Rhezelius den 14 augusti 1634 (Kungliga biblioteket, Fc 5 s. 56).

de finländska ätterna Horn af Åminne och af Kanckas med utgreningar, har de båda öländska Horn-orterna kommit helt ohemult frekvent figurera i den genealogiska litteraturen. Denna idé om dessa adelsätters geografiska ursprung återfinns först hos Johan Hadorph ([1673] S 30 fol. 79v–80r; om Hadorph på Öland se Boström 1959 och 1997): »och är notabelt att hela den släkten [Horn] hafwer dher af sitt namn», nämligen »af Lilla horn en bondebö som ligger i denna sochn [Pesnäs] och fordom hafwer varit Säterij, men nu bondehemman». Johan Peringskiöld (Ätteboken 2; däri om Sigmund tre versioner) inför i sammanhanget vid sidan av »lille Horn» – Sigmunds »säte» – som hans ladugård också Horns sedermera »Kongl. ladugårdh», »som kallas stora Horn», »af honom [!] kalladt Stora Horn» (i version 3 är säteri och ladugård omkastade); det är att märka att den av Peringskiöld introducerade namnformen *Stora Horn* är helt ohistorisk. Peringskiöld tillfogar (version 2): »deße gårdar Horn, hwilkas namn denne familien antingen gifwit eller af dem Sielfwe låntagit hafwa». Man har gissat att Sigmund skulle ha varit inflyttad från Brabant (Peringskiöld version 3) eller Neder-Sachsen (Berch 1781 s. 18). Peringskiölds, von Stiernmans (1754 s. 8) och Berchs (1781 s. 18–23) uppgifter om släkterna Horns förmodade öländska härkomst återkommer i 1800-talets biografiska verk (jfr Ahlqvist 1825 s. 110 f. n. 3, och Ahlqvist Ätten Horn). Ännu 1911 kunde C. G. Styffe i 3:e upplagan av sin *Skandinavien under unionstiden* göra följande tillägg under Åkerbo härad om Lilla Horn: »var i medlet af 14:e seklet sätesgård för en väpnare, som skref sig af gården och

blef stamfader för de tio adliga ätterna af detta namn, hvilkas hufvudgren kallas Horn af Kankas (en sätesgård i Åbo län)» (s. 271). Elgenstierna (1927 s. 669) avfärdar med stöd av modernare forskning allt samband mellan Horn på Öland och de finsk-svenska Horn-släkterna (jfr också S. G. U. Scheffer hos Boström 1970 s. 479 f. med n. 63).¹⁰

Sätesgården och dess avveckling

Efter Sigmund har sätesgården, vid 1300-talets mitt, innehafts av Tyrgils Niklasson *ij horne*, av DMS med tvekan igenkänd som den förmodade stamfadern till släkten Bagge av Botorp i Möre (Gillingstam 1965 s. 111). Han har vid okänd tidpunkt sålt två små avradsposter utgående av jordlotter i Björnhovda på mellersta Öland (1375 25/7 u.o. SRAp, SD 10 nr 8825, DMS 4:3 s. 192); att denne i stället skulle innehaft en andra sätesgård i Horn (DMS 4:3 s. 68) är osannolikt. Under andra hälften av 1300-talet och in i 1400-talet var (Lilla) Horn säte för väpnaren Hemming Swetzin, vilken först framträder som beseglare i ett kvittobrev av 1371: *swezsinz* (genitiv) *af horne* (18/2 [sätesgården] Wanborum SRAp, SD 10 nr X 26); hans gård skrivs 1387 (avskrift): *j hörne* (17/5 »Petznäß» B 15 fol. 96r). Hemming Swetzin torde ha inkommit i Sverige med konung Albrekt på 1360-talet; om hans släkt och dess vidare svenska historia samt om dess mecklenburgska härkomst se Schück 1955 s. 78–82 och Sundqvist 1957 s. 326 f.

År 1427 ägs gården av Peder Karlsson, »byggjandhis oppa ølandhe j horn j peesnes sokn», vilken då donerar sin jordäga om 7½ alnar jord i Hulterstads kyrkby på södra Öland till Systraklostret vid Kalmar (17/5 Kalmar SRAp). Dennes släktsamband med Hemming Swetzin antyds av att ifrågakvarande gods (jämte tilliggande 3 alnar jord i närbelägna Alby) år 1387 (se nyss ovan) genom byte förvärvats av Swetzin, därefter en tid varit dömt under Kronan men tydligen sedermera åter kommit i Swetzins besittning (SDns 1 nr 698, 699, DMS 4:3 s. 244 f.).

Redan före 1400-talets mitt har sätesgården Horns funktion som sådan upphört. Vid ett jord- och godsskifte, som Joan Truelsson (Upplandaätten; om denna se Östenson 1975 s. 54 f.) gjorde med Benkt Hakonsson (Bölja från Östbo; om denna ätt se Almquist 1972 s. 75 f., 87, och Östenson 1973 s. 104–106, 108) efter en eljest obekant hustru Märit år 1443 (20/7 Kalmar SRAp, Rääf 1856 s. 245 f. [nr 108]; jfr Schück 1955 s. 80 f.), föll på Benkts del »halfuan gardhin j horn», »som Hannus Finne sitter uppå», och »en landbo-

¹⁰ Om antagna eller påstådda – men omöjliga – genealogiska relationer mellan Sigmund och nederländska och tyska Horn-släkter se senast Teleman 2012.

gård i samma by som Joan sitter uppå» samt vidare en gård i (Norra) Runsten och två gårdar i Spjuterum och en »lycka» (horva) vid S:ta Margits kyrka (i Bjärby), allt i Runstens sn, och därutöver en rad gårdar och andra tillgångar i norra Småland; Joans del i skiftet bestod av »fförst halffuan gardhen j horn» och »en landbogård i samma by som ankian bor uppå», därjämte en gård i Störlinge i Gärdslösa sn samt en gård i Spjuterum och en i Dyestad i Runstens sn (samt en småländsk gård). Hannus Finne var sannolikt bryten eller förvaltaren på sätesgården, vilken nu genom tudelningen synes ha avlösts av tvenne (landbo)gårdar, så att byn härefter bör ha räknat fyra sådana.

Enligt ett jordskiftesbrev av år 1477 (28/7 Lästad SRAp, Rääf 1856 s. 275 f. [nr 131]) fick Hakon Benktsson i Hindsekind, son till Benkt Hakonsson, behålla bl.a. de öländska gods som tillfallit honom efter modern Ingeborg Nilsdotter. Hakon förde samma vapen (snedgående vågskuror) som Joan Truels-sons son Henrik Swessin d.y. (Schück 1955 s. 79–81, Östenson 1975 s. 54 f.).

Byn Lilla Horn

Längdernas uppgifter alltifrån Vasatiden om ägare och brukare möjliggör en säker hopkoppling av de fyra enheterna i 1443 års godsskifte – redan då, som vi sett, benämnda »by» – med nyare tidens gårdar i Lilla Horn. Ägarna av frälse-landbornas gårdar meddelas första gången i SmH 1544:9. Med utgångspunkt i den fasta numreringen av de fyra hemmanen, vilken tillämpats fr.o.m. 1718 års jordebok i enlighet med detta års jordeboksmetod (jfr Wirsell 1968 s. 84 f.) och är grunden till ännu gällande fastighetsbeteckningar (jordregisternummer), erhåller vi följande bild av byns historia. Härvid beaktas också gårdarnas lägen på byns byggningstomter, anordnade i en nord-sydlig rad, som på lantmäterikartorna återfinns fr.o.m. Lantrevisionskommissionens (LRK) jordebokskarta från 1683 (G 2 fol. 48r; om LRK se Åhstrand 1768 s. 27–29 och Ahlqvist 1822 s. 220 f.). LRK:s numrering av hemmanen är tillfällig. (Se fig. 4.)

Hemman nr 4 i Lilla Horn (1718–), med tomten längst i söder i byn, kan sålunda identifieras med det frälsehemman, med landbon Niels Ödolfsson, som 1544 ägdes av Germund Svensson (Somme), innehavare också av den gård i Störlinge vilken var ett av de gods som förutom halva sätesgården och en landbogård i Horn tillföll Joan Truelsson genom 1443 års skifte. (Om gårdarna i Spjuterum [nr 5] och Dyestad [nr 7] se Göransson 1988 s. 91, 75.) En gård i Horn (»hetther horn liger i pesnes sokken») och gården i Störlinge hade år 1515 (18/9 Händelö SRAp) sålts av Joan Truels-sons son Hendrik Swessin d.y. till Bengt Abjörnsson (Liljesparre). De indrogs till Kronan år 1577 med Bengt Bagges förbrutna gods och lades 1583 under kyrkogodsens, men återställdes

Fig. 4. Lilla Horns by år 1683. Lantrevisionskommissionens karta i geom jb G 2 i Lantmäteristyrelsens arkiv. Den stora åkerfiguren (A) SO om byn är *Snäpen*. – Gård (tomt) nr 1 = jordebokens (1718–) nr 2, nr 2 = nr 3 (1718–), nr 3 = nr 1 (1718–), nr 4 = nr 4 (1718–); gårdarna nr 2 och nr 3 motsvarar den forna sätesgården.

till Bengt Bagges barn 1590; de förbyttes under Kronan 1645 20/12 av Conrad von Falkenberg. Gården i Lilla Horn (senare nr 4) förmedlades 1650 till 1/2 hemman och lades fr.o.m. 1724 års jb samman med nr 3. (Jfr Frälsegodsens s. 76, 358 f. med n. 9, 363.) Germund Sommes hemman i Horn var tvivelsutan den landbogård där, som Joan Truelsson erhöll 1443.

Hemmanen nr 2 och 3 (1718–), med var sin tomt i byns norra hälft, är identiska med de båda frälsegårdar som 1544, med landbon Torsten Truelsson (nr 2 då obyggt), ägdes av Måns Pedersson (Stierna) respektive Isak Birgersson (Halvhjort av Älmtaryd; Östenson 1971–72) – svågrar – och motsvarar Benkt Hakonssons del av Horn vid godskiftet 1443. Måns Persson innehade även samma två hemman i Spjuterum som varit Benkt Hakonssons (Frälsegodsens

s. 113, 360 med n. 18). Hans gård i Horn (senare nr 2), längst i norr, förbyttes av sonen Jöran under Kronan 1587 20/2; den bokfördes sedan som kyrkohemman. Isak Birgerssons gård (nr 3) uppläts av sonen Nils i byte till Kronan 1568 20/11 och räknades därefter som en Kongl. Maj:ts landbogård, senare benämnd arv och eget-hemman, fr.o.m. 1585 som 1/2 gods, för att 1724 hopföras med nr 4 »till en skatt». (Jfr Frälsegodsen s. 113, 115, 363 med n. 24; om gårdarna i Norra Runsten och Spjuterum se Göransson 1988 s. 83, 91 f.)

Återstår så hemman nr 1 (1718–), med sin tomt som den andra i byn från söder räknat; detta hemman har alltsedan äldsta föreliggande notis, i ghj 1535, innehafts av skattebönder, fram till ca 1560 av Jon Olsson. Gården är otvivelaktigt densamma som den tidigare av Nils Bosson (Grip) ägda frälsegården. Detta har också Kaj Janzon (1995 s. 79), »hypotetiskt», med rätta antagit; dock har gården sannolikt inte förlorat sin frälsestatus till följd av försäljning. Förklaringen torde vara en annan. Efter mordet på Nils Bosson 1522 (Gillingstam 1969 s. 305 f.) och i samband med sonen Birger Nilssons hemkomst från Danmark 1525 återfick den senare faderns gods (ibid. s. 307, Ferm 1990 s. 49). Gården i Horn saknas emellertid, som väntat, bland Ölandsgodsen i Birger Nilssons jordebok från 1562 (Ferm 1990 s. 394; jfr Frälsegodsen s. 81). Som vi sett tidigare hade Nils Bosson köpt gården av väpnaren Hans Jeppsson/Jakobsson till Ryssby (DMS 4:1 s. 241; senare till Flenshult [DMS 4:4 s. 46]). Hans Jeppsson var systerdotter till Joan Truelsson (släkttavlor hos Östenson 1975 s. 55 och Janzon 1995 s. 77), och gården i Horn har helt visst motsvarat den halvdel av sätesgården som 1443 tillskiftats denne; den andra hälften av sätesgården bör 1544 igenfinnas som Isak Birgerssons gård, senare nr 3 (strax ovan). Då för den forna knapegården – rimligen på mycket länge – någon rusttjänst inte fullgjorts, har Grip-gården nu, väl i samband med Birger Nilssons övertagande av fädernegodsen, lagts i skatt och gått denne ur händerna. Ej minst Gustav Vasa förfäktade strängt principen att om knapen, lågfrälsemannen, ej längre kunde upprätthålla erforderlig rusttjänst skulle hans jord läggas under skatten (Jägerskiöld 1945 s. 37–42, Wirsell 1968 s. 56; jfr Rahmqvist 1996 s. 294 f.).

Lilla Horn nr 1 föll till skattevrak 1683. Fr.o.m. 1690 års jordebok är samtliga fyra gårdar i byn förda som kronohemman. Efter hopläggningen av nr 3 och nr 4 (1724) skattlades de tre hemmanen 1729 till 3/4 mtl vardera. (Om »förmedlingsverket» över Öland, fastställt 1744, se Åhstrand 1768 s. 27, 29, Ahlqvist 1822 s. 245 f.) Byn ägde då åtta åbor, tre i vardera nr 1 och nr 3, samt två i nr 2.

Stora brunnen

Abraham Ahlqvist omtalar beträffande Sigmunds sätesgård (Ahlqvist Ätten Horn [1824]) att på gården N:o 1 i Lilla Horn »finnes ännu en brunn, som tillhört Herregården. Den äger 18 alnars djup, af hvilka 12 alnar synbart äro sprängde i sjelfva kalkklippan. Brunnen äger Conisk form och slutar således i en spets» (jfr Ahlqvist 1825 s. 119 f.). Nils Isak Löfgren hade 1818 bland ännu obeskrivna antikviteter på Öland förtecknat »Stora Brunnen i Horn» (Löfgren Märkvärdigheter). Redan Johan Peringskiöld har uppmärksammat brunnen: »och är j det lille Horn till seendes en brun uthuggin j ett telgsteens berg (effter hela Öland mäst består af sådane berg) som är en 30 alnar diup» (Ätteboken 2 version 1; i version 2: »af 40 alnars diup»). Peringskiöld torde ha fått upplysningen om brunnen av Johan Hadorph, som meddelat honom inskriften på Sigmundstenen, anförd i Hadorphs rapport från Ölandsresan 1673 (S 30 fol. 80r), i vilken dock brunnen ej omnämns. Enligt Lage Nilssons uppteckning (1935) har den märkvärdiga cirkelrunda brunnen kallats *Långbrunnen* (OAUt). Denna håller alltså vatten, försedd endast med en enkel överbyggnad av sten. Rune Johansson (född 1932), bosatt i nr 3:2 i byn på brunns södra sida och tidigare ägare av denna gamla släktgård (jfr Holmbring 1997 s. 299–302), beskriver (2010) brunns form som en (omvänd) »sockertopp». Brunnen är infogad i den stenmur som först utgjorde tomtgränsen mellan de bägge gårdarna på Lilla Horn nr 3, detta sedan hustomten till det från byn till en plan i gårdets norra del utflyttande halva hemmanet nr 1, på vilken tomt brunnen ursprungligen låg (jfr Ahlqvist strax ovan), vid enskiftesdelningen (1825) kluvits och fördelats mellan åborna på nr 3, vars bägge tomter – den södra från början tillhörig nr 4 – dittills legat på vardera sidan av den förra (lm 1817 och 1825); husen till det andra halva hemmanet nr 1 var sedan långt tidigare byggda strax söder om och utanför byns gamla tomter (lm 1728 och 1771). (Se fig. 2.)

Om brunnen på gården nr 1 – egentligen tomten till halva det gamla skattehemmanet med sitt ursprung i sätesgården – tillfogar Ahlqvist (1825 s. 120): »Äfwen [finnas] tecken efter widlöftiga källare. Allmogen upgifwer, att Sigmund Horns Herregård, här warit upbyggd.» Det råder inget tvivel om att folkminnet härom träffat rätt. Den plan med byggnings- och grästomter i rad längs en bygata som vi känner från kartorna över Lilla Horns by synes då vara utlagd – efter 1443 års godsskifte – över den forna sätesgårdens boningsplats på en låg höjdsträckning, med landbogårdarna placerade ytterst på dess båda sidor.

Torparehorvorna

På *Stoora Ahlfwaret* öster om Lilla Horn redovisar LRK:s karta från kommissionens förrättning i byn i juni 1683 (G 2 fol. 48r–v; därtill LRKprot s. 110 f.) en anseelig hop, ca 25 stycken, av där »optagne» odlingar under samlingsnamnet *Torparehorfworna* (lm 1728: *Torppa Hårfworne*), vilkas förekomst kastar ett intressant ljus över byns strukturhistoria. Appellativet *horva* – synnerligen vanligt i öländskt språkbruk – avser ett på utmarken anlagt och särhägnat intag (Jansson 1938, Vikstrand 2007 s. 8). Ägoslagens arrangemang är vidare sådant att »sielfwe Gierdet» hyser byns äng (lm 1728: »denne Byns ängegierde»), som vid denna tid är »mÿckett Skogwuxen» och »får intet rödias för Eek och Haßel skull, som dhe förbudne äre att rödia», detta till följd av den rigorösa lagstiftningen mot all skogsåverkan (jfr Åhstrand 1768 s. 47 f.) som sammanhängde med det på Öland gällande jaktregalet.¹¹ Ängen kan enligt LRK avkasta en årlig höfångst om 28 lass, s.k. dragan hö. Av åkern »hemma» uppskattas den i ängegärdet upptagna till ej mer än 12 tunnland och den i »horvan» Snapen belägna (namnet ej nämnt 1683) till 5 tunnland; Snapen får, som vi sett inledningsvis, betraktas som Lilla Horns primära åkertrakt. Huvudparten av åkern befinner sig i stället i Torparehorvorna: 32 tunnland. (Om LRK:s »metod» se Göransson 1991 s. 82 f., 1997 s. 43 f.) Gärdet var förmodligen aldrig tegskiftat. (Se fig. 4.)

Flera av Torparehorvorna bär namn innehållande ordet *träde*, vilket i öländska ägonamn bevarat en ursprunglig innebörd av 'permanent åker', ej 'åker i vila': *Stenträ* (lm 1728), *Stenträdet* (lm 1771), *Stenträdan* (lm 1817); *Stora Trädan* (1728), *Stora Trädet* (1771), *Stora Trä* (1817); *Skarpeträ* (1728); *Degerträ* (1728), *Degleträt* (1771), *Degleträ* (1817); *Måssträdet* (1817), *Måseträd* (ek). Namnelementet indikerar att dessa åkrar äger en avsevärd ålder. Som *träde* har, särskilt på norra Öland, namngetts byns gamla huvudåkrar, t.ex. *Trädet* i Torp, Böda sn (med hänvisning till nutida meddelare – missvisande – förklarat som 'åker som ibland ligger i träde [...] oavsett om denna åker för tillfället ligger i träde eller är i bruk' hos Piltz 1975 s. 78 f.; jfr Hallberg 1985 s. 105), *Gaxhaga/Gaxagu träde* i Högby sn, *Träderna* till Vij och Prästgården i Källa sn eller *Trädet* i Kolstad, Köpings sn (Göransson 1955 a s. 18, 1969 s. 76 f., 1986 s. 72, 1997 s. 52, 1999 a s. 52 f., Vikstrand 2002 s. 33–35). Min tolkning av åkerbenämningen *träde* (jfr Vikstrand 2007 s. 147 f.)

¹¹ Ängsskötselns genom tiderna framträdande roll i byns hushållning har fått ett logiskt uttryck i det år 1981 inrättade naturreservatet »Lilla Horns löväng». (Ekstam 1997 s. 18 f.; jfr Areskog 1946 s. 64, Sterner 1955 s. 78 f., Vikstrand 2007 s. 39, fig. 10.) – Jaktregalet på Öland (Åhstrand 1768 s. 36–39, Ahlqvist 1822 s. 141–143, 427 f.), senare känt som »djurgårdsinrättningen», är belagt redan på medeltiden; främsta villebrådet bland högdjuren var kronhjorten, som också blev Ölands vapendjur. (Areen 1924, Göransson 1975 a s. 85, 1985 s. 71, 1986 s. 76 f., 67, Vikstrand 2007 s. 8.)

anknyter till verbet fsv. *træþa* i den primära, fornsvenska betydelsen 'plöja [i synnerhet om hösten]' hos Schlyter (s. 654) och Söderwall (2 s. 676 art. *træþa*) samt till dialektordet *träda*, 'sädesåker i allmänhet (ej blott den som ligger i träde)', hos Rietz (s. 758 a).

Torparehorvorna framträder i fogderäkenskaperna, första gången 1572, i form av en skatteutjord (»förokt» detta år), påförd arv och eget-hemmanet i Lilla Horn med en årlig ränta om 1 pund skattesmör (SmH 1572:15; 1574:11 *Torpare hörffue*, 1590:17 *Törpere Hörffuer*), fr.o.m. 1607 (:3 A) förokt till 3 pund smör. Den blev enligt LRK:s förslag (1683) underlagd »bolbyn till delnings» (*Torparehorfwan* [!]).

Torpare omtalas f.ö. ej på Öland under äldre tid. Gården *Torparehorva* i Löts sn är ett nybygge, upptaget som »horva» 1549 och bebyggt från ca 1590; på orten synes gården i regel länge ha kallats endast *Torp* (Göransson 1991 s. 131 f.). Åhstrand konstaterar (1768 s. 118): »Torpare äro här på Landet [Öland], utom Kongs-Ladugårdarna, merändels obekante.» De första dagsverkstörpen vid Borgholms, Ottenby och Horns kungsgårdar inrättas just först efter ca 1760. Med Torparehorvorna i Lilla Horn bör sammanhållas vad Ahlqvist anför om »Herregården» där: »I gårdet [finnas tecken] efter boningshus, enligt traditionen, för torpare och verkstäder till Smeder o. s. v.» (Ahlqvist Åtten Horn).

Uppgifterna om torpare kan tillsammans med de sporadiska upplysningarna från medeltiden teckna följande bild av driftsformsutvecklingen i Lilla Horn: Gården är under 1300-talet och så ännu 1427 bebodd som lågfrälse sätesgård med torpare som arbetskraft; 1443 sitter en förvaltare på gården, vilken nu delas och jämte ett par landbogårdar bildar en by; resten av sätesgården går miste om sin status ca 1525 och överförs till skatte natur.

Torparefasen i Lilla Horns historia ansluter sig till den viktiga företeelse som Sigurd Rahmqvist uppmärksammat från främst Mellansverige och kallat »den medeltida torpinstitutionen» (1996 s. 8, 22, 25–35, 298–301; jfr Ericsson 2007 s. 51 f., 2012 s. 48–52). Byns utveckling erinrar vidare om den »trestegsmodell» gällande medeltida agrara produktionsformer som Alf Ericsson uppställt (2012 s. 38–43, 330–332): storgårdar med bl.a. trälar som arbetskraft med rötter i vikingatiden, högmedeltida huvudgårdar med underliggande arbetspliktiga torp och sist, under senmedeltiden, ett system med avradspliktiga landbogårdar.¹²

Man vill gärna tänka sig att det medeltida Lilla Horn haft sitt ursprung i en förhistorisk storgård (om sådana på Öland jfr Fallgren 2006 s. 110 f., 114, 143–146).

¹² Om storgårdsproblematiken se Tollin 2009 s. 87 f., 2014 s. 35–38.

En kunglig ägodomän i Åkerbo härad

Tack vare särskilda fiskala omständigheter kan en medeltida kronojordsdomän urskiljas i Åkerbo härad, omfattande all bebyggelse – bortsett från Persnäs prästgård – i ett sammanhängande bygdestråk längs dettas östra sida. (Fig. 5.) Det förefaller plausibelt att Lilla Horn tillhört denna forna ägodomän.¹³ De 29 bönderna i de däri ingående byarna Högenäs, Hörlösa med Gamleby, Hallnäs, Hjälmsstad och Lofta, samtliga skattebönder, betalade sålunda vid Vasatidens början även avrad i form av smör och penningar emedan de »tillförende varit kronebönder och gjort Cronone avrad», som de ännu årligen utgjorde förutom sin skatt (SmH 1540:2 etc.; Dovring 1951 s. 324 f., DMS 4: 3 s. 57, 63); fr.o.m. slutet av 1570-talet kallas underlaget för denna pålaga, vad angår byarna i Persnäs sn, på grund av förväxling för »avradsvreter» (Göransson 1987 s. 103 f.).

Byarna Trosnäs och Persnäs kyrkoby, bägge med sex hemman var, alla av krono natur, hade under medeltiden ägts av Alvastra kloster. Utöver dess årliga ränta var ett »avradsfiskie» påfört vardera byn, för vilka fisken årligen avradsfisk som »särdeles skatt» givits, tidigare erlagd i torsk. Lantrevisionskommissionen (LRK) kunde 1683 »intet skäl finna» varför dessa fisken skulle påföras dem, mer än andra byar; ehuruval fiskena »i forna tider» kunde ha blivit dem pålagda »till äventyrs för den orsaken skuld att deras strand av fiskie mer överflödar än andra; likväl emedan sådant nu befinner annorlunda» och fisket enligt nämndens och närvarande allmoges vittnesbörd icke finns »uti någon måtta [vara] bättre för desse än några andra i häradet», föreslog kommissionen att dessa avradsfisken skulle för båda byarna »avskrivas» (LRKprot s. 106 f., 108 f., samt opagin. »Extract öfwer Åhrlige Rânttan» i Norre motet på Öland). Klostrets forna innehav av dessa ännu avradspliktiga byar återgick helt säkert på dotering till detta av medlem(mar) av den Sverkerska kungaätten (jfr Schück 1953 s. 17 f., Holmström & Tollin 1990 s. 312, 324). Godsen bör ha tillhört den kategori av jordegdomar som utgjordes av kungligt arvegods och av konung förvärvat egendom, »bona patrimonialia et acqvisita», »bona privata», att särskålla från gammalt kronogods (Rosén 1949 s. 15–26, 51–53, 57 f., Tollin 2002 s. 217).

Vad slutligen gården Frönäs, om två attungar jord, beträffar, föreligger klart besked om dess kungliga ägoproveniens. Konung Kol, sonson till Sverker d.ä.

¹³ Begreppet *ägodomän* definieras inom medeltidsforskningen som två eller flera närliggande eller angränsande ägoområden som har en gemensam (samma) jordägare; geografisk kontakt mellan enheterna krävs (Tollin 2010 s. 20 f. med n. 17, 2014 s. 47 n. 22, Ericsson 2012 s. 102). Roger Axelsson applicerar begreppet i en mindre precis bemärkelse (2013 s. 324–326). – Från detta begrepp skall särskållas den nyligen av Per Vikstrand i den äldre järnålderns bebyggelsebild urskålda högre bosättningsnivå, ovanför de enskålda boplatserna, för vilken han använder termen *domän* (Vikstrand 2013 s. 17–30).

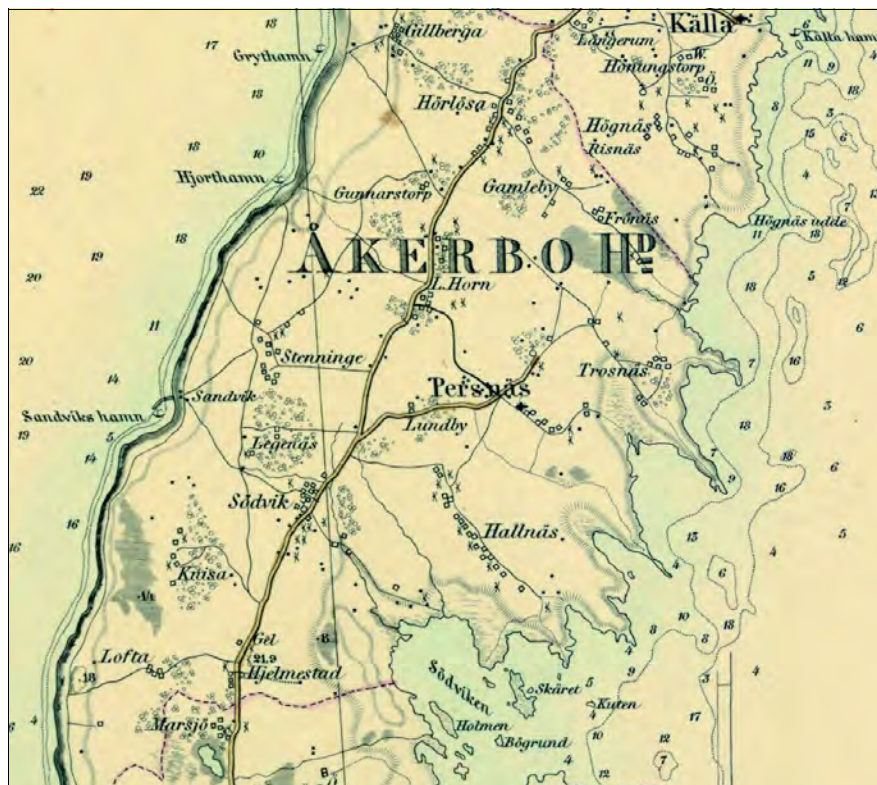

Fig. 5. Södra delen av (gamla) Åkerbo härad. G blad 22 Mönsterås med Högby (Ölandsdelen uppmäkt 1842; utgivet 1874). Byarna Lofta och Hjälmsstad samt gården Gel överfördes 1891 till Föra socken (tidigare i Förbo härad; Göransson 1987 s. 59–63).

(jfr Tollin 2002 s. 219 f., 2010 s. 120 n. 97), skänkte denna gård på 1160-talet till sin moder, änkan Ragnhild, som gav den vidare till Vreta kloster vid sitt inträde där (Ahnlund 1948 s. 317 f., Göransson 1982 s. 109, Ericsson 2007 s. 107–109, 2010 s. 178–180, 2012 s. 282–284).

Lilla Horn ansluter geografiskt till nämnda bebyggelser. Gården kan, menar jag, ha ingått i kronodomänen och ha donerats till en enskild person för tjänst (jfr Rosén 1949 s. 25, 51–53). Som möjlig givare må här som hypotes få framställas Ölandshertiginnan Ingeborg (om henne se Gillingstam 1975 s. 1 f.).

Horns gård

För Horns by i Högby socken – Degerhorn – saknas dokumentariska belägg från tiden före år 1535 (ghj), förklarligt nog då byn veterligen helt bestått av

skattejord. Under sin sista tid hyste den, som vi sett, fem skattehemman, vartill kom två öde skattegods samt ett på en av bönderna skrivet samgåld (det senare ovisst var; jfr not 7).

Det felaktiga påståendet att Horn, innan det kom under Sveriges krona, skulle ha tillhört Roma kloster på Gotland emanerar från en gissning av biskop Jöran Wallin (d.y.), vilken menade att det gods som klostret hade i Högby socken på Öland men vartill Sten Sture enligt ett klagobrev från abboten och bröderna till konung Hans 1491 skulle ha förhindrat deras tillgång, »otwifwelaktigt» måste vara Horn (Wallin 1747 s. 56 f., 60; jfr Brusenius 1767 b, Ahlqvist 1825 s. 83 med n. 2). Trots att Ahlqvist – på ett undanskymt ställe – efter arkivstudier rättar sig själv beträffande Roma klostrets innehav av gårdar i Högby sn (Ahlqvist 1827 s. 310, 283), återkommer felet i litteraturen.¹⁴

Degerhorns övergång till kungsgård ca 1550 (SmH 1551:2) förknippades redan på Rhezelius tid (1634) med en spektakulär händelse i byns historia: »Horn är enu Cronones Ladugård, sägz wara förbrutin, gönom Löndrap eller Dulge dråp» (Fc 5 s. 218; likalydande Fc 2/3 s. 132, där godsförbrytelsen, som vi sett ovan, av Rhezelius råkar påföras knapen Sigmund i Lilla Horn). Denna hörsägen är rätt säkert ett eko av det mord som enligt längden över saköre av Norra motet år 1540 och detta års räkenskaper (SmH 1540:2) begåtts av Thore Pedersson i Horn, »som rettet Bleff för thet han ophängdhe sin eghen Hustru»; »som Steglet Bleff». Efter honom uppbars av Kronan som »Sköfflinge godtz» ett rikhaltigt bohag, vilket kom till Borgholms ladugård i augusti 1540, undantagandes silvret, som inlevererades på Stockholms slott i april 1541. Att detta brott kunnat föranleda byn Horns förvandling till kunglig ladugård (jfr Janzon 1995 s. 78 f.) är emellertid helt osannolikt. Thore Persson var en av Degerhorns skattebönder (ghj 1535, fodringslängderna i SmH 1539:1 och 1540:2). Hans gård har ej dömts »till skövling» (Janzon a.a. s. 79) eller »skövlats» (DMS 4:3 s. 52). Det var hans lösörespersedlar vilka som skövlingsgods konfiskerades (jfr SAOB S 6238, 6240); hans gård i byn avträddes eller indrogs ej, blev alltså inte sakfallsgods (jfr SAOB S 180; Lokalförvaltningen 1 s. 80). Gården är redan i den äldsta räntelängden (SmH 1539:1) och de följande årens längder fortfarande skriven på en skattebonde, nu Mons Thore(s), sannolikt den avrättade Thores son, till dess Horn-byns bönder redovisas som: »äre lagt under Horns gård, Anno 52» (SmH 1552:2 C, 1553:8).

Gustav Vasas åtkomst av Degerhorns by bör i stället ha realiserats genom

¹⁴ Så: Palm 1949 a s. 367, Sv bebyggelse s. 245. Och jag har själv dessvärre i tidigare sammanhang förbisett Ahlqvists rättelse och begått samma misstag (Göransson 1955 b s. 54, jfr 1979 s. 1:XIX). – Jfr Lindell 2011 s. 53. – Uppgiften i nyare litteratur (t.ex. Lindell 1996 s. 261) att Horn på 1300-talet skulle ha varit i kunglig ägo återgår på en missuppfattning hos Wirsell (1955 s. 29; jfr Schück 1953 s. 22 f.).

att bönderna där blivit utlösta i form av köp.¹⁵ Det främsta skälet till förvärvet har, menar jag, varit kungens intresse för den i klintarna mot sjön i väster lätt-tillgängliga byggnadsstenen. Han har redan i slutet av 1520-talet rekvirerat anstrak, dvs. slåthuggen golvsten, genom sin Ölandsfogde (Fogdarnas räk s. 85); sådan tillverkades som allmogehantverk på norra Öland (Göransson 1975 b s. 75).¹⁶ Verksamheten vid Horns stenbrott, senare kallat Dälje verkstad, under ledning av en Kongl. Maj:ts stenhuggare, var igång från mitten av 1550-talet; den gällde då i första hand arbeten för det nyligen påbörjade Uppsala slott (Håkansson 1942 s. 95–98, Göransson 1955 b, Schéle 1958 s. 89–93, Haneklou 2001 s. 37 f.). Fyndigheter av byggnadssten omfattades veterligen icke av regalrätten (jfr Rosén 1949 s. 35–44, Åqvist 1985 s. 180–185). Sannolikt ansågs på medeltiden ägandet av stenbrott vara knutet till jordinnehav (Gardelin 2010 s. 156 f.). Då den eftertraktade stenförekomsten vid Horns udde låg på Degerhorns utmark, har endast förvärvandet av denna bys alla ägor måst möjliggöra tillträdet till densamma. Ännu var den ohistoriska doktrinen om att all utmark på Öland utgjorde en väldig »kronoallmänning» okänd; den utformades först under förra delen av 1700-talet (jfr Vikstrand 2007 s. 8). Landskamreraren Petter Åhstrand fastslår (1768 s. 118): »alt det som finnes utom Hägnaderna på Skatte- och Kronogrund, och är oskattlagdt, anses såsom et Kronans Regale».

Nygård och Sjöborg

Avslutningsvis skall här erinras om det på och invid den numera landfasta Klosterholmen vid Hornsvikens västra strand belägna fornlämningsområdet, då det ofta figurerar i litteraturen om Horn-orternas historia. (Om detta se Anderson 1931 s. 33 f. med n. 13, Hofrén 1937 s. 28 f., Fallgren 1996 s. 99 [nr 24]). Lämningsarna är uppmärksammade av de äldre topograferna: Vallinus (1703 s. 39, 66): rudera av stort stenhus, kallat *Nygård*; Åhstrand (1768 s. 25, 163): »forttidig» borg, ej fullförd; Abraham Ahlqvist (1825 s. 82 f.): stor källare och stora stenmassor på *Nygårds-Udden*, vilka ruiner allmogen angiver »såsom lemningar efter en klosterbyggnad». (Se fig. 1.)

Ahlqvist menar dock att »säkrare må man här söka» det av biskop Brack [ca 1515] förtecknade »Capella St. Ottonis in Högheby» (jfr Ahlqvist 1841 s.

¹⁵ Gustav Vasa utfärdade brev från Ölands norra udde vid midsommartid 1546 (GFR 18 s. 98 f.) och från Horn 1553 13/1 och 16/1 (GFR 23 s. 4, 24 s. 9; det förra brevet är nämligen uppenbart daterat till fel år: 1552 i st.f. 1553, jfr Strömberg 2013 s. 235).

¹⁶ Hans Forssell (1875 tabell II:c och s. 24) har redovisat utförseln av öländskt »anstrack» från Kalmar vissa av åren 1547–1559; han var dock osäker beträffande exportartikelns beskaffenhet (»huggen sten»). (Jfr Hildebrand 1881–1894 s. 691, Göransson 2003 s. 115 n. 17.)

562); därigenom vidareför han sin faders, Pehr Ahlquist, förmodan: »derefter har jag ej funnit någre lämningar, om icke på en holme i Hornsviken, synes något af det sednare» (Ahlquist Samlingar [1799–1800] Tom 1 [Litt. A] s. 39; jfr Göransson 1979 s. 1:XIX).¹⁷ Otto-kapellet synes emellertid ha varit byggt invid Högby kyrka (Brusenius 1767 a, Palm 1949 b s. 194 n. 6, Widerberg 1963 s. 66, 1964, Boström 1968 s. 202 f., 2011 s. 16 f., Lindell 2011 s. 53).

I själva verket är husruinen på Klosterholmen – detta namn möter i källorna först på 1800-talet – resterna av »ny bygninghen», som i den äldsta fogderäkenskapen för Horns gård omtalas då vara byggd på den holmen som man beslutit kalla *Nackholm* (SmH 1551:2, DMS 4:3 s. 53).¹⁸ Sannolikt var detta hus planerat att bli gårdens fogderesidens (Göransson 1979 s. 1:XIX). År 1571 bestämmer Johan III att byggningarna i själva mangården på Horns gård skall bli framförade till Ottenby gård, då Horn nu skall bli en »ladegård» (Granlund 1876 s. 157 [nr 273]). Redan 1579 föreskrivs emellertid efter K. M:ts brev att åkrar och ängar på Horn skall upptagas igen 1581, sedan gården en kort tid varit »bondasäte» (SmH 1579:17). Sistnämnda år har åter byggningspersedlar levererats till »*Nygårdenn* wed Hornn» (SmH 1581:10), vilket namn just avser anläggningen på holmen. År 1586 får dock fogden på Horn order om att med böndernas tillhjälp i Åkerbo härad så beställa att Horns gård blir uppbyggd och vidmakthållen (RR 1586: protocollon 26/7 [S 84]). Om holmen (i Hornsjön) berättar pastor i Högby, Petrus Pontelius, år 1667 att källaremurar där ännu stod behållna och att gammalt folk mindes när där stod en stor byggning med fönster och all behör, men obebodd, samt att en då förfallen bro emellan landet och holmen skall ha upprättats igen i konung Gustaf Adolfs tid [detta kanske på senhösten 1616, då kungen underhandlade på Horn med allmogen om seglationen; jfr Göransson 2003 s. 121] (Rannsakingar s. 24).¹⁹

Vasatidens namn *Nygårdenn*, som överlevt i ägonamn i närheten av Klosterholmsudden, återanvändes som bebyggelsenamn då kronolägenheten *Nygård* anlades där 1803; denna avsöndring från Kungsgården fick endast en kortvarig verksamhetstid. (Ahlqvist 1825 s. 63 f., Lindell 1996 s. 272, Barkewall 2008 s. 64–66.)

¹⁷ Även i ett PM ställt till prosten Anders Löfman i Fliseryd (d. 1799) av Pehr Ahlquist (d. 1800) i biskop M. G. Wallenstråles *Analecta Calmariensia*, i Gymnasiebiblioteket i Kalmar (enligt N. I. Löfgrens Samlingar Bd 1 s. 200 f.): »Det berättas att lemningar efter et dylikt, synes på en Holme i Hornsviken.»

¹⁸ Vid ordinarie ting med Ölands Norra mot i Gaxhaga 1681 26/10 åberopas ett förkommet fastebrev rörande en tvistig utjord som Måns Persson i Gaxhaga skall ha köpt [ca 1610?] av hertig Johan (d. 1618) »på *Nachholmmen* nu Horns ladugårdh» (LRKprot [Bilagor] Doc. Cop. N:o 7; jfr Haneklou 2001 s. 38).

¹⁹ Ännu sent har ruinen på Klosterholmen uppfattats som rester efter en medeltida herreborg, kanske ätterna Horns stamborg, ett fäste från 1300-talet (Hofrén 1937 s. 28 f., Palm 1949 a s. 367, Fallgren 1996 s. 99, Lindell 1996 s. 261). På ek 5H 8d, ed. 2, 1978, har den erhållit både namnet *Den helige Ottos kap.* och beteckningen »Borgruin».

Nygården på Nackholm fick under den återupptagna byggenskapen på 1580-talet ett nytt men kortlivat namn som används i bygningsräkenskaper-na: »*Siöholm widh Hornn*» (SmH 1586:10 B), »till *Siööborgz* Byggning» (1588:12 B). Per Trulsson, fogden på Horn 1588–1590, kallar sig »fougte/befalningzman på *Siöborgh*» (1588:12 B, 1588:19). (Även: Sandbergiska samlingen YY:27 fol. 23009, 23010. – Jfr Göransson 1979 s. 1:XIX.) Det nya namnet kan ha varit föreslaget av Johan III själv, som vistades på Horn under perioder varje år från 1585 till 1588; det fick dock aldrig något genomslag. Man kan observera att vid samma tid, som vi sett ovan, benämningen *Horns stembrott* (och liknande) byttes ut mot *Dälje verkstad*. Fogdebyggningen på holmen i Hornsviken synes emellertid alltså ha övergivits tidigt och lämnats att förfalla för att vid 1600-talets mitt endast återstå som ruin.

Källor och litteratur

- Ahlquist Samlingar = Pehr Ahlquist: Samlingar till Ölands Historia och Beskrifning [1799–1800]. Kalmar läns museums arkiv.
- Ahlqvist, Abraham, 1822, 1825, 1827: Ölands Historia och Beskrifning 1–2:1–2. Kalmar.
- 1841: Clerus Calmariensis III. Tjenstemän vid Församlingarne och Läroverken uti Kalmar Stift, från äldre till närvarande tider 3. Ordinarie Presterskapet på Öland; Extra-ordinarie Tjenstemän i Stiftet; Befordrade utom Stiftet. Kalmar.
- Ahlqvist Ätten Horn = Abraham Ahlqvist: Minne efter Adelige Ättens Horn Stamfader [1824]. (Specimen inför kallelsen till medlemskap i Götiska Förbundet.) ATA. — Koncept i Kalmar stifts- och gymnasiebibliotek (inom Kalmar stadsbibliotek): Abr. Ahlqvists samling 6:1.
- Ahnlund, Nils, 1948: Till frågan om den äldsta Erikskulten i Sverige. I: Historisk tidskrift 68. S. 297–320.
- Almqvist, Jan Eric, 1972: Om s. k. Bölja-ätter i Småland. I: Släkt och hävd 1972. S. 73–94.
- Anderson, William, 1931: Stenkors och kapellruiner på Öland. I: Öländska kulturbilder från skilda tider. Stockholm. (Acta Oelandica 4.) S. 29–44.
- Areen, Ernst E., 1924: Den kungliga djurgårdsinrättningen på Öland. Stockholm. (Acta Oelandica 1.)
- Areskog, Carl, 1946: En bok om Öland. 2 uppl. Lund.
- ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet (vid Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien).
- Axelsson, Roger, 2013: Från Gråborg till Borgholm – danskt och svenskt på Öland 1150–1300. I: Fragment ur arkiven. Festskrift till Jan Brunius. Stockholm. (Skrifter utg. av Riksarkivet 37.) S. 319–335.
- B 15 = Lars Erikssons (Sparre) kopiebok (–1643). SRA.
- Barkewall, Johan, 2008: Lorentz Nordenadler. Arrendator på Horns Kungsgård för 200 år sedan. I: Öländsk bygd, Åkerbo härad. Åkerbo hembygdsrets årsbok 59. S. 61–66.

- Berch, Carl Reinhold, 1781: *Namnkunnige Svenska Herrars och Fruers Skådepenningar. Tredje Flocken.* Stockholm.
- Boström, Ragnhild, 1959: *Petrus Törnwall och Ölands kyrkor. I: Fornvännen* 54. S. 80–92.
- 1966 a: J. H. Rhezelius' resedagböcker. Några randanmärkningar. I: *Konsthistoriska studier tillägnade Sten Karling.* Red.: Erik Forssman, Brita Linde & Armin Tuulse. Stockholm. S. 59–78.
- 1966 b: *Kyrkor på Öland. Inledning. Översikt av de skriftliga källorna.* (SvK 108. Öland 1:1.)
- 1968: *Högby kyrkor.* (SvK 119. Öland 1:3.)
- 1970: *Persnäs kyrkor.* (SvK 133. Öland 1:5.)
- 1973: *Långlöts kyrkor.* (SvK 151. Öland 2:1.)
- [1996–] 1997: *Rannsakingar, Johan Hadorph och Petrus Törnwall på Öland. I: [Årsboken] Kalmar län* 81. S. 45–50.
- [1998–] 2000: *Rhezelius (Reese), Jonas Haquini. I: SBL* 30. S. 82–85.
- 2011: *Ölands medeltida kapell.* (SvK 233. Öland 2:6.)
- Brusenius, Daniel Olai, 1767: [Beskrifning] om Högeby Sockn på Öland. I: *Inrikes Tidningar* 1767; n:o 25 (26/3, a), n:o 27 (2/4, b). Stockholm.
- C 19 = *Vadstenacodex som tillhört Köpingsprästen Bondo Johannis.* UUB.
- Det medeltida Öland. Se Schück 1953.
- DMS 4:1 = *Det medeltida Sverige 4. Småland 1. Möre: Norra och Södra Möre, Kalmar stad.* [Av] Olle Ferm, Sigurd Rahmqvist & Lars Thor. Red.: Olle Ferm & Sigurd Rahmqvist. 1987. Stockholm.
- DMS 4:3 = *Det medeltida Sverige 4. Småland 3. Öland.* [Av] Roger Axelsson, Kaj Janzon & Sigurd Rahmqvist. Red.: Sigurd Rahmqvist. 1996. Stockholm.
- DMS 4:4 = *Det medeltida Sverige 4. Småland 4. Aspeland, Sevede, Tuna län.* [Av] Roger Axelsson & Sigurd Rahmqvist. Red.: Sigurd Rahmqvist. 1999. Stockholm.
- Dovring, Folke, 1951: *De stående skatterna på jord 1400–1600.* Lund. (Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund 49.)
- E 8928 = *Nils Bossons (Grip) jordebok (ca 1504–1512).* Skoklostersamlingen i SRA. ek = ekonomisk karta
- Ekman, Carl, 1950: *Siffred Jönsson. Vekelaks-knapan som blev amiral och landsherre på Öland.* Borgholm.
- Ekstam, Börje, 1997: *Från stenhäll till strandäng. I: Persnäs socken i stenriket.* Utg. av Persnäs hembygdsförening. Red.: Kurt Lundgren. Persnäs. S. 15–22.
- Elgenstierna 1927 = *Den introducerade svenska adelns ättartavlor. Med tillägg och rättelser* utg. av Gustaf Elgenstierna. 3. Stockholm.
- Ericsson, Alf, 2007: *Attungen – ett medeltida fastighetsmått. En agrarhistorisk undersökning baserad på attungsbelägg i SDhk till år 1376 och Folke Dovrings kasuistik.* Uppsala.
- 2010: *Vreta klostergodsbestånd före 1170-talet. I: Fokus Vreta kloster. 17 nya rön om Sveriges äldsta kloster.* Red.: Göran Tagesson m.fl. Stockholm. (The Museum of National Antiquities. Studies 14.) S. 169–198.
- 2012: *Terra mediaevalis. Jordvärderingssystem i medeltidens Sverige.* Uppsala. (Acta Universitatis Agriculturae Sueciae. 2012:81.)
- Fc 2/3 = *Jonas Haquini Rhezelius: [bl.a.] ”Ornamenta Ölandica eller Ölandz grafsternars afritning”* (s. 121–171). KB.
- Fc 5 = *Jonas H. Rhezelius dagbok m.m. från resan på Öland och i Småland 1634.* KB.
- Fallgren, Jan-Henrik, 1996: *Högby sockens förhistoria. I: Högby socken på Öland* 1.

- Utg. av Högby hembygdsförening. Red.: Bengt Å. Bengtsson m.fl. Löttorp. S. 77–112.
- 2006: Kontinuitet och förändring. Bebyggelse och samhälle på Öland 200–1300 e Kr. Uppsala. (Aun 35.)
- Ferm, Olle, 1990: De högdagliga godsens i Sverige vid 1500-talets mitt – geografisk uppbyggnad, räntestruktur, godsdrift och hushållning. Stockholm. (Studier till DMS 4.)
- Fogdarnas räk = Foughternes rekenskaper [1527–1533]. (Strödda räkenskaper och handlingar t.o.m. 1630.) SRA.
- Forssell, Hans, 1875: Sveriges inre historia från Gustaf den förste med särskildt afseende på förvaltning och ekonomi 2. Sveriges handel och städernas förhållanden. Stockholm.
- Frälsegodsen = Joh. Ax. Almquist: Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden med särskild hänsyn till proveniens och säteribildning 4: Småland 1. Inledning och tabeller. Stockholm 1976. (Skrifter utg. av Svenska Riksarkivet 1.)
- G 2 = Geometrisk Boock af Ölands Norre mooth, afmätt, afrijtat och uthcalulerat Anno 1683 aff Petter Gedda [&] Petter Arosander. LSA.
- Gardelin, Gunilla, 2010: Vreta ett centrum för stenbrytning. I: Fokus Vreta kloster. 17 nya rön om Sveriges äldsta kloster. Red.: Göran Tagesson m.fl. Stockholm. (The Museum of National Antiquities. Studies 14.) S. 155–167.
- Gardell, Sölve, 1937: Gravmonument från Sveriges medeltid. Typologi och kronologi. 1 Text. 2 Avbildningar. Göteborg.
- geom jb = geometrisk jordebok.
- GFR = Konung Gustaf den förstes registratur 1–29. Stockholm 1861–1916. (Handlingar rörande Sveriges historia utg. av Riksarkivet. 1 serien.)
- ghj = Gärder och hjälper. Hjälpskattelängd från 1535. KA.
- Gillingstam, Hans, 1965: Bagge av Botorp. I: ÅSF 1:2. S. 110–113.
- 1969: Grip. I: SBL 17. S. 301–311.
- 1975: Ingeborg. I: SBL 20. S. 1 f.
- 2001: Grip. I: ÅSF 2:1. S. 17–33.
- Granlund, Victor, 1876: Konung Johan III:s byggnads- och befästningsföretag. Bref ur Riks-Registraturet 1568–1592. 2. I: Historiskt Bibliotek utg. af Carl Silfverstolpe 2. Stockholm. S. 101–334.
- Göransson, Sölve, 1955 a: En okänd fornborg i Källa socken. I: Öländsk bygd, Åkerbo härad. Åkerbo hembygdsförenings årsbok. S. 15–28.
- 1955 b: Från Kongl. Maj:ts stenhuggare vid Dälje till modern storindustri vid Sandvik. I: Öländsk bygd, Åkerbo härad. Åkerbo hembygdsförenings årsbok. S. 48–63.
- 1969: Morphogenetic aspects of the agrarian landscape of Öland. I: Oikos. Acta Oecologica Scandinavica. Supplementum 12. Copenhagen. S. 68–78.
- 1971: Tomt och teg på Öland. Om byamål, laga läge och territoriell indelning. Uppsala. (Forskningsrapporter från Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet 27.)
- 1975 a: Bebyggelsen i Ås under äldre historisk tid. I: Ås – socknen på Ölands sydspets. Utg. av Ås hembygdsförening. Red.: Boris Engström. Ås. S. 70–87.
- 1975 b: Hur gammal är skurkvarnen och hur uppfanns väderskurverket på Öland? Till golvstensslipningens historia. I: [Årsboken] Kalmar län 60. S. 72–82.
- 1979: Förord till faksimilutgåva av Abraham Ahlqvists Ölands Historia och Beskrifning [1]. (Brombergs faksimilserie ur samlingarna i Carolina Rediviva.) Uppsala. S. 1:IX–1:XXXI.
- 1982: Härad, socken och by på Öland. I: Bebyggelsehistorisk tidskrift 4. S. 97–116.

- 1985: By, gård och jord i Algutsrum under äldre historisk tid. I: Algutsrum. En sockenbeskrivning. Utg. av Algutsrums hembygdsförening. Red.: Bertil Palm. Algutsrum. S. 44–77.
 - 1986: Byar och gårdar i Köpings socken vid 1600-talets slut och den medeltida bakgrunden. I: En bok om Köping och Egby. Utg. av Köping–Egby hembygdsförening. Red.: Bertil Palm. Köpingsvik. S. 53–93.
 - 1987: Bygd, by och gård i Föra socken i äldre tid. I: Föra från kust till kust. Utg. av Föra hembygdsförening. Red.: Bertil Palm. Föra. S. 59–114.
 - 1988: Om byarna i Runstens socken före mitten av 1700-talet. I: Runsten. En öländsk sockenbok. Utg. av Runstens hembygdsförening. Red.: Bertil Palm. Runsten. S. 43–97.
 - 1991: Bygd och bebyggelse i Löts socken under äldre historisk tid. I: Löt. En ölandssocken och dess människor. Utg. av Löts hembygdsförening. Red.: Kiki Lundh. Löt. S. 80–140.
 - 1997: Jord, bebyggelse, bönder och hamn i Bredsättra socken fram till 1730-talet. I: Bredsättra sockenbok. Utg. av Hembygdsföreningen. Red.: Kurt Lundgren. Bredsättra. S. 42–126.
 - 1999 a: Medieval changes in field division and village form on Öland. I: Europeans or not? Local level strategies on the Baltic Rim 1100–1400 AD. Transactions of the local level-symposium of the Culture Clash or Compromise (CCC) project held in Kalmar May 7–10 1998. Eds.: Nils Blomkvist & Sven-Olof Lindquist. Visby–Kalmar. (CCC papers 1.) S. 43–54.
 - 1999 b: Öländska by- och godsnamn i ett senmedeltida jordeskitesbrev. Ortidentifieringar. I: NoB 87. S. 87–103.
 - 2003: Det öländska skeppslaget. Om »collegium dictum skiplagh». I: SaoS. S. 97–136.
- Hallberg, Göran, 1985: Ortnamn på Öland. Stockholm.
- Hallenberg, Mats, 2006: Sigfrid (Siffred) Jönsson. I: SBL 32. S. 158–160.
- Haneklou, Sigurd, 2001: Öningabok. Öland och öläningar 1675–1725. Vickelby.
- Hildebrand, Hans, 1881–1894: Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring. 1:2. Stockholm.
- Hofrén, Manne, 1937: Herrgårdar och boställen. En översikt över byggnadskultur och heminredning å Kalmar läns herrgårdar 1650–1850. Stockholm. (Nordiska Museets handlingar 6.)
- Holmbring, Jan-Åke, 1997: Några släktgårdar i Lilla Horn. I: Persnäs socken i stenslandet. Utg. av Persnäs hembygdsförening. Red.: Kurt Lundgren. Persnäs. S. 299–305.
- Holmström, Marie & Tollin, Clas, 1990: Alvastra klostrets äldre gods innehav. Framväxt och rumslig struktur samt jämförelser med kontinentala förhållanden. I: I Heliga Birgittas trakter. Nitton uppsatser om medeltida samhälle och kultur i Östergötland ”västanstång”. Red.: Göran Dahlbäck. Uppsala. S. 301–327.
- Håkansson, Gunnar, 1942: Öländska personminnen bevarade i äldre gravstenar, epitafier och andra kyrkliga föremål. Göteborg.
- Impola, Henrik, 2011: Sigfrid Jönsson d.ä. till Strömsby (Veckelax). I: Frälset och dess rusttjänst i Finland på 1500-talet. Helsingfors. (Skrifter utg. av Genealogiska Samfundet i Finland 59.) S. 348 f.
- Jansson, Valter, 1938: Sv. dial. *horva* ’inhägnad liten åker’. I: NoB 26. S. 138–186.
- 1950: Dälje och Dälene. I: Namnstudier tillägnade Bengt Hesselman 21/12 1950 av Ortnamnssällskapet i Uppsala. Lund. S. 87–93.

- Janzon, Kaj, 1995: När Stora Horn var en del av Lilla Horn. Något om ortnamnspraxis före Posten. I: [Årsboken] Kalmar län 80. S. 75–80.
- Jordeböcker, Kalmar län [1632–]. KA.
- Jägerskiöld, Stig, 1945: Förvärv och förlust av frälse. Bidrag till det svenska ståndsväsendets och jordnaturernas historia. I: Statsvetenskaplig tidskrift 48. Ny följd 27. S. 33–52.
- Jørgensen, Bent, 1977: Reciprokering. Studier i indbyrdes afhængighed mellem ældre danske bebyggelsesnavne. København. (Navnestudier udg. af Institut for Navneforskning 14.)
- KKA = Kammarkollegiets arkiv. SRA.
- Lindell, Bo, 1996: Om Horns kungsgård. I: Högby socken på Öland 1. Utg. av Högby hembygdsförening. Red.: Bengt Å. Bengtsson m.fl. Löttorp. S. 259–284.
- 2011: Horns kungsgård. I: Öländsk bygd, Åkerbo härad. Åkerbo hembygds-krets årsbok 62. S. 53.
- Lindroth, Hjalmar, 1945: Ölands folkmål 2. Öländskan på 1600- och 1700-talen. Göteborg. (Göteborgs högskolas årsskrift 51:1.)
- lm = lantmäteriförrättning, -akt.
- lm 1728 = Lilla Horn: geometrisk avmätning 1728 av E. Folling. (LMA 08–PER–2, LSA G 78–7:1.)
- lm 1771 = Lilla Horn: storskiftesdelning 1771–1772 av J. H. Reinius; utbrytning av halva hemmanet nr 1 (P. Åhrstrand 1741). (LMA 08–PER–20, LSA G 78–7:2.)
- lm 1817 = Lilla Horn: enskifte 1819 av J. E. Westerström, kartan 1817 av C. J. Haak. (LMA 08–PER–81, LSA G 78–7:3.)
- lm 1825 = Lilla Horn: återstående enskiftesdelning 1825 av J. E. Westerström; hägnadsdelning 1828 av F. Albin. (LMA 08–PER–82, LSA G 78–7:4.)
- Lokalförvaltningen = Joh. Ax. Almquist: Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523–1630 med särskild hänsyn till den kamerala indelningen 1–4. 1917–1923. Stockholm. (Meddelanden från Svenska Riksarkivet. Ny följd 2:6.)
- LRK = Lantrevisionskommissionen (Öland och Södra Möre 1682–1684).
- LRKprot = Lantrevisionskommissionens protokoll över Öland: Norra motet 1683. KKA.
- Löfgren Märkvärdigheter = Nils Isak Löfgren: Förteckning på merkvärdigheter och Antiquiteter på Öland, hvilka till en del äro ännu obekante och obeskrifne, socknevis anförde [1818]. I: S 84.
- Löfgren Samlingar = Nils Isak Löfgren: Samlingar och Anteckningar till Ölands Historia och Beskrifning [började i maj 1816]. ATA.
- OAU = Topografiska registret. OAU.
- Odén, Birgitta, 1959: Fodring. I: KL 4. Sp. 451 f.
- Olsson, Bror, 1951: Kalmar stifts herdaminne. Det gamla Kalmarstiftets klerus från äldsta tider till våra dagar 4. Öland. Kalmar.
- Palm, Bertil, 1949 a: Borgholms stad och Ölands socknar. I: Öland 3. Red.: Bertil Palm & Lennart Landin. Kalmar. S. 343–526.
- 1949 b: Ölands kyrkor. I: Öland 2. Red.: Bertil Palm & Lennart Landin. Kalmar. S. 155–254.
- Peringskiöld, Johan. Se Ätteboken.
- PHT = Personhistorisk tidskrift. 1898–.
- Piltz, Birgitta, 1975: Några naturnamn i Böda socken, Åkerbo härad, Kalmar län. I: Öländsk bygd, Åkerbo härad. Åkerbo hembygdsförenings årsbok. S. 62–87.
- Rahmqvist, Sigurd, 1996: Sätessgård och gods. De medeltida frälsegodsens framväxt

- mot bakgrund av Upplands bebyggelsehistoria. Uppsala. (Upplands fornminnesförenings tidskrift 53.)
- Raneke, Jan, 1982: Svenska medeltidsvapen 1–3. Lund.
- Rannsakingar = Rannsakingar efter antikviteter 3:1. Öland, Småland, Blekinge, Halland, Skåne. På [Vitterhets] Akademiens uppdrag utg. av Nils-Gustaf Stahre. 1992. Stockholm.
- Rietz = Rietz, Johan Ernst: Svenskt dialekt-lexikon. Ordbok öfver svenska allmogenspråket. 1867. Malmö, Köpenhamn, Leipzig & London.
- Rosén, Jerker, 1949: Kronoavsöndringar under äldre medeltid. Lund. (Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund 46.)
- RR = Riksregistraturet. SRA.
- Rääf, Leonhard Fr., 1856: Samlingar och Anteckningar till en beskrifning öfver Ydre Härad i Östergötland l. Linköping.
- S 30 = Johan Hadorph: Resanteckningar i Sverige och Seland [1673]. UUB.
- S 84 = Abraham Ahlqvist: Samlingar till Ölands Historia och Beskrifning, Tom 1 [1828–1830]. UUB.
- Sandbergiska samlingen. KA.
- SBL = Svenskt biografiskt lexikon. 1918–.
- Schéle, Sune, 1958: Drottninggravarna i Uppsala domkyrka. I: Konsthistorisk tidskrift 27. Stockholm. S. 83–107.
- Schlyter = Schlyter, Carl Johan: Ordbok till samlingen af Sweriges gamla lagar. 1877. Lund. (Samling af Sweriges gamla lagar 13.)
- Schück, Herman, 1953: Det medeltida Öland. Provtryck ur en historisk-topografisk översikt av "Det medeltida Sverige" utg. av den av K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien tillsatta kommittén. Stockholm. S. 5–34.
- 1955: Olof Jonssons i Högsrum ättlingar – en öländsk frälsesläkt. I: PHT 53. S. 71–95.
- 1987: "Sex skattebönder av vart härad" – eller i varje gård? Till frågan om bonde-representationen vid 1430-talets riksmöten. I: Arkivet, historien, rörelsen. Sven Lundkvist 60 år. Red.: Carl Göran Andræ m.fl. Stockholm. S. 81–100.
- 1991: En öländsk sockenprästs textskatt. Bondo Johannis och handskriften C 19 i Uppsala. I: Kyrka och socken i medeltidens Sverige. Red.: Olle Ferm. Stockholm. (Studier till DMS 5.) S. 429–455.
- SmH = Smålands handlingar. KA.
- Sterner, Rikard, 1955: Vegetationen. I: Natur på Öland. Red.: Rikard Sterner & Kai Curry-Lindahl. Stockholm. S. 65–87.
- von Stiernman, Anders Anton, 1754: Matrikel öfver Swea Rikes Ridderskap och Adel 1. Stockholm.
- Strömberg, J. B. L. D., 2013: De svenska resande kungarna – och maktens centrum. Uppsala. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. Ser. 1. Svenska skrifter 97.)
- Styffe, Carl Gustaf, 1867: Skandinavien under unionstiden. Ett bidrag till den historiska geografien. Stockholm.
- 1880: Skandinavien under unionstiden. Ett bidrag till den historiska geografien. 2 uppl., öfversedd och tillökt. Stockholm.
- 1911: Skandinavien under unionstiden med särskildt afseende på Sverige och dess förvaltning åren 1319 till 1521. Ett bidrag till den historiska geografien. 3 uppl. Stockholm.
- Ståhle, Carl Ivar, 1946: Studier över de svenska ortnamnen på -inge på grundval av undersökningar i Stockholms län. Uppsala. (Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien 16. Studier till en svensk ortnamnsatlas 3.)

- Sundqvist, Birger, 1957: Deutsche und niederländische Personenbeinamen in Schweden bis 1420. Beinamen nach Herkunft und Wohnstätte. Stockholm. (Anthroponymica Suecana 3.)
- Sv bebyggelse = Sveriges bebyggelse. Svensk statistisk-topografisk uppslagsbok. Landsbygden. Red.: Sigurd Erixon. Kalmar län 4. 1959. Uddevalla.
- SvK = Sveriges Kyrkor, konsthistoriskt inventarium grundat av Sigurd Curman & Johnny Roosval. Utg. av Riksantikvarieämbetet och Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 1912. Uppsala. 1913-. Stockholm.
- Säve & Gustavson = Gotländsk ordbok på grundval av C. och P. A. Säves samlingar red. av Herbert Gustavson 2. 1941–1945. Uppsala. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Uppsala. Ser. A:2.)
- Söderwall = Söderwall, Knut Fredrik: Ordbok öfver svenska medeltids-språket 1–2. 1884–1918. Stockholm. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. Ser. 1. Svenska skrifter 27.)
- Teleman, Kim, 2012: Ett nordölandskt mysterium: Vem var Sigmund från Horn? I: Öländsk bygd, Åkerbo härad. Åkerbo hembygdsrets årsbok 63. S. 77–82.
- Tollin, Clas, 2002: Alvastra kloster och Sverkerätten. En rumslig studie av det tidig-medeltida ägoinnehavet. I: Ny väg till medeltidsbrev. Från ett medeltidssymposium i Svenska Riksarkivet 26–28 nov. 1999. Stockholm. (Skrifter utg. av Riksarkivet 18.) S. 216–244.
- 2009: Medeltida storgårdar. I: Agrarhistoria på många sätt. 28 studier om människan och jorden. Festskrift till Janke Myrdal på hans 60-årsdag. Stockholm. (Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden 47.) S. 87–102.
- 2010: Ägodomäner och sockenbildning i västra Östergötland. En rumslig studie om kyrkliga upptagningsområden och ägarförhållanden vid tiden för Alvastra klostrets grundande. Uppsala. (Sveriges lantbruksuniversitet, Avdelningen för agrarhistoria, Institutionen för ekonomi. Rapport 167.)
- 2014: Tidigmedeltida ägodomäner – särskilt Saba kloster i Julita. I: Medeltida storgårdar. 15 uppsatser om ett tvärvetenskapligt forskningsproblem. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 131.) S. 35–58.
- Wallin, Jöran, 1747: Gothländska Samlingar, Allestädes Med flit vpsökte, wid lediga stunder vtarbetade, och efter hand til Trycket vtgifne 1. Stockholm.
- Vallinus, Nicolaus O[lai], 1703: De Oelandia. Dissertatio gradualis. Upsaliæ.
- Wichman, Holger, 1982: Landskapshandlingarna i kammarsarkivet. En introduktion inför samlingens nyförtecknande med särskild hänsyn till Smålands handlingar. I: Meddelanden från Svenska riksarkivet för åren 1978–1979. Stockholm. S. 88–102.
- Widerberg, Lennart, 1963: Inledning till »Beskrifning öfver Högeby socken» av Daniel Brusenius. I: Öländsk bygd, Åkerbo härad. Åkerbo hembygdsförenings årsbok. S. 64–69.
- 1964: Var låg den helige Ottos kapell? I: Öländsk bygd, Åkerbo härad. Åkerbo hembygdsförenings årsbok. S. 11–21.
- Vikstrand, Per, 2002: Några tankar om de sakrala *åker*-namnen och om ortnamnskronologi. I: OUÅ. S. 19–38.
- 2007: Bebyggelsenamnen i Mörbylånga kommun. Ortnamnen i Kalmar län 7. Uppsala. (Skrifter utg. av Institutet för språk och folkminnen. Namnavdelningen. Ser. A: Sveriges ortnamn.)
- 2013: Järnålderns bebyggelsenamn. Om bebyggelsenamnens uppkomst och ålder i Mälardalskapen. Uppsala. (Skrifter utg. av Institutet för språk och folkminnen. Namnarkivet i Uppsala. Ser. B:13.)

- Wirsell, Gunnar, 1955: Om Horns ladugårds tillblivelse. I: Öländsk bygd, Åkerbo härad. Åkerbo hembygdsförenings årsbok. S. 29–47.
- 1968: Om kronans jordeböcker 1541–1936. Stockholm.
- Åhstrand, Petter, 1768: Beskrifning öfwer Öland, Besynnerligen det Norra Motet eller Fögderiet. Jämta Bihang af åtskilliga gamla Konunga-Bref. [Utg. av Sigfrid L. Gahm Persson.] Upsala.
- Åqvist, Gösta, 1985: Till den svenska regalrättens historia. I: Rättshistoriska studier 11. Stockholm. (Skrifter utg. av Institutet för rättshistorisk forskning, Ser. 2.) S. 177–227.
- ÄSF = Äldre svenska frälsesläkter. Ättartavlor utg. av Riddarhusdirektionen genom Folke Wernstedt, Hans Gillingstam & Pontus Möller. 1:1–3 (1957–1989), 2:1–2 (2001–2013). Stockholm.
- Ätteboken = [Johan] Peringskiölds genealogier, Ättebok 1–3. Riddarhusets arkiv, Stockholm.
- Östenson, Stig, 1971–72 (utg. 1975), 1973 (utg. 1974), 1975 (utg. 1976): Randanmärkingar till biskop Hans Brasks släktbok. I: PHT 68 s. 77–90, 69 s. 104–119, 71 s. 52–76.
- Österberg, Eva, 1972: Sämja. I: KL 17. Sp. 703–705.

Summary

Lilla Horn and Degerhorn on Öland

A story of mistaken identities

By Sölve Göransson

Two places on northern Öland have the name *Horn*. One, in Högby parish, had the alternative name *Degerhorn* (Great Horn); the other, in Persnäs parish, was also referred to as *Lilla Horn* (Little Horn). They had no history in common. The purpose of this study is to draw attention to the mistakes and confusion regarding these places that can be found in sources and in the literature. The first of the places, a relatively large farming village, was transformed by Gustav Vasa into a royal manor; the second was the residential manor of a nobleman in medieval times, but later became an ordinary village. The two places are now called *Horn* and *Lilla Horn*, respectively. In Högby parish, the name *Horn* refers to a marked projection of the coast, while in Persnäs parish it denotes a tongue of drier mineral soil, called *Snapen*, surrounded by bogs.

In the Middle Ages, Degerhorn was a farming village, probably made up of seven freehold farms. Lilla Horn, on the other hand, was the residential manor of a minor nobleman, and is known as such from the gravestone, now lost, of Sigmund av Horn, from 1341. As the result of a reallocation of holdings in 1443, (Lilla) Horn ceased to be a manor. Divided into halves, the latter, together with the tenant farms previously belonging to it, subsequently formed a village of four independent farms. Of these, Grip Farm, part of the old manor, became a taxpaying farm in the first half of the 16th century. Over the course of the 16th and 17th centuries, the other farms in Lilla Horn were gradually turned into Crown holdings.

Down the ages, the similarity in the names of the two places has frequently given rise to confusion. In DMS 4:3, it is stated that the knight Nils Bosson Grip owned a farm, 'deger horn', situated in the village of Lilla Horn in Persnäs parish, suggesting that there was also a farm in Lilla Horn called *Degerhorn*. However, a close reading of the source, Grip's register of land belonging to his manor of Vinäs in the early 16th century, reveals that the farm is said to be 'in deger horn' in Persnäs parish. In other words, Grip was mistaken about the longer form of the village name. The name *Degerhorn* referred to the village in Högby parish.

Confusion in the annual tax registers during the 16th century resulted in a deserted farm in Degerhorn being incorrectly registered under Lilla Horn, and in the Crown wrongfully demanding payment in hay for it from the farmers of Lilla Horn from 1556 to 1572.

The antiquarian travellers and writers of the 17th century – among them Rhezelius (1634) and Peringskiöld – also confused the two places. Furthermore, Sigmund av Horn was wrongly identified, by as early a writer as Hadorph, as the ancestor of the noble Horn families of Finland, a mistake repeated by Styffe as late as 1911.

A well blasted from the rock on one of the properties in the village of Lilla Horn, known as *Långbrunnen*, still bears witness to the site of the medieval nobleman's manor.

The earliest large-scale map (from 1683) shows how most of the arable land of Lilla Horn was made up of *Torparehorvorna*, enclosed fields on common land; the designation recalls an earlier stage in the history of what was then the manor, when its land was farmed by crofters. In the early Middle Ages, Lilla Horn probably belonged to a large royal domain in the eastern part of the district (*härad*) of Åkerbo.

According to popular tradition, the transformation of Degerhorn into a royal manor around 1550 was triggered by the murder of a wife that had been committed in the village (Rhezelius). However, the killing in question had occurred several years earlier, and Gustav Vasa's acquisition of the village had nothing to do with it. The decision to make the place a royal manor was probably prompted, rather, by the king's wish to gain access to the attractive stone quarry on the point that gave Horn its name.

The ruins of a large stone building on Klosterholmen, an islet in Lake Hornsjön now joined to the shore, have given rise to a variety of interpretations. However, Horn did not belong to Roma Abbey on Gotland, nor are the ruins the remains of either a chapel of St Otto or a medieval castle. Rather, the house, called *Nygård*, began to be built as a bailiff's residence in the 1550s, and in the 1580s it was given the name *Sjöholm* or *Sjöborg*; by the mid 17th century, however, it had been abandoned.

Tölö, stadsdel i Helsingfors, och några andra namn på *Töl-*

Av † Lars Huldén

Namn och bygd 104 (2016), 97–114.

Lars Huldén, University of Helsinki: *Tölö*, a district of Helsinki, and other names in *Töl-*.

Abstract

The name *Tölö* in Helsinki has never referred to an island. In the 16th century, *Tölö* was a village in the parish of Helsinge. Early written forms include *Toel*, *Thöla* (1486), *Töloby* (1540, 1543, 1544), *Töлом* (1545) and *Thöle* (1558). The modern-day Finnish form *Töölö* was probably borrowed from Swedish in Helsinki, although the name may possibly have been Finnish to begin with. The author presents several earlier attempts to interpret the place-name *Tölö*. He himself is inclined to see *Tölö* as containing a hypocoristic personal name, Swedish or Finnish, and puts forward arguments for this interpretation.

Keywords: *Tölö*, Helsinki, place-names, personal names, hypocorism, Finnish, Swedish.

Namnet *Tölö* i Helsingfors

Namnet *Tölö* i Helsingfors har aldrig betecknat någon ö. Höjdkurvorna uppvisar ingen ökontur. På 1500-talet var *Tölö* en by i Helsinge socken. De äldsta skrivformerna är *Toel*, *Thöla* 1486, *Töloby* 1540, 1543, 1544, *Töлом* 1545, *Tölleby* 1546, *Thöölo by* 1556, *Thöle* 1558 osv. Jfr Hausen 1920–24 s. 206, Kepsu 2005 s. 176. Först i slutet av 1500-talet börjar skrivningar med *-ö* uppträda, såsom *Töllö* 1585, sannolikt en skrivaretymologi, som dock har slagit igenom. Slutleden *-by* är väl här som ofta tillagd i den kamerala bokföringen. Sekundära till bynamnet är *Tölö sved* (*Töla suedh* 1557, *Thölo suedh*, *Tölo swed* 1559; Hausen 1920–24), *Tölö botten*, *Tölö viken*, *Tölö träsk* o.a. Namnet uttalas med långt *-ö-* och, såsom väntat i Nyland, med vanligt tunt *-l-*. Den nutida finska formen *Töölö* är sannolikt lånad från svenskan i Helsingfors, även om namnet från början möjligen har varit finskt. Det finns gott om sådana lån

Professor emeritus Svante Strandberg har gett sig tid att diskutera problemet *Tölö* med mig och vänligen sänt mig sin utredning om gårdsnamnet *Töle*, samt kopior av uppteckningar i Ortnamnsarkivet i Uppsala. Med professor emeritus Lennart Elmevik har jag haft förmånen att telefonledes diskutera problematiken och få materialtips. Jag har fått diskutera ämnet med doktorandseminariet i nordiska språk vid Helsingfors universitet, samt i Hugo Bergroth-sällskapet. I arbetet med att ta fram arkivmaterial och skrifter har jag haft stor hjälp av fil. dr Leila Mattfolk, tidigare Institutet för de inhemska språken, Helsingfors, och bibliotekarien Martin Ginström, Svenska litteratursällskapet i Finland. En kortare version av uppsatsen (Huldén 2014) ingår i tidskriften *Språkbruk*, 2014, nr 2. Helsingfors.

och återlån i Finland, t.ex. fi. *Madelaksi* 'Lakviken' > sv. *Malax* > fi. *Maalahti* 'Landviken' (SP m. hänv.).

Staden Helsingfors grundades 1550 nära Helsingåns mynning, men flyttades 1640 till Estnäs skatan i Tölö. Tre år senare donerades Tölö by av kronan till staden (UF).

Nordiska namn på *Töl-*, *Töyl-*

Det finns andra liknande namn i Finland, Sverige och Norge som har varit av betydelse i diskussionen om vad *Tölö* har för ursprung. Namntypen nämns i Finland tidigt av Ralf Saxén (1905 s. 241), som sammanställer ett finskt hemmansnamn *Töyli* (Kaukola by, Ylistaro, tidigare Storkyro, i södra Österbotten) med namn på *Töl-* i den österbottniska svenskbygden, vilka dock inte har motsvarande diftong. *Töyli* uppträder som tillnamn flera gånger i Vasaområdets telefonkatalog (2011). »En närmare undersökning av detta namn kan vara värdefull», anmärker Åke Granlund (1956 s. 97 not 1) i anslutning till diskussionen om *Tölö*. Namnet *Töyli* går otvivelaktigt tillbaka på ett svenskt hemmansnamn *Stövel* (*Stöfwell* 1699, *Stöfvel* 1810; Karsten 1923 s. 128). Benämningar på klädespersedlar är inte ovanliga som binamn på personer (Ekbo 1947 s. 280 f.). Men det absolut vanligaste är att namnelementet *stövel*, danskans *støvle*, syftar på formlikhet mellan en detalj i terrängen, t.ex. en åkerteg, ett skifte eller en sten, och en stövel. Av mer än hundra *Stöveln* i Sverige syftar inget enda på bebyggelse. Också i Danmark finns några liknande, bl.a. *Støvlegård*, ett ungt namn. I Tyskland ingår *Stiefel* i tillnamn (Ortnamnsregistret, LEX, danmarksstednavne, Gottschald 2006). I många finska ortnamn ingår *saapas* 'stövel' som led, syftande på formlikhet, såsom *Saaspelto* 'Stövelå kern', *Saapassarka* 'Stöveltegen' m.fl. Det finns i finska dialekter en ordfamilj *töyle*, *töylä*, *töyläs*, *töylö* med betydelse som 'tuva', '(jord)koka', 'liten kulle' och ingående i terrängnamn (Lönnrot 1874–80, Focis arkiv). Etymologiskt är det väl fråga om ljudsymbolik (SKES). Det kan tänkas att dialektordet, som också har *r*-varianten *töyry*, har spelat en roll vid återgivningen på finska av det dialektala, kortvokaliska *Stövel* (FO arkiv), men gårdsnamnet som sådant kan också direkt ha ersatts med den finska formen, vilket är det troligaste.

Töyli är inte den enda överraskningen som »typen» namn med förleden *Töl-* visar sig bjuda på. Samtidigt är det ett bra exempel på hur svenskt och finskt är sammanslingrat i namnskicket, speciellt i västra och södra Finland.

Det kan inte förbli ofrågat, om det i Finland finns fler fall sv. *Stövel* (kort -ö-) som har upptecknats med finskt uttal, där uddljudande *s* faller bort framför *t*, liksom i *Tapani* av *Staffan* o.a. Det kortstaviga *Tölö*, varom närmare ne-

dan, anmäler sig som en kandidat. Om tanken visade sig realistisk, kunde diskussionen om *Tölö* sluta här. Men något annat namnpar *Stövel/Töyli* e.d. som bebyggelsenamn har inte hittats i samlingarna.

T. E. Karsten om namn på *Töl-*

T. E. Karsten (1906, 1921, 1923) behandlar bynamnet *Tölby* (tjockt *l*) jämte hemmansnamnet *Tölix* (vanligt *l*) i samma by och de i gamla handlingar förekommande, med bynamnet säkerligen sammanhörande naturnamnen *Thölbäcken*, *Thölmossen*, i nuvarande Korsholms och Malax kommuner i Österbotten. Han vill till en början (1906 s. 61 f.) sammanföra *Tölby* med namnet på ån *Tyllijoki* (Laihela, även som bynamn) som mynnar ut i Tölby, men då det ställer sig svårt, hänvisar han slutligen, vad byns namn beträffar, till ett norskt älvnamn *Tøla*, som av Oluf Rygh (NE) har anknutits till ett verb *tøla* 'röra sig långsamt'. Karsten (1906 s. 61 f., 1921 s. 91 f.) nämner flyktigt också »naturnamnet» *Tölö* i Helsingfors. Att flyta långsamt är dock inget bra särmerke på åarna i det jämna österbottniska landskapet. Hemmansnamnet *Tölix* tänker sig Karsten (1923 s. 99) som ett *-inge*-namn, bildat till bynamnet. Det jämförs också med ett *Kööpikkä* < *Köping* i grannkommunen Laihela. I ett **Tölings* kunde med andra ord (*n*)gs ha avtonaliserats till *ks*. Hänvisningen till *Kööpikkä* har troligen större relevans. Ett motsvarande finskt **Töölikkä* kan i svenskt bruk, efter regelrätt bortfall av slutvokalen och tillägg av gårdsnamns-morfemet *-s*, ha blivit *Tölix*. Eller fi. **Töölikkä* > sv. **Tölikäs* > *Tölix*. Ändelsen *-kka*, *-kkä* är diminutiv och används bl.a. för att beteckna djur och andra levande varelser, »eläinten ja muiden elävien olentojen nimityksiä» (Hakulinen 1941 s. 111). Från grannbyn Vikby anför Karsten (1921 s. 524) *Tölsingskullan*, äga. Namnet innehåller enligt honom kanske ett *Tölsäng*, vars förled syftar på *Tölby*.

Hugo Pipping om *Tölö*

Hugo Pipping (1918 s. 116 f.) utgår i sin förklaring av *Tölö* från *Tölö viken*, som nu och sedan länge är ganska isolerad från större vatten, en »blindsäck». Han menar att ordet fvn. *paul* f. kan ha varit en passande benämning på viken. Ordet eller varianter av det anses ingå i norska namn på gårdar. Enligt NG 3 s. 177 f., 8 s. 121, 11 s. 397 f., 567 ligger gårdar som *Taule*, *Brattaule*, *Vaags-taule*, *Taule indre* och *Taulevand* vid »en djup vik med trångmynning». Gården *Taulen* »ligger på ett ställe, där vägen slutar och man sålunda befinner sig 'i säcken'». Pipping känner också till sockennamnet *Tölö* i Halland. I stadsdelsnamnet *Tölö* tänks en ombildning, utgående från »samn.» **paula*, ha skett till de svaga femininernas böjningstyp (*gryta*, *gryto*). Någon anledning att föra

namnet *Tölö* tillbaka till urnordisk tid finns dock enligt min mening knappast; äldre fornsvenska räcker gott som språklig bakgrund.

Fvn. *paul* f. är känt bara i ett par specialuttryck: *mæla sik i þaular* 'tale saaledes at man bliver staaende fast i sine egne Ord og maa give tabt, ikke kan komme videre' (Fritzner), »snärja sig i sina egna ord» (Pipping 1918 s. 117); i finlandssvenskan förekommer *tala sig i påsen* 'motsäga sig själv', jfr finska *puhua itsensä pussiin*. Heggstad, Hødnebo & Simensen 2008 anger betydelsen 'snakke seg fast' för det fornvästnordiska uttrycket. Det andra belägget är sammansättningen *þaularvágr* 'Bugt hvori man er udsat for at blive indesluttet' (Fritzner). Vid sidan av de många arvord som är gemensamma för fornvästnordiskan och svenska dialekter förekommer också andra, rariteter, såsom *gästresen* 'gästfri', anträffat endast i Kimito, Åboland (ÖO, FO) och såsom Lennart Elmevik (2001 s. 118 f.) har påpekat, med sin lika sällsynta fornvästnordiska motsvarighet i *gestrisinn*. I nyisländskan förekommer ord som *paulkunnugur* 'som känner väl till', *paulspyrja* 'mycket noga utfråga' m.fl. (Jansson 1979), som väl kan sättas i samband med fvn. *paul*. Ordets etymologi kan inte sägas vara klarlagd (jfr de Vries 1962 art. *paul*, *pulr* m.fl.) och ska inte diskuteras i detta sammanhang. Också betydelsen är väl i fornvästnordiskan en aning oklar.

Björn Collinder (1936 s. 97) stöder Pippings teori och hänvisar bl.a. till by- och sockennamnet *Tölö* i Halland och ett *Tölö kvarn* i Björnlunda sn, Södermanland. Hans artikel handlar om det urgamla namnet *Thule*, som ges ungefär samma tolkning 'trångt ställe'.

Heikki Ojansuu och Väinö Voionmaa om *Tölö*

Heikki Ojansuu (1920 s. 228 f.) förbinder *Tölö* med finska ord som *työ* 'arbete' och *työläs* 'mödosam', som ingår i finska ortnamn, t.ex. *Työlöjärvi*. Andra exempel ges av Pertti Virtaranta (1970 s. 240 f.). Historikern Väinö Voionmaa (1950 s. 85) kombinerar utan tvekan *Tölö* med sydtavastländska ortnamn såsom ett utmarksnamn *Ylä-Tölö* i Hausjärvi och ett f.d. gårdsnamn *Tölö* i Forssa (korta vokaler). Några andra namn av samma typ finns inte i Focis arkiv. Det finska dialektordet *tölö* är ganska utbrett och har enligt en översikt som jag fått från redaktionen för den finska dialektordboken (Suomen murteiden sanakirja; Heikki Hurta i e-brev 21.1.2014) betydelser som 'klumpig, otymplig', men också 'dum' och 'ful'. Elias Lönnrot anger i Finskt-svenskt lexikon (1874–80) betydelserna 'komlig, ovig, senfärdig varelse' och för det motsvarande verbet *tölättää* 'tala trögt, otydligt l. stammande'. Det handlar alltså troligen om personer, och tonen är inte positiv.

Åke Granlund om *Tölö*

Åke Granlund (1956 s. 95 ff., 1971 s. 27) refererar kritiskt tidigare tolkningsförslag: Tölö viken var på 1300-talet åtkomligare än senare och nu. Ordet *paul* borde regelrätt uttalas med diftong (*öu*) i dialekten, men något sådant uttal är inte känt för namnet *Tölö*. Han betraktar Pippings tolkning som »ytterst osannolik». Ojansuus tanke anser han vara för svagt underbyggd, och Voionmaas stupar på att ordet *tölö* är kortstavigt, medan *Tölö* har långt *-ö-* och enligt de flesta bedömare alltid har haft det.

Men möjligheten att *Tölö* varit kortstavigt ska inte uteslutas. Närmare nedan. Och även om ytterligare en infart till Tölö viken var öppen på 1300-talet, över det nuvarande Salutorget i Helsingfors, så var viken ändå avskild och slutade i norr blint. Flera ord med diftong, fvn. *-au-*, har monoftong i dialekter som regelmässigt borde ha bevarat diftongen (*löt* 'strandäng' m.m., *löv*, *lön* 'doldhet', jfr FO); alla undantag från regeln kan inte vara lån från högsvenska, såsom O. F. Hultman anser (1939 s. 186). Monoftongeringen beror i skiftande grad på diftongens position i orden. Jfr Moberg 1953 s. 91 ff. Kritiken mot Pippings teori är inte i allo övertygande.

Granlund utgår för sin del från ett strandnamn *Töläng* (*Toläng* 1776) i Brändö, Åland, som enligt Väinö Solstrand (1910 s. 167) måste antas innehålla en topografisk beteckning med betydelsen 'göl, kärr' el. likn. En mosse, som har legat där Djurgårdens idrottsplats nu finns och haft utlopp i Tölö viken, kan enligt Granlund ha gett den sakliga bakgrunden till namngruppen *Tölö*, *Tölö viken* m.fl. Kanske har han funnit stöd för tanken i ett omkring 1950 upptecknat *Tölmoss*, en »torvströtägt» i Singsby, Korsholm, ett par mil nordväst om Tölby (SLS 597). Men mossen ligger i samma kommun som Tölby och kan därför knappast styrka antagandet av ett specifikt sankmarksord **töl*.

Jag har inte kunnat hitta något hithörande *töl* i nordiska dialektordböcker, och inget dylikt upptas av Hans Jonsson (1966) bland nordiska ord för vattensamling. Svavar Sigmundsson (2012) registrerar heller ingen isländsk motsvarighet. Anmärkningvärt är att *töl* inte tycks uppträda som efterled i ortnamn. Underligt vore det också, om en liten mosse hade gett namn åt en vidsträckt by. Den åsyftade mossen ligger dessutom ett gott stycke från det som antas vara Tölös ursprungliga tomt.

Att benämningar med betydelsen 'vattensamling' e.d. ingår i bynamn är i och för sig inte ovanligt. Femton byar i Svenskfinland heter *Träsk*, *Träskby*, *Träskböle* o.d., ett sjuttioal bynamn slutar på *-vik*, och ett dussin bynamn och många hemmansnamn utgår från ordet *kärr* (FB, se registret). I Österbotten har sex stomhemman namnet *Pått*, enligt Karsten (1923 s. 44 m.fl.) – inte helt övertygande – av *pått* m. 'vattenpuss'. Troligare synes det mig, att här föreligger en regelrätt apokoperad kortform av ett personnamn, såsom t.ex. den be-

lagda hypokorismen *Potte*, av *Pontus*, *Pontinus*, *Pontianus*, *Pontius*, almannacksnamn som har brukats i västra Finland (Vilkuna 1988), eller av *Paulus* med många biformer.

Till stöd för Pippings teori kunde anföras att det finns ortnamn – dock veterligen inga bebyggelsenamn – som är bildade av ord med betydelsen 'påse'. I Munsala, Österbotten, har jag tecknat upp: *Påsen* äng, *Lamp påsen* ett sankt ställe i ängen *Lampen* (av finskans *lampi* 'tjärn' o.d.), *Pungen* sank äng (Huldén 1952 s. 37). LEX har *pung* som namnled, dock inte på sankmarker, men ger inget exempel på *påse*. Det svenska Ortnamnsregistret anger för namn som *Säcken/-säcken* lokaler som äng, äga, återvändsgränd, sund, fjord, åker, sankmark, för *Pungen* åker, sank mark, täkt, tjärn, sjö, för *Påsen/-påsen* dalsänka, myrtag. En liknande användning av *paul* > *töl* är säkert tänkbar, förutsatt att betydelsen varit den antagna »blindsäck».

Marja-Liisa Tuomi om *Tölö*

Marja-Liisa Tuomi (1987 s. 48 ff.) uppfattar *Tölö*, ä. *Töla*, *Tölo* som ett ånamn, ursprungligen syftande på en å, som runnit från *Tölö* träsk till *Tölö* viken. Förleden kunde vara det antagna vattendrags- eller sankmarksordet *töl* eller dialektordet *töla* 'virvla' (fi. 'pyöriä'). Att döma av en 1700-talskarta som återges av Saulo Kepsu har det varit ett minst sagt obetydligt vattendrag. Något **Tölån* eller ens **Tölö å* har inte antecknats vare sig i tal eller skrift. Träsket tycks dessutom ha haft utlopp i Vanda å (Kepsu 2005 s. 176).

Lars Huldén och Saulo Kepsu om *Tölö*

Under detta århundrade har Lars Huldén (FB s. 300, 383) förslagsvis härlett både *Tölby* och *Tölö* från mansnamnet *Thörgils*, *Thyrgils*, dvs. från en antagen folklig talspråksform av personnamnet. Den veterligen senaste offentliggjorda studien gällande *Tölö* har gjorts av Kepsu (2005 s. 176 ff.). Efter att ha förtecknat ett antal levande eller tidigare förekommande namn som *Tölö viken*, *Tölö träsk*, *Tölö botten*, *Tölö sved*, det sistnämnda i byn Vik (kanske en utjord), tänker sig Kepsu, att någon av platserna, snarast *Tölö* träsk, har haft ett finskt namn. Förleden i detta kan ha varit *Työ-*, *Työl-*, *Töyl-*. Svenska inflyttare, som inte har förstått vad namnet betydde, har tagit förleden i bruk som gårdsnamn. *Tölö* träsk var en liten insjö, belägen där bangården vid Böle station finns i dag, alltså ett gott stycke från *Tölös* ursprungliga tomt, som av Kepsu (2005 s. 177) placeras ungefär på den moderna adressen Mannerheimvägen 15. Parallellfall kan uppvisas, då ortnamnsförleder har tagits till utgångspunkt för nya namn. Jfr Granlund 1956 s. 363, Huldén 1962 s. 132. Men långt sannolikare är, såvitt jag kan se, att

bynamnet *Tölö* är det primära namnet och alla de andra i samma område sekundära bildningar till byns namn.

SP sammanfattar, efter att kort ha refererat de flesta av de fram till 2007 framställda förklaringarna, att ingen av dem är tillfredsställande.

Vi står alltså på ruta ett: Vad betyder *Tölö*?

Töl-namn i Finland

Det finns i Finland några namn på *Töl*- utöver de redan nämnda och diskuterade. Till dem hör möjligen bynamnet *Töjby* i nuvarande Närpes kommun, skrivet *Töby* 1546 osv. Karsten (1923 s. 57) menar att förleden är ordet *tö* 'mildväder om vintern', en ganska osannolik tanke. Namnet har kombinerats med *Thorgils*, *Thörgils* av Carl-Eric Thors (1979 s. 24) med instämmande av Olav Ahlbäck (1981 s. 77) och FB (s. 373). Man tänker sig en kortform **Töje* av personnamnet. Också ett muljerat (palataliserat) uttal av *Töl*- kan ha gjort kakuminalt *l*-ljud svåruppfattat. Om muljering närmare Ahlbäck (1965 s. 197 ff.) i en uppsats om bynamnet *Molpe* i samma trakt. Namnet, av fi. *Moikipää*, har enligt honom tidigare uttalats **Moippe*, men diftongen *-oi-* har felaktigt återförts till *-ol-*. I grannbyn Harrström, men på gränsen till *Töjby*, finns ett gårdsnamn *Töl* (tjockt *l*) eller *Tölbacka*, noterat även av Karsten (1923 s. 53 f.) och Granlund (1956 s. 97 not 1). *Töjby* och *Töl* ligger några mil söder om *Tölby* i Korsholm, men det kan inte uteslutas att det finns ett historiskt samband mellan orterna. På *Tölbacka* bodde i början av 1800-talet en *Hendrik Thölberg*. Släktnamnet är säkert bildat till ett ortnamn på *Töl*-. Till gårdsnamnet *Töl* eller beboarnas namn har flera andra namn bildats sekundärt: *Tölbåthusen*, *Tölkorset* vägkorsning, *Tölinashuset*, *Tölinasgrynnan* efter en person *Tölen* från *Töl* (Focis arkiv).

I ögruppen Valsörarna i Kvarken har upptecknats ett *Tölmoören* (tjockt *l*, SLS nr 877, 1954) och ett därmed samhörigt *Tölmoör bådan*, en udde (SLS nr 1064, 1972–73). Man väntar sig ett primärnamn *Tölmo*, men något sådant är inte känt. Namn på *-mo* är vanliga i Österbotten och innehåller oftast fi. *-maa* 'stor ö' (FB s. 38 m. hänv.). Förleden *Töl*- har här kort vokal, vilket talar mot, men inte utesluter ett samband med *Tölby*. Se nedan.

I Bromarv, västra Nyland, har 1957 upptecknats ett åkernamn *Tölö* eller *Tölo*. Det är påfallande, att olika sagesmän använt formerna på *-ö* (2) och *-o* (1), desamma som tävlat i stadsdelsnamnet. Det kan vara fråga om uppkallelse efter byn och stadsdelen *Tölö*.

Finländska tvåstaviga namn på *-å*, *-o*

Namnformen *Tölo* är äldre än *Tölö*. Den fortlever i skrift vid sidan av *Tölö* ännu på 1700-talet och ska ha kunnat förekomma i tal in på 1900-talet (Pipping 1918 s. 116). Det finns ett antal tvåstaviga bebyggelsenamn på *-o* eller *-å*, bl.a. i Nyland: *Kilo*, *Finno*, *Kullo*, *Kerko*, *Kervo*, *Ingå*, *Esbo*, *Sibbo*, *Borgå*. Ändelsevokalen kan ha och har olika ursprung. Det kan vara fråga om namn med efterleden *-å*, såsom enligt de flestas mening de fyra sistnämnda. Namn på *-om*, vanliga i östra Nyland, har i många fall slitits ned till *-on* och vidare till *-o*. Nyländska namnformer med växlande *-om*, *-on*, *-o*, *-a* presenteras översiktligt av Granlund (1956 s. 348 ff.). Inkolentbeteckningar, utgående från husbondsnamnet i dat. plur., har stabiliserats som gårds- och bynamn.

Med ändelsen *-oi* bildas i finskan personnamn, och i regel har det diminutiva *-i* fallit bort. Finska namn på *-o/-ö* (av *-oi/-öi*) kan ha varit mönsterbildande också för svenska namnbildningar i gränsområdena mellan språken (Granlund 1956 s. 371 f.). Inlånade personnamn har ibland slutat på *-o* (*Kerko* < ty. *Gerko*, SP). De svaga feminina substantiven utgår på *-o*, *-u*, dvs. den oblika formen som i sakord har blivit grundform i östsvenska och nordliga svenska dialekter.

Många av namnen på *-o*, *-å* innehåller personnamn, men också terrängbeteckningar tycks ingå i en del av dem. Topografen ger ingen anledning att placera *Tölö* bland namn som syftar på åar; i så fall hade väl skrivarna på 1500-talet valt att låta namnet sluta på *-å*. Inlån av ett främmande (tyskt) namn på *-o* är en möjlighet som inte helt kan uteslutas. En genuint finsk namnbildning med långt *-ö-* verkar osannolik; långt *ö* påträffas i unga lånord från svenskan. Men ett *-yö-* kan tänkas återgivet med *ö* i svensk skrift.

Den enstaka skrivningen *Töloom* berättigar oss, om än nått och jämnt, att placera *Tölö* bland bynamn på permanent eller alternativt *-om*. *Tölö* uppvisar några få skrivformer med *-a*, såsom *Thöla suedh* 1557, där förleden säkert är gen. pl., liktydigt med 'Tölbarnas'. Något fler är formerna på *-e* (*Thöle*, *Tölleby*), som antingen återgår på gammalt *-a* eller markerar nom. sg. av en *an*-stam, snarast ett mansnamn.

Töl-namn i Sverige och Danmark

De ovannämnda *Tölö* i Halland och *Tölö kvarn* i Södermanland har behandlats av senare forskare. Beträffande by- och sockennamnet *Tölö* tänker sig Harry Ståhl (1980 s. 181), att det utgår från ett namn på en av de två åar som mynnar ut på orten. Han hänvisar till det nämnda norska älvnamnet *Tøla* 'den långsamt flytande'. SOL betecknar förklaringen som osäker. *Tölö kvarn* är be-

nämnd efter gården *Töle*. Om detta namn har Svante Strandberg (2013) gjort en opublicerad utredning, som jag med hans tillåtelse refererar. Av äldre skrivelser framgår, att namnets ursprungliga form är *Tölede*, vars slutled är ordet *ed(e)* 'gångsträcka mellan vatten' o.d. Strandberg finner det »möjligt att det ä. nsv. *Tölede* i Björnlunda i förleden innehåller ett fornspråkligt ånamn **Tyrdha* f. 'dyån, sumpån' e.d. eller – i andra hand – ett **tyrdhe* n. 'dyig, sumpig terräng'». Utgångspunkten är ordet *tordh* 'träck' i t.ex. *tordyvel*.

Förklaringen är knappast tillämplig på *Tölö* i Nyland, eftersom övergången *rō > l* inte har skett i Helsing (Hultman 1939 s. 219 f.). Den kunde däremot tänkas passa för de österbottniska namnen och det åländska. När övergången *rō >* (tjockt) *l* har ägt rum i Finland är något oklart, eftersom skrivtraditionen kan tänkas bevara konsonantgruppen, även om övergången har skett i talspråket. När *Vårdö*, Åland, skrivs *Wåleöö* 1582, *Wålleöö* 1585, *Wåålöö* 1587, tidigare *Vårdhöö* 1553 o.d. (Hausen 1927 s. 189), talar det för mitten av 1500-talet. Allmännare taget sker övergången under y. fsv. och ä. nsv. tid (Wessén 1968 s. 164 f., Pamp 1971 s. 101). Betänkligheter inställer sig därför även beträffande *Tölby* m.fl. Också i Nyland finns former som *gå:l* 'gård', men de får antas vara lån från herrgårdsspråk.

I det svenska Ortnamnsregistret finns några andra namn som kunde vara av intresse i diskussionen om *Tölö*, men tolkningsförslagen är få. *Tölen* heter en göl eller liten sjö i Reftele sn i Småland. *Tolen* är namnet på några mindre sjöar belägna i närheten av större. Hellquist (1903–06 1 s. 628 f.) hänvisar till ett norskt ord *tol* 'pyssling' o.d., som inte är belagt i svenskan, men som på lösa grunder (ord på *töl-* hos Rietz 1867) antas ha funnits. Ett gårdsnamn *Töling(e)* (gården även kallad *Tölingsnäs*) i Skedevi sn, Östergötland, kommer »möjligen af ett släktnamn **Thylinger*» (Hellquist 1904 s. 192), men ett belegg *tholæng* 1409 tyder på ett *Töläng(e)*, ingående även i *Tölingsnäs*; upp-tecknaren Ingrid Holmberg (1953, OAU) tänker sig alternativt, att det nämnda fvn. *paul* f. är förled i namnet på »en instängd äng». Om ett skånskt *Tölastad* säger Bertil Ejder (1958 s. 26): »F. leden sammanhänger med *tåla* och *tålig* och anger att man på denna plats på grund av den dåliga jordmånen o.d. måste *tåla* mycket, slita ont.» Jfr det finska *työ* 'arbete' ovan. Måhända bör också namn som *Töllered* (*Tyllered*), *Töllsjö*, *Töllstorp* tas till ny diskussion. Namnen på *Töl-* (*Töll-*) i Sverige kan i detta sammanhang inte studeras mer ingående.

I Danmark finns ett fåtal namn av till synes samma slag. Sockennamnet *Tølløse* skrivs *Thyfløse* 1281, *Thyffløse* 1287. *Tølsbjerggrave* innehåller da. *tøjle* 'tygel', 'rem', syftande på en långsmal areal (danmarksstedsnavne). Naturnamnet *Tølmark* på Als skrivs *Tøllmark* 1779. Förleden har inte förklarats (DS 7 s. 149). Det är uppenbart att ortnamn som i nutid börjar på *Töl-* inte utan närmare granskning kan hänföras till någon bestämd typ.

Lång- eller kortstavigt *Tölö*?

Jag har hittills utgått från att den första vokalen -*ö*- i *Tölö* har varit lång liksom i dag. Det har också alla tidigare uttolkare, utom Voionmaa, gjort. Vissa skrivningar med dubbelt -*öö*- (1556, 1577, 1590) tyder bestämt på lång vokal. Det finns å andra sidan skrivningar med enkel vokal och dubbelt -*ll*- (1546, 1585, 1592), varmed kan ha markerats kort vokal. Jfr *Tali* (kort *a* och *l*), stundom skrivet *Talli*, en annan by i Helsinge (Hausen 1920–24 s. 204). En kortstavig hypokoristisk finsk personnamnsform **Tölö(i)* är minst lika tänkbar som en med lång vokal. Finskan kräver i sådana fall vokalharmonin. Jfr fi. *Kyrö*, sv. *Kyro* (*Tj*-). Kontakter med mellansvenskt uttal i den nya staden Helsingfors kan ha framkallat vokalförlängning. Ett läsuttal i myndighetsspråk är tänkbart. De talrika sekundärnamnen med betonad efterled (typ *Tölö viken*) kan ha medfört osäkerhet om vokalkvantiteten i primärnamnet. Man kan av beläggs-serien komma till uppfattningen att både kort- och långstavigt uttal förekom på 1500-talet. Också andra ortnamn i Helsingfors har fått förlängd vokal, om än kanske betydligt senare: *Hagnäs*, *Sörnäs*, *Degerö*. Det går inte att bortse från att ett finskt kortstavigt *Tölö* finns på ganska nära håll. Jfr Voionmaa ovan.

De sydösterbottniska namnen och det åländska skulle lika väl kunna utgå från en kortstavig form. Apokope skulle ha drabbat sv. **Töle*, **Tyle*, vare sig lång- eller kortvokaliskt, jämte förlängning och öppning av kort vokal. Beträffande *y > ö* som i *dörr*, *föl* jfr Hultman 1939 s. 160 ff. Ett finskt *Tölö* skulle i sydösterbottnisk svensk dialekt likaledes ha blivit *Töl* (förlängd vokal). Det förefaller troligare att det nämnda kortstaviga *Tölö* utgår från ett personnamn än från det negativt laddade finska dialektordet *tölö* 'klumpig; dum; ful'. Rent fonetiskt vore *Tölö* inte märkligare än *Tolonen*, som har förbundits bl.a. med fsv. *Tholfer* (SN). Det av Voionmaa nämnda *Ylä-Tölö* 'Övertölö', i Hausjärvi nära Vanda å, förutsätter att ett **Ala-Tölö* 'Nedertölö' eller 'Yttertölö' har funnits någonstans någon gång, troligen närmare havet.

En egenhet hos tvåstaviga, till syftningen identiska finska, speciellt kareliska släktnamn (< dopnamn) är att bakre och främre vokal kan växla: *Hökkä/Hokka* (ry. *Fokas*), *Hasu/Häsä* (från *Hessen*), *Korkka/Körkkö* (*Gregorius*), *Rönkkö/Ronka* (grek. *Herodion*). Många exempel står att finna i SN. Namnmiljön både i Helsinge och i södra Österbotten präglas av att svenska och finska bynamn förekommer om varandra. I närheten av *Tölö* ligger *Hoplax* < **Haapalaksi* 'Aspviken', nu *Huopalahti*. *Tölby* och *Töjby* har grannbyar med finskt namn. Också Brändö, Åland, har finska bynamn på sitt område.

Om det endast som förled belagda *Tölmo* överhuvudtaget hör hit, skulle det kunna tolkas som **Tölönmaa* 'Tölös ö'.

Ett personnamn?

Det kan tyckas rimligt att, såsom Granlund (1956 s. 97) resonerar, hålla samman de finländska namnen på *Töl-*, i varje fall de som syftar på bebyggelser (*Tölby, Tölix, Töjby* (?), *Töll/Tölbacka, Tölö*); det är en indikation som det är svårt att bortse från. Minst hälften av de säkert tolkade bynamnen och en ännu större del av hemmansnamnen i Finlands svenska och tvåspråkiga bygder innehåller personnamn eller personbeteckningar (FB s. 460 f.). Betydande är även andelen av personbeteckningar i namnen på *-om, -o, -å*. Det är därför nödvändigt att undersöka om *Töl-* kan ha samma bakgrund. Något personnamn i ursprunglig form kan det inte vara fråga om, utan det gäller att pröva, om det finns belagda eller trovärdiga hypokoristiska personnamn att gripa till. *Töjby, Tölö* och *Tölby* har, som sagt, tidigare kopplats till former av *Thörgils, Thorgils, Thyrgils*. Sammanblandning av dessa med *Thorkil* förekommer (Thors 1959 s. 91 med not 1), så möjligen även i dialektordet *törkils* 'slyngel, förargelseväckande person' (Munsala). Jfr *torkel* ÖO, Karsten 1923 s. 119. Frågan är alltså om *Thörgils* eller något annat namn kan bilda en utgångspunkt för *Tölö* m.fl.

Karstens tanke att *Tölby* och *Tyllijoki* hör ihop är beaktansvärd. Ljudhistoriskt kan namnen svårligen förenas, men fullt möjligt är, att förlederna är olika varianter av samma personnamn. Liknande fall förekommer på nära håll. *Tjöck*, by och f.d. kommun vid Tjöck å i Kristinestad, antas komma från personnamnet *Teukku* eller *Teukka*, en finsk form av *Theodoros, Theophilos* e.d. (FB s. 364 f., SP). Längre uppåt vid samma å ligger orten *Teuva*, vars namn anses innehålla en annan finsk talspråksform av samma personnamn (SP). Jfr *Teuvo* mansnamn i nutid. I det ännu närmare liggande namnkomplexet *Närpes*, fi. *Närpiö*, ånamnet *Närvijoki*, gårdsnamnet *Närvä* får man också räkna med olika personnamnsvarianter (FB s. 367, SP).

Förkortade bruksformer av personnamn är en gammal företeelse, även om den inte avspeglas särskilt tydligt i officiella handlingar. Ett tidigt österbottniskt belägg är *Tobbe* 1303 (troligen från orten Tjöck; FB s. 364). *Tobbe* är en kortform av *Thorbjorn* (Thors 1959 s. 94). Ett annat medeltida personnamn är *Toke*, möjligen av *Thorkel* (Thors 1959 a.st.). Vanligast är kortnamn med lång konsonant i mitten (*Lasse, Pelle*), men också lång vokal förekommer (*Ole, Gere, Ödhe*). Även kortstaviga former finns. I finskan är floran av förkortade namn, både lång- och kortstaviga, särskilt rik. *Georgios* – *Yrjö, Ykä, Ylli, Yllö*; *Olof* – *Uolevi, Vuolo, Levi* (kortstavigt); *Simeon* – *Simo, Simi*; *Rafael* – *Rafu, Rapo* osv. Det förekommer att samma person i olika sammanhang omtalas med olika kortformer (Vilkuna 1988).

Det är intressant att finska bebyggelsenamn inte sällan verkar vara identiska med personnamn. Man tänker sig att *Teuva*, ovan, har utlösts ur ett *Teuvanjoki*

'Teuvas å' (SP), stadsnamnet *Kuopio* ur *Kuopionniemi*, vars förled anses motsvara *Prokopios*. Bynamnet *Härmä* är identiskt med en form av *Herman* (SP). Troligen har husbondsnamn också direkt, inte som förled i ett längre namn, börjat fungera som gårdsnamn osv. De böjs i finskan ofta i yttre lokalkasus: »hos» den eller den.

Gårds- och släktnamnet *Tylli* är känt i olika delar av Finland. Det har antagits (SN) återgå på den tyska namntypen *Diet-* (*Dietrich, Didrik, Theodericus* osv.). Namnet har i tyskan och i Skandinavien en mängd kortformer; till de vanligaste hör *Tile, Tilly*; även *Töl-* förekommer i enstaka fall (Gottschald 2006, DGP, SMP). *Didrik* framträder i Finland vid början av 1400-talet. Namnet bars då av tyskar (SMP). Det finns flera andra gårds- och släktnamn i Finland, som har förbundits med *Didrik*-gruppen, åtminstone alternativt. Sådana är *Tyllinen, Tilli, Tillanen, Tillonen, Töllli, Töllikkö* (om inte av *töllli* 'torp, koja'), *Tiilikka, Tiilikainen, Tiri, Tirri, Tirkkonen* (SN). Man tänker sig att namnet kommit in via handelskontakter under vår medeltid.

Men i Österbottens kustområde vid mitten av 1500-talet är det ont om namn som påminner om *Didrik*. Däremot ingår *Törijs* 10 gånger i patronymika i österbottniska källor år 1548 och dessutom tre gånger som förnamn (Audén 1980 tabell 50, 52). Namnet *Thorgils, Thörgils, Thyrgils* uppträder i västra och södra Finland, men är inte påträffat öster om Helsing (Thors 1959 s. 90 f.). Det saknas också helt i Airi Kartanos (1983) förteckning över personnamn i Mörskom, östra Nyland 1500–1900. Åtminstone de nämnda *Tylle, Tölle* och *Töllikkö* kunde lätt sammanföras även med *Thyrgils, Thörgils* m.fl. Att hypokorismer har funnits av namnet kan knappast betvivlas, och har antagits av forskare (Thors, Ahlbäck om *Töjby*). Det är visserligen besvärande, att någon hypokoristisk form av personnamnet inte är säkert belagd vare sig i SMPs eller i andra källor som jag letat i. Tydliga nedslag av personnamnet i ortnamns-skicket är inte heller vanliga, men förekommer. *Tyrlsgård* i Luvia, Satakunta, (fi. *Vanha Tyrjy* 'Gamla Tyrjy') är ett, jfr *Tyrilus Henderson* 1548 o.a. (Waldenström 2012 s. 447). *Tyrjy* kan uppfattas som en finsk form av personnamnet eller av gårdsnamnet. Thors (1959 s. 91) nämner som hithörande även *Tyris*, hemman i Degerby och Kyrkslätt, Nyland, och *Tyrisgårdan* i Esse, Österbotten. Han antar att uttalet har varit *Tyris*. Tillnamn som *Turja, Tyrjä, Tyrjälä* har, alternativt, kombinerats med *Thyrgils* (SN). Mansnamnet *Tyke* ingår i några gårds- och naturnamn i Satakunta: *Tyks* och *Tykebäcken* i Södermark (Waldenström 2010 s. 89, 161), *Tykgård*, fi. *Tyykilä*, i Vittisbofjärd (Waldenström 2009 s. 100 f.). Thors (1959 s. 94) tar upp namnet under *Toke* och menar att det är en kortform av ett tvåledat namn på *Thyr-*, säkert som sådan invandrad i Satakunta. En utveckling *Thörgils* > **Törils* > **Töril* > **Törle* > **Töle* synes mig tänkbar. Jfr *märla* > *meelo* o. likn. (FO, dock inte i Nyland).

Till övriga biformer av *Thörgils* m.fl. kan måhända också det kortstaviga

finska *Tölö* fogas. Med hänsyn till den nämnda vokalväxlingen i finska kortnamn skulle detta namn kunna knytas även till *Thorkil* och liksom *Tolonen* till *Tholver* (< *Thorulf*; Thors 1959 s. 89), eller i öster till ett ortodoxt namn. Det rika utbudet av finska kortformer av personnamn får ställas i samband med att kyrkan under vår medeltid inte godtog traditionella inhemska namn som dopnamn, utan ersatte dem med namn ur Bibeln eller helgonkalendern. Kontinentala och nordiska namn har dock lånats in redan tidigare. De främmande namnen anpassades snart och fortgående till finskan.

I det fornsvenska personnamnet *Thörgils* var förledens vokal kort och efterledens *l* lateralt som i högsvenskan. I dialekter som har kakuminalt *l* införs det i kortformer enligt reglerna för distributionen, dvs. med undantag för ställning efter vissa främre vokaler och *d*, *t*, *s*. På liknande sätt har finskans tunna *l* ersatts med kakuminalt i många ortnamn (*Vexala*, *Munsala*, *Kärklax* m.fl.; FB s. 396 f.).

Sammanfattning

Töl-namnen i Norden har visat sig ha olika förklaringar. Här ovan har ett dusin olika förslag presenterats och granskats, flera av dem säkert helt godtagbara i sitt sammanhang. Någon enhetlig grupp bildar de här namnen uppenbarligen inte. Det är möjligt att en del av dem har ett historiskt samband sinsemellan, såsom kanske de sydösterbottniska *Töl*-namnen, men möjligheterna att klarlägga ett sådant samband är små eller obefintliga. Namn kan flytta även över större avstånd. Fjärrlån av namn är en välkänd företeelse som här inte ska diskuteras.

Beträffande stadsdelsnamnet *Tölö* och andra finländska namn innehållande *Töl*- är tolkningsalternativen, såvitt jag kan se, huvudsakligen två. Det första framställdes av Hugo Pipping 1918 och utgår från fvn. *paul* f. (se ovan avsnittet Hugo Pipping om *Tölö*) och bygger på formlighet (en »blindsäck»). Det andra förslaget framkastas 2001 i FB (s. 300) och utgår från ett personnamn.

Det finns inte mycket att invända mot Hugo Pippings förklaring av *Tölö*, bortsett från att namnets historia säkert börjar först under äldre fornsvensk tid. Många byar är benämnda efter vattenområden. En av byarna i Helsingfors, nu stadsdel i Helsingfors, heter *Vik* (*Wijch* 1543), efter två vikar vid Gammelstadsfjärden (Granlund 1956 s. 97 f.). Fladen **Töl* kan tänkas ha gett namn åt en gård, senare by. Plural böjning har använts som inkolentbeteckning (*Töla*, *Tölom*). Dativformen har permanentats som ortnamn, såsom ofta i östra Nyland. Men dativändelsen har såsom i många andra fall förlorat slutkonsonanten, och bynamnet *Tölo*, senare *Tölö*, är färdigt.

En svaghet är att det antagna *töl* f. som topografisk term är helt okänt i forns-

språks- och dialektordböckerna, utom att i fornvästnordiskan ordet *paul* f. två gånger är belagt i speciellt, bildligt bruk. Det skulle ha varit välkommet, om själva viken någon gång hade omtalats som **Tölen* i stället för *Tölö viken*, *Tölö botten*. Benämningen *Tölö botten* på en del av Tölö viken är knappast ny på 1700-talet. En del av samma vattenområde, sedan länge utfylld och bebyggd, går under namnet *Gloet*, varav *Glogatan* i centrum av Helsingfors. De av Pipping anförda norska parallellnamnen gäller vikar med ett trångt inlopp eller en ort vid vägens ända. Tölö viken hade på 1300-talet minst tre inlopp. Att ett så sällsynt ord som fvn. *paul* f. skulle bilda primära ortnamn på flera ställen i Finland, ter sig statistiskt om inte omöjligt, så ändå ganska osannolikt. Även om Granlunds kritik mot förslaget ter sig något radikal, är den inte utan grund.

Det är därför knappast särskilt djärvt att mot den topografiska förklaringen ställa upp en annan, utgående från ett hypokoristiskt personnamn, svenskt eller finskt, låt vara att det inte finns några helt övertygande belegg för ett sådant. Mot bakgrunden av att en mycket hög andel av de säkert förklarade bynamnen innehåller personnamn eller personbeteckningar är det inte så överraskande. Bynamn som slutar på *-o* eller *-å* innehåller ännu oftare personord, såsom redan har framgått. I namnen på bevarat *-om* (varav även *-on* > *-o*), speciellt vanliga i östligaste Nyland, är personanknytningen dominerande (jfr FB s. 462 o. hänv.). Om förlederna i *Tölby* (jämta *Tölix*) och *Tyllijoki* är vad jag ville kalla *samsyftande*, så måste det vara på en person. Namnet fi. *Tölö* i södra Tavastland syftar rimligtvis på en person, men snarare som bärare av ett dopnamn än som betecknad med det negativt laddade adjektivet *tölö* 'klumpig; dum; ful', och kan tänkas samhörigt med by- och stadsdelsnamnet *Tölö*, vare sig också detta återgår på en ursprungligen kortstavig eller på en långvokalisk variant av samma personnamn.

Vilket är i så fall personnamnet? Vokalväxlingen i *Thorgils* m.fl., växlingen mellan bakre och främre vokal i finska personnamn, ger utrymme åt fantasin. Det vanliga *Bartholomeus*, fi. *Perti*, *Perttu*, *Petu* m.fl. (Vilkuna 1988), antas också ligga bakom släktnamnet *Tolmunen* (SN), så varför inte också uppträdande som **Tolo/Tölö*? Av de huvudsakligen finska variantformer av personnamn som tidigare har räknats upp har de flesta förbundits med namntypen *Didrik*, *Theodericus*, men några också med *Thorgils*, *Thyrgils*, *Thörgils* samt *Thorkil*. Utbredningen av *Tölö*, *Töl* m.fl. i Finland stämmer väl överens med den senare personnamnstypens utbredning under medeltiden och 1500-talet. Ett kortstavigt – och sannolikt finskt – *Tölö*, av *Thörgils* m.fl., skulle kunna ligga bakom både stadsdelsnamnet *Tölö*, de österbottniska namnen och det åländska. Blandningen av finskt och svenskt namnmaterial är utmärkande för hela förekomstområdet.

Källor och litteratur

- Ahlbäck, Olav, 1965: Ortnamnet Molpe i Korsnäs. I: *Folkmålsstudier* 19. Helsingfors–Stockholm. S. 195–202.
- 1981: Bebyggelsenamn i Korsnäs. I: *Korsnäs historia*. Korsnäs. S. 61–85.
- Audén, Bengt, 1980: *Bottniska personnamn. Frekvenser i skattelängder från mitten av 1500-talet*. Umeå. (Kungl. Skytteanska Samfundets handlingar 22.)
- Collinder, Björn, 1936: *Der älteste überlieferte germanische Name*. I: *NoB* 24. S. 92–97.
- danmarksstednavne.navneforskning.ku.dk (= DS).
- Ejder, Bertil, 1958: *Skånes ortnamn. Ser. A. Bebyggelsenamn 1*. Albo härad. Lund.
- Ekbo, Sven, 1947: *Nordiska personbinamn under vikinga- och medeltid. I: Personnavne*. Udg. af Assar Janzén. Stockholm–Oslo–København. (NK 7.) S. 269–284.
- Elmevik, Lennart, 2001: »Han var gästfri och vältalig.» Om berömmade epitet i svenska vikingatida runinskrifter. I: *Libens merito*. Festskrift till Stig Strömholm på sjuttioårsdagen 16 september 2001. Uppsala. S. 115–120.
- FB = Huldén, Lars & al., 2001: *Finlandssvenska bebyggelsenamn. Namn på landskap, kommuner, byar i Finland av svenskt ursprung eller med särskild svensk form*. Översikt utarbetad av Lars Huldén utgående från material sammanställt av Nina Martola, Kurt Zilliacus, Ritva Liisa Pitkänen m.fl. och med bidrag av Åke Granlund & Carl-Eric Thors. Helsingfors. (SSLF 635.)
- FO = *Ordbok över Finlands svenska folkmål*. Utg. av Forskningscentralen (numera: Institutet) för de inhemska språken. 1–. 1982 ff. Helsingfors.
- FO arkiv = *Samlingarna till Ordbok över Finlands svenska folkmål i Institutet för de inhemska språken*, Helsingfors.
- Focis arkiv = *Namnarkivet i Institutet för de inhemska språken*, Helsingfors.
- Fritzner = Fritzner, Johan: *Ordbok over det gamle norske Sprog* 1–3. Omarbejdet, forøget og forbedret Udg. 1886–96. Kristiania & al. 4. *Rettelser og tillegg ved Finn Hødnebo*. 1972. Oslo–Bergen–Tromsø.
- Gottschald, Max, 2006: *Deutsche Namenkunde. Mit einer Einführung in die Familiennamenkunde von Rudolf Schützeichel*. 6., durchgesehene und bibliographisch aktualisierte Aufl. Berlin–New York.
- Granlund, Åke, 1956: *Studier över östnyländska ortnamn*. Helsingfors–København. (SSLF 358. SNF 44.)
- 1971: *Medeltida namn inom nuvarande Helsingfors. I: Helsingfors gatunamn* [1]. Helsingfors. (Helsingfors stads publikationer 24.) S. 13–29.
- Hakulinen, Lauri, 1941: *Suomen kielen rakenne ja kehitys* 1. *Äänne- ja muoto-oppia*. Helsinki.
- Hausen, Greta, 1920–24: *Nylands ortnamn. Deras former och förekomst till år 1600*. Utg. av Greta Hausen. Helsingfors. (SSLF 152, 160, 177.)
- 1927: *Ålands ortnamn. Deras former och förekomst till år 1600*. Utg. av Greta Hausen. Helsingfors. (SSLF 194.)
- Heggstad, Leiv, Hødnebo, Finn & Simensen, Erik, 2008: *Norrøn ordbok*. 5. utg. av *Gamalnorsk ordbok ved Hægstad og Torp*. Oslo.
- Hellquist, Elof, 1903–06: *Studier öfver de svenska sjönamnen, deras härledning och historia* 1–6. Stockholm. (SvLm 20:1–6.)
- 1904: *Om de svenska ortnamnen på -inge, -unge och -unga*. Göteborg. (Göteborgs högskolas årsskrift 1905:1.)
- Huldén, Lars, 1952: *Ortnamnen i Munsala*. (SSLF 336. SNF 40–41:4.)

- 1962: Finsk-svenska blandnamn i Österbotten. I: NoB 50. S. 113–134.
- 2014: Om Tölö och andra namn på Töl-. I: Språkbruk 2014:2. S. 27–30.
- Huldén & al., 2001, se FB.
- Hultman, O. F., 1939: Efterlämnade skrifter 2. (Föreläsningar över de östsvenska dialekterna.) Utg. av Rolf Pipping & Olav Ahlbäck. Helsingfors. (SSLF 274.)
- Hurtta, Heikki: e-brev till Lars Huldén 21.1.2014.
- Institutet för de inhemska språken, Helsingfors.
- Jansson, Sven B. F., 1979: Isländsk-svensk ordbok/Íslenzk-sænsk orðabók. 4 uppl. Stockholm.
- Jonsson, Hans, 1966: Nordiska ord för vattensamling. Lund. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap 16.)
- Karsten, T. E., 1906: Österbottniska ortnamn. Språkhistorisk och etnografisk undersökning. 1. Helsingfors.
- 1921, 1923: Svensk bygd i Österbotten nu och fordom. En namnundersökning. 1. Naturnamn. 2. Kulturnamn. Helsingfors. (SSLF 155, 171.)
- Kartano, Airi, 1983: Dopnamn i Mörskom under 400 år (1500–1900). I: SNF 64. S. 5–190.
- Kepsu, Saulo, 2005: Uuteen maahan. Helsingin ja Vantaan vanha asutus ja nimistö. Helsinki. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1027.)
- LEX = Namnledslexikon. kaino.kotus.fi/svenska/ledlex/ Institutet för de inhemska språken, Helsingfors.
- Lönnrot, Elias 1874–80: Finskt-svenskt lexikon 1–2. Helsingfors.
- Mikkonen, Pirjo & Paikkala, Sirkka, 2000, se SN.
- Moberg, Lennart, 1953: Den östnordiska diftongförenklingen. Några synpunkter. I: Nysvenska studier 33. S. 87–129.
- Namnarkivet i Institutet för de inhemska språken, se Focis arkiv.
- Ojansuu, Heikki, 1920: Suomalaista paikannimitutkimusta 1. Tähänastisen tutkimuksen arvostelua. Turku.
- Ortnamnsregistret. www2.sofi.se/SOFIU/Topo1951/_cdweb/ Institutet för språk och folkminnen.
- Pamp, Bengt, 1971: Svensk språk- och stilhistoria. Lund.
- Pipping, Hugo, 1918: Finländska ortnamn. Helsingfors. (Skrifter utg. av Åbo akademiskommitté 7.)
- Rietz, Johan Ernst, 1867: Svenskt dialekt-lexikon. Ordbok öfver svenska allmogespråket. Malmö–Köpenhamn–Leipzig–London. (3. Register och rättelser av Erik Abrahamson. 1955. Uppsala–København.)
- Saxén, Ralf, 1905: Språkliga bidrag till den svenska bosättnings historia i Finland 1. Egentliga Finland, Satakunta och södra Österbotten. Helsingfors. (Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 63.)
- SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja 1–7. 1955–81. Helsinki. (Lexica Societatis Fenno-Ugricae 12.)
- SLS = Svenska litteratursällskapet i Finland ortnamnsamlingar. Folkkultursarkivet, Helsingfors.
- SN = Mikkonen, Pirjo & Paikkala, Sirkka, 2000: Sukunimet. Helsinki.
- Solstrand, Väinö, 1910: Åländska ortsnamn. I: Brages årsskrift 5. S. 151–198.
- SP = Suomalainen paikannimikirja. Päätöimittaja: Sirkka Paikkala. 2007. Helsinki. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146.)
- SSLF = Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland 1–. 1886 ff. Helsingfors.

- Strandberg, Svante, 2013 (otryckt manus): Gårdnamnet *Töle* i Björnlunda sn, Daga hd, Söd. l.
- Ståhl, Harry, 1980: Ortnamnen i Hallands län 3. Bebyggelsenamnen i norra Halland (Himle, Viske och Fjäre härader). Uppsala. (Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala A. Sveriges ortnamn.)
- Svavar Sigmundsson, 2012: Namn på vattensamlingar och myrar i Flói på södra Island. I: Namn på stort och smått. Vänskrift till Staffan Nyström den 11 december 2012. Red. av Katharina Leibring (huvudred.), Leif Nilsson, Annette C Torensjö & Mats Wahlberg. Uppsala. (Skrifter utg. av Institutet för språk och folkminnen. Namnar-kivet i Uppsala. Ser. B. 12.) S. 283–295.
- Thors, Carl-Eric, 1959: Finländska personnamnsstudier. Stockholm. (Anthroponymica Suecana 4.)
- 1979: Några finländska namn på *-by*. I: NoB 67. S. 20–25.
- Tuomi, Marja-Liisa, 1987: Töölön kylän vanhaa nimistöä. I: Narinkka. Helsingin kaupunginmuseon vuosikirja 1986–1987. S. 48–56.
- UF = Uppslagsverket Finland. 2 uppl. 1–5. 2003–07. Helsingfors.
- Waldenström, Stellan, 2009: Vittisbofjärds svenska ortnamn och bebyggelsehistoria. Björneborg.
- 2010: Norrmarks och Pämars svenska ortnamn och bebyggelsehistoria. Björneborg.
- 2012: Luvia. Svenska ortnamn och bebyggelsehistoria. Björneborg.
- Vasaområdets telefonkatalog 2011.
- Wessén, Elias, 1968: Svensk språkhistoria 1. Ljudlära och ordböjningslära. 8 uppl. Stockholm.
- Vilkuna, Kustaa, avustajinaan Marketta Huitu & Pirjo Mikkonen, 1988: Etunimet. I: Uusi suomalainen nimikirja. Helsinki.
- Virtaranta, Pertti, 1970: Suodenniemi-tyyppisistä paikannimistä. I: Virittäjä 74. S. 236–248.
- Voionmaa, Väinö, 1950: Helsingforstraktens historia före stadens grundläggning. I: Helsingfors stads historia 1. Helsingfors. S. 79–107.
- de Vries, Jan, 1962: Altnordisches etymologisches wörterbuch. Zweite verbesserte aufl. Leiden.
- ÖO = Östsvensk ordbok = Vendell, Herman, 1904–07: Ordbok över de östsvenska dialekterna. Helsingfors. (SSLF 64.)

Summary

Tölö, a district of Helsinki, and other names in *Töl-*

By † Lars Huldén

The name *Tölö* in Helsinki has never referred to an island. In the 16th century, *Tölö* was a village in the parish of Helsinge. Early written forms include *Toel*, *Thöla* (1486), *Töloby* (1540, 1543, 1544), *Töлом* (1545) and *Thöle* (1558). The modern-day Finnish form *Töölö* was probably borrowed from Swedish in Helsinki, although the name may possibly have been Finnish to begin with.

In his study, the author also considers other Scandinavian names in *Töl-*. He pre-

sents several earlier attempts to interpret the place-name *Tölö*. Hugo Pipping, for example, assumed that it originally referred to an inlet; in that context, mention has been made of OWScand. *þaularvágr* ‘inlet where one can easily become stuck and not get out’. According to Åke Granlund, a bog that drained into *Tölö viken* may have provided the topographical background to the names *Tölö* and *Tölö viken*.

The present author is inclined to see *Tölö* as containing a hypocoristic personal name, Swedish or Finnish, and considers it possible that *Töl-* can ultimately be traced to the man’s name *Thörgils*, *Thorgils*, *Thyrgils*. In the article, he puts forward arguments for this interpretation.

Storstadens språkliga dimension

Synpunkter på en stilistisk-retorisk analys av urbana ortnamn i Köpenhamn

Av Terhi Ainiala, Bent Jørgensen & Staffan Nyström

Line Sandst: Urbane stednavne – storbyens sproglige dimension. En stilistisk-retorisk analyse af urbane stednavne i det københavnske byrum. Pdf. 306 s., Appendiks 1–3. Pdf. 572 s. København: Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet 2016.

http://static-curis.ku.dk/portal/files/157035935/Ph.d._2016_Sandst.pdf ;

http://static-curis.ku.dk/portal/files/157035937/Ph.d._2016_Sandst_Appendiks_1_3.pdf

Namn och bygd 104 (2016), 115–128.

Terhi Ainiala, Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies, University of Helsinki, Bent Jørgensen, Name Research Section, Department of Scandinavian Research, University of Copenhagen, & Staffan Nyström, Scandinavian Onomastics, Department of Scandinavian Languages, Uppsala University: The linguistic dimension of the city: Comments on a stylistic-rhetorical analysis of urban place-names in Copenhagen.

Abstract

The authors of this review article had been asked to preview Line Sandst's PhD thesis *Urbane stednavne – storbyens sproglige dimension* (Urban place-names – the linguistic dimension of the city) and subsequently to act as examiners at her public defence of it. The present article is a somewhat reworked version of the opinion we submitted in January 2016. The thesis explores place-names in Copenhagen, in particular in three areas chosen for study: the city centre, the Carlsberg district and Nørrebro. These three areas differ in character and history, making the urban names used there (for streets, squares, shops and companies) suitable for study from three different points of view. The in-depth analyses undertaken include both more theoretical reasoning about names and name formation, and insightful discussions about the process of name-giving taking place today.

Keywords: place-names, urban toponymy, name formation, onomastic scale reduction, Copenhagen, commercial names, multimodality, linguistic landscapes, street names.

Inledning

Line Sandsts doktorsavhandling omfattar 306 sidor vartill kommer en separat bilagedel bestående av tre appendix om 345, 145 respektive 65 sidor. Avhandlingen omfattar tolv kapitel, varav det första (kap. 1) är en inledning till ämnet och de tre sista (kap. 10–12) rymmer konklusion, en kort sammanfattning på

danska och ett motsvarande engelskt abstract. Den innehåller i övrigt en rad teoretiska och historiska överväganden på en mer överordnad och generell nivå (kap. 2–3), följda av tre kapitel som går närmare in på de använda termerna och bakomliggande teorierna (kap. 4), på materialets urval och avgränsning (kap. 5) och på den språkliga beskrivningen av det aktuella namnstoffet (kap. 6). Merparten av boken utgörs så av tre längre, djuplodande kapitel (kap. 7–9) ägnade åt tre utvalda undersökningsområden i Köpenhamn.

Avhandlingen presenterar sig själv som en stilistisk-retorisk analys, vilket omedelbart signalerar ett annat sätt att närma sig det aktuella namnmaterialet än med den filologisk-onomastiska metod som de flesta monografier inom namnforskningen traditionellt har använt sig av. Det är därför förtjänstfullt att Sandst har lagt stor och pedagogisk omsorg, inte minst upprepadets pedagogik, på att förklara sina metoder och tillvägagångssätt och för att göra det alldeles klart varför dessa öppnar för nya kunskaper om de enskilda namnen och – i synnerhet – om det samspel dessa ingår i med andra namn och med den icke-språkliga kontexten i stadsrummet, vilket de också utgör en del av.

Det inledande kap. 1 (s. 7–11) syftar först och främst till att presentera förf:s generella sätt att närma sig sitt material fördelat på frågorna »Vilka retoriska strategier har använts vid namnbildningarna?», »Vilka är motiven bakom namnbildningarna?» och »Vilket/vilka stadsrum skapar ortnamnen, om de skapar något?». Först därefter presenteras materialet i det avseendet att tre utvalda närstudieområden i Köpenhamn introduceras. Senare görs läsaren bekant med den strategiska slumpmässighetsprincip som ligger bakom valet av de tre områdena. Det stegvisa införandet av grepp och teorier är ett uttryck för en medveten metod hos förf. att närmare introducera något först när den konkreta bedömningen av materialet påkallar detta. Denna strategi, som vid första ögonkastet kanske kan verka äventyrlig – ungefär som att bygga färdigt flygplanet medan det är i luften – visar sig vid närmare bekantskap vara befodrande för läsarens möjlighet att tillägna sig texten. Den balanserar på ett fint sätt förhållandet mellan det term- och teoriintroducerande kap. 4 och de tre områdesgenomgångarna i kap. 7–9. Kap. 1 används dessutom till en värdefull presentation av Vejnavnenævnet, alltså det namnberedande organet i Köpenhamns kommun, vilket är en av framställningens viktigaste aktörer och medspelare men – som framgår av förf:s fortsatta materialbedömning – också en betydelsefull motspelare.

Ett kort men självständigt mellanspel, kap. 2 (s. 12–16) med rubriken Betydningspræmissen, tar fatt i en central och klassisk diskussion inom namnforskningen, nämligen frågan om propriers betydelse och propriers status i jämförelse med homonyma appellativ. Med den något överraskande, enligt somliga kanske provocerande, rubriken »Kan man bevare tvetydigheten mellem appellativ og proprium?» argumenterar förf. med stöd av den ameri-

kanska forskaren Morton Ann Gernsbacher (1997) för att tvetydigheten/dikotomin upprätthålls eller är latent närvarande så länge homonyma appellativ finns tillgängliga i språket. Detta konstaterande är basalt för en stor del av argumentationen vid bedömningen av namnstoffet från Indre By som behandlas i kap. 7.

Förf. har rubricerat sitt kap. 3 (s. 17–25) Forskningshistorik. Att ha ett kapitel med ett sådant innehåll är naturligtvis på sätt och vis en plikt i en avhandling som den föreliggande. Sandst rör sig bekvämt inom såväl den danska forskningen som annan nordisk forskning (symposier, böcker, lexikon, tidskrifter m.m.) och hon ägnar även flera sidor åt internationella studier över urbana namn. De senare är dock helt anglosaxiskt orienterade, och t.ex. den existerande tysk-nederländska forskningen kunde gärna ha blivit lite mer uppmärksamman än vad den nu blir. Den något pliktbetonade prägel som kapitlet till synes bär kan också skönjas i den bristande eller felaktiga bibliograferingen av flera av de nämnda verken, t.ex. Oslo byleksikon (2010) och Trondheim byleksikon (2008), och vill man veta mer om de två svenska referenserna Göteborgs gatunamn 1621–2000 och Stockholms gatunamn ska man veta att de står uppförda under respektive Greta Baum och Nils-Gustaf Stahre. Det förstnämnda verket kunde gärna ha omtalats som fjärde omarbetade upplagan av C. S. Lindstams pionjärarbete från 1945 och det senare arbetet utkom första gången 1982 och inte, som anges, tio år senare.

Termer och teorier

Med kap. 4 (s. 26–37) Anvendte termer og introduktion til teorier har förf. nått fram till sitt egentliga ärende, den stilistisk-retoriska analysen av urbana ortnamn. Totalt presenterar hon här 11 i avhandlingen centrala termer och ger samtidigt en introduktion till de teorier som hon använder och utnyttjar. De mest väsentliga termerna är »den onomastisk normalsproglige modus» och »stilistisk-retorik», vilka utgör tema och bas för analyserna i hela avhandlingen. Bägge termerna är förf:s egna, vilket vittnar om avhandlingens självständiga och nyskapande karaktär. I definitionen av »den onomastisk normalsproglige modus» tar förf. »normalsprog» som utgångspunkt (Hansen 1964) och definierar »den onomastisk normalsproglige modus» som »propriernes hyppigste fremtrædelsesmåde og den norm, de sætter» (s. 27). »Den onomastisk normalsproglige modus» kan gälla både namnens struktur och deras semantik. Begreppet hänger samman med »stilistisk-retorik» och proprierna är enligt förf. antingen en del av »den onomastisk normalsproglige modus» eller också strider de mot denna. Med hjälp av den stilistiska retoriken kan man bättre förklara, menar hon, när och varför denna motstridighet uppstår. Bild-

språk t.ex. förekommer relativt ofta i proprier och bildspråk är alltid en avvikelser från normalspråket. Ytterligare en term som hör samman med »den onomastisk normalsproglige modus» och med »stilistisk-retorik», er »intentionel væsentlighed» (Skyum-Nielsen 1992), något som särskilt kan ses i kommersiella namn och i gruppnamngivning; två företeelser som är centrala i avhandlingen.

Förf:s egenskapade termer framstår som klart användbara men recensenterna har förundrat sig över dels den normfrämmande ordbildningen »stilistisk-retorik», vilken rimligen borde ersättas av antingen den adjektiviska konstruktionen *stilistisk-retorisk* eller av ett kombinerat substantiv *stilistik-retorik*, dels ett normfrämmande och okommenterat val av genus hos substantivet *modus*. Vidare förefaller valet av termen *handelsnavn* som motsvarighet till det engelska *company name* olämpligt, med hänsyn till att *handelsnavn* i danskan redan är en inarbetad sammansättning med betydelsen 'anprisende varebetegnelse'.

Kommersiella namn presenteras och definieras noggrant i kap. 4 och i tämligen god överensstämmelse med Terhi Ainialas, Minna Saarelmas och Paula Sjöbloms bok *Names in Focus* (2012). Sandst har emellertid inte helt följt de finska forskarnas principer och synpunkter. Den största diskrepansen ligger i vad som anses vara referenten för ett firmanamn. Enligt Ainiala m.fl. är referenten alltid abstrakt, dvs. ett firmanamn syftar på en finansiell enhet, en business, inte på en konkret byggnad, butik el. likn. Ainiala m.fl. menar att ett firmanamn metonymiskt och polysemiskt kan användas om en konkret byggnad men detta är inte dess viktigaste eller primära användning. Sandst behandlar snarast firmanamn (och »butiksnævne» och »selskabsnævne») som namn, vilka hänför sig till en konkret firma (butik osv.) och som kan betraktas på samma sätt som gatunamn och andra urbana ortnamn – de syftar alla på en konkret, fysisk referent i stadsbilden. Ett sådant synsätt fungerar visserligen i avhandlingen, där hela det urbana namnlandskapet ju betraktas, men det hade ändå varit värdefullt om firmanamnens speciella karaktär hade belysts och deras viktigaste referent hade betonats.

En mindre fråga angående kommersiella namn, med Ainialas, Saarelmas och Sjöbloms bok som utgångspunkt, är namnens indelning i fyra grupper. Sandst skriver (s. 28 f.) att dessa författare delar in de kommersiella namnen i »firmanævne (company names), varemærker (trade marks), produktnævne (product names) og brands (brands)». Det stämmer inte riktigt. Visst presenterar de de här fyra grupperna men de skriver också att »a registered trade mark is not a name nor a term but rather a phenomenon outside of linguistics». Det är egentligen alltså bara firmanamn, produktnamn och brands som kan ses som namn. Naturligtvis finns det därtill en överlappning mellan de fyra nämnda termerna, något som också Line Sandst skickligt tar hänsyn till.

Termerna presenteras i kap. 4 i alfabetisk ordning, vilket givetvis är mycket systematiskt tilltalande, men därmed inte nödvändigtvis den bästa lösningen sett med läsarens ögon. Förf. kunde i stället ha presenterat termerna i tematisk ordning, så att de termer som hör samman med lokalitet, landskap och urbanitet (*lokalitet, sted, urbanitet, lingvistisk landskab*) hade följts åt medan de termer som befinner sig närmare det lingvistiska och onomastiska fältet (*diskurs, multimodalitet, monoreferentiel funktion, kommercielle navne, urbane navne, proprialiserings- og betydningsstrategier, skalareduktion*) kunde ha gjort varandra sällskap.

Materialet

Kap. 5 rubriceras Afgrænsning og udvælgelsesmetode och i detta presenterar Sandst sina undersökningsområden och insamlingsmetoder. Hennes mål har varit att samla ett så allsidigt material som möjligt. För att få en stor åldersmässig spridning har hon i sin undersökning inkluderat Indre By, där Köpenhamns äldsta gatunamn finns, samt Carlsberg-grunden, där vi finner de yngsta gatunamnen i staden. Som en tredje stadsdel har förf. valt Nørrebro, som åldersmässigt ligger mellan Indre By och Carlsberg-grunden, och där hon redan tidigare gjort en pilotundersökning. I de tre stadsdelarna har hon sedan genomförskat ett lika stort område ($\frac{1}{2} \times \frac{1}{2}$ km), motsvarande en ruta på den välkända kartan Kraks kort (2012). Förf. förklarar övertygande varför hon valt just dessa rutor.

När de tre undersökningsområdena väl är bestämda har förf. samlat in sitt material i fält. Hon har excerperat alla synliga toponymer på butiksskyltar (häribland också, som nämnts, namn på butiker, vilka betraktats som ortnamn), porttelefoner och gatuskyltar. Ytterligare kontextuell information om namnens uppkomst har också samlats in och många av skyltarna har fotograferats. Vid sidan av dessa synliga namn, som stadsvandraren möter i stadsbilden, är också vissa osynliga namn medtagna, nämligen ännu icke implementerade gatunamn och inofficiella namn inom området Carlsberg-grunden.

I kap. 5 redogör förf. även för andra källor som hon nyttjat. För gatunamnens del har Bent Jørgensens *Storbyens Stednavne* (1999) varit den huvudsakliga källan och för de kommersiella namnens vidkommande har hon brukat Det Centrale Virksomhedsregister (CVR). Dessutom har förf. i viss utsträckning konsulterat butikernas egna hemsidor och frågat ägare om betydelsen i de valda namnen. En livlig e-postkonversation har ägt rum, vilken belyser namngivningen på Carlsberg-grunden. Som helhet måste Sandsts material och källor beskrivas som relevanta och omfattande.

En språklig beskrivning av namnen

Avhandlingens kap. 6 (s. 54–92) ägnas åt en språklig beskrivning av de urbana ortnamnen. Förf. går först igenom undersökningsområdenas gatunamn. Genomgången är systematisk och sober och bygger helt naturligt på redan känd kunskap till vilken de nya namnen i de olika områdena, särskilt på Carlsberg-grunden, relateras. Det torde dock vara fel när förf. kallar *Pile Allé* för en »opkaldelse» (s. 61; och vi recensenter förstår inte heller hennes insisterande bruk av *adkomstvej* för det allmänna subst. *adgangsvej*). I detta kapitel nämns också det ganska stora inofficiella namnmaterial som förf. har samlat in på Carlsberg-grunden genom samtal med äldre arbetare från bryggeriets tid, och det bäddas här för den mer ingående behandlingen i kap. 8 av förhållandet (stundom kampen) mellan det inofficiella namnförrådet, de befintliga officiella namnen och de nya namn som den fortsatta stadsutvecklingen för med sig.

Den viktigaste delen av kap. 6 är emellertid avsnitt 6.3 med underavsnitt, där förf. för första gången på danskt område presenterar en sammanhängande språklig beskrivning av de kommersiella namnens morfologiska och semantiska särdrag. Line Sandst är här helt klart i sitt esse och levererar glimrande analyser av t.ex. namn som kombinerar tal (siffror) som ord- och namndelar med bokstavsskrivna delar. Om namnet *W20* lär man sig således att *W* är ett uppochnervänt *M*, att *2* står för företagets två grundare och *0* för firmans startpunkt. Samma tal ingår kanske i butiksnamnet *K2o* eller *K20*, men här är det enligt förf:s mening tvetydigt och oklart huruvida det är den kemiska formeln för kaliumoxid som avses (K_2O) eller om *K* är en signal för Indre Bys postkod följt av adressnumret. Recensenterna är inte alltid överens med förf. och vi anser oss ibland kunna presentera goda argument för en annorlunda avvägning eller för att välja en tredje lösning. Det finns t.ex. knappast några skäl att förvänta sig att den kemiska formeln för kaliumoxid – om nu folk över huvud taget känner till denna eller ämnets funktion som gödningsmedel – har potential att locka kunder till en frisersalong. Det är dock uppenbart att förf. har lagt ner ett gigantiskt arbete på att samla information om de enskilda namnen och hon delar välvilligt med sig av sina inhöstade fakta och egna resonemang.

Det är också i kap. 6 som förf. redogör närmare för den ordning, eller tve tydiga oordning, som kan härska i det hon med en välvald term från personnamnsforskningen kallar namnsträngen. I t.ex. *IDÉBUREAU SMITH INNOVATION APS* är *IDÉBUREAU* en framförställd lokalitetsbenämning, som enligt förf. alltid är »neutral» (s. 72), men det är oklart vad hon vill signalera med att sätta »neutral» inom citationstecken. I den anförda namnsträngen är *APS* »virksomhedsidentifikator», det som identifierar verksamheten, medan *SMITH INNOVATION* är själva namnformen. Mot slutet av kapitlet gör förf. också en närmare beskrivning av hur ordlekar på olika sätt har nyttjats i nam-

nen. Siffror och tal som delar av namnen har vi redan nämnt men till detta kommer sammanflätningar och haplogiska kortformer som *Baresso* (av *barista* + *expresso*) och *humac* (av *human* + *Macintosh*), udda stavningssätt som *PRSNT* för *present* (engelska) och bruk av icke-initiala versaler (*InVirke*).

Indre By – att skapa namn och betydelse

Efter den i vidaste mening språkliga presentationen av materialet i kap. 6 är läsaren väl rustad att ta sig an de centrala analyskapitlen 7–9. De tre utvalda undersökningsområdena behandlas där ingående. Varje kapitel har sitt eget fokus, dvs. områdenas specifika karaktär och namnförråd gör dem lämpliga att studera ur en viss onomastisk aspekt. På detta sätt belyser de tre djupundersökningarna ganska olika frågor och olika urbana särdrag, vilka å ena sidan framstår som särskilt relevanta för respektive område, å andra sidan är ganska generella och kan kännas igen från många större städer.

I kap. 7 (s. 93–153) om Indre By är det centrala temat »navnedannelse og betydningsdannelse». Förf. konstaterar att områdets »sense of place» är »ikke udpræget lokal, men ligner andre storbycentrums onomastiske landskab» (s. 95). Hennes avgränsning av den onomastisk-urbana säregenheten i undersökningsområdet sätter fokus på de kommersiella namnen, som är många här jämfört med de bägge andra områdena. Det är utifrån dessa namn hon diskuterar »navnedannelse og betydningsdannelse». Vilka nivåer, medel och knep använder namnskaparna för att etablera namnen och förse dem med tydlig namnkaraktär och rätt betydelse? Hur kan namnbrukaren skilja mellan namn och appellativ i det språkliga landskapet? Hur kan forskaren observera och tolka den pågående proprialiseringsprocessen? Förf. återvänder här på ett fruktbart sätt till de teorier om förhållandet mellan ord och namn som hon presenterat i kap. 2 och 4.

En utgångspunkt för förf. är att namn skapas antingen som ett unikt uttryck eller med utgångspunkt i redan existerande ord och fraser. Med en vedertagen terminologi, som annars mest används i samband med äldre namn, kan man alltså skilja mellan primär och sekundär namnbildning också när det gäller moderna urbana namn. Förf. problematiserar den pågående proprialiseringsprocessen på ett fint sätt och nämner också tidsaspekten som en viktig ingrediens. Den tveksamhet som initialt kan finnas hos språkbrukarna i valet mellan namn och appellativ (homonym interferens) tenderar att försvinna när namnet med tiden fäster sig i deras medvetande.

Förf. ägnar en stor del av kapitlet åt att kommentera och exemplifiera de fyra proprialiseringsstrategier hon ser i sitt material. Det rör sig alltså om fyra olika metoder att bilda och lansera kommersiella namn, som alla kan bidra till

att det språkliga uttrycket ifråga verkligen uppfattas som ett namn och inte som ett appellativiskt ord eller uttryck. De fyra strategierna är: 1) att diskursen (dvs. sammanhanget och kontexten, alltså propriernas placering i staden) pekar mot ett namn snarare än ett appellativ, 2) att multimodala tekniker nyttjas genom exempelvis typografi, form, färg och annat som syns (men inte hörs när namnet uttalas), 3) att uttryckets bestämdhet kan spela roll för dess grad av propriäritet, och 4) att »foranstillet lokalitetsbeskriver i fast appositionel förbindelse til andetleddet» (t.ex. *Café Norden*, *RISTORANTE FABIO'S paparazzi*) signalerar en tydligare namnkaraktär än det omvända och »normala», som t.ex. *Nordencaféet*. Det är säkert riktigt. För ordbildning används typen inte på germanskt språkområde, men för att bilda allehanda namn är den vanlig. Förf. nämner *River Thames* och *Mount Everest* som två engelska exempel, och faktum är ju att denna konstruktion är den gängse i otaliga utomnordiska ortnamn. I villanamn med lite »exotisk» klang är den också väletablerad här hos oss: *Villa Pauli*, *Villa Bellona*. Så visst ger denna ledföljd en distinkt namnkaraktär åt sådana namn även i Norden.

I samband med den tredje propriäleringsstrategin (punkt 3 ovan) för förf. ett rätt ingående resonemang om huruvida bestämdhetsmorfem i ortnamn (t.ex. *-et* (*-ET*) i *Strøget* och *PIZZA HUSET*) minskar eller ökar namnens propriäla karaktär, eller om ett namns bestämdhet ligger fast oberoende av detta i och med den inneboende egenskapen hos namn att alltid peka ut en unik referent. Alla namn är ju bestämda oavsett förekomsten av bestämdhetsmorfem. Förf. hänvisar till »den nedarvede forestilling om, at propriers (toponymers) 'naturlige form' är nøgen» (s. 129) och meddelar att det finns »en relativ fast konvention om, at nye gadenavne dannes i ubestemt form» (s. 133). Samtidigt konstaterar hon att många nyare urbana namn ändå står i bestämd form, så kanske är »propriets naturlige form slet ikke så nøgen alligevel» (s. 133). Här vill nog recensenterna instämma i förf:s tvekan. Att namn idag skulle få en svagare eller starkare namnkaraktär genom bruk av bestämdhetsmorfem kan i alla fall inte gälla generellt för namn som fenomen. I svenska gatunamn är – tvärtemot i de danska – bestämd form helt dominerande. Den svenska konventionen säger *Sveavägen*, *Storgatan*, *Hötorget*, inte **Sveaväg*, **Storgata* etc.

Line Sandsts tankar och argument i kap. 7 är teoretiskt tämligen avancerade och väl förankrade i den vetenskapliga litteraturen inom området. Recensenterna finner resonemangen kloka och övertygande. De stöds också av illustrativa exempel och bilder. Naturligtvis kunde fler forskare och röster ha åberopats. Exempelvis har Staffan Nyström i flera sammanhang (t.ex. 1996, 2013) diskuterat förhållandet mellan namn och appellativ på ett sätt som stämmer väl överens med Morton Ann Gernsbachers idéer om intern interferens i människans hjärna.

Carlsberg-grunden – konkurrens mellan gammalt och nytt

Kap. 8 (s. 153–218) har ett helt annat fokus. Inledningsvis refererar förf. här turerna kring namnet *Carlsberg Byen* och begreppet »bydel». Förvirringen är påfallande lik den som nu råder i Stockholm om begreppet »stadsdel» (som där i olika sammanhang ibland kan avse en registerteknisk stadsdel, ibland ett större politiskt stadsdelsområde och ibland helt enkelt ett icke skarpt avgränsat område/en viss del av staden, t.ex. ett bostadsområde). I kapitlet beskrivs sedan ingående den ännu pågående processen att namnsätta ett nytt stadsutvecklingsområde, kallat *Carlsberg-grunden*, som växer fram på gammal industrimark mitt i staden. Fenomenet är välkänt från många jämförbara städer i västvärlden. Förf. skildrar insiktsfullt hur skiftande intressen möts och hur olika aktörer försöker och ibland lyckas påverka namngivningen. Framför allt är den lokalt förankrade Carlsberg navngivningsarbetsgrupp och stadens officiella gatunamnsnämnd aktiva i sammanhanget, även om det slutligen är politikerna i Teknik- og Miljøforvaltningen som fattar besluten. Förf. själv betraktar hela den utdragna föreställningen utifrån genom att följa e-postkorrespondens mellan de inblandade parterna, att läsa andra skriftliga dokument, att intervjua de inblandade och berörda, samt att lyhört analysera och kommentera det hon ser och hör. Dessutom tillför hon ett intressant namnmateriale genom att själv samla in ett stort antal befintliga namn från området med hjälp av en grupp sagesmän med mycket goda lokalkunskaper.

Hur skapar man »sted» (plats) och vilket slags »sted» vill man skapa och signalera med namnen? Det är avgörande frågor. Beroende på svaren kan man tvingas välja mellan ett historiskt och ett mer modernt/aktuellt perspektiv, mellan det lokala och det nationella, mellan det specifika (termer, personer) och det mer allmänna osv. Förf. visar klargörande hur de inblandade parternas övergripande synsätt bryts mot varandra, och oenighet om enskilda namn och namnförslag uppstår. Memorialnamn, och särskilt proportionen mellan kvinnligt och manligt i dessa namn, är en ständig källa till åsikter och diskussioner.

För egen del förhåller sig förf. för det mesta objektiv till det hon rapporterar men emellanåt är det uppenbart att hon inte är nöjd med de resultat hon ser. Inom Carlsberg-området finns exempelvis en grupp nya namn med »bryggeriaktivitet» som gemensam nämnare, t.ex. *Gærtorvet*, *Kildepladsen* och *Humletorvet*. Om dessa namn skriver hon »at de nye navne til Carlsberg-grunden i en vis forstand skriver områdets historie om og starter historikken ved et nyt nulpunkt, samtidigt med at perceptionen vendes på hovedet». Detta är inte namn med historisk referens, menar hon, och fortsätter:

Nye navnedannelser er nye navnedannelser og afspejler i højere grad den tid, de er blevet dannet i. [...] Der findes dog også en stilistisk-retorisk fare ved anvendelsen af det generelle og almene sproglige indhold til urbane navnedannelser, da "stedets sjæl" vil kunne udvandes grundet manglende lokalkolorit. (S. 204 f.).

Förf. är således lätt kritisk till många av de namn som slutligen godkänts. Frågan är dock om de alternativ hon antyder hade framstått som bättre vid en samlad bedömning.

Kapitlet om Carlsberg-grunden utgör en väl genomförd fallstudie kring modern urban namngivning, tänkvärd och nyttig såväl för forskningen som för den tillämpade namnvården.

Nørrebro – onomastisk skalreduktion

Kap. 9 (s. 219–277), det tredje och sista av de områdesanalyserande kapitlen, behandlar en ruta på Nørrebro under den huvudsakliga infallsvinkeln »byer i byen og forestilling om sted». Huvudpoängen i detta kapitel är att pröva den retorisk-estetiska teorin angående »plats» (sted) och »skalreduktion» i en onomastisk kontext, av förf. mycket passande benämnt som »onomastisk skalareduktion». I korthet är det Sandsts avsikt att pröva om någon eller bägge av de två gatunamnsgруппerna med nordsjälländska ortnamn (egentligen »bynavne») respektive företeelser ur nordisk mytologi som förleder uppfattas som en helhet, vilken kan sägas etablera en »plats» genom att utgöra en mer eller mindre skarpt avgränsad del av det köpenhamnska stadsrummet. Kan ett sådant område hävdas utgöra en stad i staden och därmed uttrycka skalreduktion i förhållande till hela staden? För de mytologiska namnens del kan förf. konstatera att namngruppen, som etablerades redan på 1860-talet genom namnsättningen *Odinsgade* och *Thorsgade*, i varje fall sedan 1892 har varit erkänd av Köpenhamns kommun som en sammanhängande enhet (s. 238). Det är också svårt att undgå att se tillkomsten av de privata gatorna *Bragesgade* och *Baldersgade* (senast 1887) som en klar och folklig anslutning till gruppen, och denna fortsätter att växa under hela 1900-talet med *Mjølnerparken* (1986) som det hittills senaste tillskottet. Härtill kommer att *Det Mytologiske Kvarter* började skyltas år 2007 samt att man kan konstatera en rad fall där det mytologiska namnstoffet utnyttjas i annan namngivning (s. 248). Lite synd är det att översikten inte rymmer det gamla telefoncentralnamnet *Ægir* och den vid *Nannasgade* – men precis utanför den undersökta rutan – belägna *BaNanna Park*. Det är på goda grunder som förf. konstaterar att *Det Mytologiske Kvarter* är ett fullödigt exempel på »onomastisk skalareduktion», ja hon går till och med så långt som att hävda att den är överdriven (s. 251).

Annorlunda förhåller det sig med gatunamnen med nordsjälländska ortnamn som förled. Denna namngrupp leder inte till någon vidare namngivning i området och det beror, enligt förf:s otvivelaktigt korrekta analys, på att namn med ortnamn som förled i alltför hög grad sammanfaller med »den onomastisk normalsproglige modus». Förf. är medveten om att namngruppen växer fram kring *Nordbanegade*, då Nordbanen (nu omlagd) ledde till de aktuella orterna, men hon måste konstatera att denna gatunamnsgrupp alls inte etablerar en skalreducerad stad i staden. Hennes bedömning är klar och övertygande. Det är över huvud taget förf:s stora förtjänst i detta kapitel att hon genom sina grundliga och mångsidiga analyser har ökat medvetenheten om att namngrupper verkligen kan etablera lokaliteter med en klar känsla av ett »innanför» och ett »utanför». Hennes argumentation för att kategorinamnens (gruppnamnens) närmande till »den onomastisk normalspråklike modus» kan stjäla av dessa namns särskilda värde och potential som skalreducerande platskapare är övertygande. Bägge hennes analyser är mycket elegant och stringent genomförda och har räckvidd långt utanför Nørrebro. Resultaten framstår som en klart förnyande insikt.

Nørrebro-kapitlet avslutas med en mycket detaljerad analys av namnutvecklingen kring det långsträckta gång- och parkstråk som kom att heta *Superkilen*. Namnet kom till som ett tekniskt arbetsnamn och har innan det uppnådde officiell status år 2012 tvingats kämpa mot och vinna över det lokala förslaget *Bifrost* med utgångspunkt i den nordiska mytologin. Förf. visar en mycket engagerad hållning till namnvalet, ett val som först och främst tar hänsyn till »branding» utanför Danmark men som samtidigt genom *lingua franca*-förleden *Super-* skapar avstånd till närområdets namnmiljö. *Superkilen* kommer att framstå som rumsligt innehållstomt och »ikkestedts-agtig», menar Sandst (s. 273). Samtidigt är hon inte blind för att det lokalt förankrade namnet *Bifrost* hade kunnat vålla anpassningsproblem.

Appendix I–III

I tre mycket omfattande appendix, ett för varje undersökningsområde (Indre By, Carlsberg resp. Nørrebro), redovisar förf. hela sitt material på ett likartat och jämförbart sätt. Det rör sig om en imponerande materialmängd, vars blotta sammanställande måste ha lagt beslag på en betydande del av avhandlingstiden. Informationen är uppställd enligt ett fast och överskådligt mönster, även om recensenterna – och rimligen även avhandlingens övriga läsare – nog hade varit betjänta av en lite utförligare vägledning till de enskilda rubrikerna. Förf. har uppenbarligen bestämt sig för principen att varje gång ett namn förekommer i det öppna stadsrummet ska det förklaras, även om det är samma namn

som återkommer. Det leder till en hel del redundans, t.ex. när namnet *Illum* uppträder fem gånger och *Danske Bank* tre gånger liksom när de nyligen fastställda namnen på Carlsberg-grunden får samma tvåsidiga behandling för varje namn. Förf:s ordidentifikationer och definitioner är i de allra flesta fall precisa och täckande, men recensenterna frågar sig varför inte förf. för de ofta återkommande lederna anger exakt samma betydelse varje gång. Det hade väl underlättat? Se t.ex. subst. *galleri* med betydelse 'sted hvor der forhandles kunst' (Indre By s. 112), 'sted hvor der fremvises kunst' (Indre By s. 112), 'lokale til udstilling af kunst' (Indre By s. 113) og 'lokale(r) til udstilling af kunst' (Indre By s. 226).

Den samlade materialpresentationen representerar således en kraftprestation som recensenterna uppskattar mycket. Det är första gången som ett namnmaterial av denna typ är samlat och systematiskt behandlat. Att vi i enskilda fall inte är överens med förf. är snarast oundvikligt. *Minerva Film* på Baldersgade (Nørrebro s. 38) har inte det minsta med den nordiska mytologiska namngruppen att göra. Firman låg från grundandet 1936 och många år framåt på Toldbodgade, innan den flyttade till Nørrebro. Kaféet *Det elektriske Hjørne* (Indre By s. 84) traderar i dess helhet vidare namnet på en tidigare el-installationsfirma på platsen. Förf. är nog ibland lite väl benägen att följa de mejl- och internetbaserade ägarupplysningar hon får tag i, låt vara att dessa i allmänhet kan anses ha hög autenticitetsgrad. Det verkar t.ex. underligt att *Cxence* (Indre By s. 71) ska läsas *see sense* 'se förnuftet (i något)' och inte *seek sense* 'sök förnuftet', och recensenterna hyser heller ingen större tilltro till de upplysningar som ges om *mondial* i namnet *Intercoiffure MONDIAL* (Indre By s. 160), om man jämför dessa med den välkända betydelsen 'världs-; världens'.

När det gäller akronymer och initialförkortningar är förf. rask att ange om uttalet är bokstavsviis eller som ett helt ord, och med anknytning till detta vill recensenterna gärna framföra att det emellanåt hade varit nyttigt med ännu fler uttalsangivelser. Genom hela avhandlingen läggs stor vikt vid att betona att namnen uppträder i både en muntlig och en skriftlig form och att dessa ibland samspelar på ett sätt som ger eller framhäver betydelsen. Det är uppenbart att ett mer systematiskt upptecknande av namnens uttal inte hade rymts inom avhandlingens tidsramar, så recensenterna vill inte framföra kritik på den punkten, men visst hade det varit intressant att få veta hur exempelvis *W20* egentligen uttalas.

Slutord

Det är recensenternas gemensamma och eniga slutsats att Line Sandsts avhandling är en mycket väl genomarbetad och innovativ framställning om ett

namnstoff som tidigare bara delvis blivit behandlat. Arbetet präglas av fasta vetenskapliga grepp förankrade i onomastiken och i retorisk-estetisk teori, vilket gör den både banbrytande och brobyggande.

Litteratur

- Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula, 2012: Names in focus. An introduction to Finnish onomastics. Helsinki. (Studia Fennica. Linguistica 17.)
- Gernsbacher, Morton Ann, 1997: Attenuating interference during comprehension. The role of suppression. I: The psychology of learning and motivation. (Scopus 37.) S. 85–104. [online] www.scopus.com
- Hansen, Aage, 1964: Sprog i sproget. København.
- Nyström, Staffan, 1996: Namnmönster, namnsystem, onomastikon – något om namnförrådets art och struktur. I: Ellevte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23. juni 1994. Red. av Kristoffer Kruken. Uppsala 1997. (NORNA-rapporter 60.) S. 133–149.
- 2013: Några generella begrepp och termer. I: Namn och namnforskning. Ett levande läromedel om ortnamn, personnamn och andra namn. Red.: Staffan Nyström & al. Version 1. 2013-02-19. S. 11–17. [online] www.diva-portal.org/smash/get/diva2:606610/FULLTEXT01.pdf
- Skyum-Nielsen, Peder, 1992: Fyndord. København.

Summary

The linguistic dimension of the city

Comments on a stylistic-rhetorical analysis of urban place-names in
Copenhagen

By Terhi Ainiala, Bent Jørgensen & Staffan Nyström

The authors of this review article had been asked to preview Line Sandst's PhD thesis *Urbane stednavne – storbyens sproglige dimension* (Urban place-names – the linguistic dimension of the city) and subsequently to act as examiners at her public defence of it. The present article is a somewhat reworked version of the opinion we submitted to the University of Copenhagen in January 2016.

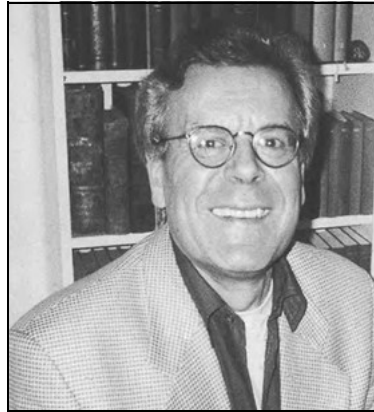
The thesis explores place-names in Copenhagen, in particular in three areas chosen for study: the city centre, the Carlsberg district and Nørrebro. These three areas differ in character and history, making their urban name stock suitable for study from three different points of view. In the city centre, a study is made of how commercial names (of shops, restaurants, companies etc.) and their meanings are created by various name-coining strategies, multimodal devices, and the positioning of names in the cityscape. In the Carlsberg district, the focus is on 'place branding' and how this is underpinned by the deliberate use of new, official names for streets and places. What are these names able, and intended, to draw attention to? Sandst analyses the motives behind the names proposed by different interest groups, and attempts to determine why some

names are chosen and others rejected. In the third area, Nørrebro, she examines whether the aim of creating a city within the city – a smaller area with a sense of its own identity and boundaries – can be achieved or promoted by means of the names given to streets and squares. She concludes that it can, referring to the phenomenon as onomastic scale reduction.

The in-depth analyses undertaken in the thesis include both more theoretical reasoning about names and name formation, and insightful discussions about the process of name-giving taking place today.

Robert (Rob) Rentenaar

23/9 1938 – 9/5 2016

Rob Rentenaar, who died after a short illness on the 9th May 2016, was born in Alkmaar in the province of Noord-Holland in the Netherlands in 1938. He studied History at the University of Amsterdam and, while still a student, was appointed in 1961 as a Student-Assistant at the Meertens Instituut in Amsterdam. This is a documentation and research centre within the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, with sections for dialect studies, folklore and onomastics. Rob began his career there by cataloguing material dealing with ghostly animals and agricultural sowing strategies. After a few months, he was transferred, not unwillingly I imagine, to the section for Name Studies and Settlement History, where one of his first tasks was the compilation of an index to an old collection of charters from the earliest times to 1436. It was at this early period in his career that I myself first met Rob, when I attended the third conference of the International Council of Onomastic Sciences (ICOS) in Amsterdam in 1963. After a Ph.D. awarded for an edition of an Old Icelandic text, I had embarked upon a new career as a name scholar in Copenhagen, while Rob was employed by ICOS as general dogsbody to help the delegates with advice and assistance of every conceivable type. I found him kind and helpful. He certainly engineered a meeting for me with the renowned Swedish personal name scholar Olof von Feilitzen that resulted in Olof becoming a good friend and counsellor to me.

At the beginning of 1964 Rob completed his studies in Amsterdam and was given a regular appointment at the Meertens Instituut, where he remained until his retirement in the year 2000. His swift advance to prominence in the field of Onomastics was marked by his being placed in the centre of the front row of the photograph of the participants at the fourth ICOS conference held in London in July 1966. My own placing, only five seats away from Rob, had nothing to do with my onomastic prominence. I had simply been put there because I had brought my five-month-old son to the conference and Professor Hugh Smith, the chairman of the conference and formerly my official supervisor, was fond of small children and thought it would be nice to have 'that baby' at the front.

From his time as Student-Assistant in Amsterdam to his years as an active emeritus after his retirement in Copenhagen Rob was academically exceedingly productive. From about 1972 Rob formed a close relationship with the Danish name scholar Vibeke Dalberg that led to their marriage in 1987. This also resulted in much closer onomastic links between the Netherlands and Denmark. I have a very large collection of signed offprints from Rob, the earliest from 1973, the latest from 2011. There are even more of his offprints in the archives in Copenhagen and I have found numerous other articles in the proceedings of conferences and other international scholarly gatherings, as well as contributions to festschriften for colleagues from home and abroad. In the earlier years most of these contributions were in Dutch, causing me some problems of interpretation, since my normal process for reading Dutch was to pretend I was reading Danish and just look up words that seemed to me to be incomprehensible. 'In vain have I struggled' I could say to Rob or to Vibeke, when I was reduced to seeking linguistic help, well knowing that both of them were fans of Jane Austen and would therefore immediately treat me sympathetically. In this brief tribute to Rob's memory I shall only be able to mention a few of Rob's works that have been of greatest significance for me. Most readers of *Namn och bygd* will be familiar with his impressive doctoral thesis from the University of Amsterdam on eponymised names in the Netherlands, *Vernoemingsnamen. Een onderzoek naar de rol van de vernoeming in de nederlandse toponymie* (1984). I consider this to be a model-investigation of the use of eponymised place-names and it made me realise how geographically and historically restricted the distribution of such names can sometimes be. I was most familiar with eponymised names in England, where one of the frequently occurring names on maps is *Siberia*, as is also the case in the Netherlands and Denmark, but it was only when I read Rob's thesis that I realised why the form *Spion Kop* occurred so frequently in England. As the granddaughter of a man who fought in the Boer War, I had realised that the name must have something to do with South Africa but it was Rob who could show

me (on p. 335) that at Spioenkop in the Natal the Boer General Louis Botha in 1900 inflicted a crushing defeat on the British Army under Sir Redvers Buller. It is no wonder that the name was only thought suitable in England for remote rural localities and not for a great London railway station like Waterloo.

Two of Rob's offprints that I treasure from early years clearly reflect his training in Medieval History. His paper in *Geografisch tijdschrift*, New Series 11:5 (1977) entitled *De Nederlandse duinen in de middeleeuwse bronnen tot omstreeks 1300* I found particularly enlightening because of the comparatively sparse and sometimes enigmatic information about physical phenomena in this early period. Tongue in cheek, Rob comments that there is about as much disagreement in the Netherlands about the Dunkirk transgressions, which resulted in the formation of two great rows of sand dunes, as there is about Christianity and Socialism. It is nevertheless fascinating how he weaves together evidence drawn from the late-7th-century missionary Willibrord, the late-eighth-century Anglo-Saxon scholar Alcuin, the ninth-century Rorik of Dorestad, who was not necessarily a Nordic Viking, the tenth-century Life of St Adelbert, and the 11th-century Icelandic skaldic poet Sigvatr Þórðarson to throw light on the datings for the formation of these great natural phenomena in connection with a rising water level.

The second of my much-thumbed offprints is taken from *Holland regionaal-historisch tijdschrift* 10 (1978). It is entitled *De vroegste geschiedenis van het konijn in Holland en Zeeland*. Rob opens this by saying [I translate]: 'I'm not really well cut out for this task because I don't find rabbit very tasty.' As a child I also heartily disliked rabbit stew. This was because just after the end of the war food rationing was still so strict in England that my mother would occasionally take the opportunity to make a rabbit-stew because rabbits were not rationed. I also had a problem with rabbits after I came to live in Denmark because I could not see the difference between a hare and a rabbit, although the munching beasts I could see in the Danish cabbage-fields were always hares. I had never seen a hare in England and should, of course, have wondered why hares appear more frequently in English place-names than rabbits do. After reading Rob's article my knowledge about rabbits is more comprehensive. I know that Pliny considered new-born rabbit to be an exquisite delicacy and that in the Classical period rabbits would only seem to have been common in Spain. I already knew that it was the Normans who brought the rabbit to England after the Conquest and also that the fertility of rabbits was legendary but not that their mobility was limited and that their spread is the result of human activity. Rabbits do not like woodland and prefer sandy areas. Linguistic evidence shows that the Latin term *cuniculus* for the animal spread northwards. In Middle English we find *coni* for 'rabbit' and *coninger* for 'rabbit-warren'. The term *rabet*, used originally in England only for the young animal, is of un-

certain origin but perhaps related to Walloon *robett* and Old French *robot(te)*. I have a sneaking feeling that the association of his forename with these forms contributed to Rob's distaste for the animal. Nevertheless he quoted a full reference to the rabbit by the 13th-century Dutch poet Jacob van Maerlant, as well as more frequent references to the discussion as to whether rabbit was to be considered game or the province of the poacher. I was surprised that the greatest economic significance of the rabbit for the West Netherlands was rabbit-skins that were used in the specialised production of felt. I had forgotten the English nursery rhyme: Bye, baby bunting,/ Daddy's gone a-hunting,/ Gone to get a rabbit skin/ To wrap the baby bunting in.

From Rob's paper on *Namenforschung in den Niederlanden und in Flandern* in *An International Handbook of Onomastics 1* (1995), pp. 52–62, we realise that in the middle of the last century the Netherlands lagged markedly behind Flanders, not to mention Scandinavia and England, in the production of scholarly research into place-names and that much work remained to be done after the end of the Second World War. Rob's efforts certainly did much to remedy the situation. It was while he was Head of the Names Section in Amsterdam that R. E. Künzel, D. P. Blok and J. M. Verhoeff produced *Lexicon van nederlandse toponiemen tot 1200* (Amsterdam, 1988), thanking Rob for reading the whole text and giving them valuable comments. Gerald van Berkel and Kees Samplonius produced the popular dictionary *Nederlandse plaatsnamen. De herkomst en betekenis van onze plaatsnamen* (1st ed. Houten, 1989, 2nd ed. Utrecht, 1995). They, too, warmly acknowledge Rob's help. Both the Lexikon and the popular dictionary stand on my bookshelves at home and they are works of reference of which the Meertens Instituut can be proud.

In conclusion, I should like to mention some of Rob's articles written in languages that will be easier to read than Dutch for the subscribers to *Namn och bygd* and undoubtedly be of relevance for those who share with him his interest in the early settlement of North-West Europe. I list them in chronological order of their publication: *Danske stednavne på gamle nederlandske søkort* (in *Mange Bække Små. Til John Kousgård Sørensen*, 1986); *Die Littorale Toponymie Nordwesteuropas* (in *Niederdeutsches Jahrbuch* 114, 1991); *Die südwestniederländischen Ortsnamen auf -inge(n) aus nordseeermanischer Sicht* (in *Beiträge zur Namenforschung NF* 40 (1992)); *Elementet -sal(e), -sel(e) i vest- og nordgermanske stednavne. Nogle ligheder og forskelle* (in *NORNA-rapporter* 60, 1996); *De vesteuropæiske -haim-navne i nyere forskning* (in *SNF* 78, 2001); *Nederlandske stednavne på -stede og -stad* (in *NoB* 89, 2001); *Die niederländischen Gewässernamen auf -a und -ee in kontinentalwestgermanischem Vergleich* (in *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 44, *Namenwelten* 2004); *Muide and*

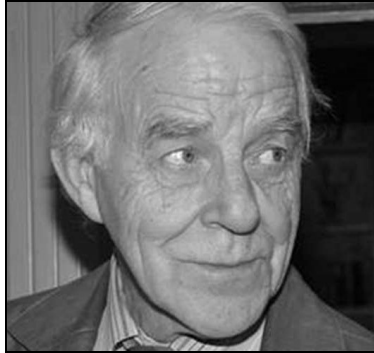
mouth. A medieval place-name element in the North Sea region (in *Names through the Looking-Glass. Festschrift to Fellows-Jensen, 2006*); *Mikrotoponymie aus norwestgermanischer Sicht. Einige Bemerkungen zur Definition und Terminologie* (in *Mikrotoponyme, Heidelberg, 2011*); and finally a joint publication with Vibeke Dalberg, *Marknavn, Flurname, veldnaam, field-name. Nogle afgrænsningsproblemer* (in *På sporet. Festschrift til Bent Jørgensen, 2014*).

Rob Rentenaar had been Professor in Onomastics at the University of Amsterdam since 1996, and President of the International Council of Onomastic Sciences from 1996–1999. His active involvement in research into place-names continued to the end of his life. He will be greatly missed by all his international friends and colleagues but especially by those of us in Denmark who had come to appreciate his dry sense of humour and his willingness to share freely of his vast knowledge of the medieval period and its culture.

Gillian Fellows-Jensen

Oddvar Nes

27/12 1938 – 18/9 2016

Med Oddvar Nes er ein av dei fremste representantane for norsk og nordisk språk- og namneforskning gått bort. Det faglege interessefeltet hans var vidt-femnande, noko som kjem til uttrykk i ein omfattande vitskapleg og populær-vitskapleg produksjon. Eit hovudområde for forskinga hans var stadnamn, særleg dei eldste naturnamna, men han har også levert viktige tilskot innom etymologi, leksikografi, språkhistorie, dialektologi, fonetikk og faghistorie.

Oddvar Sigmund Nes var fødd og oppvaksen i Volda på Sunnmøre. Han gjekk på realskule og gymnas i same bygda, som i lang tid har vore ein viktig skulestad på Nordvestlandet. Alt i gymnastida viste han spesiell interesse for historie, språk og stadnamn. Nes tok magistergrad i germansk språkvitskap ved Universitetet i Bergen i 1968 med avhandlinga *Studiar i dei eldste nord-vestlandske fjordnamna*. Støttefaga hans var historie mellomfag (1961) og fonetikk grunnfag (1962). Heile studietida si hadde han ved Universitetet i Bergen, der han også hadde den yrkesaktive gjerninga. Han vart tilsett som amanuensis ved Nordisk institutt (med særskilt ansvar for stadnamnsamlinga) i 1969, som førsteamanuensis i 1973 og professor i nordisk språkvitskap frå 1987 til han gjekk av med alderspensjon ved fylte 70 år i 2008. Nes var namnekonsulent for Vestlandet (frå Rogaland til Sunnmøre) frå denne statlege tenesta vart sett i gang i 1991, til sin siste dag.

Emne frå magistergradsavhandlinga si tok Nes opp i fleire tidsskriftartiklar, bl.a. i *Stadnamn som er laga til ei germansk stamme *streun-* (i MM 1970), der han drøftar namn som *Stryn*, *Strømstad*, *Strønstad* og *Strøno*, dessutan

Stronsay (Orknøyane), *Strynø* (Danmark), *Strijen* (Nederland) og dei engelske *Strensall* og *Strēoneshalm*. Han reknar her med laging til germ. **streun-*, til indoeu. **sreu-* ‘strøyma’, med bakgrunn i straumtilhøve på stadene. I tillegg til ein djuptpløyande språkleg analyse av namneformene underbyggjer Nes tolkingane sine med grundige undersøkingar av reale tilhøve på stadene. Året etter kom artikkelen *Den germ. rota *geul- i ein del stadnamn* (i Mål og namn. Studiar i nordisk mål- og namnegransking. Heidersskrift til Olav T. Beito, 1971), der Nes omtalar naturnamn som *Gulen*, *Guleffjorden*, *Leirgulen*, *Gjone* og *Gaula*, dessutan etterleddet *-jolo* i fleire elvenamn. Slike namn vert sette til ei germansk rot **geul-*, som her siktar til ei kløft, eit gjel e.l., til indoeu. **ghēu-* ‘gähnen, klaffen’.

*Nokre øynamn laga til germansk *hī-* (i MM 1974) omhandlar øynamna *Hisøy*, *Hisingen*, *Hisarøy*, *Hidra*, *Hitra* og *Hinnøya*, dessutan gardsnamna *Hindnes* og *Hinna*. Nes set slike namn til germ. **hī-* med tyding ‘kløyva, skjera (av)’ med bakgrunn i topografiske tilhøve, t.d. at øyane er oppskorne av tronge fjordar og vågar. Året etter kom artikkelen *Salta-namnet* (i MM 1975), som omhandlar det nordnorske fjordnamnet *Salten* (gno. *Salfiti*) og fleire andre namn på *Salt-* som truleg har tilsvarende opphav. Nes reknar med at slike namn har real bakgrunn i sterk straum, noko som er eit karakteristisk drag for desse stadene, og at namna har språkleg samband med den indoeuropeiske rota **sel-*, som Pokorny har gjeve tydingsinnhaldet ‘springen’. Den vesle artikkelen *Kjøde* (i Eigenproduksjon 12, 1981) omhandlar gardsnamnet *Kjøde* (tidlegare fjordnamn) frå Selje i Nordfjord. Ifølgje Nes er det gno. **Kjóðr*, svarande til gammalengelsk *cēod(e)* m. ‘sekk, taske’, og skyldt gno. *kjóss*, det sistnemnde med tydinga ‘smal vik’ i stadnamn. Tydinga ‘sekken’ skal høva godt med tilhøva på staden.

I *Gamle vassførenamn *Inn og *Lemund-* (i NN 2, 1985) diskuterer Nes gamle elve- og innsjønamn. Det trøndske elvenamnet *Inna*, som ligg føre to stader, og eit gsv. **Inn* i *Indalen* vert sette til den indoeuropeiske rota **eis-*, som etter Pokorny tyder ‘(sich) heftig, ungestüm, schnell bewegen’, noko som høver godt realt for dei tre elvane. Nes viser til Hans Krahe, som nemner ca. 40 europeiske elvenamn som skal vera laga til denne rota, bl.a. fleire norske. Elvenamnet *Lomunda* og innsjønamna *Lemonsjøen*, *Leman(s)fjorden*, *Limingen* og *Limavatnet* har ifølgje Nes bakgrunn i rota i ord som *lim* n. og *slim* n., med tydinga ‘noko seintflytande eller seigt, stillvetne’. Han nemner fleire namn frå Noreg som etter hans syn har nøgne motsvar i namn eller ord frå andre indoeuropeiske språkområde, og som berre bør tolkast ved jamføring med dei. Det velkjende *Borgund* skal gå attende på eit appellativ for ‘høgð’, svarande til eit substantivert adjektiv i ymse indoeuropeiske språk. Han gjev også fleire døme på stammekomposisjon i samansette namn med eit vassførenamn som føreledd og understrekar at stadnamn prinsipielt kan ha stammeform når dei står som førsteledd i samansette namn.

Også i den vesle artikkelen *Geiranger* (i NN 3, 1986) presenterer Nes ei nytolking av eit velkjent naturnamn. Han set føreleddet i samband med gardsnamnet *Gjørva* frå innte botnen av Geirangerfjorden. I båe namna reknar han med språkleg skyldskap med gno. *gjør* n. ‘mageinnhald, gor’, med real bakgrunn i blautt og sleipt jordsmonn i fjordbotnen. I *Elvenamnet *Són og skaldeordet són* (i NN 4, 1987) legg han fram ei nytolking av elvenamnet gno. **Són* f. frå det sørlege Akershus. Han set det inn i ein indoeuropeisk samanheng, med tilvising til Krahes elvenamntolkingar. Namnet er ført attende på germ. **Sawinō*, avleidd til indoeu. **souos* ‘fuktig, våt’, til rota **seu-*; tilsvarende opphav er rekna med for skaldeordet gno. *són* f. (truleg) ‘blod’.

I *Namnetolking* (i MM 1987) gjer Nes greie for viktige metodiske krav som må stillast ved stadnamntolking, bl.a. vurdering av ortografisk kontekstanalyse, av notidig uttale og av lydhistorisk vokster. Ved den etymologiske analysen lyt ein leita etter høveleg heimleg ordstoff, og ev. utvida til andre germanske og indoeuropeiske språk. Ved gjennomgang av tidlegare tolkingsframlegg for namna *Ualand*, *Heskestad*, *Hollebøl* og *Igsi* viser han korleis forskarar i nokre høve har sett bort frå viktige metodiske prinsipp. Som føreledd i *Heskestad* føreslår han eit fjellnamn gno. **Heski*, av same rota som gno. *høss* adj. ‘grå’.

Nokre norske stadnamn – Fister, Luster og Oster (i *Studia Onomastica: Festschrift till Thorsten Andersson 23 februari 1989*, seinare trykt i NoB 79, 1991) omhandlar namn med gno. *-str-*, som i Noreg har Vestlandet – spesielt kysten mellom Stad og Jæren – som sitt sentrale område. Nes diskuterer tilhøvet mellom *-str-* og *-tr-*namna, og reknar i dei tre døma med *tr-*avleiingar. *Fister* er sett saman med verbet *fisa* med tydinga ‘blåsterplassen’ eller ‘vindvågen’, og *Oster* med verbet *auka* med tydinga ‘den store’ eller ‘den høge’. *Luster*, (eldre) gno. **Hlústr*, er tolka som ‘den lyse’ med real bakgrunn i den lyse, grøn-blåe fargen i vatnet.

Også i den vesle artikkelen *Matre* (i NN 6, 1989) dreg Nes i tvil tidlegare tolkingsframlegg, nemleg samband med gno. *matr* m. ‘mat’ med bakgrunn i fiskerikdom. På grunnlag av realprøva viser han til at dei to fjordbygdene i Hordaland som det her er tale om, ligg om lag på noregstoppen når det gjeld årleg nedbørmengd, og han føreslår i staden eit adjektiv i germansk som har vorte substantivert som stadnamn, germ. **matraz*, til den indoeuropeiske rota **mad-* ‘våt; drypa’, med bakgrunn i at dette er uvanleg regnfulle stader. I *Ortografisk kontekstanalyse. Gno. *Tinnr eller Þinnr* (i NN 27, 2010) konkluderer Nes ut frå den ortografiske kontekstanalysen med at det ikkje er nokon grunn til rekna med opphavleg **Þ-* i telemarksnamnet *Tinn*.

Nes har skrive fleire oversynsartiklar om stadnamn, bl.a. *Stadnamn på strekkja Volda – Runde* (i NORNA-rapportar 41, 1989) og den meir populære *Ei ferd langs «Nordvegen»*. *Fjordnamn og landskapsnamn* (i Norske steds-

navn/stadnamn, 1975), jf. elles *Über alte Ortsnamen in Norwegen* (i Vänbok. Festgabe für Otto Gschwantler zum 60. Geburtstag, 1990). I Norsk stadnamnleksikon (1. utg. 1976, 4. utg. 1997) har Nes skrive korte, men innholdsrike oversynsartiklar om øynamn og fjordnamn, der han har delt inn dei eldste namna etter lagingsmåte og semantisk innhald. Han står som signatur for ca. 170 namneartiklar i dette verket; mange av dei omhandlar gamle naturnamn på Vestlandet. I 1984 var Nes med på grunnlegginga av det namnefaglege tidsskriftet *Namn og nemne* (NN), som kom ut med første nummeret dette året. Nes var medredaktør for tidsskriftet frå 1984 til 2003 (saman med Ole-Jørgen Johannessen 1984–1995 og Gunnstein Akselberg 1995–2003).

Ordstudium og leksikografi omfattar ein stor del av den vitskaplege produksjonen til Nes. Alt i studietida kom artikkelen *Fensleg. Eit sunnmørsk dialektord* (i MM 1966). Deretter følgde i same tidsskriftet *Karm* (i MM 1968), *Nokre gammalnorske ord og tilnamn. Firmimni, kétell (katell), manel, pikilor, pitlor* (i MM 1971) og *Opphavet til ein del dialektord. Dimmyld, djonk, «fudd(e)ravæie», gile, greffliheit, prænen og spræne, risse, sloen og slyen, snyvert, ålgjernnd – ågjegn* (i MM 1978). Heftet *Om nokre affiks i nynorsk – mest om -heit* (Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, 1983, 2. rev. oppl. 1984) omhandlar den puristiske tradisjonen i nynorsk språknormering, særleg bruken av lågtyske affiks; Nes viser at normeringspraksisen på dette feltet i godkjende ordbøker og ordlister er lite konsistent, og at forbodslina med om-syn til bruken av slike affiks er lite haldbar. Normering av einskildord er emne for artikkelen *Om normering i Norsk Ordbok* (i MM 1988).

I mange år arbeidde Nes med ei planlagd etymologisk ordbok. Fleire artiklar har samband med dette arbeidet, bl.a. *Ablegøy(er), gøy og pjolter. Ein rapport om arbeid med opp- og avklaring av ordgåter* (Institutt for fonetikk og lingvistikk, Universitetet i Bergen, 1986), der han konkluderer med at både *ablegøyer* og *pjolter* har uvisst opphav. Ordskyldskap er også emne for *Etymologiske blandingar* (i Mål og medvit. Heidersskrift til Kjell Venås på 60-årsdagen; 1987), *Etymologiske problem* (i Heidersskrift til Nils Hallan på 65-årsdagen 13. desember 1991) og *Fanden* (i Språket er målet. Festskrift til Egil Pettersen på 75-årsdagen 4. mars 1997), jf. også *Blod og bløyte. Om ei eddisk rottåg* (i Bjarnarmål. Festskrift til Bjarne Fidjestøl på femtiårsdagen 30. september 1987). I *Etymologiske ordbøker over germanske språk* (Institutt for fonetikk og lingvistikk, Universitetet i Bergen, 1987; revidert versjon i MM 1999) legg Nes fram eit nyttig oversyn med kritiske vurderingar innom eit fagfelt som han hadde inngåande kjennskap til. I 1994 publiserte han *Ei ordsamling frå Tinn i Telemark* (i Helsing til Lars Vassenden på 70-årsdagen). Ein nyttig oversynsartikkel er elles *The development of Norwegian local dialects and Dano-Norwegian from the mid-16th century to 1800* (i *The Nordic Languages* 2, 2005).

Utarbeiding av bibliografi var eit viktig interessefelt for Nes. Hovudverket hans er den omfangsrrike og svært nyttige boka *Norsk dialektbibliografi* (1986), der han har klassifisert ca. 2 600 arbeid. I fleire år utarbeidde han namnefagleg bibliografi for Onoma, og han var medforfattar for litteraturkrøniken *Nordisk namnforskning* i NoB. Nemnast kan også *Gunnvor Rundhovde (1918 – 1987). Bibliografi over hennar vitskaplege forfattarskap* (i Eigenproduksjon 31, 1987). Eit nyttig hjelpemiddel for språkforskarar, særleg dialektgranskarar og fonetikarar, er elles *Storms norske lydskriftsystem (med tillegg) definert ved hjelp av IPA's lydskriftsystem*, som første gong kom ut i 1982 (Institutt for fonetikk og lingvistikk, Universitetet i Bergen). Ein viktig artikkel innom dette fagområdet er *Om palatalar* (i MM 1978).

Eit anna sterkt interessefelt for Nes var forskings- og faghistorie, bl.a. kunnskap om dominerande forskningsskular og fagtradisjonar. Han la fram fleire innsiktsfulle forskarportrett. I Eigenproduksjon (33, 1988) skreiv han om Per Thorson og Gustav Indrebø, og i Fagprofilar ved Nordisk institutt, Universitetet i Bergen (1996) om Gunnvor Rundhovde og Øystein Frøysadal, jf. også omtale av Gunnvor Rundhovde (i Norsk Lingvistisk Tidsskrift 2/1987) og Eivind Vågslid (i Norderlenske fyrenamn, 1988), dessutan minneord over Jørn Sandnes (i NN 25, 2008). Andre bidrag innom fag- og forskingshistorie er *Gransking av vestnorske målføre* (i Nordlyd, 1986), *Contributions to Nordic language history by non-Nordic linguists (until ca. 1980)* (i The Nordic Languages 1, 2002), *Andreas M. Hansen om Oluf Ryghs Norske Elvenavne* (i NORNA-rapportar 70 B, 2000) og *Professoren og dokteren: Johan Storm og Chr. Vidsteen i brevskifte* (i Å sjå samfunnet gjennom språket. Heidersskrift til Helge Sandøy på 60-årsdagen 14.6.2007). Det siste bidraget innom dette området kom i 2015: *Talemålsforskaren Amund B. Larsen* (i Talemål etter 1800).

Nær tilknytning til forskings- og faghistorie har interessa for å redigera og gje ut faghistorisk sentrale tekster, særleg slike som kan vera vanskeleg tilgjengelege. Den mest ruvande utgjevinga er 10 band av *Skrifter frå Ivar Aasen-selskapet*, serie A, gjevne ut av Oddvar Nes, Jarle Bondevik og Terje Aarseth i perioden 1992–2006. Dette er viktige vitskaplege utgåver av Aasens etterlatne (utrykte) manuskript, med bl.a. nyttige innleiingar, kommentarar og register. I tillegg kjem *Ivar Aasen-studiar 1* (1998) i serie B, gjeven ut av Nes og forskarkollegaen Bondevik. Dei to har også gjeve ut *Gustav Indrebø: Kva er måltreising?* (1976) og *W. F. K. Christie: Stedsnavn fra Etymologicon* (2002), dessutan *Per Sivle: Dikt i samling* (2007). Bondevik og Nes har dessutan saman med Conrad Clausen gjeve ut *Gustav Indrebø: På norsk grunn* (1989).

Av andre utgjevingar kan nemnast *Didrik Arup Seip: Liten norsk språkhistorie* ([17. utg.] 1971, 18. utg. 1976, omsetjing til nynorsk 1976). Andre titlar

er *Ei sunnmørsk ordsamling* (i Tidsskrift for Sunnmøre Historielag 54, 1978), *Knud Pedersen Harboe: Dictionarium Danico-Norvegico-Latinum. 1698* (1988) og *Oluf Rygh: Hvad der er gjort i Norge for at samle Materialier til Belysning af Landets Stedsnavne* (i NN 7, 1990). Saman med Ole-Jørgen Johannessen har Nes redigert *Folkemål, landsmål, bibelmål: Heidersskrift til Jarle Bondevik på 70-årsdagen 29. juni 2004*.

Ei spesiell historie har utgjevinga av *Gustav Indrebø: Maalbrigdingar (1525 – til notidi)* (i Eigenproduksjon 39, 1990). Dette er eigentleg eit kladdgrunnlag til eit kapittel i Gustav Indrebøs Norsk Målsoga, funne i 1990 av Inger Indrebø Eidissen, dotter til Gustav Indrebø. Norsk Målsoga vart utgjeven i 1951 av Per Thorson og Per Hovda. Sistnemnde gav i MM 1954, MM 1956 og Heimen 1957 ut under eige namn tre artiklar som byggjer mest heilt på det som Indrebø hadde meint skulle koma med som eit eige kapittel i Norsk Målsoga, men som på uklart vis ikkje kom med i utgåva frå 1951. Denne saka fekk stor merksemd i media, bl.a. i Bergens Tidende.

I nært samarbeid med Torgrim Titlestad la Nes dei siste åra av livet sitt ned eit svært arbeid med redigeringa og utgjevinga av Tormod Torfæus' store verk på latin frå 1711, *Historia rerum Norvegicarum*, utgjeve som *Norges historie 1–7* (2008–2014). Mykje tid gjekk med til å identifisera personar og stader i dette verket, og til å normera personnamn og stadnamn, dessutan til kontroll av dei verka som Torfæus viste til. Nes arbeidde også mykje med tilrettelegginga av islendingen Jón Eirikssons verk *Thormod Torfesens Levnetsbeskrivelse* frå 1788 i ei moderne utgåve (2010). Etter Torfæus-utgjevingane har Nes og Titlestad samarbeidd om omsetjing og utgjeving av *Flateyjarbók* på norsk; til no er tre band gjevne ut (*Flatøybok 1–3*, 2014–2016).

Nes har skriva ei rekkje meldingar av faglitteratur, både i fagtidsskrift, blad og aviser. Han har også gjeve ut ei rad populærvitenskaplege artiklar. Som døme kan nemnast titlar som *Banning eller ikkje?* (Møre 2.2.1971), *Norge – Noreg* (Dagen 28.12.1971), *Gamle fjordnamn på Sunnmøre* (Jul på Sunnmøre 25, 1991) og *Nokre gamle øynamn på Sunnmøre* (Jul på Sunnmøre 27, 1993). Som namnekonsulent laut han stundom ta del i avisdiskusjonar med høg temperatur, ikkje minst om saker som galdt offisiell skrivemåte av stadnamn. Illustrerande i så måte er titlar som *Namnet er Festo* (Strilen 4.11.1986) og *Nedring av skilt, ikkje av namneforma* (Strilen 20.11.1986). Med sin sterkt personlege prosastil – eit presist, poengtert og stundom kvast uttrykk og ofte korthogde setningar – nådde han fram med bodskapen sin både til lek og lærd. Nes var også ein mykje nytta kåsør og føredragshaldar.

Dei faglege interessene til Oddvar Nes var vidsveimde, noko som går fram av publikasjonane hans. Eit oversyn over vitenskaplege og populærvitenskaplege utgjevingar finn ein i *Nes om namn. Heidersskrift til Oddvar Nes på 70-årsdagen 27. desember 2008* (Jarle Bondevik og Ole-Jørgen Johannessen, red.),

jf. også *Ord etter ord. Heidersskrift til Oddvar Nes 2[7]. desember 1998* (Gunnstein Akselberg og Jarle Bondevik, red).

Stor fagleg breidd er også eit kjennemerke for undervisnings- og rettleiingsoppgåvene hans ved universitetet. Nes hadde fleire fagleg-administrative verv, og dessutan undervisnings-, rettleiings- og sensoroppdrag ved andre høgare utdanningsinstitusjonar i Noreg. I fleire år var han sterkt involvert i store prosjekt for djupinnsamling og arkivering av stadnamn i vestlandsfylka. Han leia sjølv fleire namneekskursjonar med registrering av stadnamn frå munnlege kjelder. I 1970- og 1980-åra var det stor interesse for stadnamngransking i Bergen, mykje skapt gjennom undervisninga til Nes, som kvart år rettleidde mange hovudfagsstudentar. Han var kjend som ein framifrå rettleiar med uvanleg god kjennskap til nordisk og internasjonal faglitteratur. Døra hans stod open når studentar eller kollegaer søkte råd om faglege spørsmål, og han gav seg sjeldan før han hadde funne eit svar. Vitskapleg grannsemd i tillegg til stor fagleg innsikt og ein kritisk vurderande arbeidsmåte var kjennemerke for Nes som forskar, undervisar, rettleiar og fagfellevurderar. Han mottok Kongens fortanestemedalje i sølv i 2009.

Trass i at den fysiske førlegheita hans var redusert dei siste fire–fem åra som følge av at han vart ramma av slag, kunne han arbeida med faglege spørsmål like til det siste, ikkje minst med vurdering av andre sine forskingsbidrag før utgjeving. Då budskapet kom at Oddvar hadde gått bort, følte mange at dei hadde mist ein sær sild kollega og ven – ein god fagleg far.

Inge Særheim

Nordisk namnforskning 2015

1. Nordiska samarbetskommittén för namnforskning (NORNA)

Under 2015 ordnades ett NORNA-symposium den 21–23 oktober i Tammerfors i Finland. Symposiumet hade temat *Namn och identitet* och lockade ett fyrtiotal deltagare. Av dessa deltog 21 forskare med föredrag; två av dessa, Botolv Helleland och Charlotte Hagström, var inbjudna föredragshållare.

Två NORNA-rapporter har publicerats under året. I *Navne og skel – Skellet mellem navne* (NORNA-rapporter 91, redigerad av Birgit Eggert och Rikke S. Olesen under medverkan av Bent Jørgensen) kan vi ta del av 33 bidrag från Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6–9 juni 2012. Rapporten är omfattande och utkom i två volymer. *Innovationer i navn och namnmönster* (NORNA-rapporter 92, redigerad av Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson, Maria Löfdahl och Lena Wenner) innehåller i sin tur handlingar från NORNA:s 43 symposium i Halmstad den 6–8 november 2013. Rapporten innehåller 20 av de föredrag som hölls vid symposiumet.

Vid NORNA-kommitténs 101 möte den 21 oktober i Tammerfors godkändes nya reviderade manuskript- och redaktörsanvisningar för NORNA-rapporter. Anvisningarna finns publicerade på www.norna.org, där också t.ex. mötesprotokoll och information om evenemang och nya publikationer publiceras.

Inga stipendier delades ut under 2015 eller utlystes för 2016. I stället avsattes medel för att bekosta planering och uppbyggnad av en publikt sökbar databas för NORNA:s personnamsterminologi.

Terhi Ainiala Leila Mattfolk

2. Litteraturkrönika

2.1. Danmark

Blandt årets publikationer inden for dansk personnavneforskning skal den sidste her blive den førstnævnte. KATRINE KEHLET BECHGAARD har begået en ph.d.-afhandling med titlen *Hvorfor skal barnet hedde sådan? En undersøgelse af motiver bag valg af børnenavne og social variation i forhold til navnevalg* (Københavns Universitet 2015). Afhandlingens undersøgelser er baseret på spørgeskemaer, og de nybagte, adspurgte forældre er inddelt i overordnede typer efter sociale variabler (alder, bopæl, uddannelse og job). Hovedkon-

klusionen er, at der er visse fællestræk inden for den enkelte socialtype, hvilket tolkes som udtryk for, at forældre er styret af habitus (i bordieusk forstand) ved valg af navn. I NORNA-rapporter 91 har samme forfatter bidraget med artiklen *Forskelle inden for navngivning af børn i Danmark. Om Pierre Bourdieus begreber som teoretisk baggrund for en undersøgelse af forældres navnevalg*, hvor særligt brugen af habitus-begrebet i relation til navnevalg er diskuteret. Personnavne med specifik regional forankring er omdrejningspunktet for to af årets publikationer om personavne. I artiklen *Broder, Fedder og Elmigret: Personnavne med sønderjyske særtræk* (i *Sønderjysk Månedsskrift* 2015:5) skriver BIRGIT EGGERT om frisisk indflydelse som baggrund for, at slægtskabsbetegnelser som *Broder* (bror) og *Fedder* (far) har en særlig udbredelse i Sønderjylland. Frisiske personnavne som *Nommen* (oldisl. Nafni), *Bakken*, *Boje* og *Paje* præger også den sønderjyske navneskik, der ligeledes fremviser en levende brug af standardhypokorismer som *Fidde* (Frederik) og *Totte* (Torkild) samt dialektalt udviklede navneformer som f.eks. *Tammes* (Thomas). RIKKE STEENHOLT OLESEN behandler kvindenavnet *Leudo* i *Bemærkninger om kvindenavnet Leudo og den amager-hollandske navneskik* (i *MUDS – Møderne om Udforskningen af Dansk Sprog*, vol. 15). Med sin o-endelse fremstår kvindenavnet påfaldende fremmedartet. Forklaringen er da også et fremmed ophav, idet navnet er indkommet i dansk navneskik med de bønder, som indvandrede til Amager fra et sted i Nederlandene i 1500-tallet. De »hollandske« bønders personnavne har været, og er fortsat, en vigtig del af efterkommergenerationernes identitet.

Tværfaglige tilgange til stednavneforskningen har været omdrejningspunkt for adskillige bidrag de senere år, og også 2015 fremviser flere eksempler herpå. Det første, som her skal fremhæves, er PEDER DAMS ph.d.-afhandling *Bebyggelser og stednavnetyper* (i *Navnestudier* 44). Bogen er en omfattende kortlægning og analyse af historiske stednavnetyper og navnebærende bebyggelser, og gennem bred tværfaglig tilgang skitseres mønsteret for de danske bebyggelsesnavnes opkomst og udvikling. PEDER GAMMELTOFT, JOHNNY GRANDJEAN GØGSIG JAKOBSEN og SØREN SINDBÆK har til netpublikationen *Et fælles hav – Skagerrak og Kattegat i vikingetiden* bidraget med artiklen *Vikingetidens bebyggelse omkring Kattegat og Skagerrak. Et forsøg på kortlægning* (<http://jggj.dk/Kattegat.pdf>). Her demonstreres, at den historiske demografi bør supplere de arkæologiske og historiske modeller, hvormed mere præcise analyseresultater opnås. Ligeledes er potentialet for brug af nutidens digitaliserede kilder påpeget. I artiklen *Navngivning og bebyggelsesforandring. Nybøl og et arkæologisk perspektiv på stednavnes tilblivelse og død* (i NORNA-rapporter 91) har SOFIE LAURINE ALBRIS påvist et særligt mønster for bebyggelsesudviklingen omkring den arkæologiske centralplads Boeslunde og dennes relation til landsbyen Neble (Nybøl). Udviklingen beskrives som

en dialektisk proces, hvor et fysisk miljø forandres over tid, genfortolkes af menneskene, som bor i landskabet og genkommunikerer sprogligt gennem navngivning. Forfatteren har også bidraget til årets udgivelser med artiklen *Navnedannelser på -lev og jernalderens centralpladser. En diskussion af navnetypens forhold til yngre jernalders centralpladser* (i NORNA-rapporter 92), hvori hun argumenterer for, at navne på -lev snarest afspejler en gradvis omstrukturering af bebyggelser fremfor nyanlæggelser. En fremlagt tese er, at jordbesiddelser i denne proces ikke blev fordelt som fædrene arv, men som gaver fra magthavere til tro undersåtter. Navne på -lev har også fokus i BENT JØRGENSENS artikel *Retrospektion. Slutning om ældre bebyggelsesforhold på grundlag af yngre navnemateriale* (i NoB 103), der er en gennemgang af forskellige forhold og observationer, som forfatteren har haft anledning til at se tilbage på, revurdere og gentænke. Forfatteren argumenterer blandt andet for, på baggrund af nye eksempler på i forvejen kendte typer af sammensætninger med -lev (blandt andre *Sigerslev* med forleddet **saiwaharjaz*, 'søkriger'), at der i højere grad skal tænkes i sammensatte appellativer som forled i denne navnetype. Artiklen rummer et helt lille katalog af emner fulgt op af slet skjult opfordring til videre udforskning. GILLAN FELLOWS-JENSEN har også publiceret med tilbageblik, idet hun i *Looking even more closely at the Nordic element in East Anglian place-names* (i Nomina 37) diskuterer en række svært tolkelige sted- og personnavne, som hun tidligere i sin karriere har arbejdet med. Forfatteren har ligeledes bidraget med artiklen *The Manx Place-name Evidence* (i *A new history of the Isle of Man*, vol. 3. The Medieval Period 1000–1406. Eds.: Sean Duffy & Harald Mytum, Liverpool 2015). Samme forfatter bevæger sig i artiklen *Danske navnetypers overskridelse af Danelagsgrænsen* inden for temaerne grænse og vikingetid med analyser af udbredelsen af de såkaldte Grimston-hybrider samt navne på -by, -torp, -toft og -thveit. Grimston-hybriderne viser spredning af skandinaviske personnavne, men ikke af skandinaviske stednavnelementer. Navne på -by synes at være spredt med vandring over de penninske bjerge og at være introduceret i det skotske af nybyggere indkommet fra Danelagen. Stednavne på -torp og -toft er unge dannelser, som stort set ikke findes uden for Danelagen. Navne på -thveit viser en tidlig udfasning i syd, mens elementet har været flittigt brugt i nord, hvorfor det siden blev en del af det engelske ordforråd. Forskningshistorikken vedrørende Jelling er lang og broget, men LISBETH EILERSGÅRD CHRISTENSENS artikel om *Stednavne og arkæologi omkring Jelling i Østjylland* (i NORNA-rapporter 91) giver et nyt og opdateret syn for sagen. Undersøgelsen viser, at der hverken arkæologisk eller mht. stednavne, er nævneværdige spor efter centralitet i og omkring vikingetidens Jelling. Der tegner sig dog et billede af et velkontrolleret grænseområde langs den sydlige herredsgrænse (Vejle Å), ligesom Elbo Herred sydøst for Jelling viser stærke indikatorer på centralitet i

jernalder og vikingetid. JOHNNY GRANDJEAN GØGSIG JAKOBSEN søger historiske grænser i artiklen *Rekonstruktion af middelalderens sognegrænser. Overvejelser baseret på casestudies fra Nordvestsjælland og Falster* (i NORNA-rapporter 91). Forfatteren har med sin undersøgelse fået bekræftet, at det er muligt at genskabe antallet af sogne i høj- og senmiddelalderens Østdanmark ved at kombinere 1600-tallets matrikler med ældre skriftlige kildesteder, hvor ændringer omtales. Da ejerlav ofte har skiftet sognetilhørsforhold, viser undersøgelsen dog også, at man bør være tilbageholden med at opfatte 1600-tallets matrikler som modsvarende de faktiske sognegrænser i slutningen af middelalderen. Bebyggelser med navne på *-torp* er repræsenteret i forbindelse med ændringer af sognetilhørsforhold, og særligt i forbindelse med landsbynedlæggelser er antallet af ramte bebyggelser med navne på *-torp* signifikant. Nye bebyggelser på Falster (1250–1682) fik sjældent navne på *-torp*. Helt andre moderne tiders grænser er relevante for LINE SANDST, der har forfattet artiklen *Rum. By. Grænse. Et forstudium af sproglige byer-i-byen* (i NORNA-rapporter 91). I relation til forfatterens ph.d.-afhandlingsarbejde diskuteres afgrænsning af rum og materiale inden for undersøgelsesområdet København. Inden for samme emne har forfatteren desuden bidraget med artiklen *Københavns onomastiske landskab: konventioner, diskurser og grammatik* (i MUDS – Møderne om Udforskningen af Dansk Sprog 15). At stednavne er kilde til politiske slagsmål er et velkendt fænomen på internationalt plan, men bestemt også helt lokalt. PEDER GAMMELTOFT beskriver balladen omkring navngivningen af den femte danske borgruin af Trelleborg-typen fundet vest for Køge på Sjælland i artiklen *Borgring – The battle over a name* (i Special Feature – Geographical Names as Cultural Heritage. United Nations Group of Experts on Geographical Names Information Bulletin 48). Samme forfatter har, initieret af mange års arbejde med digitalisering af blandt andet Danmarks Stednavne, skrevet artiklen *I skellet mellem tolkning og fortolkning* (i NORNA-rapporter 91). I et fremtidigt perspektiv ser forfatteren, at den digitale platform muliggør en visningssortering således, at stednavnetolkninger til enhver tid kan kommunikeres ud på forskellige niveauer tilpasset en given målgruppe. Inden for samme tema har BO NISSEN KNUDSEN i NORNA-rapporter 91 bidraget med *Danske Stednavne på den digitale vej. Status på Dig-Dag-projektet og digitaliseringen af Danmarks Stednavne*, en artikel om erfaringerne med digitaliseringsprocessen af Danmarks Stednavne. Den analoge formidling er dog fortsat med relevans og tyngde i to udmærkede bidrag til NoB 102: JOHNNY GRANDJEAN GØGSIG JAKOBSEN har i artiklen *Fra Leangasi til Kalvehave via Skåningshavn. Onomastisk opklaring af et eksotisk stednavnebelæg* redegjort for den gådefulde navneform *Leangasi*, mens BENT JØRGENSEN i artiklen *Musse Stilunder* har behandlet et mystisk lollandsk stednavneelement, *stilund*, gl. *stiklund*.

Bentes ABC (<http://nfi.ku.dk/publikationer/webpublikationer/bentesabc/>) er et lille elektronisk fejringsskrift, som blandt andet rummer mindre artikler om navne. Desuden publiceres *Månedens navn* på formidlingssitet navn.ku.dk (http://navn.ku.dk/maanedens_navn/).

Rikke Steenholt Olesen

2.2. Finland

Under 2015 utkom en lång rad publikationer med onomastiskt innehåll i Finland. Olika namnkategorier samt metoder presenteras mångsidigt i årets publikationer. Etymologisk ortnamnsforskning är temat i MIKKO HEIKKILÄS artikel *Iidesjärvi ja Iisalmi pisteenä Iin päälle – tutkielma Suomen Ii-alkuisten paikannimien alkuperästä ja suhteesta lapinraunioihin* ('Undersökning av de finländska ortnamnen på Ii- – deras ursprung och deras förhållande till förhistoriska rösen'; i *Muinaistutkija* 2015:3). Han behandlar finländska ortnamn som börjar med *Ii-*, t.ex. *Iidesjärvi*, *Iisalmi* (sv. Idensalmi), *Iitti* (sv. Itis) och *Iisjoki* (sv. Ijo), och lägger fram en ny hypotes om deras ursprung. Heikkilä utgår från att de undersökta *Ii*-namnen är av två olika ursprung. Många av namnen har avsett 'kultplats' (**iisi* : **iiden*) och en del eventuellt 'rinnande vatten' (**ii*). Undersökningen visar på ett tillförlitligt sätt att det finns ännu flera *hiisi*-namn i Finland än man hittills har antagit eftersom ordet **iisi* som ingår i namn på kultplatser torde vara en etymologisk motsvarighet till det finska appellativet *hiisi* : *hiiden* 'hednisk kultplats och/eller gravfält'. I närheten av *iisi*-namnen finns ofta ett ortnamn med namnleden *Pyhä-* ('helig'), ofta även ett forntida gravfält såsom ett förhistoriskt röse och ibland några sakrala eller mytiska namn. PETRI KALLIO redogör å sin sida för baltiska och östersjöfinska namn på floden Gauja i Lettland i *The Baltic and Finnic names of the River Gauja* ('Floden Gaujas baltiska och östersjöfinska namn'; i *Contacts between the Baltic and Finnic languages*, red. Santeri Junntila, Helsinki 2015). Namngivningen av orter i norra Savolax under den s.k. erämarksperioden studeras av SAULO KEPSU i *Prototoponymica: Nimenanto Pohjois-Savossa eräkaudella* ('Prototoponymica: Namngivningen i norra Savolax under erämarksperioden'; i *Virittäjä* 119). Kepsu letar efter de allra äldsta namnen, prototoponymerna, som han kallar dem, i norra Savolax. De äldsta namnen härstammar från erämarksperioden, dvs. när folk tidvis var bosatta i utmarkerna för att bedriva jakt, fiske och svedjebruk. Vattendragen hade stor betydelse under den tiden och därför är en stor del av namnen namn på vattendrag eller namn på platser nära vattendrag. Enligt förf. beskriver de här namnen ofta platsens flora eller fauna.

Urbana ortnamn och speciellt namn i Helsingfors står i fokus i flera artiklar. TERHI AINIALA, HANNA LAPPALAINEN och JANI VUOLTEENAHO diskuterar i

"Vanha" ja "uusi" kontrastien ilmentäjinä ja kategorisoinnin keinoina. *Tapaustutkimus Helsingin vuosaarelaisten nimeämiskäytännöistä* ('»Gammalt» och »nytt» som uttryck för kontraster och som medel för kategoriseringar. En fallstudie om namnpraxis bland Nordsjöbor i Helsingfors'; i Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset suhteet, red. Marja-Leena Sorjonen, Anu Rouhikoski & Heini Lehtonen, Helsinki 2015) hur invånare i Nordsjö i östra Helsingfors delar in sin egen stadsdel med hjälp av de inofficiella namnen *Vanha Vuosaari* ('Gamla Nordsjö') och *Uusi Vuosaari* ('Nya Nordsjö') eller liknande uttryck. Som utgångspunkt ligger idén om att namngivningen är bunden till kontext och reflexiv verksamhet och inte bara beskriver någonting som redan existerar utan också konstruerar det. Genom analys av ett omfattande intervjumaterial visar författarna hur beskrivningar av Nordsjös två olika sidor är indexala, dvs. de berättar även om den språkliga kontexten (vem som talar och var och när), och att beskrivningen beror på den position talaren har. Invånarna definierar oftast sin identitet genom att kontrastera sitt eget område och dess särdrag med grannområdets, t.ex. genom områdenas sociala strukturer. TERHI AINIALA behandlar vidare spontant och metalingvistiskt bruk av ortnamn i artikeln *Att identifiera platser och diskutera namn: bruket av ortnamn i samtal* (i NORNA-rapporter 91). Genom en intervju med 15-åringar i Berghäll i Helsingfors undersöker hon variationen i namnbruket samt det metalingvistiska bruket av namn, där talarna ofta avslöjar sina folkonomastiska uppfattningar om namn. Det visar sig att både officiella och inofficiella ortnamn används, och att inofficiella varianter kan vara vanligare och ommarkerade. Olika människor har också olika uppfattningar om namn och namnbruk och t.ex. om vilka namn som överhuvudtaget anses som inofficiella. I intervjuer där intervjuaren visar intresse för inofficiella namn kan informanter försöka bjuda på olika inofficiella namn som de inte ens själva använder. Förf. undersöker liknande frågor i artikeln *Identifying places and discussing names: the use of toponyms in a conversation* (i Challenges in synchronic toponymy, red. Betina Schnabel-Le Corre & Jonas Löfström, Rennes 2015).

MARIA VIDBERG redovisar i *Gatunamnskänedom i en tvåspråkig miljö* (i NORNA-rapporter 91) en enkätundersökning om helsingforsiska namnbrukares namnkänedom. Syftet med studien är att ta reda på om namnbrukare i Helsingfors har tillgång till ett system av gatunamn där namn på bägge språken finns med som beståndsdelar eller om namnbrukarna har två parallella system med svenska och finska namn och använder dem på respektive språk. Vidbergs tidigare studier ger understöd för den första teorin, medan enkätundersökningen visar att den andra teorin inte kan förkastas.

I artikeln *Kappsäcken, Lemmenkuja, Konstantintorget – om ortnamn i Vasa förr och nu* (i Vasa som språkgemenskap. Perspektiv på den tvåspråkiga sta-

dens flerspråkighet, red. Harry Lönnroth & Liisa Laukkanen, Vasa 2015) skriver MARIANNE BLOMQVIST om ortnamn i Vasa, både officiella och inofficiella. Artikeln inleds med en utförlig beskrivning av stadens historia, dess placering och dess namn. Förf. ger bakgrunden till flera av de officiella namnen och sätter namnen i en historisk kontext. Hon tar sedan läsaren med sig på en namn-
exkursion i stadens centrum och några av stadsdelarna och gör nedslag i olika namngrupper. Genom ett material hon själv samlat in genom intervjuer på 1970-talet, belägg från kartor, lokalhistoriska arbeten och artiklar i dagstidningar beskriver förf. hur man orienterat sig i staden och vilka namn man använde på framförallt 1940–50-talet.

Förnamn studeras ur olika perspektiv i årets publikationer. KSENIA ESKOLA studerar i *Kansainvälinen, suomalainen vai venäläinen? Nimivalinnat Suomen 2000-luvun suomalais-venäläisissä perheissä* ('Internationellt, finskt eller ryskt? Namnval i finsk-ryska familjer i Finland på 2000-talet'; i Sananjalka 57) hurdana namn finsk-ryska familjer ger sina barn i dagens Finland och av vilka orsaker de väljer dem. Oftast väljer föräldrarna sådana namn som fungerar i båda språken och kulturena. Ytterst viktigt är det också att namnet kan uttalas utan problem. Samtidigt konstaterar Eskola att nästan inga föräldrar vill ge sina barn sådana namn som kan tolkas som enbart ryska eller som hör tydligt hemma i rysk kultur. Bindestrecksnamn som första förnamn är ämnet i LEILA MATTFOLKS artikel *Anna-Lena och Jan-Erik – en namntrend i svacka* (i Universitetets namnsdagsalmanacka 2016). Antalet bindestrecksnamn har sjunkit kontinuerligt från 1965 till 2012 bland finlandssvenskarna. År 2012 var det bara 1,2 procent av flickorna och 0,4 procent av pojkarna som fick ett bindestrecksnamn som första förnamn. Förf. förutspår ändå att bindestrecksnamnen kan bli populära igen, eftersom de erbjuder en möjlighet att på ett enkelt sätt skapa unika namn. I samma volym beskriver MINNA SAARELMA-PAUKKALA de kungliga namnen som ingår i den finska namnlängden i *Almanakan kuninkaalliset nimet* ('Almanackans kungliga namn'). Av kungahuset är det i dag Nordens och Englands kungahus som mest påverkar namnvalet i Finland. Till exempel har namnen *Mette* och *Sonja* blivit populära genom det norska kungahuset. I artikeln *Flernamnssystemet i Kuopio, Uleåborg och Åbo 1725–44 och 1825–44* (i NORNA-rapporter 91) redogör RIITTA RAJASUU för de regionala och sociala utbredningar man ser i namnvalet för barn födda i tre olika städer i Finland på 1700- och 1800-talen. Flernamnssystemet blev vanligare på 1800-talet i alla städer, och den mest innovativa staden var Åbo, mycket tack vare stadens läge nära Stockholm. Innovationerna spred sig sen till Kuopio innan de kom till Uleåborg. Rajasuu ger övertygande tolkningar för olikheterna mellan städerna. Det är de högre socialgrupperna som är de mest innovativa, dvs. de som fått utbildning och som har kontakter med främmande kulturer.

Ett annorlunda perspektiv på personnamn presenterar SAILA SALONEN i ”*Yks mun koulukaveri Sanna*”: *henkilöviitteiden rakentuminen keskustelussa* (’»Min skolkompis Sanna»: att bygga personreferenser i samtal’; i Virke 2015:2). Hon kombinerar samtalsanalys och namnforskning och undersöker vilka personreferenser som används i olika samtalssituationer och vilka saker som påverkar valet av en viss personreferens.

SOFIA KOTILAINEN diskuterar i *Who sets the norms of naming? Traditional naming practices in agrarian Finland and onomastic legislation* (i Onoma 47) de konsekvenser 1921 års namnlag hade för namnpraxisen i östra Finland. Som känt hade befolkningen i östra Finland sedan gammalt haft ärftliga efternamn till skillnad från dem som var bosatta i västra Finland. Kotilainen påpekar att namnlagen påverkade kvinnornas namnbruk mest, eftersom de tidigare oftast hade använt sina flicknamn, men genom namnlagen blev tvungna att bära makens efternamn. MINNA NAKARI lyfter i artikeln *Finländska kvinnors namnfraser som uttryck för social tillhörighet i historiskt material* (i NORNA-rapporter 91) fram skillnaden mellan den officiella och den privata användningen av namnfraser bland gifta kvinnor i södra Finland kring 1800. Genom att jämföra användningen av namnfraser i officiella källor som födelseböcker, dödböcker, flyttningsbetyg och bouppteckningar med användningen av namnfraser i dagböcker och brev, dvs. handlingar av mera privat karaktär, visar hon att de sociala gränserna i bruket av giftasnamn inte varit så tydliga som de officiella dokumenten ger sken av. PETER SAULI PIISPANEN undersöker hypokorismer i *A description of Finnish male hypocoristics – an Optimality Theory approach* (i SAS 32). Han studerar vilka suffix och andra lingvistiska resurser som används då hypokorismer till mansnamn bildas. Binamn är ofta kortare än de officiella namnformerna (t.ex. *Paavo* > *Pave*). Diminutiva suffix som är vanliga i bildningen av mansbinamn i många andra språk är inte särskilt vanliga i finska mansbinamn. Förf. finner optimalitetsteorin väl ägnad att beskriva de skilda bildningsmönstren för hypokorismer, men han understryker också behovet av fortsatt forskning. Om namn på hundar och katter skriver MINNA SAARELMA-PAUKKALA i *Miiru and Sissi, Puppe and Rekku. Practices of naming cats and dogs in Finland. A case study based on name day calendars for cats and dogs* (i Beiträge zur Namenforschung 50). Namn på katter är ofta onomatopoetiska och innehåller fonemen *i*, *r* och *s*. Namn på hundar innehåller däremot ofta suffixen *-ki*, *-kke*, *-kku*, *-ppe* och *-ssu* som är korta och lätta att använda för att kalla på hunden. Våldigt ofta får katter och hundar även personnamn.

En teoretisk namndiskussion bjuder PAULA SJÖBLOM på i *Kognitionsteori som grund för nya perspektiv på namns semantik* (i NORNA-rapporter 92). Med kognitionsteorin som utgångspunkt studerar hon namns och appellativs olika betydelser. Enligt Sjöblom är namnens roll inte bara att identifiera referenten, något som kan studeras ur ett synkront perspektiv. Förf. ger övertygan-

de exempel på hur olika betydelser kan hittas i olika namn i olika namnkategorier. Om ortnamns roll i kommunsammanslagningar skriver ULLA HAKALA, PAULA SJÖBLOM och SATU-PÄIVI KANTOLA i *Toponyms as carriers of heritage: implications for place branding* (i *Journal of Product & Brand Management* 24:3). De diskuterar ortnamns roll för identitet och arv ur invånarens synvinkel och redogör för vilka betydelser ortnamn kan ha när en kommunsammanslagning sker eller hotar att ske. Ur ett omfattande enkätmaterial med över 5 000 svar framgår att de flesta anser att namnet på deras egen hemkommun är viktigt och att de tycker att en namnändring skulle betyda en förlust av ortens historia. LEILA MATTFOLK och JAN-OLA ÖSTMAN studerar i *Fonologiska konstruktioner i företagsnamn* (i *Perspektiv på lexikografi, grammatik och språkpolitik i Norden*, red. Caroline Sandström, Ilse Cantell, Eija-Riitta Grönros, Pirkko Nuolijärvi & Eivor Sommardahl, Helsingfors 2015) företagsnamn ur ett fonologiskt perspektiv. De jämför företagsnamn i Närpes i Finland med företagsnamn i Hudiksvall i Sverige. Deras utgångspunkt ligger i Coopers och Ross studie om en »världsordning» (eng. world order) som bestämmer ordföljden i binomiala uttryck. Coopers och Ross material var övervägande engelskt, medan författarna i sin studie analyserar svenska namn i de två kommunerna. Författarna delar in företagsnamnen i två grupper: sådana som följer Cooper och Ross »världsordning» (t.ex. *Natur och hälsa, Sol och form*) och sådana som inte gör det. Det visar sig finnas en viss, om än marginell, skillnad mellan det binomiala företagsnamnsskicket i Närpes och det i Hudiksvall.

ANITA SCHYBERGSON undersöker i artiklarna *Kognitiva mönster i namn på segelbåtar i Finland. Tradition och innovation* (i NORNA-rapporter 92) och *Nationella, språkliga och sociala gränser i det finländska nautonomastikonet* (i NORNA-rapporter 91) namn såväl på olika slag av fritidsbåtar som på handelsfartyg och skärgårdsskutor. I den första artikeln jämför hon namn på segeljakter från senare delen av 1800-talet och fram till 1920-talet med namn på fritidsbåtar från 2013. Trots att de nutida namnen vid en första anblick verkar utgöra ett heterogent och brokigt namnförråd visar det sig att man kan urskilja ett namngivningsmönster som förblivit stabilt under en lång tid och att innovationer bildas med tidigare namngivningsmönster som grund. Namngivarna vägleds av de redan existerande båtnamnen, de semantiska domäner som dessa namn representerar och de metonymer och metaforer som de uttrycker. Den andra artikeln beskriver namngivning av handelsfartyg, skärgårdsskutor och fritidsbåtar under perioden 1838–1938, en tid då segelsjöfarten fortfarande blomstrade i Finland men då ångfartygen började träda in. Förf. drar upp gränser mellan nationella och internationella namn, och namngivningen påverkas också av språkliga och sociala gränser. Gränserna är dock inte skarpa; bl.a. finns det fartygsnamn i Finland som förekommer internationellt, det finns internationella och svenska namn som har finska motsvarigheter och det finns namn som förekommer i alla sociala skikt. Om namn på åkattraktioner i

nöjesparken Borgbacken i Helsingfors skriver SINI KYYTSÖNEN i *Karuselli, Kieputin ja Vekkula – Linnanmäen laitteiden nimet* ('Karuselli, Kieputin och Vekkula – namn på åkattraktioner på Borgbacken'; i *Kielikello* 2015:2). Hon analyserar namnens struktur, betydelser samt funktioner. Namnen är finskspråkiga och största delen av dem är metaforiska. Förf. har även undersökt vilka slags inofficiella namn som används vid sidan av de officiella och vilka namn som mest och minst tilltalar kunder och dem som arbetar på Borgbacken.

Terhi Ainiala Pamela Gustavsson

2.3. Färöarna

I løbet af 2015 blev der ikke publiceret artikler om navne, men i *Fólkanavnahagtol fyrí ár 2014* (i *Álmanakkin* 2016, Tórshavn 2015) gennemgår ANFINNUR JOHANSEN statistikken over alle døbte/navngivne børns (301 drenge og 301 piger) for-, mellem- og efternavne for året 2014, samt årets giftenavne. Der kan man bl.a. se, at 22 % af børnene bærer to fornavne og kun 1 barn bærer tre fornavne, det højst tilladte antal. Halvdelen af børnene bærer et mellemnavn, og af disse udgør patro-/metronymikon 23 %. For efternavnenes vedkommende er dette tal hvad patro-/metronymikon angår knapt 17 %. 60 % af kvinderne har antaget mandens efternavn i forbindelse med giftermål, mens kun én mand har antaget konens efternavn.

Anfinnur Johansen

2.4. Island

SIGURÐUR R. HELGASON og MARTEINN HELGI SIGURÐSSON, far og søn, har i fællesskab skrevet en artikel med titlen *Goðfinna og Guðfinna* (i *Árbók Hins íslenska fornleifafélags* 2014). Den handler om klippeformationer, bl.a. i bjerget Akrafjall i Sydvest-Island, som har navne med elementet *finna* eller lignende som før i tiden har været forbundet med mandsnavnet *Finn(u)r* eller kvindenavnet *Finna*. Sigurður og Marteinn hævder at betydningen i mange tilfælde ikke er 'same' eller henviser til den finske folkeslægt men sigter til en 'spidsformet sten' eller 'skarp klippeformation'. Det er i overensstemmelse med Ola Stemshaugs resultater hvad angår stednavne i Norge. Forbindelser til de gamle guder, sten, overtro m.m. diskuteres også.

NORNA-rapporter 91 indeholder et bidrag af SVAVAR SIGMUNDSSON med titlen *Stednavne og vulkaner*. I det diskuterer han stednavne og stednavnelementer der har sin udbredelse, hvor der er vulkansk aktivitet i Island.

Svavar giver en oversigt over stednavneled, som f.eks. *hraun*, *eldur*, *bruni*, *dyngja*, *vikur*, *hver* med flere, og viser at forekomsten med få undtagelser er begrænset til det vulkansk aktive bælte i Island. De færreste af disse navneled forekommer i det øvrige skandinaviske navnemiljø på grund af en anden geologisk realitet.

Til samme bog har GUÐRÚN KVARAN bidraget med artiklen *Tilladte og ikke tilladte personnavne på den officielle islandske navneliste 2009–2011*. Her diskuterer hun navne som blev officielt vedtaget i Island i årene 2009, 2010 og 2011. Guðrún redegør for den indflydelse loven om islandske personnavne fra 1997 har fået, for hvilke kriterier navne skal opfylde og for hvilken rolle personnavnenævnet spiller i samfundet. Hun gennemgår dernæst eksempler på kvindenavne og mandsnavne, samt mellemnavne i perioden, og viser hvilke typer af navne som blev godkendt og hvilke som ikke kunne tillades. Forskelsbehandling og afvigelser i henhold til islændinges navneønsker overfor tilflytteres navneønsker drøftes også.

Hallgrímur J. Ámundason

2.5. Norge

Meldingsbladet *Nytt om namn* 59/60 (2014) kom ut i mars 2015 og *Nytt om namn* 61/62 (2015) i januar 2016. Tidsskriftet *Namn og Nemne* 32 (2015) kom i mars 2016; artiklane vil bli omtala i krøniken for 2016.

Tom Schmidt gav i 2015 ut band 14 av [KÅRE HOEL] *Bustadnavn i Østfold*, som omfattar Borge, Glemmen og Fredrikstad (Oslo 2015). Boka følgjer malen for tidlegare band i denne serien. Her finn ein bl.a. opplysningar om den tradisjonelle uttalen av namna, eit rikt utval av eldre namneformer og grundig drøfting av den språklege og reale bakgrunnen til namna, der vurderingane og tolkingane til Oluf Rygh, Kåre Hoel og utgjevaren er tekne med. I tillegg til drøfting av bygdenamn og namn på matrikkelgardar, gardsbruk og husmannsplassar er det teke med kort omtale av topografiske ord i bustadnamna. Gode register gjer det lett å slå opp i boka. I artikkelen *De store stedsnavnklassene. En forskningsoversikt* (i NoB 103) presenterer TOM SCHMIDT eit historisk oversyn over forkinga som omfattar dei viktigaste klassane av bustadnamn i Skandinavia, *vin*-namn, *heim*-namn etc. Han diskuterer etymologi, alder og geografisk utbreiing for nokre namneklassar og legg også fram ein kronologi.

INGE SÆRHEIM gav i 2015 ut boka *Jærstrendene. Namn og stader* (i AmS-Varia 57, Stavanger), der det er lagt fram tolking av ca. 3 000 stadnamn frå sjøen og strendene på Jæren. I ein tematisk del tek forf. opp bl.a. namnelaging, namnebruk, namnetolking, språkstrukturelle og språkhistoriske drag og kulturhistoriske opplysningar i namna. Hovuddelen av boka er ein alfabetisk

presentasjon av materialet med framlegg til tolking av namna. I ein separat kartdel er namna avmerkte på kartskisser. Boka er rikt illustrert. Med døme frå Sørvest-Noreg presenterer Særheim i *Stadnamn og dialektkilje* (i NORNA-rapporter 91) stadnamn som gjev opplysningar om dialektgrenser. Mange stadnamn speglar tidlegare stadium av ein dialekt og er slik verdfulle språkhistoriske kjelder.

Med grunnlag i namnemateriale frå Agder skriv VIDAR HASLUM i *Navnetypers geografi og kronologi. Hvor finner man de tydeligste grensene?* frå same rapporten om gardsgrenser, topografi og jordgrunn som grunnlag for ein relativ gardsnamnkronologi. Han peikar på at eit alderdommeleg grensesystem i området må skriva seg frå *staðir*-klassens og seinare delar av *land*-klassens produktivitetstase, og at gardsgrensesystemet er eit viktig busetningshistorisk hjelpemiddel for perioden mellom 600-talet og 1600. I *Bytesbekk og Trette-tjørn. Stadnamn som uttrykk for forlik og motsetning* frå denne rapporten presenterer BOTOLV HELLELAND stadnamn som inneheld ord for semje eller motsetning. Namna reflekterer det menneskelege samspelet med naturtilhøva; det er behov for å markera grenser der interesseområde møtest. Same forf. diskuterer i *Gamle usamansette gardsnamn i Hardanger* (i Hardanger, Hardanger historielags årsskrift 2015) usamansette gardsnamn i ubestemt form frå dette området. Tilfanget er ordna etter grammatisk form.

I *Den bestemte artikkelen i stedsnavn. En midtskandinavisk innovasjon* (i NORNA-rapporter 92) skriv VIDAR HASLUM om variasjon i bruk av ubestemt eller bestemt form i stadnamn i dei nordiske landa. Han reknar artikkelen i stadnamn som ein språkleg innovasjon som kanskje tok til kring år 1200 med Trondheim som utgangspunkt. Dette har skapt ei langsam språkending. I *Ikkje-teofore stadnamn som inneheld -lund* frå same rapporten diskuterer KRISTER VASSHUS gardsnamn med ordet *lund* m. Materialet er 75 namn frå seks fylke på Vestlandet og Sørlandet. Han granskar namnelandskapa, bl.a. nærleik til tidleg mellomalderkyrkjegard og til andre sakralindikerande namn, dessutan sentralitet. I dette området skal det finnast ikkje-teofore *lund*-namn som er sakrale.

Gulbrand Alhaug og Aud-Kirsti Pedersen har redigert boka *Namn i det fleirspråklege Noreg* (Oslo 2015), som inneheld 13 artiklar om person- og stadnamn. Sju av dei gjeld hovudsakleg namnetilhøve i Nord-Noreg. AUD-KIRSTI PEDERSEN skriv i *Norske stadnamn i fleirspråklege område* om stadnamn i område med kontakt mellom norsk, samisk og kvensk språk, særleg bygdene Skibotn og Kvænangsbotn i Nord-Troms. Forf. diskuterer følgjer som språkskiftet har for namnetilfanget, og mønster for overføring av samiske og kvenske namn i norsk. Normering av lydleg overførte namn og haldningar til slike namn blir også drøfta. I *Samiske stedsnavn i Norge* skriv KAISA RAUTIO HELANDER om den språklege sida ved stadnamna, bl.a. språkleg struk-

tur og namngjevingsperspektiv, i hovudsak ut frå nordsamisk materiale. Også tilhøvet mellom munnleg namnetradisjon og offentleg bruk av samiske stadnamn blir omtala. Pga. fornorskingspolitikken er samiske busetnadsnamn berre sporadisk godkjende i offentleg bruk. IRENE ANDREASSEN skriv i *Kvenske stedsnavn i Norge* at hovudmengda av dokumenterte kvenske stadnamn i Nord-Noreg er frå 1700- og 1800-talet. Dei finst i to- og trespråklege område, noko som er avspegla i lånenamn og lydlege tilpassingar til kvensk frå samisk og norsk. Kvenene utnytta utmarksslåtter og skogsområde, noko som er reflektert i namna. Dei kvenske stadnamna i nord er lite synlege, trass i at lovverket skal sikra vern av namna og synleggjering på kart og skilt. For å spreia kunnskap om namna er det laga ein database som er tilgjengeleg på internett. TUULA ESKELAND skriv i *Navngivning på de norske finnskogene* om stadnamn med bakgrunn i den finske busetjinga i austlege delar av Hedmark. Koloniseringa, som var basert på svedjebruk i barskogstrakter, går attende til tidleg 1600-tal. I den første fasen vart namna traderte munnleg av finskspråklege, seinare av tospråklege, og i den seinaste perioden av norskspråklege. Midt på 1900-talet tok det til ein ny namngjevingsperiode; folk ønskte å gje finske namn til husa og hyttene sine for å synleggjera finske røter. Finske stadnamn er også nytta i poesi, bl.a. av Hans Børli. ROLF THEIL skriv i *Norsk romani* om norske og nordiske namn på norsk romani. Han gjev bl.a. døme på landsnamn, bynamn og namn på fylke og landskap, og han nemner elvenamnet *Baro-pani* ('stor elv'), nytta om Glåma. Slike namn tek ofte utgangspunkt i dei norske namna, anten i forma eller tydinga. Men nokre namn er laga uavhengig av dei norske namna, gjerne med grunnlag i eigenskapar ved det som er namngjeve. I *Navnetegn – tegn for personer og steder blant norske døve* skriv ODD-INGE SCHRÖDER bl.a. om teikn for stader. Han deler materialet inn i seks grupper: teikn med ukjent opphav, teikn knytta til noko karakteristisk ved staden, omsetjingslån, fleipeteikn, initialteikn og peiking.

I fleire artiklar diskuterer KAISA RAUTIO HELANDER språk- og stadnamnpolitikken i samiske område i Nord-Noreg, spesielt den manglande bruken av samiske namn ved offisiell skilting. Dette er emne for *Sámi language toponymy in linguistic landscapes. The function of place-names in language policy* (i Congressus Duodecimus internationalis Fenno-Ugristarum. Plenary Papers) og *Sámi báikenamat ja nammahálddašeapmi giellapolitihka oassin* ('Samiske stadnamn og namneforvaltning som del av språkpolitikken'; i *Dieđut* 2015:2). Forf. konstaterer at lovverket om offisiell namnebruk i fleirspråklege område ikkje er implementert. Manglande bruk av samisk språk i det offentlege rom høyrer til maktstrukturar som gjeld eigarskap til historie og identitet. Også i *Den muntlige samiske navnetradisjonen i møte med offentlig navnebruk* (i *Pitesamiske stedsnavn i Salten, Bodø* 2015) peikar Helander på at offentleg bruk av stadnamn i samiskspråklege område ikkje speglar den reelle munnlege bru-

ken av namn, noko som særleg rammar samiske busetnadsnamn. Dette er sett i samband med fornorskingspolitikken frå slutten 1800-talet.

I boka *Namn i det fleirspråklege Noreg* er det sju artiklar om personnamn. HÅKAN RYDVIK greier i *Personnamn bland samer* ut om namneskikk, oppkalling, namngjevingsriter, tvangsnorvagisering, tonamnssystem (dobbel namngjeving), døypenam, tilnamn, kjælenamn og slektsnamn. I *Møte mellom to ulike namnesystem – det finske og det norske* tek GULBRAND ALHAUG og MINNA SAARELMA for seg namneval i familiar med finsk opphav, skogfinnar, kvener og nyare innvandrarak. Undersøkinga av namneskikken i blanda familiar viser at kompromissnamna er dominerande. Mor har mest å seia for namnevalet, uavhengig av nasjonalitet. I *Personnamn på tre språk i Nordreisa* peikar ANNA-RIITTA LINDGREN på at mange samar og kvener har parallelle variantar av namnet sitt. Namnebruken fylgjer stort sett språkbruken, men ikkje alltid. Også ulike hybridformer har vore i bruk. JAN MYHRVOLD gjer i *Slektsnamn på Finnskogen* greie for innvandringshistoria, tidlegare forskning og kva namn og namnetypar som var i bruk. MARY BARTHELEMY skriv i *Namn i ein farande storfamilie* om namn i slekta til spelemannen Karl Johansen Rosenberg, kjend som «Fant-Karl». Namna viser mange «moderne» trekk, som namn brukt i kongelege familiar, fleirnamnsskikk og tidleg bruk av slektsnamn. I *Personnamn og innvandring* fortel GURO REISÆTER om namneval og kompromissnamn i familiar med ulik religiøs og etnisk bakgrunn, og kva namnelovgjevinga har hatt å seia. GULBRAND ALHAUG går i *Utanlandsk påverknad på fornamna i Noreg frå 1700-talet til 2007* gjennom fleirnamnsskikk, moveringar, engelske namn, tyske namn, franske namn, bibelske namn og annan utanlandsk påverknad. Dei mange bibelske namna som er moderne no, representerer amerikansk påverknad.

I *NORNAs personnamnterminologiprojekt: Databasen og den datatekniske tilrettelegginga* (i NORNA-rapporter 91) har GULBRAND ALHAUG gjort greie for NORNAs personnamnterminologiprojekt. Førebels er termar på svensk, norsk og dansk lagde inn i basen. Svensk språk fungerer som «nav» i systemet. Her finn me også SIV RASMUSSENS artikkel *Navn i det nordlige Sápmi på 1500–1600-tallet – eller historien om navnene som forsvant*. Ho har undersøkt namnebruk på Nordkalotten på 1500- og 1600-talet, fordelt på samiske, kristne og nordiske namn. Samiske namn var sedde på som heidenske, og vart derfor bytte ut. Men somme samiske namn har overlevd, mellom anna ved systemet med dobbel namngjeving.

I *Mannsnamsgeografi i Noreg i 1801. Klyngeanalyser brukt på eit stort antroponymisk materiale* vil TORODD KINN finna ut om han kan identifisera namneregionar, og om det kan påvisast samanheng mellom namneregionar og grupper av namn. Svaret på begge spørsmåla er ja. I *Vidar Jacob og Laila Aase. Førenamnslike etternamn av ulike slag* tek GUDLAUG NEDRELID føre seg

etternamn som er identiske med førenamn (typen *Jacob*), og etternamn som har anna etymologisk opphav (typen *Aase*).

Same forf. peikar i *Amfibrakkiske dobbeltnamn på 1900-talet* (i NORNA-rapporter 92) på at namn av denne typen (*Jan Tore, Liv Grete*) har vore svært vanlege, men langt vanlegare på mannsida enn på kvinnesida. Ei årsak kan vera at det finst fleire einstava mannsnamn. I *Converting Non-Norwegian Name Cultures into the Norwegian National Census Register* (i *Onoma* 47) gjer IVAR UTNE greie for arbeidet bak namnelova av 2003 og korleis reglane har verka i praksis etter lova vart innført.

Det er publisert to artiklar om litterær onomastikk, og begge knyter an til Shakespeares «What's in a name?». I *Rosens navn og teorien bak det* (i NORNA-rapporter 92) viser BENEDICTA WINDT-VAL korleis det teoretiske grunnlaget kan fundera ei meir nøyaktig kartlegging av namn i litterære verk, og at dette er eit interessant felt for både litteraturvitarar og namnegranskarar. OLE KARLSEN går i *What's in a name? Person- og stedsnavn i Alf Prøysens voksenlyrikk* (i «vakkervisa hu skulle søngi». Om Alf Prøysens lyrikk, red. av Ole Karlsen, Oplandske bokforlag, Vallset 2015) gjennom både person- og stadnamna i Prøysens dikt og viser, og syner at dei har i seg fleire lag av meiningdannande element.

Typen «andre namn» er representert ved ein artikkel, OLE-JØRGEN JOHANNESSENS *Innovasjon i navnemønstre til sjøs og i luften* (i NORNA-rapporter 92). Han tek opp namn på skip, oljefelt og fly. Nye namnetypar har dels fylgt nye fartøytypar (hydrofoilane på 1970-talet), dels er dei resultat av endringar på eigarsida (Tide-bølgja) eller i politiske straumdrag (kvinnenamn på fly).

Inge Særheim Gudlaug Nedrelid

2.6. Sverige

Under året har två avhandlingar som behandlar ortnamn utkommit. I *Bebyggelsenammen i Bureå, Burträsk och Lövängers socknar i Skellefteå kommun jämte studier av huvudleder och nybyggesnamn* (Nordsvenska 23) behandlar ULF LUNDSTRÖM sockennamn, bynamn, namn på bydelar och namn på andra smärre bebyggelser i Skelleftebygden. Materialet utgörs till stor del av unga nybyggesnamn, i huvudsak sekundärt bildade till naturnamn. I namnartiklarna finner man även uppgifter såsom namn på den eller de personer som fick tillstånd att anlägga nybygget, uppgifter om från vilken by denna eller dessa kom samt om platsen tidigare var odlad. Sammantaget ger dessa uppgifter en spännande inblick i den verklighet där namnen bildades. Ett avsnitt behandlar de huvudleder som ingår i namnen. Genomgången är noggrann men ibland saknas ett analytiskt förhållningssätt till relationen

mellan namnelement och appellativ. Genomgången hade även vunnit på en problematisering av den semantiska indelningen. Slutligen rymmer boken en specialstudie där förf. jämför namnen i sitt område med dem i Vännäs socken med avseende på bildningssätt. Detta är kanske bokens intressantaste del och förf. finner här att namnen i huvudsak vilar på saklig grund och inte är så schablonmässiga som man skulle kunna tro. Förf. är mycket förtrogen med sitt undersökningsområde vilket har ett stort värde, men ibland kan man ändå som utsocknes läsare finna en viss obalans i namnartiklarna då uppgifter om personer som anlagt nybygget, folketymologier och meddelarnas berättelser upptar en stor del.

Den andra nyutkomna ortnamnsavhandlingen är OLA SVENSSONS *Nämnda ting men glömda. Ortnamn, landskap och rättsutövning*. Avhandlingen behandlar skånska namn som relaterar till rättsutövningsplatser och rättsdistrikt. Syftet med den omfattande undersökningen har varit dels att samla in, avgränsa och beskriva dessa ortnamn, dels att beskriva de platser som namnen avser och deras relation till de rättskretsar där de ingår. Avhandlingen har en tvärvetenskaplig prägel och ett mycket brett teoretiskt anslag, med tankegångar såväl från olika typer av landskapsforskning som från lingvistisk textforskning. Avhandlingens huvuddel består av genomgångar av åtta av Skånes häradar, med djupstudier av fyra av dem (Albo, Bara, Bjäre och Torna) medan de övriga behandlas något mer översiktligt. Analyserna tar sin utgångspunkt i det rika och varierade namnmaterialet, sammanlagt bestående av ca 1 000 namn med stor kronologisk och namntypologisk spännvidd. Diskussionen är full av intressanta tankegångar och infallsvinklar, även om helheten emellanåt är svår att överblicka. En viktig beståndsdel i avhandlingen är diskussionen kring de skånska häradnamnen och deras bakgrund. Svensson intar en kritisk hållning till den etablerade synen på häradernas uppkomst, och även om hans analyser av häradnamnen inte övertygar i alla delar så har hans avhandling blåst nytt liv i detta forskningsfält.

I serien Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län har *Ortnamnen i Stångenäs härad 2. Naturnamn* utkommit, skriven av BIRGIT FALCK-KJÄLLQUIST. Volymen behandlar naturnamnen i det område som idag utgör Lysekils kommun. Denna volym frångår på några punkter seriens annars lite väl bundna form. Exempel på detta är det spännande namnet *Gullmarn* (denna uppsats är tryckt även på annat håll, se föregående års krönika). Nytt i denna volym är även insprängda bilder och kartor som lättar upp de annars mycket kompakta s.k. katalogavsnitten.

Inom personnamnsforskningen har under året AGNETA SUNDSTRÖMS *Binamn i Arboga stads tänkebok* (Namn och samhälle 25) utkommit. Förf. behandlar närmare 500 binamn använda i Arboga stad under perioden 1450–1500, t.ex. *Kapo Lasse* (som enl. förf. bör ha känts igen på sin kåpa), *Bleka*

Lucia och *Unge Bengt* (om vilken förf. påpekar att han inte längre är ung mot slutet av de 29 år som han omtalas i tänkeboken). Det är mycket glädjande att vi i bokform får ta del av Sundströms omfattande studier i ämnet, kännetecknade av ingående kunskaper om tiden, platsen och källan.

Under året har årgång 32 av *Studia anthroponymica Scandinavica* utkommit. (Årgång 31 av tidskriften, tryckt 2014, blev utelämnad ur krönikan för 2014. Förutom de bidrag som omtalas nedan innehöll den från Sverige MÄRIT FRÄNDÉNS »Share a Coke with Geir». *Varför är det så stora skillnader mellan svenskt och norskt förnamnsklick?*, MAGNUS KÄLLSTRÖMS *Vad betyder binnamnet Rauðumskialdi på Rønningestenen DR 202?* och STAFFAN FRIDELLS *Þróttólfr.*) I årgång 32 är samtliga nordiska uppsatser skrivna av forskare från Sverige. Bland dessa återfinns ännu ett viktigt tidigare otryckt manuskript av LARS HELLBERG (se Nordisk namnforskning 2013), *Inge och Inga – ett omaka kortnamnspar*, sakkunnigt utgivet av Thorsten Andersson, med hjälp av Lena Peterson. Uppsatsen sätts i en efterskrift av Andersson in i sitt språk-, forsknings- och personhistoriska sammanhang. Hellberg visar att *Inge* ursprungligen inte är en hypokorism till mansnamn på *Inge-*. Namnet förklaras i stället som den singulara formen av en stambeteckning, germ. **ingūianiz* »dyrkare eller (förmenta) avkomlingar av [den mytiska gestalten] Ing», fisl. *Yngvi*. Denna singulara form har enligt Hellberg ursprungligen avsett sveakungen. Existensen av omdiskuterade mansnamn behandlas av MAGNUS KÄLLSTRÖM, *Mansnamnet runsv. Gunnvarr – ett bidrag till en gammal tvistefråga* och av LENA PETERSON, *Skråmstastenens þorgun – mansnamn eller kvinnonamn?* Källström finner att titelns mansnamn inte, såsom man tidigare trott, återfinns på de två gotländska stenarna G 207 och G 208, vilkas belägg i stället borde tolkas som *Gunn(h)vatr*. Förf. verkar också tvivla på det enda återstående stödet för namnet, i ristningen på den småländska stenen Sm 96. Peterson hävdar, mot Gottfried Schramm, *Zweigliedrige Personennamen der Germanen* (2013), och med stöd av en ristningssyntaktisk undersökning, att ett mansnamn *Þorgunnr* inte har existerat och att ett belägg på den uppländska runstenen U 459 i stället avser det välkända kvinnonamnet. Den veterligen första tillämpningen av optimalitetsteori i nordisk eller finsk namnforskning står PETER SAULI PIISPANEN för i *A description of Finnish male hypocoristics – an Optimality Theory approach*, som presenteras i avsnitt 2.2. Finland.

I de två NORNA-rapporter som gavs ut under året (se kap. 1) finns ett flertal svenska bidrag. I NORNA-rapporter 91 med titeln *Navne og skel – Skellet mellem navne* tar flera av de svenska författarna tillfället i akt att applicera allmänlingvistiska och språkvetenskapliga modeller på ett namnmateriale. I NORNA-rapporter 92 som har innovationer i namn och namnmönster som tema finns nio svenska bidrag. Såsom påpekas av STAFFAN NYSTRÖM i hans inlägg *Innovationer i namn och namnforskning* (som är en sammanfattning av den fram-

åtblickande paneldiskussion som avslutade symposiet) kan innovationer förstås på olika sätt, och detta återspeglas bland bidragen. Flera av volymens bidrag behandlar nya namn, nya namntyper och olika typer av förändring i namnstrukturer.

I artikeln *I gränslandet mellan tal och skrift. Om relationen mellan namnbruk och namnbelägg* (i NORNA-rapporter 91) diskuterar KRISTINA NEUMÜLLER utifrån ett historiskt källmaterial relationen mellan talat och skrivet språk. Hennes utgångspunkt är konkurrerande namn, dvs. två olika namn som avser en och samma bebyggelse. Utifrån dialogismen, där språk betraktas som en social handling och där interaktion och kontext är nyckelord, för förf. in sitt namnmaterial i en intressant och mycket viktig diskussion om källmaterial utifrån perspektivet talat respektive skrivet språk. Förf. för denna namnvariation till källornas olika syften, tillkomstprocesser och deltagande aktörer, variabler som kan utgöra en plattform för diskussionen om muntligt respektive skriftligt språk och skriftligt kontra muntligt namnbruk. Detta är en för ämnet väsentlig diskussion om vanliga, ofta använda källmaterial som ofta används utan reflexion. Ytterligare ett bidrag som tar avstamp i en språkteoretisk förklaringsmodell är *Språkliga och kognitiva gränsers inverkan på ortnamnsförändring* av ANNIKA NILSSON. Här diskuteras språkförändring i och omtolkning av ortnamn utifrån den kognitiva lingvistik, ett fält där samspelet mellan språk och perception är centralt. Den mer eller mindre oskarpa gränsen mellan namn och andra språkliga uttryck, dvs. en prototypisk beskrivning av begreppet namnighet, är föremål för diskussion av CARL-ERIK LUNDBLADH i *Prototypisk namnighet*. Vad som är namn och inte bör möjligen, menar förf., kunna avgöras med semantikens hjälp, knappast genom morfologiska eller syntaktiska kriterier. Den teoretiska utgångspunkten tas i en handlingsteoretisk semantik där betydelse beskrivs som den samlade kunskapen om och erfarenheten av ords användning. Monoreferentialitet och avsaknad av betydelse är relativt okontroversiella faktorer för att beskriva ett namn, men detta, menar förf., räcker inte. Artikeln ställer fler frågor än vad den ger svar, helt som sig bör när syftet är att söka ställa problemen i lite klarare dager. Ytterligare en gränsdragning behandlas av STAFFAN NYSTRÖM i *Exonym, endonym eller någon annan -nym? En omtvistad terminologisk gränsdragning*. Artikelns syfte är att visa på de resonemang som förs inom UNGEGN:s exonymgrupp och förf. redogör för de delvis skilda synsätt när det gäller att förstå termerna *endonym* och *exonym* som förts fram i arbetsgruppen. Gräns har i *Ägonamn i gränstrakter – överlevare eller dagsländor?* av ELIN PIHL bokstavig betydelse. Här undersöker förf. ägonamn i gränstrakter med fokus på namnkontinuitet. En hypotes är att ägonamn i gränsområden haft flera namnbrukare och därmed större chans till överlevnad. Materialet (som presenteras mer utförligt i förf:s avhandling, se föregående års krönika) visar dock inte något sådant. Resultatet pekar snarast i motsatt riktning.

En värdefull genomgång av forskningens skiljaktiga lemmatiseringsprinciper för skandinaviska förnamn från tidigmodern tid är KATHARINA LEIBRINGS *Variantformer eller olika namn. Vid lemmatiseringens vägska*. I framställningen ställs många svåra frågor, som förmodligen aldrig kommer att få allmänt accepterade svar. En ökad medvetenhet på området är dock nödvändig, något som uppsatsen i hög grad bidrar till. LENNART RYMAN försöker i komprimerad form och med utgångspunkt i social skiktning sammanfatta ett stort material om omtalssätt i Stockholms tänkeböcker i *Namnfrasvariation och sociala gränser i det senmedeltida Stockholm*. Förf. introducerar bl.a. en ny term *restelement*, vilken till stora delar svarar mot den svenska termen *tillnamn* men utan dennas uteslutande av icke-proprier. Det återstår att se om termen har framtiden för sig eller ej. EVA BRYLLA går tillsammans med BIRGIT EGGERT igenom NORNA:s personnamnsterminologiprojekts historia (se 2.1). I uppsatsen *Lämpliga och olämpliga förnamn* skildrar Brylla svenska myndigheters behandling av ansökningar om nya förnamn under senare år. Det väl underbyggda slutomdömet är att tillämpningen av namnlagen har varit godtycklig och subjektiv. Inom personnamnsvårdens område rör sig också *Innovationer i den svenska almanackans namnlängd? En balansgång* (i NORNA-rapporter 92) av samma förf. Här diskuteras olika principer och avvägningar i den svenska namnlängdskommitténs arbete. Utvecklingen på området blir vidare belyst av THORSTEN ANDERSSONS två bidrag i SAS 31, *Svenskt förnamnsskick i förändring* och *Val av förnamn till »tredjeköns»-barn*. I det sistnämnda ställer Andersson frågan vad införandet av en kategori i det tyska födelseregistret för barn som inte kan könsbestämmas kan få för konsekvenser på namnrättens område och får svar direkt i *Von der Öffnung der Zweigeschlechtlichkeit zur Öffnung des Namensrechts?* i samma volym av MIRIAM SCHMIDT-JÜNGST från Mainz, som ser det som möjligt att en revolution inom tysk personnamnsrätt står för dörren. Inom samma område rör sig Schmidt-Jüngst i *Naming choices of transgender people in Germany* i NORNA-rapporter 92, där hon behandlar transpersoners namnval. I artikeln *Att skapa kön. Könsmonster och könsroller i nyskapade förnamn* i samma volym analyserar EMILIA ALDRIN nyskapade förnamn i Sverige. Här diskuteras strategier använda vid skapandet av nya namn till flickor respektive pojkar, i vilken mån och på vilket sätt könstillhörighet markeras i nyskapade namn och huruvida nyskapade namn bidrar till att luckra upp konventionella könsmonster. Det visar sig att de flesta nyskapade namn i materialet innehåller någon typ av strukturell eller semantisk könsmarkering och att konventionella könsskillnader därmed i stor utsträckning återskapas. En intressant och lite förvånande slutsats är att de få nyskapade förnamn där könsidentiteten suddas ut återfinns bland namn som ges till pojkar. I *Förnamnsvalet som resurs för förhandling av könsidentiteter och könsgränser* (i SAS 32) behandlar Aldrin återigen föräld-

rars beslutsprocess vid namngivningen. Uppsatsen är baserad på den enkät från år 2007 som ligger till grund för förf:s avhandling, men här görs en fördjupning av analysen av namnvalet som en del i skapandet av könsidentiteter med användande av teorier och perspektiv från genusvetenskapen. Förf. finner att förnamn fortsatt, genom att på flera plan »indexera kön», bidrar till att fortplanta stereotypa könsuppfattningar, men finner flera fall där föräldrar aktivt omförhandlar könsidentiteter, i första hand den kvinnliga identiteten. Namn som viktiga delar i identitetsskapande och framförallt i skapande och upprätthållande av ungdomars gruppidentitet behandlas av LINNEA GUSTAFSSON i *Om kontextens betydelse för förståelsen av smeknamn och öknamn* (i NORNA-rapporter 92). Här argumenterar förf. för att smeknamn bör betraktas som en del av ungdomsspråket. Skillnaden mellan smeknamn och öknamn är hårfin och här blir den kontextuella betydelsen avgörande för hur ett namn skall uppfattas. Litterär onomastik behandlas i två artiklar i NORNA-rapporter 92, varav en svensk. I *Genom pseudonymerna. Namn och identitet i Ninni Holmqvists Något av bestående karaktär* visar KRISTINA HERMANSSON hur det kvinnliga jaget som berättare och romangestalt genom ständigt olika pseudonymer blir till just genom detta kontinuerliga namnbyte.

I NORNA-rapporter 92 finns vidare *Tradisjon og fornyelse i yngre bebyggelsenavn* där BERIT SANDNES studerar yngre bebyggelsenamn med utgångspunkt i bebyggelsenamn i Villands härad. Den stora grupp av bebyggelsenamn som bildades efter 1900 har ofta ansetts stereotyp och som följd härav behandlats ganska styvmoderligt i litteraturen. Förf. visar i sitt material att så inte är fallet och att mode- och vandringsnamn inte är speciellt vanliga i denna namngrupp. Tvärtom syftar dessa namn, precis som de äldre, ofta på terrängförhållanden på plats eller på ägaren och såväl namnleder som namngivningsmönster är därmed sedan länge välbekanta. Förf. påpekar, helt riktigt, att det som gör att yngre namn uppfattas som mer stereotypa är den stora mängd namn som bildats under en kort tidsperiod.

Innovation kan också innebära att namn samlas in och behandlas på nya sätt enligt nya metoder och med nya frågeställningar, vilket några bidrag i NORNA-rapporter 92 ger uttryck för. ANNETTE C TORENSJÖS bidrag *Ortnamnsinsamling igår och idag. Ny teknik, nya metoder?* ger en inblick i Lantmäteriets arbete med nya insamlingsmetoder och tekniker, bl.a. för att möta samhällets krav på en förtätning av ortnamnsredovisning.

I *Lexikon, onomastikon och flerspråkighet* av MARIA LÖFDAHL, SOFIA TINGSSELL och LENA WENNER beskrivs en del av ett pågående forskningsprojekt som behandlar namn och flerspråkighet i Sverige. Delar av detta projekt har diskuterats i andra artiklar, se tidigare namnkrönikor. Det här behandlade projektet består av tre delstudier där olika fokusgruppers relation till namnbildning och namnbruk diskuteras utifrån ett flerspråkighetsperspektiv. Här dis-

kuteras bl.a. relationen mellan namn och appellativ i inlärningsprocessen. I *Det mångkulturella Sveriges onomastikon – en kortfattad projektbeskrivning* (i SAS 32) ger Löfdahl och Wenner läsaren en inblick i samma projekt, här med fokus på det svenska resandefolkets namnskick: ortnamn, förnamn och binamn. Det mångkulturella Sverige är temat även i bidraget *Gamla i världen men nya i Sverige. En projektbeskrivning av forskning om invandrade efternamn* av MÄRIT FRÄNDÉN (i NORNA-rapporter 92). Här redogörs för ett forskningsprojekt om s.k. invandrade efternamn i Sverige. Projektet granskar hur det går till när dessa efternamn integreras i det svenska namnbeståndet. Syftet är bl.a. att undersöka hur namnen förändras i tal och skrift av att användas i det svenska samhället. En förstudie till projektet presenteras i *Nittio och ett år av namninvandring. Något om Sveriges invandrade efternamn* (i SAS 31). Bland annat redogörs för de vanligaste namnen och de viktigaste givarspråken. Utanför projektet men inom det mångkulturella Sverige ligger Frändéns uppsats »*Vi bestämde oss för att skriva namnet på ett svenskt sätt*». *Förnamnsval i sverigefinska familjer* (i SAS 32). Där redogörs för en enkätundersökning riktad till sverigefinska föräldrar, vilken har spridits med hjälp av Facebook på sidor där sverigefinska föräldrar kan förväntas vara aktiva. Förf. framhåller att urvalet bör ha lett till respondenter med mer än vanligt stark sverigefinsk identitet. Medlemmar ur drygt 100 familjer har besvarat enkäten. Förf. konkluderar bl.a. att de flesta tycks eftersträva »ett namn som lyckas vara både finskt och svenskt på samma gång».

Zoonymer och vilka förändringar denna namntyp genomgått är föremål för diskussion i *Zoonyms in the onomasticon – names of cattle, dogs and cats from a Scandinavian perspective* (i Beiträge zur Namenforschung 50) av KATHARINA LEIBRING. Här analyseras och diskuteras namn på olika typer av djur (boskap, husdjur etc.) både vad gäller semantik och formell bildning och resultaten sätts i relation till förhållandet mellan namngivaren och namnbäran. Materialet placeras även i sin samhällliga kontext. Hundnamnen sätts i relation till namn på nyfödda och intressant nog visar det sig att namn på nyfödda flickor och honhundar till stor del korresponderar. Detta, menar förf., kan ha att göra med det relativt lilla förråd som finns att tillgå av namn på honhundar, vilket gör att dessa namn i högre utsträckning lånas in från antroponomastikonet. Det finns en bredare bas av namn för handjur. Denna iakttagelse behandlas av samma förf. i konferensbidraget *Namn på sällskapsdjur. Nya mönster och strukturer* (i NORNA-rapporter 92). Här framför förf. även (den säkert helt riktiga) hypotesen att personnamn som upplevs som omoderna men ändå är på väg tillbaka som namn på småbarn först tas i bruk som djurnamn en period, under vilken namnens användbarhet prövas varvid de aktiveras i namngivarnas medvetande. Detta visar att den s.k. tregenerationscykeln för populära namn tycks gälla även för personnamn som används som djurnamn.

Förf. diskuterar även det ökande flödet mellan namn på husdjur och namn på människor, vilket handlar om människans relation till husdjuren. Även i *Namnet Tindra – från djurnamn till flicknamn* (i SAS 32), där förf. försöker förklara detta flicknamns oväntade uppgång i Sverige från 33 namnbärare 1995 till 4 700 i dag, är antropomorfisering en av de bakgrundsfaktorer som diskuteras. – Här kan nämnas att relationen zonymer-förnamn också är ämnet för en uppsats i NORNA-rapporter 92 av Damaris Nübling från Mainz.

Under året har NoB 103 utkommit. Volymen innehåller bland annat tre bidrag av THORSTEN ANDERSSON. Det mest omfattande är artikeln *Nordiska bebyggelsenamn ur språklig synvinkel* som är baserat på det föredrag förf. höll vid upptaktsmötet för Nätverket för bebyggelsenamnsforskning i maj 2014. Andersson tar sin utgångspunkt i att vår kunskap om gammal nordisk bebyggelsenamnsstruktur faktiskt fortfarande inte är särskilt djupgående och tar upp en rad forskningsområden till diskussion där genomgripande, systematiska genomgångar av relevant namnmaterial skulle vara avgörande för att föra bebyggelsenamnsforskningen framåt, som t.ex. nordisk bebyggelsenamnsgeografi och bygdenamnsstruktur. Särskilt efterlyser förf. tvärvetenskapliga undersökningar där namnen står i centrum. Anderssons andra uppsats har rubriken *Isl. fjäll och fell i ortnamnsbelysning*. Förf. diskuterar de semantiska skillnaderna mellan orden och menar att *fell* har sin bakgrund i dativformen *felli*, använd om bebyggelser. Låga fjäll med rund profil är de som varit lämpliga för bebyggelser och därför har namnelementet kommit att kopplas samman med dessa. Den tredje uppsatsen av Andersson, *Goter, gutar, götar*, återfinns bland de smärre bidragen. Förf. diskuterar där ett förslag till ny tolkning av folkslagsbeteckningen *goter*, framfört av Peter Jackson och Norbert Oettinger. Förslaget, som är baserat på en idé av Kristoffer af Edholm, går i korthet ut på att orden *gud* och *goter* skulle vara besläktade och att det förstnämnda skulle ha betydelsen 'det (i form av offerhandling) begjutna', medan folkslagsbeteckningen skulle ha grundbetydelsen 'de begjutande'; med tiden har benämningen *goter* helt enkelt kommit att stå för 'människorna'. Denna dikotomi mellan gudar och människor är enligt Andersson tilltalande, men han är oroad över det kronologiska glappet mellan indoeuropeisk och germansk tid, och han framhåller att det krävs en mer genomgripande undersökning av den religionshistoriska kontexten innan förslaget kan ses som övertygande.

Maria Löfdahl Kristina Neumüller Lennart Ryman

Smärre bidrag

**Skipalið* – ett runsvenskt spökord

I en uppsats om nordiska distriktsbeteckningar i gammal tid (Andersson 2014 s. 13) nämner jag det runsvenska ordet *skiplið* n. 'skeppsfölje', belagt i en uppländsk runristning på en klippvägg vid Näs i Frösunda socken. En bonde i Torsholma i Frösunda socken har ägt [s]kiblip i grannbebyggelsen Rolsta. En variant till runsv. *skiplið* har av Evert Salberger (1995) antagits föreligga i en sörmländsk runinskrift, nämligen **skipalið* (med förled i gen. plur.), svarande mot fvn. *skipalið* 'Krigsfolk, Mandskab som er ombord paa et Skib', och denna antagna variant anför jag i min ovannämnda uppsats (a.st.).

Emellertid har Magnus Källström (2016 s. 179 ff.) nu visat att den läsning som Salberger utgår ifrån, ...**kibali**, är felaktig. Enligt hans övertygande framställning (se särskilt fig. 5 s. 181) skall runföljden i stället läsas ...**kibara**, med **r** i stället för **l** och **a** i stället för **i**, en läsning som också Elias Wessén en gång har stannat för men av någon anledning övergivit (Källström 2016 s. 180, 182). Den nämnda runföljden kan suppleras som **skibara**, böjd form av runsv. *skipari* m. 'skeppsman, skeppskamrat' (Peterson 2006), fsv. *skipare* 'sjöfarande, sjöman' (Sdw 2 s. 371). Därmed bortfaller runsv. **skipalið* som variant till det säkert belagda *skiplið*. I stället framstår **skipalið* efter Källströms granskning som ett runsvenskt spökord.

Litteratur

- Andersson, Thorsten, 2014: Nordiska distriktsbeteckningar i gammal tid. I: NoB 102. S. 5–40.
- Källström, Magnus, 2016: Himmelrike och sjömansliv – runfynden i Vrena kyrka. I: Sörmlandsbygden 84. S. 171–186.
- Peterson, Lena, 2006: Svenskt runordsregister. 3, reviderade uppl. Uppsala. (Runrön 2.) <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:437203/FULLTEXT01.pdf>
- Salberger, Evert, 1995: **kibali**. Sörmländsk runföljd i norrön supplerings. I: Gardar 26. S. 15–18.

Thorsten Andersson

Torsvid

I Amnehärads socken, Vadsbo härad, Västergötland, finns en by med namnet *Torsvid*, med följande äldsta belägg: Toszuig, Torszuig 1540 jb, Torsswick 1545 jb, Torswijck 1546 tl, Torsswid 1552 jb, Torsui 1554 tl, Torsswid 1559 jb. Namnet har tolkats med frågetecken av Hjalmar Lindroth (1910 s. 67) som sammansatt av gudanamnet *Tor* och *vi* 'helig plats, kultplats'. Tolkningen upprepas utan frågetecken av Ivar Lundahl (1955 s. 141, 1969 i SOSk 11:1 s. 19). Beläggen talar emellertid starkt för att efterleden är *vik*. Förklaringen stärks av att byn ligger alldeles invid Skagersviken, en stor, långsmal vik av sjön Skagern. Den teofora tolkningen av förleden finns det däremot ingen anledning att ifrågasätta. Jfr namn som *Torsjö*, *Torsås* etc. med en naturbeteckning i efterleden.

En utveckling i mindre betonad ställning $k > gh$ och vidare till bortfall är fullständigt regelbunden och väntad i den aktuella dialekten. Norra Vadsbo härad är den enda del av Västergötland som inte har belägg för *jak*, *mek*, *dek* och *sek* med bevarat fornsvenskt *k* (Fridell 2002 s. 113 f.). Att alla namn på *-vik* norr om denna isogloss (som ungefärligen sammanfaller med den för bortfall av *-i* i ord av typen *skurit*) inte utvecklas till *-vi* beror på den ofta starka levande associationen med ordet *vik*. Stavningen *-vid*, som finns redan 1552, är hyperkorrekt. I uttalet har vokalen i efterleden förkortats och övergått till *e*: *tåšve* (Lars Madsén 1931 OAU).

Litteratur

- Fridell, Staffan, 2002: Sydvästsvenskt *jak* och *mek*. Arkaism eller restitution? I: Folkmålsstudier 41. S. 113–121.
 Lindroth, Hjalmar, 1910: En nordisk gudagestalt i ny belysning genom ortnamnen. I: Antikvarisk tidskrift för Sverige 20:4. S. 1–76.
 Lundahl, Ivar, 1955: Västergötlands ortnamn. En kort översikt. I: NoB 43. S. 137–144.

Staffan Fridell

Fiskeris och Flantsås

Den värmländska bebyggelsen Hedehult i Varnums sn (numera i Kristinehamn), Ölme hd, har i äldre tid kallats *Flansås*. SOV 15 (s. 9) redovisar beläggen *Flandzåss* 1585, *Flånsås* 1590, *Flanssåss* 1600 och 1610. Förledens innebörd betraktas som oklar. »Måhända bör den sammanställas med de da. ortnamnen *Flamsholt* och *Flamsted*, som antagits innehålla ett mansn. **Flam*».

I Varnum, ett par kilometer från Hedehult, ligger gården Åsen (T 10E NV). Den har i äldre tid kallats *Fisaris* eller *Fiseris*. SOV 15 (s. 17 f.) anför bl.a. skrivningarna *Fissaryss* 1585, *Fiseris* 1590, 1610 och *Feseriss* 1621; man antar att denna toponym är ett smädenamn.

Fisseriss upptas i SH 1580:18 (s. 492) bland oskattlagda torp i Varnums sn. I samma landskapshandling (s. 489) sägs det 1587 skattlagda torpet *Flanssåss* vara upptaget 1580. VH 1585:16:3 (f. 43 v.) redovisar *Fissarijs* och *Flandzåss* som krononybyggen i Varnum.

Namnparet *Fisaris* och *Flansås* i Varnum har en motsvarighet i den sörmländska socknen Ärla i Österrekarne hd. Gränsande till och nära varandra ligger där bebyggelserna *Fiskeris* och *Flantsås* vid sundet mellan sjöarna Bårsten och Hagbysjön (T 10G SO).

Äldre belägg för *Fiskeris* är: *fisuris* 1535 OAUjb, *Fiseris* SH 1553:1, *fysstriis* SH 1554:8, *fysseriss* SH 1556:6, *Fiüssiriis* SH 1559:9, *Fysstris* SH 1560:15 och *Fiskeris* 1767 OAUjb.

Namnet *Flantsås* är belagt från 1441: *eeth torp som hetir flanzaas* 19/8 u.o. SRApp I or. (SMR 1451). Vasatida skrivningar är *Flansås* 1535 OAUjb, *Franssås* SH 1553:1, *franssås* SH 1554:8, *franssåss* SH 1556:6, *Flanssås* SH 1559:9, *Flansås* SH 1560:15 och *Flanssåss* SH 1561:5. I SH 1559:9 redovisas Jöns i Flantsås och Peder i *Fiskeris* som frälsetorpare.

Regeln om företräde för *lectio difficilior* talar för att formen *Frans-* i Ärla är sekundär i förhållande till *Flans-*. I folkmålen har s.k. tjockt *l* i vissa fall övergått till *r*-ljud; se t.ex. Ericsson 1914 s. 127 (med fall som *gri* 'gli' och *grip* 'glip, fiskhäv') och Ålander 1932 s. 197 ff. Äldre belägg för bynamnet *Fransåker* i Odensala sn, Ärlinghundra hd, Uppland, är bl.a. (*in ...*) *flomsakre* 1164–1167 u.d. u.o. SRApp or. (SD 1 s. 74), *flamsaker* 1400 6/2 Sigtuna SRApp or. (SRP 3061) och *framsaker* 1490 ULdb s. 8, 10. Gårdnamnet *Fruhammar* i Norra Vi sn, Ydre hd, Östergötland, skrevs 1588 *fludhehamar* enligt Rääf 1856 (s. 337); se om detta namn Norrby 1905:2 s. 189 ff. Förleden i skognamnet *Grismon* i Stora Malms sn, Oppunda hd, Sörmland, återgår på ett äldre *Glis-* (Strandberg 1991 s. 136 f.). I andra fall har *r* efter initial konsonant ersatts av *l*; se t.ex. Ericsson 1914 s. 134, Isaacsson 1923 s. 82 f. Från Tylöskogen anför Grill (s. 32) formen *flodiger* 'frodig'.

De två Ärlanamnens semantiska innehåll påverkar knappast bedömningen av det förhållande jag här vill rikta uppmärksamheten mot, och själva namntolkningen ställs därför på framtiden. Se Ohlsson 1939 s. 64 f. beträffande förleden *Flans-*.

Det är svårt att tro att den påfallande förekomsten av namnparet *Fisaris* och *Flansås* i både Sörmland och Värmland är slumpmässigt uppkommen. En uppkallelseprocess ter sig mer sannolik. Påpekas kan att såväl Åsen (*Fisaris*) i Varnum som *Fiskeris* i Ärla ligger vid en åsslutning och att en höjd – som namnen anger – finns vid både Hedehult (*Flansås*) i Varnum och *Flantsås* i Ärla. De två namnen kan ha överförts mer eller mindre samtidigt, som ett par, från Sörmland till Värmland. Uteslutet är dock inte att uppkallelsen har skett enligt reguladetriprincipen (jfr Strandberg 1997 s. 300 ff.), att förekomsten av ett av de värmländska namnen lett till

att även det andra har överförts av någon som känt till förebilderna i Ärla sn. Från just Varnums gamla socken kan nämnas bebyggelsenamnen *Kurland* och *Liffland* (SOV 15 s. 11 f., 44 f.); om det senare heter det i SOV 15 (s. 11 f.): »Då s. led. aldrig har formen *-landa*, kan namnet emellertid lika gärna eller hellre vara ett av det inom socknen en gång förekommande namnet *Kurland* på en äldre gård (se *Kurlanda*, Kristinehamns stad) föranlett uppkallelsenamn efter den bekanta östersjöprovinsen *Liffland*».

Vad som föranlett upprepningen av *Fisaris* och *Flansås* i Varnum är förborgat, men överföringen kan väl historiskt sammanhånga med att både Sörmland och Värmland fordom tillhörde hertig Karls hertigdöme, kännetecknat av betydande nyodling. En kollega till mig har pekat på möjligheten att Bro kronobruk i Varnum varit en avgörande faktor i sammanhanget. Se Furuskog 1924 s. 73 ff., Löf 1942 s. 103 ff. om detta av hertig Karl omhuldade bruk.

Källor och litteratur

- Ericsson, Torsten, 1914: Grundlinjer till undersökningen av Södermanlands folkmål. Inledning och historik, ljud- och formlära. Stockholm. (SvLm B 8.)
- Furuskog, Jalmur, 1924: De värmländska järnbruksbygderna. Kulturgeografiska studier över den värmländska järnhanteringen under dess olika utvecklingsskedet. Filipstad.
- Grill = Grill, J. W.: Ur folk-språket på Tylö-skogen. Ord och tale-sätt antecknade på 1840-talet i Lerbäckes socken i Närke. Med inledning och kommentarer utg. av Richard Broberg. 1964. Stockholm. (SvLm B 63.)
- Isaacsson, August, 1923: Om södra Fjärdhundredalands folkmål. En sammanställning av de viktigaste egenheterna i ljud- och formlära. Stockholm. (SvLm B 21.)
- Löf, Axel Em., 1942: Kristinehamns historia 1. Bygden. Förhistorien. Kristinehamn.
- Norrby, Robert, 1905: Ydre härads gårdnamn 1–2. Stockholm.
- Ohlsson, Bertil, 1939: Blekingskusten mellan Mörrums- och Ronnebyån. Namnhistorisk undersökning. Uppsala. (Skrifter utg. av Gustav Adolfs Akademien för folk-livsforskning 5.)
- Rääf, Leonhard Fr., 1856: Samlingar och anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergöthland [1]. Linköping.
- SH = Södermanlands handlingar. KA.
- Strandberg, Svante, 1991: Studier över sörmländska sjönamn. Etymologi, namnbildning och fornutveckling. Uppsala. (Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala B 8.)
- 1997: Uppkallelse enligt reguladetriprincipen. I: Ord och några visor tillägnade Kurt Zilliacus 21.7.1997. Red. av Marianne Blomqvist under medverkan av Maria Fremer, Gunilla Harling-Kranck, Ann-Marie Ivars, Ritva Liisa Pitkänen, Mirja Saari & Peter Slotte. Helsingfors. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B 18.) S. 300–303.
- ULdb = Upplands lagmansdombok 1490–1494. Efter en Uppsala-handskrift utg. af Karl Henrik Karlsson. 1907. Stockholm. (Samlingar utg. af Svenska fornskrift-sällskapet 1. Svenska skrifter 39.).
- VH = Värmlands handlingar. KA.
- Ålander, A. T., 1932: Konsonanterna i Östergötlands folkmål. Ljudhistorisk och dialektgeografisk översikt 1. Uppsala.

Svante Strandberg

Recensioner

Keith Briggs & Kelly Kilpatrick. With contributions and photographs from *Edward Martin*: A Dictionary of Suffolk place-names. XL, 177 s. Nottingham: The Suffolk Institute of Archaeology & History in association with the English Place-Name Society 2016. (English Place-Name Society Popular Series 6.) ISBN 978-0-904889-91-8.

The survey of Suffolk place-names reviewed here presents a comprehensive collection of early spellings for the major names of the county (names of hundreds, parishes and rivers), mostly from published sources, which is accompanied by etymologies, followed by lists of the elements and personal names found in the place-names. Though there is as yet no English Place-Name Society survey of the county, the major names have been treated in the standard dictionaries of Ekwall (1960; for references, see the works cited list at the end of the review) and Watts (2004) and more recently by A. D. Mills in his *Suffolk Place-Names* (2014). The authors are thus able to build on previous work and, on account of their fuller collections of early forms, they occasionally offer improved etymologies. So, for example, their interpretation (p. 69) of *Hinderclay* as a compound of the OE personal name *Hild(e)rīc* and OE *lēah* 'clearing, wood' is to be preferred to that of Ekwall and Watts, 'tongue of land growing with elder(-trees)' (OE **hýldre* + OE *clēa*). Suffolk is important for its early Anglo-Saxon names in *-hām*, *-ingahām* and *-ingas* and for a small Anglo-Scandinavian element. Useful as it is, the book is marred by several infelicities. So, in the lists of personal names, we find the OE name *Aldwulf* and the Scandinavian names *Børk* (sic! for ON *Børkr*) and **Guthulf* (sic! for ON *Guðúlfr*, OSwed *Gudholf*) listed as occurring in the place-names *Aldulveston*, *Barkston* (for *Barkestone* [lost]) and *Gusford*, respectively, but these names do not appear in the dictionary itself. I have been unable to identify *Aldulveston* with any modern name in Suffolk. The first element of *Gusford* was taken by Eilert Ekwall (1960, p. 208), to be OE *Gūpwulf*. The organization of the bibliographical references largely follows the practice of the English Place-Name Society, but there are inconsistencies and omissions. For example, *Tax*, the usual abbreviation for the 1802 edition of the *Taxatio Ecclesiastica* of 1291, appears throughout the body of the text, but is omitted in the bibliography. Again, the abbreviation for *The Proceedings of the Suffolk Institute of Archaeology and History* is given as *SIAH* in the bibliography, but as *SIA* in the text. I have noted three abbreviations in the text which do not appear in the bibliography, namely, *BuryCh* (p. 141), *NorTax* (p. 70) and *Shotley* (p. 140).

Briggs opens the survey with a short introduction (pp. XI–XXV). He designates the Scandinavian element in Suffolk "Old Danish" (p. XX). This is unsatisfactory for several reasons. In the first place, there is a West Scandinavian element among the personal names found in the Suffolk Grimston/Toton-hybrid place-names, namely, ON *Børkr* in the lost *Barkestone*, ON *Ísleifr* in Domesday Book *Isleuestuna* (> *Isleton*), cf. H. C. Darby & G. R. Versey (1975, pp. 389, 403), ON *Sumarliði* in *Somerleyton* and *Somerton* and ON *Vestliði* in *Westleton* (cf. Ekwall 1960, pp. 430, 431, 508). In the

cases of ON *Drengr*, the first element of *Drinkstone*, and ON *Flóki*, the first element of *Flowton*, we are concerned with Scandinavian personal names, which, though attested in East Scandinavian, appear to be primarily West Scandinavian. Even Briggs & Kilpatrick (p. 93) are forced to concede that the first element of *Lowestoft*, the personal name *Hlǫðvér*, is Old Norse rather than Old Danish, but for the rest they stick to a rigidly mechanical interpretation of the Scandinavian element as Old Danish. In the case of *Somerleyton*, *Somerton* and *Westleton*, they needlessly construct hypothetical Danish forms, **Somarlethi* (pp. 124–125) and **Westlethi* (p. 151), though, curiously, they allow the correct West Scandinavian forms as alternatives in the cases of *Somerton* and *Westleton* (but not in that of *Somerleyton*). The normal usage of the English Place-Name Society is to cite Scandinavian lexical items and personal names in their Classical Old Norse forms. This is of course anachronistic, but less so than the Briggian “Old Danish”. Anglo-Scandinavian corresponds to Classical Old Norse in that it retains the diphthongs [æi] and [ou] and lacks unambiguous examples of the East Scandinavian monophthongization of [æi] > [e:] and [ou] > [ø:] (see G. Fellows Jensen 1969, pp. 67–71). So, for example, the hundred name *Thingoe* ‘assembly mound’ is rendered as “ODan **thing-hogh**” (p. 137), when we clearly have diphthongized forms (*Thingohov* 1086, *Thinghowe* 1316). More accurate lemmata would be ON **þinghaugr** or Anglo-Scandinavian **þinghouz**. Viking armies were heterogeneous and we have to reckon with colonial levelling in Anglo-Scandinavian, as is indeed manifested in the loss of nominative inflectional *r/R* in Scandinavian personal names in English sources. We cannot therefore regard the Scandinavian element in Suffolk as unequivocally Danish. In any case, we must separate names of the type *Risby* (p. 116), which are properly Scandinavian, from hybrids like *Thurleston* (pp. 140–141) < **Purulfestūn*, which contain a Scandinavian personal name, but which are morphologically English.

The following corrections and additions should be made: *Akenham* (p. 1): the first element is the OE personal name *Aca*, not *Acca*; *Alnesbourn* (p. 2): the personal name *Alnōþ* (sic!) for OE *Ælfnōð* can be ruled out. The suggested alternative, OE *Ælfwine*, is correct. The medial syllable of the place-name has been lost owing to weak stress; *Athelington* (p. 4): the traditional explanation of this name as a compound of OE *æðeling* m. ‘prince’ and OE *tūn* is perfectly adequate and there is no need to suggest an *-ingtūn* name compounded with either OE *Ælle* or OE **Æðel* as an alternative; *Badingham* (pp. 5–6): there are phonological difficulties in the way of interpreting the first element as OE **Bēada*, and it is better to take it to be OE *Bad(d)a*; *Barnby* (p. 7): ON, ODan *Biarni* can be excluded here, since it would have given Middle English spellings in *Bern-*. The alternative etymology, Scand **barnabȳ* ‘settlement held in common by several heirs’ or ‘settlement established by the children of a tenant/landholder on the edge of their parents’ property’ is correct, cf. The Vocabulary of English Place-Names (*A–Box*), pp. 50–51; *Bixley* (p. 13): the first element is not OE **bysce* ‘bush, thicket’, but OE **byxe* m./f. ‘box tree’, see The Vocabulary of English Place-Names (*Brace–Cæster*), p. 119; *Brandeston* (p. 19): the first element is clearly ON *Brandr*, ODan *Brand*. There is no need to regard OE **Brant* as a possible alternative; (*Kelsale cum*) *Carlton*, *Carlton Colville* (p. 30): note that in these names, ON, ODan *karl* m. ‘man, peasant freeman’ has been substituted for the cognate OE *ceorl* m. ‘peasant, man, churl’; *Chelsworth* (p. 32): the first element is the personal name *Ċeorl* rather than the appellative *ċeorl*; *Colston Hall*, ~ *Wood* (p. 35): the first element is ON *Kolr*, ODan *Kol*. The suggested alternative, OE **Coll*, is at best uncertain, cf. G. Tengvik 1938, pp. 141–142; *Dagworth* (p. 41): on account of the velar environment, the first element is OE **Daʒza* [daʒʒə] rather than OE **Dæʒza*; *Framlingham* (p. 55): the first

element is OE **Framela*, not the secondary strong variant **Framel*; *Hunston* (p. 73): the first element is OE *huntere* m. ‘hunter’, not *hunter*; *Ingham* (p. 77): as the authors point out, this name is also known from Lincolnshire, Norfolk and Oxfordshire. The name stands for Germanic **Inzwia-haima-* ‘homestead of the devotees of Ing’, the first element then being the name of a *Kultverband* (see J. Insley 1998, pp. 111–112); *Leiston* (*cum Sizewell*) (p. 88): the first element is the ON personal name *Leifr*, not OE *līeg*, **lēg* m./n. ‘fire, beacon’, see V. Watts 2004, p. 369; *Letheringham* (p. 89): Briggs and Kilpatrick take the first element to be probably a personal name, OE *Lēodhere* or **Lēodhere*. It is rather OE **Hlēodhere*, a personal name whose first element is cognate with that of such Bavarian names as *Hleod-perht* and *Hleod-win*, cf. H. Kaufmann 1968, p. 188; *Rattlesden* (p. 112): the plant-name OE *hratele* f. ‘rattle’ and a personal name **Ræt(t)/*Ræt(t)el* can be excluded, the name being best interpreted as OE **Ræthyllesdenu* ‘valley belonging to a place called *Ræthyll*’. *Ræthyll* is a compound of OE *rætt* m. ‘rat’ and OE *hyll* (in its South-Eastern form *hell*) and would have the sense ‘hill infested by rats’, cf. J. Insley 2006, p. 123; *Redlingfield* (p. 113): the authors give ‘OE pers.n. *Rædel* or **Rædla*’ as first element, but we are rather concerned with the specifically Anglian form **Rēdla*; *Sizewell* (p. 122): the first element is OE *Sigehere*, not *Sighere*; *Tannington* (p. 136): the first element is OE *Tāta*, not *Tata*; *Tattingstone* (p. 136): the first element is OE **Tāting*, not **Tating*; *Thurston* [Thedwestry Hd] (p. 141): the authors give ‘ODan pers.n. *Thōr* or *Thōri* (gen. *Thōrs*)’ + OE *tūn* as etymon. The early forms (*Thurstuna*, *Torstuna* 1086, *Thurstune* c1100 [c1207], *Turstone* c1190 [c1265], *Thurstone* 1254, 1327, &c.) show that we are rather concerned with a compound of ON *þurs* m. ‘a giant’ + OE *tūn*; *Trimley* (p. 142): the first element is OE *Trymma*, not **Trimma*; *Troston* (p. 142): the two personal names, OE **Trost* and OE **Trostring*, suggested by the authors as alternative first elements are etymologically and semantically inappropriate. The place-name is a compound of Anglo-Scandinavian **Trostinǝ*, an *-ing/-ingr* extension of the Old Norse byname *Trausti*, with English substitution of [o:] for ON [ǝ], and OE *-tūn*, see J. Insley 2013, pp. 246–247; *Tuddenham*, *Tuddenham St Martin* (p. 143): the first element, OE *Tudda*, is a hypocoristic form of OE *Tūda*, a personal name borrowed from British (cf. Old Welsh *Tūta*, Gaulish *Teuta*, *-o*, *Touta*, *-o*, &c.); *Walberswick* (p. 146): the first element is Northern French/Flemish *Walbert* < Frankish *Wal(a)h-berht* or *Wald-berht* rather than OE *Walhberht*; *Wenhaston* (p. 150): Briggs and Kilpatrick suggest that the first element here is an unrecorded OE personal name **Wynhafoc*, but this does not fit the early forms. <au> in the form *Wenhauleston* presupposes earlier [a]+[y], and we can suggest OE **Wenhēah*, the South-Eastern variant of an unrecorded OE personal name **Wynhēah*, as the first element of this place-name. The development of the place-name is as follows: OE **Wynhēahzestūn* > late OE **Wenhæzestūn* > ME **Wenhæzestūn* > *Wenhauestūn* > *Wenhaston*. [e] for OE [y] in initial *Wen-* is a South-Eastern dialect feature.

On the whole, we are presented here with a useful collection of material. The discussion of the etymologies is usually accurate enough, but in a not unsubstantial number of cases it would have benefited from a little more philological exactitude.

Works cited in the review above: Darby, H. C. & Versey, G. R., 1975: *Domesday Gazetteer*. Cambridge. – Ekwall, E., 1960: *The Concise Oxford Dictionary of English Place-Names*. Oxford. – Fellows Jensen, G., 1969: *The scribe of the Lindsey Survey*. In: NoB 57. – Insley, J., 1998: *The place-names of Norfolk. A Danelaw project in progress*. In: NoB 86. – Insley, J., 2006: *The owl of Ousden and a morphological conundrum*. In: *Names through the Looking-Glass. Festschrift in Honour of Gillian Fel-*

lows-Jensen July 5th 2006. Copenhagen. – Insley, J., 2013: Personal names in place-names. In: *Perceptions of Place. Twenty-First-Century Interpretations of English Place-Name Studies*. Nottingham. – Kaufmann, H., 1968: *Ergänzungsband zu Ernst Förstemann: Altdeutsches Namenbuch 1, Personennamen*. München. – Mills, A. D., 2014: *Suffolk Place-Names: Their Origins and Meanings*. Ipswich. – Tengvik, G., 1938: *Old English Bynames*. Uppsala. – *The Vocabulary of English Place-Names (A–Box)*, eds.: D. N. Parsons & T. Styles with C. Hough, 1997. Nottingham. – *The Vocabulary of English Place-Names (Brace–Cæster)*, eds.: D. N. Parsons & T. Styles, 2000. Nottingham. – Watts, V., 2004: *The Cambridge Dictionary of English Place-Names*. Cambridge.

John Insley

Alison Burns: Field-names of North-East Scotland: a socio-onomastic study. 501 s. Glasgow: University of Glasgow 2015. ISBN saknas. Digital publikation (<http://theses.gla.ac.uk/6424>).

Alison Burns beskriver i sin avhandling ägonamnen i utvalda delar av nordöstra Skottland. Totalt har hon samlat in 1 552 ägonamn från 15 socknar (parishes) inom området Aberdeenshire. Området är valt utifrån hennes tillgång till informanter, att hon har släkt där, och för att området är hotat av exploatering i form av sommarstugor och bostadshus. Materialet bygger framför allt på förf:s egna inspelningar, men även ett fåtal äldre belägg för namnen finns med. Alla namn finns sökbara i en databas som ligger ute på nätet. Det är intressant att kunna se var de namnbärande lokalerna ligger, och man kan även söka grupperingar av namn med utgångspunkt i förf:s indelningar, t.ex. utifrån språktillhörighet, sockentillhörighet, semantisk klassifikation m.m. Det fördjupar verkligen läsarens tillgång till materialet och ger en bättre förståelse för ägonamnen i området, men frågan är om det inte har tagit för mycket tid att skapa denna databas, tid som borde ha lagts på att fördjupa undersökningen.

Undersökningsområdet delas av en dialektgräns och förf. förväntade sig därför att finna vissa dialektala skillnader i materialet, men några sådana redovisar hon knappt. Visserligen kan man finna uttalet av varje namn redovisat i sista kapitlet, vilket är ett namnlexikon, och om man kan sina skotska dialekter kan man kanske se skillnaden, men förf. själv presenterar inte resultatet indelat efter vilken dialekt namnet kan antas uttalas på. I stället har hon valt att gruppera namnen utifrån språktillhörighet, där hon delar upp namnen i skotsk standardengelska (Scottish Standard English), skotsk engelska (Scots), gaeliska och fornvästnordiska. Hon kommer fram till att gaeliska och fornvästnordiska knappt finns i ägonamnen och att den största delen av ägonamnen är på skotsk standardengelska och mellan en fjärdedel och en femtedel är på den lokala språkvarianten, skotsk engelska. Den språkliga skillnaden mellan skotsk engelska och skotsk standardengelska är inte stor och många av namnen har en skotsk-standard-engelsk skriftlig form men uttalas på skotsk engelska.

Burns framhåller att avhandlingen är att förstå som socioonomastisk, dels för att (ägo)namn till stor del endast finns i muntlig form och är en produkt av det samhälle de finns i, dels för att hon har använt sociologiska metoder vid insamlingen av sitt material. Hon har spelat in alla intervjuer och ger exempel ur dem för att redovisa hur ett

namn kan realiseras av namnbrukarna. Den sociologiska metoden hon har använt redovisas noggrant med termer som jag antar är hämtade från sociologin. I namnforskningskretsar är man inte riktigt van vid så explicita beskrivningar av hur man har samlat in sitt material, och ibland känns det lite överflödigt att veta att hon har tagit med sina mor- eller farföräldrar för att smälta in bättre i den lokala miljö som intervjun utförs i och därmed komma närmare ett »naturligt» namnbruk. Det förklaras dock i inledningskapitlet att ett av avhandlingens syften var just att utarbeta en effektiv metod för att samla in skotska ägonamn.

När man undersöker ägonamn (eng. *field-names*) finns det två saker man inte kommer undan: dels måste man tydligt definiera och avgränsa termen, dels föra en diskussion om vad som är appellativ och vad som är namn. Burns definierar i kapitel fem ett ägonamn (*field-name*) som »the name given to every piece of land relating to the agricultural economy» utan att diskutera detta vidare. I stället betonar hon svårigheten att rent språkligt avgöra vad som är ett namn eller inte, eller vad som tillhör namnet; ägonamn är enligt henne inte alltid prydliga grammatiska enheter. Detta kan kopplas till diskussionen om var gränsen går mellan appellativ och namn. Burns verkar fastna för prototyp teorin, en teori som inte klart fastställer några gränser eller kriterier men som utgår ifrån att det finns en idé om ett typiskt namn, t.ex. *Aten*, och ju längre man kommer ifrån ett typiskt namn, desto närmare kommer man ett vanligt substantiv. Hon avslutar dock diskussionen om appellativ respektive namn med att lyfta fram Richard Coates åsikt att namnbärare kan kategoriseras, men inte namn. Hon lyfter även fram problemet att hennes informanter ibland inte tillhandahåller de namn som de faktiskt använder, eftersom de inte tycker att det är »riktiga namn»; uppfattningen hos namnbrukarna är ofta att namnet endast finns på riktigt om det finns i en skriven form. Burns har dock försökt komma runt detta problem genom att ställa frågor som: »Om vi ska träffas på den här platsen, vad säger du till mig då?» Efter det att undersökningen är genomförd kommer Burns fram till att ägonamn ofta inte kan pressas in i en snäv definition av egennamn. Ägonamnen har liksom alla namn en utpekande funktion och är monoreferentiella, men till skillnad från andra namn har ägonamnen en samtida lexikal betydelse. När omständigheterna förändras så att namnet inte längre beskriver området upphör ofta namnet att existera. Jag kan instämma i att så ofta är fallet med ägonamn, men jag tror inte att det är unikt för just den kategorin, snarare handlar det om den informella kontexten som ägonamnen delar med andra inofficiella namn.

Burns analyserar materialet genom att skapa semantiska kategorier och man kan känna igen de flesta av hennes kategorier från tidigare forskning (hon skriver själv att hon har utgått ifrån Peder Gammeltofts kategorier), t.ex. riktning och geografiska relationer (*directional*), något topografiskt drag (*topographical feature*), ägarförhållanden och association till personer (*ownership/association with persons*) samt karaktär såsom struktur, färg, storlek m.m. (*quality*) etc. Hon delar inte upp de enskilda namnen i förled och efterled utan analyserar namnen i sin helhet. Den största kategorin i avhandlingen är riktning, därefter karaktär och sedan topografiska element. En sak som gör det lite komplicerat att tolka Burns analys är att vissa namn hamnar i mer än en kategori. Det är fullt förståeligt att mer än en kategori kan vara aktuell för vissa namn, särskilt när man analyserar namnen i sin helhet, men det fördunklar siffrorna när man inte vet hur många av namnen som förekommer i flera kategorier. Hon förklarar varför dessa kategorier tillhör de vanligaste, t.ex. att det i en mindre krets är naturligt att ha namn som redovisar läget i förhållande till gården eller läget nära något, men i och med att hon har ett sociologiskt perspektiv hade man väntat sig mer diskussion om hur olika sociologiska faktorer kommer till uttryck i namnen.

Förf. redovisar också de vanligaste orden (eller *elements* för att använda förf:s term) som förekommer i namnen, vilket innebär en lista över de ord som förekommer i minst fem namn. Jag antar att det är ett sätt att beskriva vilka element som är vanligast i ägonamn, men resultatet blir att ord som *at, back, below, of* etc. redovisas och analyseras utifrån språktillhörighet. Även en kortare kommentar om hur dessa ord används i namnbildningen finns. Kanske är detta ett typexempel på avhandlingens brister; mycket tid och utrymme har lagts på att redovisa sådant som skulle kunna ha legat i en bilaga, eller möjligen nämnts i en bisats, tid och utrymme som i stället kunde ha använts för att fördjupa och diskutera de resultat förf. kommer fram till. Det finns mycket av intresse i Burns avhandling och hon gör vissa viktiga iakttagelser, men överlag känns den ganska tunn. Avhandlingen omfattar 502 sidor, men av dessa utgör namnlexikonet 293 sidor, och uppräknigen av vanliga element tar 33 sidor i anspråk. Redovisningen och diskussionen av förf:s metod är det som får mest utrymme, medan diskussionerna som rör namnen oftast avhandlas på ett par rader. Den databas som hon har gjort tillgänglig på nätet är dock ett bra exempel på hur forskare kan (och i framtiden kanske bör) sprida sin kunskap; den möjliggör vidare forskning, inte enbart inom namnforskning, samtidigt som den kan användas av en intresserad allmänhet som vill få veta var namnen finns och vad de betyder.

Elin Pihl

Peder Dam: Bebyggelser og stednavnetyper. Udg. af Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut. 333 s. København: Museum Tusulanums Forlag 2015. (Navnestudier 44.) ISBN 978-87-635-4307-1.

Kulturgeografen Peder Dams kartläggning av ortnamnstyper i Danmark är ett mäktigt verk. Det uttalade syftet – att undersöka var och när en postulerad vikingatida bebyggelseexpansion sker – ter sig efter en genomläsning som alltför blygsamt. I stället handlar det om en i det närmaste fullständig kartläggning av Danmarks bebyggelsenamn och ett försök att skicka de olika namntyperna kronologiskt. Utgångspunkten är Christian V:s matrikel från 1688 som utifrån DS har kompletterats för de områden den inte täcker (Sønderjylland och Bornholm). Dessutom har de städer som fanns 1688 också medtagits. Resultatet har blivit ett imponerande register med 14 411 koordinat-satta bebyggelser. Bebyggelsernas namn har indelats i 54 namntyper som täcker 94 % av materialet. Möjligen är förf:s bruk av begreppet 'namntyp' något oortodoxt, men det tjänar hans syften.

Namntypernas ålder bedöms sedan utifrån ett antal kriterier: geografisk utbredning, bebyggelsernas storlek uttryckt i tunnor hartkorn i 1688 års matrikel, kyrkofrekvens (dvs. andelen bebyggelser som blivit kyrkbyar) samt koncentration av arkeologiska lösfynd. Det är gamla, välkända metoder, flertalet beskrivna i handboken *Stednavneforskning 1*, men här använda i en skala som man inte kommit i närheten av tidigare. Samtliga metoder är givetvis behäftade med källkritiska problem och de diskuteras också kritiskt av förf. Ett exempel är att kyrkofrekvens som dateringskriterium bortser från det faktum att de äldsta kyrkorna idag vanligen antas ha varit egenkyrkor uppförda på stormännens gårdar (och inte i de största och äldsta byarna). Vad gäller bebyggelsens storlek använd som ålderskriterium förutsätter detta en linjär och på det hela taget

ostörd bebyggelseutveckling som inte riktigt står i samklang med vad vi idag vet om järnåldersbebyggelsens förändringar. Koncentrationer av arkeologiska lösfynd är ett trubbigt instrument och det hade varit mer intressant att få reda på namnens korrelation med arkeologiskt kända och daterade bebyggelse lämningar (om det låter sig göras). På det hela taget ter sig dateringskriterierna lite gammalmodiga, detta i kontrast till det mycket moderna och tekniskt avancerade genomförandet.

Varje namntyp behandlas sedan i en särskild artikel. Där får man först en genomgång av typens etymologi, semantik och formutveckling. Denna avdelning hålls kort vilket jag tror är ett klokt val, även om man ibland hade önskat lite fler referenser till nordisk forskning utanför Danmark. Namntypens utbredning redovisas i text och med en punktkarta. De olika dateringskriterierna går igenom och man får se diagram som beskriver bebyggelsestorlek och fyndkoncentrationer, samt avslutningsvis en hänvisning till relevant litteratur. Artiklarna är indelade i kategorier, dels kronologiska (äldre, yngre I, yngre II samt *by* som bildar en egen kategori), dels semantiska som röjningsnamn, skogsindikerande namn etc. Artiklarnas ordning inom kategorierna har jag inte lyckats genomskåda, men varje kategori inleds med en karta som visar dess andel av det totala namnbeståndet.

Kartorna och diskussionen om namntypernas geografiska spridning hör till det mest givande, särskilt när den geografiska aspekten kombineras med dateringskriterierna. Här kan nämnas t.ex. namnen på *-sted* där förf:s analys visar på en grupp förhållandevis små bebyggelser med namn på *-sted* koncentrerade till området norr om Limfjorden på Jylland (s. 49). Med rätta frågor sig förf. om man här kan ha att göra med ett yngre skikt namn.

Ibland hade avgränsningen av namntyperna behövt skärpas till. Det gäller t.ex. namnen på *-by* där nu även de icke helt fåtaliga *Kirkeby* är inkluderade. Men dessa namn innehåller ju snarast ett sammansatt appellativ *kirkeby* och är inte jämförbara med primära namnbildningar på *-by*. Förf. använder dessutom dessa namn som ett argument för att namntypen var allmän även under medeltiden, vilket är missvisande. I själva verket tyder hans undersökning av utbredning, bebyggelsestorlek och fyndkoncentrationer på att namntypen även i Danmark (liksom i Norge och Sverige) hör till de äldre bebyggelsenamnen.

Det finns många detaljer i detta innehållsrika verk som man skulle kunna ta upp till diskussion och det hoppas jag också kommer att ske i olika sammanhang. Jag ska avsluta med att konstatera att det är ett rent nöje att bläddra i avsnitten om mindre namntyper som *-mosse*, *-have* och *-krog* och studera kartorna över deras utbredning. Det är namntyper som sällan diskuteras, men som denna bok visar har även de en intressant historia att berätta.

Per Vikstrand

Innovationer i namn och namnmönster. Handlingar från NORNA:s 43:e symposium i Halmstad den 6–8 november 2013. Red. av Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson, Maria Löfdahl & Lena Wenner. 338 s. Uppsala: NORNA-förlaget 2015. (NORNA-rapporter 92.) ISBN 978-91-7276-092-9.

Rapporten från symposiet om namninnovationer innehåller 20 föredragsartiklar. Av dessa behandlar 8 personnamn, 6 ortnamn, 2 husdjursnamn, 2 farkostnamn, 2 litterära

namn och 1 namnteori. Man kan vidare notera en kraftig dominans av kvinnliga föredragshållare: 19 kvinnor men bara 3 män.

Sofie Laurine Albris skriver om ortnamn på *-lev*. Artikeln är ett viktigt bidrag och flyttar helt klart fram forskningsfronten när det gäller frågan om namntypens betydelse och datering. I anslutning till Lena Peterson noterar förf. att flera förleder förefaller att vara personbeteckningar snarare än personnamn och drar (liksom Peterson) slutsatsen »at *-lev* kunne være enheder som blev overdraget, ikke gennem fædrene arv, men som gave fra en stormand eller konge» (s. 23). Hon för fram hypotesen »at *lev*-navnene afspejler et system, hvor brugsret til jord tildeles lavadel og hirdfolk, der står nær kongen eller høvdingen som modydelse for troskab og tjeneste» (s. 28). Detta gäller, menar förf., åtminstone för det äldsta skiktet av namn. Hon reserverar sig för »regionale eller kronologiske forskelle på, hvad et *-lev* kunne være» (s. 23). Vad gäller dateringen betonar förf. »*lev*-navnenes tendentiøse relation til gravfund fra yngre romersk jernalder» och drar slutsatsen att »typen bliver produktiv i 4. årh.» (s. 28). Samtidigt understryks att namn på *-lev* kunnat bildas ända »frem til begyndelsen af vikingetiden» (s. 16). Kartan över de nordiska *-lev*-namnens utbredning (s. 17) har några detaljfel (jfr min karta i *Språken i Sverige*, 2010, s. 84).

Vidar Haslum presenterar i en intressant översiktsartikel utbredningen av ortnamn i bestämd form i Norden. Han räknar med fyra dialektzoner (karta s. 91), beroende på hur frekvent och utbredd bestämd form av ortnamn är i talspråket, där utvecklingen har gått längst i ett område kring Trondheim. Zon 2 är större delen av norra Norge och norra Sverige samt Österbotten, zon 3 södra Norge och södra Sverige samt södra Finland, och zon 4 – med minst inslag av bestämdhet i ortnamn – är Danmark. Förf. menar att dessa zoner också motsvarar olika utvecklingsstadier. Det förefaller så långt rimligt, men förf. pressar, enligt min mening, det hela för långt när han även hävdar att »det geografiske utgangspunktet for denne innovasjonen etter all sannsynlighet har vært Trondheim» (s. 88). Man kan inte utan vidare anta att det område där en språklig innovation har utvecklats längst också är det område där innovationen har uppstått.

Berit Sandnes ägnar sin artikel åt de ofta förbisedda yngre bebyggelsenamnstyperna: namn på torp och andra småbebyggelser. Detta är förvisso ett forskningsfält där mycket återstår att göra. Förf. tar upp viktiga och intressanta aspekter som förhållandet mellan muntligt och skriftligt traderade namn, genitiviska namn (typ *Niskens*), mönsternamngivning och efterledsbetoning. Av teoretiskt intresse är att förf. argumenterar för att det kan finnas treledade ortnamn. Hon för fram som exempel på förment treledade namn *Sandsjöborg*, som visserligen ligger vid en sjö, men där sjön inte har namnet **Sandsjön*, och *Nybodal*, där det inte finns något **Nybo* i närheten. Förf. skriver: »Snarest må man oppfatte utmerkingene som ad hoc-sammensetninger ved navnedannelsen.» (S. 230.) Med »utmerkingene» avses väl *Sandsjö* resp. *Nybo*. Men då är det ju fråga om tvåledade sammansättningar. Namnbildningsstrukturen blir ju [[Sand-sjö]-borg] och [[Ny-bo]-dal] oavsett om förlederna är tidigare existerande namn eller ad hoc-sammansättningar.

Krister Vasshus diskuterar i en artikel i vilken utsträckning man kan räkna med hedniskt sakral betydelse (eller referens) av ortnamnselementet *lund* även i icke-teofora ortnamn. Han är böjd att i flera fall räkna med detta. Kriterierna han använder som indikationer på möjlig sakralitet är närhet till medeltida kyrkplatser, närhet till platser med sakrala namn samt centralitet, kort sagt bebyggelse- och ortnamnskontexten. Detta är som synes inga absoluta eller objektiva kriterier utan indicier som kräver en diskussion där man kan resonera om vad som är sannolikt, vilket förf. också gör på ett tilltalande sätt. Undertecknad har själv tidigare i olika sammanhang argumenterat för hy-

potesen att i princip alla ortnamn, som innehåller elementet *lund*, och som kan dateras till förkristen tid och lokaliseras till förkristen bygd, är sakrala, dvs. syftar på heliga lundar. Frågan hänger delvis samman med etymologin, där betydelsen 'liten skog, trädunge' knappast är primär, eftersom ordet brukar antas vara avljudande till *land* och *linda*.

Maria Löfdahl, Sofia Tingsell och Lena Wenner har skrivit en artikel med titeln Lexikon, onomastikon och flerspråkighet, där tre mindre fältundersökningar redovisas om hur barn, vuxna inlärare av svenska och romanitalande använder och relaterar till namn. Annette Torensjö skriver om ortnamnsinsamling med ny teknik och nya metoder.

Boken har en ovanligt trevlig layout med färgbilder och spatiös och tydlig typografi.

Staffan Fridell

Alan Macniven: The Vikings in Islay. The place of names in Hebridean settlement history. 419 s. Edinburgh: John Donald 2015. ISBN 978-1-906566-62-3.

The Vikings in Islay gir nordiske lesere et unikt innblikk i stedsnavn av norrøn opprinnelse i et område som har vært lite kjent tidligere. For forf. er imidlertid den videre analysen av navna også et viktig poeng, og navna blir brukt som kilde til å tolke vikingetidas historie på Islay. Boka henvender seg derfor til et bredere publikum enn navneforskere. Islay, som kanskje er best kjent for sin whiskyproduksjon, er den sørligste av de Indre Hebridene. Tradisjonelt har man regnet med gælisk kontinuitet og begrenset norrøn aktivitet på de sørlige Hebridene. Macnivens studier viser at nesten 20 % av dagens navneforråd på Islay inneholder identifiserbare norrøne element. At så mange norrøne navn er dannet og tradert må indikere en relativt omfattende norrøn bosetning på øya. I et større perspektiv utfordres også det tradisjonelle synet på norrøn innflytelse i Skottland. Man har regnet med et skille mellom nord og sør, med omfattende norrøn innflytelse på Shetland, Orknøyene og de ytre Hebridene, men bare mer sporadisk kontakt lenger sør.

Boka er todelt, med bakgrunn og analyser i første del og navnetolkninger i siste del. Etter innledningen følger et kapittel om navnedannelse, kontaktnavn og datering av stedsnavn. Kontaktlingvistisk teori er ikke noen hovedsak i boka, men det kan nevnes at forfatteren tar avstand fra hybriddannelse. Når navn framstår som lingvistisk blandet, er det fordi nye navnedannelser bygger videre på eksisterende navn. Dette har vært kalt «ex nomine names» i skotsk navneforskning. Ellers er det interessant å se at forf., som er senior lecturer i svensk ved Universitetet i Edinburgh, trekker veksler på den nordiske navnefaglige forskningstradisjonen. Metode for navnetolkning er blant annet hentet fra Vibeke Christensen og John Kousgård Sørensen's håndbok Stednavneforskning. En rekke andre henvisninger til nordisk litteratur bidrar til å gjøre nordisk navneforskning bedre kjent for engelskspråklige lesere.

Videre i del 1 får vi innføringer i Islays historie etter vikingetida, den skotske forskningstradisjonen, kontaktspråkene gælisk og norrønt og kildene forf. har brukt. Det norrøne navnematerialet på Islay er tradert via gælisk. For å gi lingvistisk velfunderte tolkninger er det avgjørende å ha inngående kjennskap til både gælisk og norrønt, slik forfatteren har. Det norrøne opphavet kan bare rekonstrueres når man kjenner ut-

viklingsmulighetene i gælisk. En sentral kilde er MacDougalls Map of the Island of Islay (1749–1751), som gir en oversikt over de tradisjonelle gårdsdistriktene (farm units) og grensene mellom dem. De 177 gårdsdistriktene (matrikkelgårder eller byer) danner grunnlaget for organiseringa av navnematerialet i del 2.

Navneledd og relativ datering av navn er tema for kapittel 5. Mer enn halvparten av gårdsdistriktene (47–63 % i de fire sogna) har navn som inneholder norrøne elementer. Forf. prøver å identifisere et førvikingetidig gælisk lag, men det er vanskelig ettersom gælisk også brukes etter kontaktperioden. Deloversettelser og gæliske sekundærdannelser til norrøne navn forteller derimot om overgangen fra norrønt til gælisk. Mindre heldig er forf.s forslag om at gjennomsiktede gæliske navn kan være oversettelser av norrøne navn (s. 63, 67). Antakelsen er ikke underbygd, og mangler støtte fra andre norrøne kontaktområder i Skottland. Likedan er det vanskelig å følge han når han mener at systemet for taksering av land, som først omtales i kilder fra 1500-tallet, skal ha norrønt forbilde.

Skotske navneleddskronologier har hatt en tendens til å være rigide, så det er et viktig poeng når Macniven påpeker at de norrøne navneledda som brukes på Islay var produktive i samme periode, og at forskjellen snarere er funksjonell enn kronologisk. For eksempel ser det ut til at *bólstaðr*, som er et meget frekvent navneledd både på Islay og i andre norrøne bosetningsområder i Skottland, indikerer oppdeling av land. Han er også klar på at *býr* – i motsetning til *bær* – ikke nødvendigvis indikerer dansk innflytelse slik man har sett i britiske framstillinger, men at denne formen også finnes i deler av Norge. For øvrig er det vanlig å tillegge *býr*-gårder høyere status i Skottland enn i Norden.

På bakgrunn av språklige vitnemål, arkeologiske funn (bl.a. minst sju hedenske graver fra vikingetida) og skriftlige kilder, konkluderer forf. at vikingenes innflytelse på Islay ikke kan avskrives som sporadiske tokt. Det må ha vært en relativt omfattende bosetning av vikinger som var rike nok til utstyre skip, og som trolig hadde sosiale og politiske ambisjoner. I Skottland har det vært en diskusjon om den skandinaviske bosetningen var fredelig eller voldelig. Macniven peker på at dette var menn som ønsket land, og det kan ikke ha skjedd uten kamp. Den innfødte befolkningen har måttet vike, og den lokale kulturen ble påvirket. Ifølge forf. startet vikingenes historie på Islay med tokt omkring år 800 og ble konsolidert med bosetning, før den endte omkring 1050.

Den empiriske undersøkelsen i del 2 omfatter tolkninger av mer enn 600 navn, med navn på gårdsenhetene som ramme for tolkningene. Oppsettet er forbilledlig klart og enhetlig, med de relevante opplysningene organisert på samme måte for alle navna: Etter oppslagsform og lydskrift i IPA samt historiske former, følger en presentasjon og diskusjon av mulige etymologier. Videre er navna lokalisert på kart, og gårdsenheten settes inn i en økonomisk og kulturell kontekst. Det siste omfatter øvrige navn i området, men også topografiske forhold, fornminner mm. Den ryddige strukturen gjør det enkelt å få oversikt over ulike aspekter rundt et navn, og alle tolkningsmuligheter legges åpne for videre diskusjon.

I dag er onomastikonet på Islay enten engelsk eller gælisk i formen, og den norrøne utgangsformen må som sagt rekonstrueres. For navn som *Olistath*, *Duisker*, *Grasdail* og *Staoin* skinner det norrøne opphavet ganske tydelig igjennom den gæliske språkdrakten. De fleste navna er likevel mer omformet, som *Tallant av Háland*, *Almond av Ámót* og *Proaig av Breidvík*. Tolkningen er altså ingen liten oppgave.

Det klart vanligste navneleddet av norrønt opphav er *bólstaðr*, som får formen *-bus* på Islay: *Asabus*, *Coulabus* og *Persabus* (< *Ass-*, *Kolla-?* og *Prestabólstaðr*). Andre bebyggelsesindikerende ledd er *staðir*, *land* og *býr*. Av topografiske hovedledd er *dalr*

klart mest frekvent. Ikke uventet forekommer også mange ledd som kan knyttes til kystformasjoner, som *ey*, *nes*, *vik* og *vágr*. Gæliske språkbrukere bygger som nevnt ofte videre på norrøne navn. I *Dùn Bhoaraic* fungerer norrønt **Borgarvik* som utmerkingsledd i et gælisk navn på et fort (gælisk *dùn*). *Glenegeedale* er et norrønt *Eikadalr* der gælisk *gleann* 'dal' blitt lagt til. Her har gæliske språkbrukere lagt til et eksplisitt hovedledd som allerede finnes i det norrøne navnet, sannsynligvis fordi de bare oppfatter et navn og ikke en betydning.

Man kan selvsagt ha innvendinger til enkelttolkninger. Forfatteren tolker *Laoigan* som *Lækin* 'bekken'. Etterhengt bestemt artikkel er imidlertid lite rimelig i et område der den norrøne innflytelsen opphørte på 1000-tallet. En alternativ tolkningsmulighet kunne være *Leikvin*. Et annet interessant navn er *Sunderland*, der sisteleddet ikke uttales *land*, men *tin*. Det kunne tyde på et tingsted på øya (eller snarere flere, dersom dette er det søndre). Noen navn har et arkaisk preg. For eksempel er primære norrøne vassdragsnavn sjeldne på de nordlige øyene, men Islay har **Surn*. Vi finner også *Solam* (< *Sólheimr*). Selv om *Solheim* kanskje ble et tidlig mønsternavn bør dette være helt i slutten av produktivtetsperioden. Det finnes et *Sullom* med samme opphav på Shetland, mens navnet ikke finnes på Orknøyene.

Her er det bare mulig å gi en liten smakebit av navnematerialet. For å få mer innsikt i det temmelig komplekse onomastikonet er det verdt å gå til boka, for *Vikings in Islay* er et grundig og faglig solid verk om stedsnavna på Islay og hvilke historier de forteller.

Berit Sandnes

Det medeltida Sverige 1. Uppland 10. Håbo härad, Sigtuna stad. [Av] Annika Björklund. 348 s. Stockholm: Riksarkivet 2014. ISBN 978-91-87491-07-8.

Med det föreliggande häftet av DMS har utgivningen av Tiundalands härader slutförts. Håbo härad och Sigtuna stad har utgjort viktiga områden under förhistorisk tid, med flera centrala och viktiga bygder. Man kan bara nämna Sko (med Sko kloster under medeltiden), Håtuna, Fornsigstuna och staden Sigtuna. Här finns många gamla och intressanta ortnamn och mycket återstår här att göra för namnforskarna som i och med detta häfte av DMS kan inspireras till vidare forskning. Som ett exempel på ett olöst problem att gå vidare med kan nämnas frågan om vad förleden i *Sigtuna* syftar på. Här faller ögonen genast på den olokaliserade bebyggelsen med namnet **Sigwarpi* i Håtuna socken (s. 77). Kunde man lokalisera denna, vore det ett stort steg framåt.

Staffan Fridell

Det medeltida Sverige 2. Södermanland 4. Daga härad. Villåttingen. [Av] Hanna Källström. 215 s. Stockholm: Riksarkivet 2014. ISBN 978-91-87491-04-7.

Daga härad och Villåttinge härad ligger i mellersta Sörmland. Båda ansluter till Nyköpingsåns vattensystem, med sjöarna Båven, Dunkern och Misteln, och Daga härad ock-

så till Trosaåns vattensystem, med sjöarna Klämningen och Storsjön. En av centralorterna i Daga hd är Gnesta; i Villåttinge hd påträffas Flens stad och Malmköping. Daga härad höll under medeltiden ting vid Vadsbro, nära Södertuna herrgård (tidigare *Vad*) norr om Gnesta.

Villåttinge härad bildades först under 1500-talets senare hälft; dess äldsta i Magnus Collmar, Sörmländska härads domböcker från 1500-talet (1953) återgivna domboksprotokoll redogör för ett ting hållet 1595 (s. 101 ff.). Detta härad innefattar tre socknar som tidigare tillhörde Oppunda härad: Flen, Forssa och Årdala. De övriga Villåttingesocknarna, Dunker, Helgesta, Hyltinge, Malma och Mellösa, har tidigare räknats till Österrekarne härad. Lars Hellberg (i NoB 30, 1942, s. 126 ff.) har förklarat häradsnamnets bakgrund genom att anta att Villåttingen i begynnelsen utgjorde norra hälften, en åtting, av Årdala fjärding i Oppunda hd, och att detta område senare överfördes till Österrekarne hd. Namnet tolkar han som 'den vilda, dvs. förvillade, vilsekomna åttingen': området har »förmodligen på grund av sitt avskilda läge tillägnat sig en viss självständighet i rättsligt hänseende» (jfr DMS 2:4 s. 21).

Liksom tidigare volymer i samma serie upptar den nu anmälda en stor mängd intressanta ortnamn. Här skall ett enda exempel anföras. Under byn Skenda (*j skinendum* 1358) i Björnlunda sn redovisas belägget *in Skynændæakyr* 1291. Undertecknad har inget att invända mot detta, men det frågetecken som i DMS åtföljer belägget ter sig befogat. Skrivningen förekommer i ett testamente (SD 2 s. 114 ff.) utfärdat av riddaren Anund Haraldsson, som skänker tre öresland i *skynændæakyr* till Sigge Östensson. Anund Haraldsson önskar att få sin gravplats vid föräldrarnas sida i Saba kloster (Julita). Till klostret testamenterar han bl.a. egendomar i Vadsbro sn, Oppunda hd: gården Veckla och ett halvt markland jord i det närbelägna Vik. Mellan Veckla och Vik låg tidigare gården Skenla, i Västmanlands handlingar (KA) omtalad som *Skynunda* (1542:1) och *Skinunda* (1543:1). I Södermanlands handlingar 1581:1 redovisas två hemman i Veckla och ett i Skenla (*skeunda*) under rubriken *Closter Landbor* (jfr Per G. Stensland, Julita klostrets godspolitik, 1945, s. 28). Man frågar sig om belägget *skynændæakyr* möjligen skall föras till *Skenla* i Vadsbro. I Julita sn, nära det forna klostret, uppträder emellertid ännu ett *Skinanda*-namn, det numera försvunna *Skenala: skenenda* 1535 gårdar och hjälper KA, *Skynwnda* Västmanlands handlingar 1540:2. Se S. Strandberg i Uppsalastudier i namnforskning (1979) s. 119 ff. Nämnas bör också att ett brev från 1449 (26/3 Stockholm SRAp or.) omtalar *J skenande tw stykke aker* i den uppländska socknen Sparrsätra (S. Strandberg a.a. s. 124 f., dens. i OUÅ 1983 s. 56 f.).

Med det anförda exemplet vill jag helt enkelt än en gång erinra om hur mycket värdefullt och intressant material man finner i Det medeltida Sverige.

Svante Strandberg

Namen in Altbayern. Gesammelte Beiträge zu Ehren von Josef Egginger und Günter Schneeberger. Hrsg.: Katrin Simbeck & Wolfgang Janka unter Mitwirkung von Martina Kürzinger. 250 s., lös karta. Regensburg: edition vulpes 2013. (Regensburger Studien zur Namenforschung 8.) ISBN 978-3-939112-07-5.

Artikelsamlingen *Namen in Altbayern* bygger på uppsatser stammande från en namnforskargrupp vid universitetet i Regensburg och avsedda att hedra kollegan Josef

Egginger i anledning av hans 80-årsdag 2008. Inför publiceringen har ytterligare bidrag sedan tillkommit. En av uppsatsförfattarna, Günter Schneeberger, avled 2012 och boken har därför tillägnats såväl honom som Egginger.

Med namnet *Altbayern* avses Oberpfalz (vars huvudstad är Regensburg), Niederbayern och Oberbayern.

Boken presenterar 13 artiklar. Den tematiska spännvidden är avsevärd. Bebyggelsenamn och hydronymer är mycket framträdande, men i samlingen behandlas också gamla vägnamn, varumärkesnamn, ljudhistoria och de möjligheter datatekniken erbjuder namnforskningen.

I bidraget *Altwegebenen im Gebiet zwischen Abens, Donau und Isar* (s. 9 ff.) inriktar sig Johann Auer på större vägar, »Regional- und Fernverkehrslinien [...] die man auch als Altwege oder Altstraßen im engeren Sinn bezeichnen kann». De anförda vägnamnen är intressanta i bl.a. semantiskt avseende. I ett *Galmerweg* räknar förf. med den även från Norden kända ljudbeskrivande ordstammen *galm-* (mhty. *galm* m. »Schall, Ton, Lärm, Geräusch»); han drar slutsatsen att namnet vittnar om larm och buller från trafiken på vägen.

Harald Bichlmeiers (s. 53 ff.) uppsatstitel är lång och informativ: Bayerisch-österreichische Orts- und Gewässernamen aus indogermanistischer Sicht. Teil 3: Zusammenfassung bisheriger Forschungsergebnisse zu altbayerischen Flussnamen sowie einige indogermanistische Anmerkungen zu den Flussnamen *Ammer/Amper* und *Naab*. Förf. kommenterar tidigare tolkningar av bl.a. flodnamnen *Donau*, *Iller* och *Ammer*. Det jämtländska *Ammer* har tidigare dragits fram i samband med det tyska *Ammer*. Här kan påpekas att den urindoeuropeiska rotform, **ǵbh-*, Bichlmeier ansätter för det syd-tyska *Ammer* (med keltisk ljudutveckling) inte kan tillämpas på det svenska *Ammer*. Efter hans mening (s. 65) har flertalet namnforskare otillräckliga insikter i indogermanistikens senaste landvinningar (jfr recensionen av boken *Methoden der Namenforschung* i NoB 103, 2015, s. 155).

Albrecht Greule svarar för tre bidrag. I ett av dem (s. 91 ff.) – författat i samarbete med Wolfgang Janka – behandlas *Luhe*, *Pfatter* och *Pfreimd*, tre gamla flodnamn (och bebyggelsenamn) i Oberpfalz. Författarnas tolkning av *Pfreimd* har stort intresse från ordbildningssynpunkt. Hydronymen återförs på ett äldre **Frīma*, som antas kunna innehålla ett forngermanskt adjektiv bildat med *-m*-suffix till den ordrot vi finner i bl.a. got. *frijōn* 'älska' fvn. *fríðr* 'vacker' och fsv. *fridhla* f. 'älskarinna'. Till flodnamnet **Frīma* har så med suffixet *-ibō-* bildats ett **Frimida* »'Ort an der Frima' (oder mit der ursprünglichen Bedeutung von germ. **frīma*: 'angenehmer Ort')», som sedermera blev också vattendragets namn.

Beträffande Katharina Hilgarts (s. 111 ff.) uppsats *Die ältesten Siedlungsnamen der Gemeinden Ringelai und Perlesreut* kan nämnas att efterleden i *Ringelai* uppfattas som en motsvarighet till det nordiska *-lev/-löv*; detta *Ringelai*, som uppträder utanför de tyska *-leben*-namnens huvudområde, antas snarast ha innebörden »kleines, unbedeutendes Überbleibsel/Erbteil». Förf. anser sig tvingad att föra *Ringelai* till *-leben*-namnen, trots namnbäarens geografiska läge och trots att förleden inte kan antas innehålla ett personnamn.

Med ett material härrörande från tre tyska företag diskuterar Sandra Reimann (s. 151 ff.) varumärkesnamn och namn på produkter. Bryggerinamnet *Löwenbräu* uppges sammanhånga med gatunamnet *Löwengrube* i München, som ledde sitt ursprung från en målning på ett bryggerihus med det bibliska temat Daniel i lejongropen (»Daniel in der Löwengrube»).

Wolf-Armin Frhr. v. Reitzenstein (s. 169 ff.) visar i bidraget Monophthongierung von *-heim/-haim* in Ortsnamen Altbayerns ännu en gång hur väl insatt han är i äldre källmaterial. Han redovisar former av typen *Baumham*, *Freiham*, *Schmidham* och diskuterar vad som kan ligga bakom skrivningarna med monoftong.

Artikelraden avslutas med Dieter H. Steinbauers (s. 229 ff.) Gallische Namen in Altbayern – eine Übersicht. Förf. framhåller att forskningen om kelterna sedan 1970-talet upplevt ett kraftigt uppsving i framför allt lingvistisk-filologiskt avseende och att den ökade utgrävningsverksamheten t.ex. i Spanien – särskilt i trakten kring Zaragoza – har lett till sensationella inskriftsfynd. Han söker bl.a. klarlägga upphovet till stambeteckningen *vindelici*; en toponym i antiken för Augsburg i Bayern var *Augusta Vindelicum*.

Alla i boken ingående bidrag har inte nämnts här; detta innebär ingalunda att de onämnda saknar intresse. Namnen in Altbayern är en mycket läsvärd bok, som kan vara till gagn och glädje även för nordiska forskare.

Svante Strandberg

Damaris Nübling, Fabian Fahlbusch & Rita Heuser: Namen. Eine Einführung in die Onomastik. 2., überarbeitete und erweiterte Aufl. 374 s. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag GmbH 2015. (Narr Studienbücher.) ISBN 978-3-8233-6947-9.

Namen. Eine Einführung in die Onomastik, som undertecknad recenserade i NoB 103, har nu utkommit i en ny, bearbetad och utvidgad upplaga. Utvidgningen har inte resulterat i ett märkbart större sidantal. Upplägget i den andra upplagan följer i stora drag den första, och kapitel och avsnitt har samma rubriker. Det omfångsrika, grundliga och engagerat skrivna personnamnskapitlet är djupgående bearbetat och det därpå följande kapitlet, om djurnamn, är helt nyskrivet. I övrigt har mest smärre uppdateringar skett liksom vissa förtydliganden.

I förordet nämns att en webbsida (www.namenforschung.net) har inrättats. Där utlovas information om namnforskning och även bl.a. övningsuppgifter. Då jag i recensionen av den första upplagan beklagade, att inga försök gjordes att föra in läsaren/studenten i konsten att forska om namn, tog jag intresserat del av övningsuppgifterna. Dessa handlade emellertid inte om de första stapplande stegen på namnforskarens väg, utan tycktes mest vara till för att hos studenten befästa de kunskaper som boken vill ge.

Uppfattningen att namnet saknar semantik samt den därmed sammanhängande uppfattningen om en väsensskillnad mellan namn och appellativ, kritiserad i min förra recension, återkommer oförändrade i den nya upplagan. Mer fruktbart framstår enligt min uppfattning Staffan Nyströms resonemang i kapitlet Names and meaning (s. 39–51) i den nyligen utkomna *The Oxford handbook of names and naming*, Oxford 2016.

Det som främst intresserar denna tidskrifts läsare torde vara hur ortnamnen behandlas i den nya upplagan. Ortnamnskapitlet (s. 206–265) visar sig dock vara i stort sett oförändrat. Några obetydliga ändringar och kompletteringar i anslutning till nya undersökningar har gjorts, och webblänkarna tycks genomgående vara noggrant uppdaterade. Emellertid består hela den struktur som kommenterades i NoB 103, t.ex. det anmärkningsvärda utrymme som består den kontroversiella forneuropeiska hydronymin

(Alteuropäische Hydronymie). I den nye udgave nævnes dog (s. 224), at et tillitligt værk lige holder på at publiceres (Albrecht Greule: Deutsches Gewässernamenbuch, 2014). Dette værk er af naturlige (tids)skäl ikke inarbetat i framställningen. Greules bok återfinns i litteraturförteckningen (s. 350), men uppräknas, kanske något överraskande, ej bland litteratur för vidare studium (s. 265).

Sammanfattningsvis: Den nye udgave av Namnen kan enligt recensentens uppfattning berömmas och kritiseras på ungefär samma punkter som den föregående. Boken är engagerat och ofta personligt skriven, men sitt stora intresse har den framför allt för den som arbetar med personnamn.

Eva Nyman

Nøvn i strandamentanini/Navne i kystkulturen. Forelæsninger fra det 41. NORNA-symposium i Tórshavn 2.–4. juni 2011. Red.: Tina K. Jakobsen, Kristin Magnussen, Anfinnur Johansen & Eivind Weyhe. 380 s. Uppsala: NORNA-förlaget 2013. (NORNA-rapporter 89). ISBN 978-91-7276-088-2.

I juni 2011 løb det 41. NORNA-symposium af stablen i Tórshavn på Færøerne. For befolkningen på den lille øgruppe har livet ved, ja faktisk midt i, havet altid været et vilkår, og der kunne derfor næppe tænkes et meget mere passende tema for symposiet end Navne i kystkulturen. Udkommet af symposiet blev rapporten, som her recenseret noget forsøket.

Symposierapportens omfang er lidt over gennemsnittet for en symposierapport i NORNA-regi. Den indledes med en indholdsfortegnelse efterfulgt af et redaktionelt forord om afviklingen af symposiet. Rapportens første artikel udgør en form for optakt, idet der er tale om en skriftlig version af professor ved Færøernes Universitet, Turið Sigurðardóttirs, åbningstale. Herefter følger 19 faglige artikler, og rapporten afsluttes med en sammenfatning af Mats Wahlberg. Til det redaktionelle bemærkes enkelte ubetydelige skønhedsfejl, fx er et forfatternavn i indholdsfortegnelsen ikke kursiveret, og alfabetiseringen er glippet (s. 9). Et andet sted er skrifttypen ikke blevet mindsket (litteraturliste s. 228). Et betydeligt kritikpunkt gælder billedkvaliteten. Formaterne er gennemgående meget små, og alle illustrationer er gengivet i gråskala. Konsekvensen er, at adskillige fotos og kort er grænsende til uanvendelige, og ærgerligt bliver det især, når der i en billedtekst ligefrem refereres til en farvekode (s. 52). En note herom kunne måske have fundet plads i forordet.

Rapportens faglige artikler er (næsten) ordnet alfabetisk efter forfatterens efternavn/patronym. Det er et forståeligt redaktionelt valg, for selvom en tematisering undertiden for læseren giver et bedre samleværk, er det i praksis vanskeligt. At det er muligt i nogen grad at sortere tematisk, fremgår af Mats Wahlbergs udmærkede sammenfatning, som også perspektiverer til et tidligere NORNA-symposium med kystkulturens stednavne som tema og tillige omtaler foredrag, som ikke er endt som artikler i rapporten. Rapporten indeholder et enkelt bidrag af Peder Gammeltoft, som ingen direkte anknytning har til symposiets tema, men i stedet handler om fremtidens digitale muligheder for navneforskning. Det er naturligvis relevant lige nu, men med den teknologiske udviklings hastighed, som forfatteren selv kalder et kvantespring, er det jo et spørgsmål hvor længe.

På symposiet var både personnavne og stednavne genstand for analyser, til dels også i et og samme foredrag, og symposiets tema havde inspireret til en bred vifte af forskellige tilgange, fx sprogkontakt, forskelle på indlands- og kystlandskab og navnes foranderlighed. Stednavne som kilde til indsigt i livet ved kysten havde dog generelt størst fokus, hvilket også gælder for rapportens trykte bidrag.

Birgit Falck-Kjällquist har leveret et klassisk bidrag, hvor et enkelt gammelt fjordnavn er behandlet. Gullmarn ligger centralt i Bohuslän, og navnet går tilbage til et kompositum *Godmarr* med en betydning 'Gudernes hav', som forf. sætter ind i en kosmisk forståelsesramme. Inge Særheims bidrag er en undersøgelse baseret på et anderledes omfattende korpus, omtrent 3 000 mikrotoponymer i skærgården langs Jæren. Det er tydeligt, at stort set alle lag af menneskelig aktivitet i og omkring søen er repræsenteret i materialets ordstof. Navnene fortæller om alt fra den gode fiskeplads til det farefulde farvand, om ejerforhold og en del også om den lokale dialekt. Dermed illustreres, hvor bredt navnestof under tiden kan inddrages som kilde til historisk forskning. På den anden side viser Birgit Eggerts undersøgelse af stednavne på øen Læsø i Kattegat det modsatte. Stednavnestoffet her afspejler kun i ringe grad kulturhistorien, fx har saltudvinding, som har været en væsentlig indtægtskilde i middelalderen, stort set ikke afsat sproglige spor. Derimod er en bestemt navnetype, præpositionsnavnet, der ellers ikke er almindeligt i Danmark, relativt udbredt. Hvorvidt sådanne undersøgelser siger noget om en særlig karakteristisk navngivning langs kysten, eller blot viser det forventelige i forhold til, hvad topografi og erhverv naturligt tilsiger, kræver naturligvis en sammenligning med stednavnedannelser i et indlandslandskab. Et sådant sammenlignende studium har Gunnstein Akselberg foretaget ud fra et nærhedsprincip, idet forf. med fokus på efterled (grundord) sammenholder gårdnavne fra en kystkommune med det tilsvarende navnestof i en indlandskommune inden for samme administrative enhed (fylket Hordaland). Nogle forhold, fx ubestemte former over for bestemte former samt den middelalderlige overlevering tyder på, at kystkommunens navnestof dannelsesmæssigt ligger kronologisk senere end indlandskommunens. Tom Schmidts artikel er indledt med konstateringen af, at det først og fremmest er stednavne i landbrugsområder, som har været genstand for den norske forskning. Forf. har i denne sammenhæng undersøgt navne på vande, dvs. fjorde, sunde og vige i det yderste Østfold omkring øgruppen Hvaler. Artiklen indeholder en interessant diskussion af elementet *kile*, og materialet viser fx, at appellativet *fjord* som led i stednavne har en bredere betydningsramme end Gustav Indrebøs definition rummer. Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen har foretaget en undersøgelse af det nordvestlige Sjællands kystlandskab. Under inddragelse af såvel overordnede stednavnetyper som geografi og bebyggelsehistorie, kan forf. konkludere, at der med al sandsynlighed har henligget et 2–3 km bredt skovbevokset bælte langs kysten. Det kunne være spændende at se, hvad stednavne i dette kystbælte rent faktisk fremviser af skovindicerende elementer.

Alexandra Petrulevich diskuterer oprindelsen til stednavnene *Burstaborg* og *Steinborg* i Knýtlinga saga. Forf. anser en tidligere kobling til de slaviske navne *Stettin* og *Cammin* for berettiget. Mest sandsynligt er navnene skabt ved litterær oversættelse, men det kan ikke udelukkes, at der er tale om et sprogkontaktfænomen. Det sproglige særkende er specifik genstand for undersøgelse i Lennart Hagåsens bidrag om navne langs den svenske kyst i Den Botniske Bugt. Omdrejningspunktet er stednavne med elementerne *nor* og *vik*, og forf. forklarer disse navnes sproglige særudviklinger og deres spredning som udtryk for samfærdsel og sprogkontakt langs kysten. Noget længere sydpå er skånske åleboders navne undersøgt af Berit Sandnes. Ålebodernes navne har i høj grad været foranderlige pga. skiftende ejerskab og en primært mundtlig forank-

ring. Forf. diskuterer begrebet partielt navneskifte og processen, hvor sprogbrugere fortolker navne. Samme tema står centralt i Line Sandsts diskussion af navne på fiskerlejer på øen Møn, der næsten alle har vist sig at være semantisk sekundære navne. Forf. argumenterer for at definere denotatumskifte og navneskifte som udtryk for en stednavnets »vandring« gennem et foranderligt landskab og dettes til enhver tid fortolkende sprogbrugere.

Fiskebankers navne er undersøgt af Svavar Sigmundsson, der i sit bidrag redegør for det komplicerede orienteringsredskab de navngivne fikspunkter udgjorde i tiden før den moderne teknik overflødiggjorde dem. Det vises også, hvorledes lokaliteter bar forskellige navne afhængigt af, om sprogbrugers syn var fra land eller sø. Med udgangspunkt i færøske stednavne som viser, at der blev valket uldklæde på lokaliteten, diskuterer Marjun Arge Simonsen dette erhverv med reference til blandt andet Shetland. Historien tilsiger, at navne som indeholder ord for valkning, må være dannet senest i middelalderen, hvorefter en større produktion af vadmel ophørte.

Kristina Neumüllers undersøgelse af variation i personnavnematerialet i øvre Norrland har sit udspring i andre forskeres undersøgelser, der viser en større variation i personnavnemateriale i kystnære områder end i indlandsområder. Dette bekræftes af mandsnavnene i forf.s undersøgelse om end materialet generelt er stereotyp. Forklaringen er formentlig indflydelse udefra i kraft af handel. Arboga er en indlandsbebyggelse, men en række personer nævnt i Arbogas tænkebog bar tilnavne med semantisk relation til kyst og hav. Forf. antager, at disse navne udspringer af en omfattende handel med fisk. Adskillige anførte tilnavne sigter til personers herkomst, fx *Alænding(e)* 'person fra Åland' og *Skæriakarl* 'mand fra skærgården', mens *Laxakarl* 'mand som fisker/handler laks' (i fald der er tale om et primært tilnavn) i højere grad understøtter forf.s tese. Konkret fremmed indflydelse på personnavneskikken i Agder er eftersøgt af Gudlaug Nedreliid. Navnematerialet i to byer, som var centrale for 1600-tallets handel med Holland, er gennemført. Resultatet fremviser en vis fremmed indflydelse i form af nedertyske/nederlandske navneformer, som imidlertid ikke entydigt kan knyttes an til Hollandstrafikken. Susanne Vogts undersøgelse af Emmerlev kirkebogs registrant over søfareres dødsfald i udlandet i perioden 1650–1757 viser, hvor vidt omkring i verden søfolkene kom. Udover fremmede stednavne er også en række skibsnavne anført, fx *Ditmarsken*. Små handelsskuders navne er i stor udtrækning lig med personnavne i det materiale, som Anita Schybergson har arbejdet med fra Finlands skærgård i perioden 1865–1912. Skuderne, der var ejet af bønder og fiskere, synes i høj grad at være blevet opkaldt efter familiemedlemmer. En tydelig udvikling over tid er en stigning i antallet af kvindenavne, der bliver lige så frekvent en kategori som mandsnavne. Guðrún Kvarans artikel indeholder to forskellige undersøgelser. Den ene tager udgangspunkt i personnavne, den anden i gadenavne. I begge undersøgelser er der afsøgt ordstof, som sigter til havet. Ordstoffet har en karakter, som forf. tolker som udtryk for islændingenens identitetsmarkering: dels gennem fastholdelse af gammelt ordstof tilknyttet den litterære tradition, dels gennem generelt at knytte an til det hav, som betyder så meget for livet på land. Det sidste sætter meget fint rammen om såvel symposium som en læseværdig rapport.

Rikke Steenholt Olesen

Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län 13. Ortnamnen i Stångenäs härad 2. Naturnamn. Av *Birgit Falck-Kjällquist*. 175 s., 1 løst kart. Göteborg: Institutet för språk och folkminnen. Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg 2015. ISBN 978-91-86959-20-3.

Med dette bindet har den utrettelige Birgit Falck-Kjällquist gitt forskersamfunnet og allmenheten sitt andre, egenhendige bidrag til storverket OGB. Tidligere har hun utgitt bind 14:2 (2009), og hun har også æren for at Gunnar Drougges gedigne bind 15 Tunge härad ble fullført og utgitt i 2001. Hele landskapets naturnavn er med dette inngående beskrevet og tolket.

Som i tidligere bind i serien drøftes navnene i ti avdelinger etter navnebærerens art. Fra og med bind 18 (1938) har de enkelte avdelingene innledende avsnitt, der de viktigste etterleddene drøftes mer utførlig, før de enkelte navnene gjennomgås i en svært komprimert, alfabetisk fortegnelse, ofte med henvisning til avdelingens innledning. Siden bind 12:2 (1978) er disse innledningene blitt mer omfattende, og i herværende bind utgjør enkelte innledninger hele tre til fire sider. De vanligste etterleddene drøftes først, f.eks. *sjö* og *vatten* (s. 1), *berg* og *ffjäll* (s. 72), men så følger de øvrige i en, som det synes, mer eller mindre tilfeldig rekkefølge. En alfabetisk oppstilling – og en tydeligere utheving av navneleddet – ville gitt bedre oversikt.

I de tidligste bindene er hvert enkelt naturnavn gitt et tydelig markert oppslag, med navnet i halvfeit skrift («fetstil»). Med bind 9 (1940) forlater man dette tiltalende og oversiktlige, men svært plasskrevende oppsettet og presenterer først – i svært kompakt form – en rekke enklere navn med korte forklaringer, for deretter å ta noe grundigere for seg de vanskeligere navnene, eller navn som forfatterne av ulike, men ikke alltid åpenbare, grunner ønsker å framheve (jf. innledningen s. XXI).

Et verk som dette leses vel sjelden fra perm til perm, og det er først og fremst disse mer omfattende navneartiklene denne anmelderen har lest – og med stort utbytte. Enkelte av navnene har forf. drøftet i andre sammenhenger. Her skal spesielt framheves de dyptpløyende og mønstergyldige artiklene om *Gullmarn* (i: NORNARapporter 89, 2013, samt i: Den heliga platsen. Härnösand 15–18 september 2011 [2014], s. 139–152), og om *Härnäset* og *Kåvran* (i: Bohuslän. Årsbok 2011 s. 55–78).

I sin anmeldelse av bind 14:2 foreslo Staffan Fridell (i NoB 98 s. 177 f.) et par typografiske knep for å lette lesningen, og jeg skulle gjerne sett at forf. hadde fulgt opp ett av disse forslagene. Ellers kan det bemerkes at registrene i de tidligst utgitte bindene var satt opp i spalter, noe man dessverre sluttet med i 1958 (bind 20:2), åpenbart for å spare inn på antall sider. I verk av denne typen er imidlertid registrene uvurderlige, og slik de nå framstår er det vanskelig å få god oversikt. Man må håpe at et framtidig fellesregister for OGB blir mer leservennlig.

Utgivelsen av OGB følger imidlertid et strengt mønster, og er først ett bestemt oppsett valgt, synes den enkelte forfatter utilbøyelig til å endre dette. Én innovasjon kom imidlertid med bind 19:2 (2006), da Maria Löfdahl tok med et bildebilag, og dette ble fulgt opp av Catarina Røjder i 19:1 (2013). I herværende bind er de fleste bildene til og med i farger, og de er plassert i den avdeling der de hører hjemme. Dette er en gledelig utvikling, om enn fargebilder må fordyre utgivelsen i ikke ubetydelig grad. Og det må jo ha vært økonomiske hensyn som lå til grunn for at man i sin tid gikk over til den kompakte framstillingsformen som ble introdusert i 1940, og som selvsagt også må følges i de to gjenværende delbindene i serien, 13:1 og 14:1.

Viljen til en viss fornyelse viser seg ellers også i litteratur- og kildeoversikten s. VII, der forf. følger opp Löfdahl i å skille mellom arkiv, bibliotek og samlinger, utrykt materiale og trykt materiale, men nå også med et avsnitt over elektroniske kilder (jf. avsnittet «Länkar» i bind 19:1). Noen detaljer i litteraturfortegnelsen må for øvrig kommenteres: Har ikke forf. brukt den sterkt utvidete 2. utgaven av Bjorvand & Lindemans Våre arveord (2007) og 5. utgave av Norrøn ordbok (2008/2012)? Og hvorfor er «Torp 1919» (Nynorsk etymologisk ordbok) i tidligere bind nå endret til «Torp 1963», som er et uendret, fotografisk opptrykk?

I forkortelseslisten heter det at *l.* betyr *län*, så det er vel helst en trykkfeil når «l.» f.eks. på s. 69 åpenbart står for *el.* = *eller*, men hvorfor er både «*Ne.*» og «*Ned.*» ført opp som forkortelse for *nedre*? En nordmann bør være forsiktig med å kommentere landsmålsalfabetet, men hva mener denne (og tidligere) forf. med «det norska *u-ljudet*? Norsk har to ulike *u*-er (/u/ og /u/). «'Tjockt' *l*» kalles for øvrig på s. 74 «kakuminalt *l*», og det ville i det hele tatt vært en fordel om det gjennomgående hadde vært brukt (eller supplert med) fonetiske termer. Jeg gadd vite hvor mange, bortsett fra svenske dialektologer og navneforskere, som kjenner til «*Masthuggs-a*» og «*Viby-i*». Men også her er forf. helt på linje med praksis i tidligere bind.

Det samme gjelder betegnelsen «no. dial.», som gjennomgående brukes også om helt alminnelige norske ord som *vatn*, *lys* (adj.), *skjer*, *berg*, *fjell*, *varde*, *stang*, *bestemor*, *voll*, *binge*, *kjerr* (s. 1, 10, 37, 72–74, 113, 120, 130 f., 152). I artikkelen *Rösarna* (s. 109) blir dette påfallende, idet forf. etter henvisningen til norrønt («fvn.») *hreyssi* n. tilføyer «i no. dial. dock enbart *røys* f.» og understreker det feminine genus. Appellativet *røys* f. er et helt alminnelig og velkjent ord både i nynorsk og bokmål (jf. *Steinrøysa* som et nedsettende navn på Norge; se NO 10 sp. 1252). Her kan det tilføyes at også østfolddialekten kan ha nøytralt *røs*; se Beito 1954, Genusskifte i nynorsk, s. 324 og jf. fra Hvaler BØ 13 s. 148).

Forklaringen på denne fra et norsk synspunkt overraskende formuleringen er kanskje at forf. – likesom tidligere forf. – for norske ord oftest siterer Aasen (sjeldnere Torp og Norsk ordbok). Dessverre har det her sneket seg inn en rekke trykkfeil; jeg har merket meg «*Skjer*» for *Skjær* s. 37, «*skrike*» for *skrige* s. 64 (der henvisning til Aasen mangler), «*Væddeløp*» for *-løb* og «*då*» for *da*, s. 67, «*Renne*» for *Rende* s. 118, «*javn*» for *jævn* s. 130, «*Utmarker*» for *Udmarker* s. 132. Ellers fra Torp: «*gjerder*» for *gjærder* s. 67 og «*är*» for *er* s. 110 og 160. Trolig fra NO 9 er forklaringen av *skimta* (s. 109), der forf. skriver «*frem*» for *fram*. Det vises ellers til NO 9 fra *Skälmebacken* på følgende side, der forklaringen «*frøbælg*, *ertebælg*» imidlertid er hentet fra Aasen s. 674, mens NO 9 har «*frøkapsel*, *ertebelg*» (korrekt sitert på s. 160). Også enkelte sitat fra Fritzner har feil: «*sticker*» for *stikker* (2 ganger s. 37) og – med fare for misforståelse – «*stander*» for *standser* s. 2 og «*aaf det stidende*» for *af det stigende* s. 38. I sitat fra Norrøn ordbok kan nevnes «*insjø*» for *innsjø* (s. 1), «*farvatten*» for *farvatn* (s. 3), «*fvn. svaðe* m.» og «*sted*» for *svaði* m. og *stad* (s. 97), «*festing*» for *festning* (s. 104). At det forekommer enkelte trykkfeil også i svenske ord, er nærmest uunngåelig, men det forundrer at ikke noen av de mange kollegene som har lest manuskriptet (jf. forordet), har oppdaget slike unøyaktigheter.

Ellers ville henvisninger til Bokmålsordboka – eller fortrinnsvis den mer omfattende Nynorskordboka – kunnet bidra til å skille mellom hva som er norsk «standard-språk» og hva som er «no. dial.». Endelig tør jeg henvise til enkelte ordforklaringer i BØ, f.eks. for *lycka* og *binge* (s. 131). Som kjent har østfolddialektene mye til felles med områdene sør for riksgrensen – også i ordtilfanget, og man kunne ønske enda flere henvisninger til norske ord og norsk navnelitteratur. Blant flere eksempler kan nevnes

Vrångudden (s. 66): *Vrangbenet* (NORNA-rapporter 89 s. 241); *Ladberget* (s. 88): *ladberg* n., *lad* n. (Aasen); *Busberget* (s. 104): norrønt *buza* (NSL s. 111); *Børseberget* (s. 104): *Børseberget* (BØ 5 s. 84–86); *Smörkullen* (BØ 1 s. 29 f., BØ 2 s. 84 med hänvisningar); *Ommen* (s. 122): norsk *omn* m. < norrønt *ofn* m., uttalt [ãm]; *kvi* f. og n. (s. 130 f.): vekslende genus också i Østfold (Beito 1954, Genusskifte i nynorsk, s. 257); *Blackemaden* (s. 133): jf. norrønt *blaðka* f.

Disse små innvendinger til tross; verdien av verket er uomtvistelig, og man kan ikke la være å imponeres over den iherdige innsats som ligger bak, og over forfatterens fortrolighet med eldre og nyere språk og kunnskap om landskapets rikholdige navneflora og vekslende topografi.

Tom Schmidt

Skånes ortnamn. Serie A. Bebyggelsenamn 19. Torna härad och Lunds stad. Av Göran Hallberg. 337 s. Göteborg: Institutet för språk och folkminnen 2016. ISBN 978-91-86959-24-1.

Det är en erfaren forskare och skribent som har tagit sig an ortnamnen i Torna härad och Lunds stad. Med nästan 40 års yrkesverksamhet vid Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund (DAL) och sex tidigare publicerade delar i serien Skånes ortnamn i ryggen rör sig Hallberg hemtamt bland de namn och platser som har varit en forskningsmässig hembygd för honom själv och för tidigare medarbetare vid DAL. Onomastiska ställningstaganden serveras långs stigar som alltså är väl upptrampade, inte minst av Ingemar Ingers och Bengt Pamp. Med en självklar resonansbotten i sydvästska dialektförhållanden knyter Hallberg an till föregångarna och lotsar sina läsare vidare bland Lundabygdens namn med egna namntolkningar som förutom den språkliga grunden inbegriper allt från kvartärgeologi till lokalpolitik. De rikliga namnbeläggs-serier som tidigare varit ett kännetecken för Skånes ortnamn, serie A (SkO A), har reducerats något, här liksom i flera av de senare årens utgåvor. Detta är en följdriktig konsekvens av att DAL:s bebyggelsenamnsbelägg är digitaliserade och sökbara på nätet sedan några år.

SkO A 19 präglas av en författare som känner sina läsare. Här och var förekommer historiska uppgifter som ligger på gränsen till vad som har onomastisk relevans: Att Michael Pedersen Göing 1579 förlänades några gårdar som kom att utgöra grunden för Björnstorps gods är inte alldeles nödvändigt att säga då namnet *Björnstorp* förklaras. Men sådan information är efterfrågad av läsekretsen och bidrar till en tilltalande helhet kring namn och plats.

En relativt stor del av publikationen ägnas ortnamnen i Lunds stad. Denna del kunde ha varit ännu större; gatunamn lyser exempelvis med sin frånvaro. Men begränsningen framstår som rimlig mot bakgrund av Ingers, Pamps och Danielsson & Pajalas arbeten om just namnen i Lund. Vad som möjligtvis ändå saknas är de senaste årtiondenas urbana namn. Men även i detta kan begränsningen motiveras. Yngre tiders kommunala namngivningsarbete är intressant, men skiljer sig språkligt och socialt från den spontant eller diskursivt framvuxna namngivning som har stått i fokus vid utgivningen av SkO. Yngre tiders spontana namn finns med i den mån de har dokumenterats av DAL: Läsaren kan ta del av namn och platser som *Eslövs nation*, en benämning på Restau-

rang Tegnér i Akademiska föreningens hus, *Allhelgonakyrkans valp*, ett vedernamn på den nygotiska kyrkan i Norra Nöbbelöv samt *Bakteriehuddan* (efterleden innehållande sk. dial. *hudda* 'skjul'), namnet på en legendarisk korvkiosk. Det sistnämnda etablissemanget har också gått under andra namn, varav åtminstone något ser ut att ha drabbats av den annars oblyge förf:s censur. Många av de yngre, och även en del av de äldre, spontant bildade urbana namnen är humoristiska. Förhållandet kan väl förklaras med fenomenet spontan namngivning som komplement till planerad, men kanske också urvalstendenser från DAL:s insamlares sida.

Ett viktigt bidrag är att förf. här i skrift presenterar den teori om namnen *Torn* (*Östra Torn* respektive *Vallkärra Torn*) samt *Lund* som han i olika sammanhang har framfört muntligen sedan 1970-talet. Tanken är att bynamnen *Torn* (samt häradsnamnet *Torna härad*) och stadsnamnet *Lund* har en gemensam bakgrund, en speciell namngiven naturlokal, en lund, som har bestått av eller förknippats med tomar 'hagtornsträd' eller en särskild torn. Idén har framförts tidigare i skrift, mycket kortfattat av Bengt Pamp, med hänvisning till Hallberg muntligen, och i mer utvecklad form av mig själv (2015, *Nämnda ting men glömda*), med hänvisning till Pamp. Men här framförs den alltså för första gången i skrift av sin upphovsman. Därför hade kanske en mer utförlig utläggning varit befogad. De historiska och onomastiska följderna teorin har – möjligheten att namnen *Torn* och *Lund* har åsyftat en speciell samlingsplats, en helig lund med anknytning till kult och ting i förkristen tid – nämns, men utvecklas inte närmare.

Den som är bekant med serien SkO och med Göran Hallbergs produktion känner igen sig väl. Ortnamnsförklaringar serveras utan större omsvep och med sparsmakad diskussion. De delar av den onomastiska verktygslådan som ändå visas fram är inte sällan resonemang som bygger på förhållandet mellan förled och efterled i sammansatta namn, i synnerhet vokalfogarna: Förleder med svaga femininer ska sluta på *e* (försvaget *u*), förleder med svaga maskuliner på *a*. Och förleder som innehåller verb förutsätts naturligtvis ge en *e*-fog. Från ett paradigmiskt perspektiv är Hallberg här i sitt esse. Fornspråksgrammatiken blir, tillsammans med dialektgränser och förhållandet mellan talat språk och dansk respektive svensk skiftspråksnorm, effektiva analysverktyg. Möjligtvis kan man ibland fråga sig om det finns ett avstånd mellan teorin och den mångfacetterade, mer spretiga verklighet som analysen ytterst syftar till att beskriva. Hur konsekvent kan man exempelvis egentligen räkna med att *e*-målsdragen endast fanns på »rätt» sida om den dialektgräns som kring år 1900 kunde beläggas ett kort stycke sydväst om Torna härad?

Med de säkra förklaringarna – den faktiska modalitet som hör det positivistiska paradigmat till – samt med de lite ordknappa men relativt rikligt förekommande historiska upplysningarna ligger framställningen i linje med senare års publikationer inom OGB och SO, men vetter möjligen något åt det kortfattade hållet. Att förhålla sig till tradition och förändring i den fortsatta utgivningen av de olika ortnamnsserierna är en viktig och grannlaga uppgift. Personligen menar jag att en tydlig anknytning till samtida forskning, inom traditionens ramar, liksom en – jämfört med stora delar av den äldre utgivningen – resonerande hållning är att föredra. Det skulle ställa höga krav på tvärvetenskaplig kompetens hos nuvarande och blivande författare, men bidra positivt till seriernas allmänrelevans och vetenskapliga status.

Publikationen är full av onomastiska guldkorn som väl speglar det skånska ortnamnsmaterialelets särskilda källrikeedom. Få är de områden i världen där ett ungt namn som *Wienerbrödsgården* kan få sin säkra förklaring med hjälp av ägonamn i en 1500-talsjordebok: *Vin- och bröd(s)ängen* – de ängar vars avkastning gick till införskaffandet av nattvardstillbehör. Andra gånger är tolkningarna mer ogenomskinliga,

och ibland hade man önskat lite längre förklaringar och en redovisning av de överväganden som gjorts. Sådana fall där serier av äldre skriftbelägg pekar i en riktning men förf. ändå väljer en annan kunde ha försetts med rikligare redogörelser. Som läsare kan man exempelvis undra varför *Fladevadsmölla(n)* tolkas som innehållande endast adj. *flat* och subst. *vad* trots att en nasal är frekvent i de äldre beläggen – *Flannuadz mølle* 1573, *Flamwadtz mølle* 1574, etc. En reminiscens av namnet synes också förekomma i det av Hallberg ej nämnda *Fladmanne broe* 1503 (SOÅ 1976 s. 30). I andra sammanhang har förf. utrett ett skånskt dialektord *flam* eller *flamme* 'mosse, sankäng' som har menats ha sitt ursprung i ett fornspråkligt **flatme* (Hallberg, korresp. DAL 1984-11-15/224-33). Här skulle en fylligare diskussion och hänvisning till tidigare egna rön ha förtydligat beskrivningen.

I några fall hade man kunnat tänka sig mer utförliga diskussioner av källbeläggen. Om det äldsta belägget för *Flädie*, exempelvis, verkligen är *Flatoige* 1085, och då *a*-formen dessutom förekommer i Liber Daticus: *Flathöge* 1200–1230, är det kanske mindre viktigt att uppehålla sig vid ett subst. *flät* n. 'jämnt stycke mark', som ju speglar den omljudda formen av namnet. Tolkningsförslaget 'högen på flätet', kunde, trots att det har föreslagits tidigare och fått genomslag i SOL (som alternativ till *flat*, liksom hos Hallberg), kanske ha tonats ned ytterligare. Däremot hade det varit intressant i sammanhanget att ta del av några rader om gravhögsliknande kullar med flat topp. Även det äldsta belägget som nämns av förf. för *Önneslöv* i Bondeups socken, *Önaeslev* 1231 (Vjb), kunde ha problematiserats. Här rör det sig sannolikt om en fellokalisering. Platsen som avses i Valdemars jordebok bör vara Önnestad i Göinge.

Det undersökta området innehåller en mängd småbebyggelser som har uppkallats efter nordeuropeiska orter, oftast sådana orter och namn som blivit kända genom krigerna på 1600-talet: *Altona*, *Amsterdam*, *Gottorp*, *Hamburg* m.fl. I redovisningen av dessa lutar sig förf. tryggt mot sin egen uttömmande artikel om namnuppkallelse efter utomskånska förebilder (i SOÅ 1976).

Tyvär har en del av de sista årens arbeten om platser i Lundabygden – arbeten med onomastiska implikationer – inte integrerats i SkO A 19. Nya rön om Borgeby, där en trelleborg från Harald Blåtands dagar har grävts ut, dansk arkeologisk forskning som berör arkeologin kring så kallade centralplatser, min egen avhandling om rättsanknutna namn och tingsplatser samt senare års digitaliserade resurser inom geografi och arkeologi, är exempel på arbeten och resurser som kunde ha fått följd för ställningstaganden kring ortnamnen i Torna härad och som i varje fall skulle ha berikat diskussionen. Förf. kan under rådande omständigheter knappast klandras för detta. Förhållandet visar på vikten av att ortnamnsforskning sker i anslutning till levande forskningsmiljöer med uppdaterade fackbibliotek och med aktiv medverkan i sådana tvärvetenskapliga nätverk som DAL, inte minst under Hallbergs chefskap, var en självklar del av.

Arbetet med boken har genomförts mitt under pågående nedläggning av DAL. Att det ändå har slutförts med gott resultat är en bragd.

Ola Svensson

Skånes ortnamn. Serie A. Bebyggelsenamn 21. Villands härad och Kristianstads stad. Av *Berit Sandnes*. 299 s. Göteborg: Institutet för språk och folkminnen 2016. ISBN 978-91-86959-23-4.

Skånes ortnamn håller en hög utgivningstakt – sedan 2000 har hela nio delar utkommit. Den senaste, här aktuella, delen är Berit Sandnes andra i serien. Ansvaret för bearbetningen av ortnamnen i Skåne inom Institutet för språk och folkminnen åvilar nu Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg, men föreliggande del har tillkommit inom ramen för verksamheten vid f.d. Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund.

Villands härad ligger i nordöstra Skåne och gränsar i nordöstra delen till Blekinge. Liksom i Sandnes förra del i SkO, omfattande bebyggelsenamnen i Gärdss härad, finns en informativ och nyttig inledning som redogör för urval och disposition samt namntyper och datering, något som saknas i övriga delar av SkO. Enligt seriens praxis utgör jordeboksenheterna stommen i namnredovisningen, och hemmansdelar, torp och lägenheter behandlas under den jordeboksenhet de tillhör. Eftersom excerpter ur äldre källor och upptecknade dialektformer är tillgängliga via Skånsk ortnamnsdatabas på Institutet för språk och folkminnens hemsida, uppges att antalet redovisade ortnamnsbelägg »kan» vara mer selektivt än i tidigare utgåvor. Äldsta belägg och äldsta originalbelägg redovisas alltid men därutöver bara belägg som visar namnens utveckling samt ett urval jordeboksbelägg.

De äldsta namntyperna, till vilka Sandnes räknar *löv, hem, stad, by, toft, torp, hult, ryd* och *boda*, diskuteras i korta avsnitt och relateras till bebyggelsernas belägenhet, jordnatur och storlek; om förledernas art förs inga övergripande resonemang. Om namnen på *-stad* sägs att de ursprungligen oftast stod i pluralisform. Detta gäller väl dock bara dem som kan antas ha förhistoriskt ursprung men inte dem som uppenbarligen är relativt unga. Sandnes menar att ordet *stad* kontinuerligt har varit produktivt i namnbildningen från äldsta tid till nutid och att en betydelse 'ställe' kan ha levt kvar länge i Skåne, men det är kanske snarare så att *-stad* småningom har blivit ett allmänt bebyggelsebetecknande suffix. Den plurala formen hos namnen på *-toft* och *-boda* kommenteras inte. I avsnittet Nyare tid uppmärksammas olika slags namn av genitivtyp, dvs. hus och hemman med namn bestående av genitiv av en boendes namn eller tillnamn, t.ex. *Matsas, Påls Ols* (fader och son), *Bengt Simons* (son och fader), *Jöns Ols Månsas* (tre släktled) och *Ånkans*. Sådana namn har bevarats genom generationer utan att man nödvändigtvis känt till vem den åsyftade personen var. Sandnes gör jämförelser med gårdsnamn från Dalarna och menar att de kan ses som gränsfall mellan personnamn och ortnamn. *Lars Ols* kan syfta på både en person och en gård, och namnen kunde ärvas via både person och gård. Vidare behandlas instabila namn, namnskifte och alternativa namn, ett vanligt fenomen bland namn på ålabodar. Sandnes redogör för tjäntfullt i avsnittet Andra moderna namn för sådana namn, som inte sällan förbigås av namnforskare som mindre intressanta. Kvinnoamnsförleder blir vanligare under nyare tid, vilket tolkas av Sandnes som ett brott mot det gamla patriarkala bondesamhället och som ett tecken på inträdet av en ny tid med fokus på kärnfamiljen i det egna hemmet. Detta kunde också förklara att namnleden *-hem* blir så vanlig. Många av de nya namnen, som *Fridhem* och *Lugnet*, är inte helt schablonartade utan ofta sakligt motiverade – vid Ekehem växer ek, och det till synes romantiska *Rosentorp* innehåller i förleden släktnamnet *von Rosen*. Flera lokala modenamn förekommer, t.ex. fjorton *Nybodals*, varav tio i Kristianstadstrakten. Detta namn vill Sandnes betrakta som treledat, eftersom bebyggelser med namnet *Nybo* nära de tidigast belagda *Nybodals* inte kan på-

visas. Enligt recensentens mening bör nog ändå detta namn ses som tvåledat; man kan vid namnbildningen ha utgått från ett färdigt schablonartat namn *Nybo* för en ny bebyggelse och sedan lagt till efterleden *-dal*, som ju är vanlig i namn på yngre bebyggelser utan att den behöver vara sakligt motiverad. Inledningen avslutas med en kort genomgång av karakteristiska dialektdrag samt av de uppteckningar som ligger till grund för de anförda uttalsbeläggen.

Avsnittet om namnet *Villands härad* innehåller, förutom en diskussion om namnets etymologi, en översikt över den administrativa historien för häradet och dess städer, köpingar, socknar och kommuner. *Villand (a Wetlandi 1135)* är säkerligen ett gammalt bygdenamn, där efterleden är det i bygde- och landskapsnamn vanliga *land*. Förleden har knutits till orden *våt* och *väta* men någon säker saklig bakgrund har ännu inte kunnat påvisas, trots att det finns gott om sjöar och åar i häradet.

De övriga by- och sockennamnsartiklarna är överlag grundligt genomarbetade och de anförda tolkningarna i regel trovärdiga. Flera av de gamla by- och sockennamnen är svårtolkade. Förleden i sockennamnet *Kiaby*, som i SOL anges vara dunkel, tolkas som innehållande *kya* 'kreatursfälla, trång (ingärdad) passage'. Invid södra änden av Råbelövssjön i Nosaby sn ligger Balsby och på sjöns västra sida det betydliga berget Balsberget. John Kousgård Sørensen (i DSÅ 1 s. 113 f.) menar därför att förlederna i byns och bergets namn kan innehålla ett äldre namn på den intilliggande Råbelövssjön, **Ball* 'den stora', bildat till ett fda. **ball* (fvn. *ballr*, fsv. *balder*). Sandnes menar att denna tolkning inte är problemfri på grund av att den närliggande Oppmannasjön är betydligt större än Råbelövssjön och att den ursprungliga byn Balsby inte låg omedelbart invid Råbelövssjön. Hon vill därför i stället anknyta till roten **bhel-* 'svälla' och därur härledda ord som avser olika rundaktiga kroppar, här med syftning på byns läge på en höjdrygg. Hon medger dock att genitivkompositionen är avvikande, försåvitt **Ball* inte redan fanns som namn. Enklast tycks nog ändå vara att ansluta sig till Kousgård Sørensens tolkning, som kan förklara att vi finner Balsberget och Balsby på olika sidor av sjön; såvitt recensenten förstår har också Balsbys ägor alltid sträckt sig fram till sjön.

Socken- och bynamnet *Nosaby* har senast av Eva Nyman (i NoB 90, 2002, s. 169 f.) tolkats som innehållande appellativet *nos* eller ett ortnamn **Nos* med syftning på bebyggelsens läge på en höjdrygg, ett »näs», omgivet av den forna Hammarsjöns strand och ett i sjön utmynnande vattendrag, nuvarande Råbelövskanalen. Sandnes hänvisar till Nyman och framför samma tolkning, dock utan att explicit nämna att det rör sig om Nymans topografiska motivering. Förleden i namnet på den forna kvarnen Nosemölla längre upp längs vattendraget har Nyman tolkat som innehållande ett äldre namn **Nosa* på vattendraget med samma topografiska motivering som för by- och sockennamnet. Detta nämns dock ej av Sandnes i artikeln om *Nosemölla*, där endast en äldre tolkning av John Kousgård Sørensen (i DSÅ 5 s. 151) refereras, nämligen ett ånamn **Nosa* med syftning på en krök i ån.

Namn på mindre, sentida bebyggelser är inte alltid så lätta att tolka, men här har förf. förtjänstfullt oftast försökt få fram bakgrunden, hur banal den än kan synas vara. En del sådana namn lämnas dock helt okommenterade, t.ex. *Ekenäs* (s. 193), *Furuhyddan* (s. 193), *Hultagården* eller *Dalagården* (s. 190), *Kulladal* (s. 76) och *Torngården* (s. 161), medan kommentarer ges för t.ex. *Björkenäs* (s. 241, »Namnet verkar ha valts på estetiska grunder – det bygger inte på något känt naturnamn och ligger inte på något näs»), *Furulund* (s. 142, furuplantering), *Kulladal* (s. 172, ligger på en kulle) och *Lövedal* (s. 173, lövskogsbestånd). Vissa *Nyhem* ges en kort kommentar, andra inte. Kommentarer som »Förleden har troligen bakgrund i växtlighet

av björk» (*Björkhaga*, s. 266) är dock inte särskilt givande. Bakgrunden för *Rankhyttan* (s. 247) uppges vara okänd, kanske innehållande ett familjenamn eller tillnamn; rimligen är namnet givet efter Rankhyttan i Dalarna, känt från Gustav Vasas äventyr. Namn av detta slag utgör en alls inte ointressant namngrupp, som har sitt att säga om sin tid; de består ju också ett kortare avsnitt i inledningen (se ovan). Men som enstaka namnartiklar ter de sig ibland umbärliga, särskilt om inget kan sägas om namnet, t.ex. det schablonartade *Solgården* (s. 126), tidigast känt från topografiska kartan 1964. I sådana fall är det knappast nödvändigt att redovisa namnet. Alla namn av detta slag är, såvitt recensenten kan förstå, inte heller medtagna, varför någon statistik knappast kan göras.

Mats Wahlberg

Svenskt diplomatarium 11:4. 1379. Utarbetat av Claes Gejrot, Ingela Hedström & Peter Ståhl. Stockholm: Riksarkivet 2014. ISSN 0284-1959.

Utgivningen av ett nytt häfte av *Svenskt diplomatarium* är en betydelsefull händelse, inte minst för namnforskarna. Den invigde vet vilket omfattande och kvalificerat arbete som ligger bakom varje ny volym. Att bläddra sig fram i SD 11:4 är kulturellt lönande. En mycket stor del av samtliga brev har anknytning till kyrkan. Många brev är utfärdade i Rom (Birgittas hus vid Campo dei Fiori, Katarina Ulfsdotters bostad, klostret San Lorenzo in Panisperna, kyrkan Santa Maria in Trastevere, Ludovicus Alfonsi bostad, Peterskyrkan). Ämnet för en rad brev är kanoniseringen av Birgitta Birgersdotter, med brevställare som kung Albrekt, ärkebiskopen och andra stiftschefer och svenska stormän, bland många andra Bo Jonsson (Grip) och Karl Ulfsson av Tofta. Talrika brev är knutna till Vadstena kloster.

Bland utfärdelseorterna utanför Sverige och Italien framträder de nordtyska: Stralsund med ett flertal brev och i övrigt sådana som Hamburg, Lübeck, Rostock och Wismar. Man möter också namnen på orter som Köln, Marienburg, Reval och Westminster.

Det nu anmälda SD-häftet ger i vanlig ordning stora mängder av belägg för ortnamn och personnamn. Svenska namnforskare har ju anledning att med tacksamhet tänka på den väldige jorddroten Bo Jonssons många transaktioner, som givit oss otaliga namnbelägg från 1300-talet. SD 11:4 vittnar gång på gång om hans verksamhet (så s. 725, 741 ff., 755 f., 761 f., 769 ff., 772 ff., 793 ff., 817 f., 837 ff., 861 ff., 877 ff., 880 f., 899 ff., 905 ff., 910 f.). Tingsbrev och brev rörande donationer till Vadstena kloster är andra namngivande inslag i det redovisade materialet.

Ett tack alltså till utgivarna av SD 11:4 och till Riksarkivet, där *Svenskt diplomatarium* har sin bas.

Svante Strandberg

Maria Vidberg: Ortnamn i kontakt i Helsingfors. Finska inslag i bruket av gatunamn i svenska kontexter. 147 s. Helsingfors: Nordica. Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet 2016. (Nordica Helsingiensia 45.) ISBN 978-951-51-2099-1 (häft.), ISBN 978-951-51 2100-4 (pdf).

Maria Vidbergs i juni 2016 ventilerade doktorsavhandling är en sammanläggningsavhandling bestående av fyra artiklar kallade Studie A, B, C och D samt en nyskriven, sammanfattande inledning om drygt 70 sidor (varav 24 s. referenser och bilagor). Tre av studierna (A, C och D) är tidigare publicerade och en (B) var vid disputationen under utgivning. I inledningen hittar man som väntat övergripande syfte och frågeställningar, disposition, teoretisk bakgrund och tidigare forskning men också ett kapitel (s. 22–26) om Helsingfors som språklig miljö och som namnlandskap. Vidare finns här en sammanfattande presentation av och kommentar till förf:s material och metoder samt en syntes av de fyra undersökningarnas resultat. Materialet består av tre typer: intervjuer, excerperade exempel ur olika skriftliga källor samt en enkätundersökning (se vidare nedan). Man kan diskutera om materialet är tillräckligt omfattande för att visa de mönster förf. säger sig finna och för att säkert kunna ligga till grund för de slutsatser hon drar. Mycket av texten i inledningen upprepar sådant som redan finns i de separata artiklarna, låt vara med delvis andra formuleringar, men här och var finns också smärre utvecklingar, fördjupningar och förtydliganden. Jag refererar nedan de fyra artiklarna i den ordning de står i boken och kommenterar därefter helt kort – innan jag avrundar – några olika inslag och punkter i boken som man kan ha synpunkter på.

Helsingfors är en tvåspråkig stad och de officiella namnen är fastställda på bägge språken – finska och svenska. I Studie A (2009; 21 s.), rubricerad Finskt inflytande på ortnamnsbruket hos svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors, studeras hur, hur ofta och varför officiella finska namn och namnformer används i ett svenskt samtal. Vidberg skiljer mellan »faktiskt» namnbruk och »metaspråkligt» namnbruk, dvs. när man spontant i en konversation använder namn respektive när man talar *om* namn eller »utifrån» kommenterar namn och namnbruk på ett eller annat sätt. Hon bygger sina iakttagelser på gruppintervjuer hon själv har gjort med 16 helsingforsare i åldern 24–72 år, såväl infödda som inflyttade. Intervjuerna har spelats in, transkriberats och analyserats, och återges ibland ordagrant genom exemplifierande utdrag. Som möjliga orsaker till informanternas bruk av finska namn i svenskspråkig kontext lyfter hon fram t.ex. att de vanligen talar mer finska än svenska, att de upplever ett finskt namn som mer funktionellt än ett svenskt, att de inte känner till de motsvarande svenska namnen, att de finska namnen signalerar »finskhet» när så önskas, att namnen är ett medvetet stilmedel och att bruket av namnvariant är situationsbundet och t.ex. styrs av vem samtalspartnern är. En slutsats hon drar är att den växlande graden av finska inslag i en svensk namnbrukarkontext är helt individbaserad. Det finns inga synliga mönster, ingen spårbar variation av klassiskt sociolingvistiskt snitt, såsom efter ålder, kön, bostadsort. Det är ett intressant faktum, och möjligen lite oväntat, om vi här skulle ha ett språkbruk som inte uppvisar några som helst regelbundenheter utan är helt slumpartat individuellt.

Studie B (under utgivning; 16 s. i manuskript) med rubriken Uppfattningar om ortnamn i en tvåspråkig miljö bygger på ett liknande intervjumaterial som det i Studie A. Den här gången har intervjuer med totalt 24 informanter i sju grupper genomförts och analyserats. Syftet är även här att studera hur namnbrukarna förhåller sig till officiella ortnamn i staden och hur den tvåspråkiga miljön avspeglas i det de säger om namnen.

Vidberg visar att ibland ett svenskt namn väljs bort av de intervjuade, att ibland ett finskt namn väljs bort och att ibland namn på bägge språken används parallellt utan explicit markering. Hon återger – med transkriberade utdrag ur intervjuerna – exakt vad namnbrukarna säger och tycker om namn, t.ex. att vissa namn »har bättre rykte», »skulle inte vara så fint», är »speciella», »bra», »för positiva», »motbjudande», låter »lite för mysigt» etc. Nytt i förhållande till Studie A är att det metaspråkliga bruket av namnen – med en del konkreta exempel – sägs kunna delas in i *metaspråk 1* (enskilda namn och namnelement) och *metaspråk 2* (namnbrukare och allmänt namnbruk).

Studie C (2015; 22 s.) bär titeln Gatunamnskännedom i en tvåspråkig miljö. I den är insamlingsmetoden en annan än i Studie A och B, nämligen en kort enkät som genomförts under uppsikt av förf. och som följts av några muntliga intervjufrågor. Informanterna är lite slumpmässigt fångade i gatuvmilet och ombedda att besvara ett antal enkätuppgifter på stående fot. Enkäten innehöll tre delar. I den första fanns elva officiella svenska gatunamn i Helsingfors och uppgiften var att ange de motsvarande finska namnen. I den andra var uppgiften den omvända, från finskt till svenskt, och i den tredje uppgiften skulle åtta svenska och åtta finska gatunamn kombineras till korrekta namnpar. Efter att Vidberg räknat bort en del stavfel och annat urskiljer hon en knapp fjärdedel av enkätsvaren som »problemfall», alltså fall där någonting i svaren inte stämmer med de korrekta, fastställda namnen. Hon gör en närmare analys av dessa fall och urskiljer fyra olika feltyper som hon sedan redovisar och kommenterar. Redovisningen är på många sätt intressant.

Studie D (2014; 25 s.) med rubriken Oanpassade lån är också lån. Gatunamn som lånenamn i Helsingfors utgår från samma fokusgruppsintervjuer som Studie B. Men syftet med studien är ett annat, liksom frågeställningarna. Det teoretiska djupet är större här än i övriga studier, och tidigare forskning, kontaktonomastiska modeller, dikotomierna namngivare–namnbrukare och officiella–inofficiella namn dras in i artikeln på ett mer prövande och moget sätt. Vidberg ger stöd åt tesen att även oanpassade namn måste inkluderas i kategorin lånenamn, dvs. även ett finskspråkigt gatunamn som i sin helhet och oförändrat börjar användas i en svenskspråkig kontext måste betraktas som ett lånenamn. Det hade dock varit klädsamt om hon tonat ner sin egen innovativa roll i sammanhanget något och mer uttryckligt hänvisat till Alexandra Petrulevich som redan tidigare pläderat för precis samma sak (Petrulevich, Alexandra, 2012: Ortnamnslån och ortnamnsanpassning – två sidor av samma mynt? I: Namn på stort och smått. Vänskrift till Staffan Nyström den 11 december 2012. Uppsala. S. 235–246).

Några begrepp och inslag i Vidbergs bok vill jag särskilt – men helt kort – kommentera, nämligen folkonomastik, hybridnamn, kategorisering och namnsystem.

I bokens inledning (s. 12) skriver Vidberg att hon använder sig av »en kombination av tre olika perspektiv inom onomastiken: socioonomastik, folkonomastik och kontaktonomastik». Hon talar också om »folkonomastiskt synsätt» och »folkonomastiska metoder». Men riktigt vad detta innebär och hur folkonomastiken skiljer sig från socioonomastiken går hon inte in på. Det är lite synd eftersom termen *folkonomastik* är mycket ojämnt använd i Norden och kunde behöva belysas.

Ett utslag av finsk-svensk interferens är de s.k. hybridnamnen. Här har förf. valt en avgränsning av namngruppen som passar i Helsingfors och som leder till att hybridnamnen måste betraktas som inofficiella namn (eller ortbinamn om man så vill) vid sidan av de officiella och fastställda svenska och finska formerna. I andra delar av världen är det ju inte alltid så utan där är ibland en hybridform (bestående av namnelement från två olika språk) den officiella och kanske enda formen. För de flesta av hybrid-

namnen i Helsingfors (s. 40 ff.) instämmer jag i förf:s analys, men inte när hon som i fallet *Helsingforsgatan* (med svenskspråkig förled och efterled) menar att det räcker med finsk influens av något slag för att namnet ska klassas som ett hybridnamn. Namnet må ha tillkommit genom, så att säga, ett missförstånd, men blir inte kategorin hybridnamn väldigt omfattande och ohanterlig om även sådana exempel ska föras hit? Kan man verkligen se och avgöra all »influens» som kan finnas mellan två språk i kontakt med varandra? Man borde åtminstone ha en särskild term för den här typen av enspråkiga hybrider.

En mycket viktig del av Vidbergs namnbruksanalys är de kategorier hon använder när hon sorterar de finska inslagen i svensk kontext liksom hur hon avgränsar dessa och relaterar dem till varandra. En grundläggande kategorisering fördelar dem på antingen »metaspråkligt bruk» eller »faktiskt bruk». Det metaspråkliga bruket i sin tur är »explicit» eller »implicit». Därtill kommer parallellt namnbruk – alltså de fall då en talare använder både en svensk och en finsk namnform om samma referent – och även detta bruk ska rymmas i förf:s kategorisering. Här blir det stundom rätt rörigt framställt och inte helt lätt för en läsare att förstå förf:s tankar (jfr om parallellt namnbruk s. 15, 42, 44, 46, 48).

I Studie C, liksom i flera av de andra, diskuterar Vidberg förekomsten av *ett* eller *två* mentala »system» som bas för informanternas namnbruk. Hon argumenterar för förekomsten av ett enda system på basis av vissa enkätsvar och för två system på basis av andra. Men ingenstans framgår vad dessa »system» egentligen är, vad de innehåller eller hur de fungerar. Uppenbarligen menar hon helt enkelt att en individ i sitt inre bär på ett finskt namnförråd, ett svenskt namnförråd eller bäggedera. Hur hybridnamnen passar in i denna systemtanke framgår inte och inte heller var t.ex. engelskspråkiga namn som *London* och *New York* får plats. I ett tredje system? Här kunde tydligheten och djupet ha varit större.

Trots det ovan sagda menar jag att Maria Vidberg har skrivit en intressant avhandling om ett aktuellt ämne. Hennes studier belyser flera olika fält inom namn- och språkforskningen. Urban toponymi är ett forskningsfält som växer, inte minst internationellt, och även lockar till tvärvetenskapliga ansatser. Vidberg använder sig av etablerade metoder (enkäter, intervjuer, samtal, en del textexcerpering) för att inhämta det material hon analyserar och kommenterar. Materialet är inte stort men tillräckligt för att blottlägga och illustrera de språkfenomen hon undersöker och för att fånga de kvalitativa språkdrag hon vill åt. Det teoretiska anslaget och djupet är inte avhandlingens styrka, även om det inte saknas helt, men avhandlingens resultat är empiriskt väl förankrade och ger en god grund för fortsatta studier och fördjupade analyser.

Staffan Nyström

Författarna i denna årgång

Terhi Ainiala, docent, Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet. terhi.ainiala@helsinki.fi

Thorsten Andersson, professor em., Seminariet för nordisk namnforskning, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
thorsten.andersson@telia.com

Gillian Fellows-Jensen, docent, Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet. gillian@hum.ku.dk

Staffan Fridell, professor, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. staffan.fridell@nordiska.uu.se

Pamela Gustavsson, förste arkivarie, Språkarkivet, Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors. pamela.gustavsson@sls.fi

Sölve Göransson, docent, Uppsala universitet. Norra Parkvägen 2 B, SE-756 45 Uppsala.

Hallgrímur J. Ámundason, M.A., Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Reykjavík. hja@hi.is

† Lars Huldén, professor, Helsingfors universitet.

John Insley, professor, Anglistisches Seminar, Universität Heidelberg.
john.insley@as.uni-heidelberg.de

Anfinnur Johansen, lektor, Føroyamálsdeildin, Fróðskaparsetur Føroya, Tórshavn. anfinnurj@setur.fo

Bent Jørgensen, professor em., Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet. berge@hum.ku.dk

Maria Löfdahl, fil. dr, Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg, Institutet för språk och folkminnen. maria.lofdahl@sprakochfolkminnen.se

Leila Mattfolk, fil. dr, Namnarkivet i Uppsala, Institutet för språk och folkminnen. leila.mattfolk@sprakochfolkminnen.se

Gudlaug Nedrelid, professor, Institutt for nordisk og mediefag, Universitetet i Agder. gudlaug.nedrelid@uia.no

Kristina Neumüller, fil. dr, Namnarkivet i Uppsala, Institutet för språk och folkminnen. kristina.neumuller@sprakochfolkminnen.se

Eva Nyman, professor, Avdelningen för humaniora, Mittuniversitetet, Sundsvall. eva.nyman@miun.se

Staffan Nyström, professor, Seminariet för nordisk namnforskning, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
staffan.nystrom@nordiska.uu.se

Elin Pihl, fil. dr, Namnarkivet i Uppsala, Institutet för språk och folkminnen.
elin.pihl@sprakochfolkminnen.se

Lennart Ryman, fil. dr, Namnarkivet i Uppsala, Institutet för språk och folkminnen. lennart.ryman@sprakochfolkminnen.se

Berit Sandnes, dr. art., Kartverket. berit.sandnes@kartverket.no

Tom Schmidt, professor, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo. tom.schmidt@iln.uio.no

Rikke Steenholt Olesen, ph.d., Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet. rikke.steenholt.olesen@hum.ku.dk

Svante Strandberg, professor em., Seminariet för nordisk namnforskning, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
svante.strandberg@nordiska.uu.se

Ola Svensson, fil. dr, Akademin för lärande, humaniora och samhälle, Högskolan i Halmstad. ola.svensson@hh.se

Inge Særheim, professor, Institutt for kultur- og språkvitskap, Universitetet i Stavanger. inge.særheim@uis.no

Þórunn Sigurðardóttir, rannsóknarlektor, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Reykjavík. thsig@hi.is

Mats Wahlberg, docent, Namnarkivet i Uppsala, Institutet för språk och folkminnen. mats.wahlberg@sprakochfolkminnen.se

Per Vikstrand, docent, Seminariet för nordisk namnforskning, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. per.vikstrand@comhem.se

Auktoriserade translatoren Martin Naylor, Uppsala (martin.naylor@telia.com) har svarat för språkgranskning och översättning till engelska.

Förkortningar

AN	=Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut, København	Lind	deltiden (1892–1934) =E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden (1905–15)
ANF	=Arkiv för nordisk filologi	Lind Bin.	=E. H. Lind, Norsk-isländska personbinamn från medeltiden (1920–21)
APhS	=Acta philologica Scandinavica	Lind Suppl.	=E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden. Supplementband (1931)
AS	=Anthroponymica Suecana	LMA	=Lantmäterimyndigheternas arkiv (i SRA)
bek	=beskrivning till ekonomisk karta	LSA	=Lantmäteristyrelsens arkiv (i SRA)
BK	=Bergens kalvskinn. Utg. av F. Hødnebo (1989)	LSB	=Linköpings stadsbibliotek: Stiftsbiblioteket
BNF	=Beiträge zur Namenforschung	LSBp	=pergamentsbrev i LSB
BSh	=C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver	LUB	=Lunds universitetsbibliotek
BØ	=Bustadnavn i Østfold	LUP	=L. Peterson, Lexikon över urnordiska personnamn (http://www.sprakochfolkminnen.se , 2004)
DAG	=Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg	ml	=mantalslängd
db	=dombok	MM	=Maal og minne
DD	=Diplomatarium Danicum	NAU	=Namnarkivet i Uppsala
DDa1	=Diplomatarium Dalecarlicum	NE	=O. Rygh, Norske Elvenavne
DFU	=Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala	NEn	=Nationalencyklopedin
DGP	=Danmarks gamle Personnavne	NG	=O. Rygh, Norske Gaardnavne
DI	=Diplomatarium Islandicum	NG Indl.	=O. Rygh, Norske Gaardnavne. Indledning
DMS	=Det medeltida Sverige	NK	=Nordisk kultur
DN	=Diplomatarium Norvegicum	NN	=Namn og nemne
DRA	=Rigsarkivet, København	NO	=Norsk ordbok
DRAp	=pergamentsbrev i DRA	NoB	=Namn och bygd
DRApp	=pappersbrev i DRA	NRA	=Riksarkivet, Oslo
DRB	=Danmarks Riges Breve	NRL	=L. Peterson, Nordiskt runnamnslexikon (2007)
DS	=Danmarks Stednavne	NSL	=Norsk stadnamnleksikon. Red. av J. Sandnes & O. Stemschaug (4. utg., 1997)
DSt	=B. Jørgensen, Danske stednavne (3. udg., 2008)	OAU	=Ortnamnarkivet i Uppsala, samlingar, NAU
DSÅ	=J. Kousgård Sørensen, Danske sø- og ånavne (1968–96)	OAUjb	=excerpter i OAU ur kameralt material i SRA
ek	=ekonomisk karta	ODS	=Ordbog over det danske Sprog
FMU	=Finlands medeltidsurkunder	OGB	=Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län
FRA	=Riksarkivet, Helsingfors	or.	=original
G	=Generalstabens karta över Sverige, södra delen	OSDs	=samlingarna till Ordbok över Sveriges dialekter, Uppsala, DFU
gd	=gård	OUN	=Ortnamnssällskapet i Uppsala. Namnspalten i UNT
GFR	=Konung Gustaf den förstes registratur	OUÅ	=Ortnamnssällskapet i Uppsala årsskrift
glk	=geologisk karta	RAÄ	=Riksantikvarieämbetet, Stockholm
Gn	=Generalstabens karta över Sverige, norra delen	RB	=Biskop Eysteins Jordebog (Den röde Bog). Utg. ved H. J. Huitfeldt (1879)
hd	=härad	Rep	=Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis
hgd	=herrgård		
jb	=jordebok		
JHD	=Jämtlands och Härjedalens diplomatarium		
jr	=jordregister		
KA	=Kammararkivet (i SRA), Stockholm		
kb	=kyrkbok		
KB	=Kungliga biblioteket, Stockholm		
KL	=Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid		
KrA	=Krigsarkivet, Stockholm		
LB	=M. Lundgren, E. Brate & E. H. Lind, Svenska personnamn från me-		

RGA	=Reallexikon der germanischen Altertumskunde von Johannes Hoops. 2. Aufl.	SOL	=Svenskt ortnamnslexikon. Red.: M. Wahlberg (2003)
SAOB	=Ordbok över svenska språket utg. av Svenska Akademien	SOSk	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Skaraborgs län
SaoS	=Saga och sed	SOU	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Uppsala län
SAS	=Studia anthroponymica Scandinavica	SOV	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Värmlands län
SD	=Svenskt diplomatarium	SOVm	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Västmanlands län
SDa	=Diplomatarium Svecanicum. Appendix. Acta pontificum Svecicorum	SOVn	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Västernorrlands län
SDns	=Svenskt diplomatarium [ny serie] från och med år 1401	SOÅ	=Sydsvenska ortnamnsällskapets årsskrift
Sdw	=K. F. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltids-språket (1884–1918)	SOÅ	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Älvsborgs län
Sdw Suppl.	=K. F. Söderwall, Ordbok över svenska medeltids-språket. Supplement (1925–73)	SOÖg	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Östergötlands län
skg	=skeppslag	SRA	=Riksarkivet, Stockholm
SkO	=Skånes ortnamn	SRAp	=pergamentsbrev i SRA
SMP	=Sveriges medeltida personnamn	SRAp	=pappersbrev i SRA
SMPs	=SMP:s samlingar, NAU	SRP	=Svenska riks-arkivets pergamensbrev
SMR	=Svenska medeltidsregister 1434–1441	SvLm	=Svenska landsmål och svenskt folkliv
sn	=socken	T	=Topografisk karta över Sverige (Terrängkartan)
SNF	=Studier i nordisk filologi	tg	=tingslag
SOB	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Blekinge län	tl	=tiondelängd
SOD	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Dalarnas län	u.d.	=utan datum
SOH	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Hallands län	u.o.	=utan ort
SOHä	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Hälsingland	UUB	=Uppsala universitetsbibliotek
SOJä	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Jämtlands län	UUBp	=pergamentsbrev i UUB
SOJö	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Jönköpings län	UUBpp	=pappersbrev i UUB
SOKa	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Kalmar län	u.å.	=utan år
SOKo	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Kopparbergs län	vid.	=vidimation
		VJb	=Kong Valdemars Jordebog. Udg. ved S. Aakjær (1926–45)
		ÖNON	=Övre Norrlands ortnamn. Ortnamnen i Norrbottens län
		ÖNOV	=Övre Norrlands ortnamn. Ortnamnen i Västerbottens län

Ortnamnsregister 2015–2016

Förkortningar: Af = Afrika, Am = Amerika, As = Asien, D = Danmark, da. = danska, E = Storbritannien, Eu = Europa, F = Finland, Fär = Färöarna, Gr = Grekland, I = Island, Le = Lettland, litt. = litterärt namn, N = Norge, Ne = Nederländerna, P = Polen, sam. = samiska, T = Tyskland, Vn = Västnorden, Ö = Österrike, Utan beteckning = Sverige (eller Norden). * = konstruerad form.

Bokstavsföljd: a, b, c, d, ð, e, f, g, z, h, i, j, k, l, m, n, o, q, p, q, r, s, t, þ, u, v (w), x, y (ü), z, å, ä (æ), ö (ø, œ). Siffror följer efter ö. – Bokstavsföljden påverkas inte av accenttecken, ej heller av diakritiska tecken som saknas i nordiska språk.

Aberdeen E 104:26, Abernagreda 104:63 f., Ackfeld T 103:145, Adelöv 103:122, Adorpe T 103:145, -ager D 103:36, 55, 64, -aha, Ahausen T 103:146, Ahlen T 103:145, Akenham E 104:170, Akerbo hundare, Akerbo hærædh, Akers hundare 103:10, Akrinartjørn Fär 103:111, *Ala-Tölö F 104:106, Aldulveston E 104:169, Allhelgonakyrkans valp 104:189, Almesåkra 104:19, 27, Almond E 104:178, Almunge 103:11, *Alna 104:22, Alnesbourn E 104:170, *Alpte 104:8 f., 31, Alsen 103:10, Alster T 103:164, Alsön 104:22 f., Altbayern T 104:181, *Alte 104:8 f., 30 f., Alte Waage T 103:164, Alt 104:8 f., Altona 104:190, Alvastra 103:25 f., Ammer 104:181, Ammer T 104:181, Amnehärad 103:10, Ámót E 104:178, Amper T 104:181, Amsterdam 104:190, Andbyrdh 103:10, Andeby (litt.) 103:161, Andøya N 103:114, Angel, Angelmann, Angelmodde, Angullo T 103:145, Ankarsrum 104:21 f., Ankeborg (litt.) 103:161, Annestorp 104:19, 22, 29, Anten 104:8, -apa T 103:146, Apertin 104:26, Apotheke Löwen T 103:165, Araslöv 104:20, Arentz Jauri 103:149, Aretamarkh 104:9, 31, Ármannsfell I 103:93, -arp 103:120, 160, Arsön 104:23, Arta 104:8 f., 30, *Arte 104:31, Artuskogher 104:8 f., 30 f., Asabus E 104:178, Askhem 103:70 f., Athelington E 104:170, Attersta 104:36, Augsburg, Augusta Vindelicum T 104:182, Avon, Axe E 103:160.

Badingham E 104:170, -bakke D 103:64, Bakteriehuddan 104:189, Baldersgade D 104:124, *Ball, Balsberget, Balsby 104:192, Balsna 103:100 f., BaNanna Park D 104:124, Baresso D 104:121, Barkestone, Barkston E 104:169, Barnby E 104:170, Baro-pani N 104:155, Barsbro 104:21, 36, Basalorum 103:152, Baumham T 104:182, -bäke T 103:146, Bengt Simons 104:191, -berg 103:62, 100, -berga 103:62, Beringhausen, Berlinghausen T 103:146, Besegården 103:162, Beukenbeul T 103:146, Bifrost D 104:125, Bille T 103:164, binge 104:187, birke 103:162, -birke D 103:64, Birnufell I 103:95, Biskopsberg, Biskopsgården 103:162, Biskopsholmen, Biskopsvaden 103:123, Bixley E 104:170, -bjerg 103:41, Bjurbäck(en) 103:151, -bjærg D 103:64, Björk-, björke 103:162, Björkegården 104:192, Björkhaga 104:193, Björkhult 103:173, Björnstorp 104:188, Blacke 103:150, Blackemaden 104:188, Bláfell I 103:94, bo 103:10, 63, -bo 103:168, -bo D 103:55, 168, Bobergs härad 104:31, bod 103:41, -bod D 103:55, -boda 103:62, 64 ff.; 104:191, Boeslunde D 103:136; 104:144, bol 103:26, Bolstad 104:23, -bólstaðr E 104:178, -borg 103:36, -borg D 103:55, *Borgarvík E 104:179, Borgeby 104:190, Borgring D 104:146, Borgund N 104:136, Borgå F 104:104, Borup 103:152, Bragesgade D 104:124, Brandeston E 104:170, Bratteland N 103:78, Breiðvík E 104:178, Breiland N 103:78, Brittorp 103:122, bro 103:26, 41, bruni I 104:153, bräte 103:26, bränna 103:26, Brännfors 103:152, Brøndby, Brøndbyvester, Brøndbyøster D 103:38, -buhil T 103:146, Bureå 103:150, (at) Búrfelli I 103:95, Burstaborg P 104:184, -bus E 104:178, Busberget 104:188, (frá) Bustarfelli I 103:96, By 103:53, 78, By N 103:85, -by 103:12, 17, 20 f., 26, 41, 46, 51, 53, 56 ff., 62 ff., 78 ff., 174; 104:191, -by (da.) 103:36 f., 41, 54 f., -by D 104:175, -by E 103:80; 104:145, -by N 103:80, 85, bygd 103:10, Byggland N 103:78, -byn 103:150, -býr 103:60, 78 ff.; 104:178, -býr E 104:178, Byske 103:150, Bytesbekk N 104:154, Bäcknäs 103:152, -bæk D 103:46, Bø 103:53, 78, Bø N 103:85, -bø 103:78, -bø N 103:85, bø Vn 103:20, -bøl 103:41, -bøl D 103:55, -böle 103:26, 150, Böntrup T 103:145, -bøer E 104:178, -bør N 103:60, Børseberget 104:188, Børseberget N 104:188.

Café Norden D 104:122, Cammin P 104:184, Capella St. Ottonis 104:85, Carlsberg Byen D 104:

123, Carlsberg-grunden D 104:123 f., Carlton, Carlton Colville, Chelsworth, Colston Hall, Colston Wood E 104:170, Coulabus E 104:178, Cxence D 104:126.

Dagworth E 104:170, Dala 103:63, Dalagården 104:192, Dalie hamn 104:64, Dalje Udd 104:64, -dalr E 104:178 f., Dalshult 104:15, 30, *Dalsio(r) 104:30, Dalstorp 104:15, 30, Dalstorpasjön, *Dalsæ 104:30, Danske Bank D 104:126, *Dapra 103:39 f., Dapræheret 103:40, Degergreda 104:63 f., Deger Horn 104:68 f., Degerhorn 104:63 ff., 94 f., Degerträ 104:80, Degerö F 104:106, Degleträ(t) 104:80, Delia lýckia, Delie hamn, Dellia horffua 104:64, Delsbo 103:10, Dieckrup T 103:145, Digerflisan 104:73, Dingersjö 104:39, Dis-, Disa- 103:120, 130, Disevid 103:119 f., 129, Donau Eu 104:181, -dorp T 103:145, Drinkstone E 104:170, Duckburg (litt.) 103:161, Duisker E 104:178, Dún Bhoaraic E 104:179, dyngia I 104:153, Däga flijsa 104:73, Dälia vdh, dälja, Dälje hamn, Dälje stenbrott 104:64, Dälje verkstad 104:64, 85, 87.

ed 103:25, Egersta 104:25, Eikadalr E 104:179, Eimer, Nieder-, Ober- T 103:146, Ekehem 104:191, Ekenäs 104:192, Ekkjufell I 103:95, Elbe T 103:164, Eldsberga 104:19 f., 29, eldur I 104:153, Det elektriske Hjørne D 104:126, Elspe T 103:146, Emitslöv 103:161, Engitsløf D 103:43, England N 103:78, Enslev, Ensloff D 103:43, Erska 104:30, Ersleue D 103:43, Erslev D 103:44, Erter T 103:145, Esbo F 104:104, Esk E 103:160, Eslövs nation 104:188, Espihöll I 103:115, Ettersta 104:35, Eura F 103:108, -ey E 104:179.

Feldberg T 103:158, Fell I 103:96, -fell I 103:93 ff.; 104:164, Felle N 103:96, (at) Felli, (undir) Felli I 103:95, -felli Fär 103:96, (a) **finaiþi**, (a) **finhiþi** 103:25, Finno F 104:104, Finnveden 103:25 f., Fisaris 104:167 f., Fiseris 104:167, Fiskberget 103:152, Fiskeris 104:167, Fiskhusberget 103:152, Fister N 104:137, Fisuris 104:167, Fjall I 103:96, -fjall Fär 103:96, -fjall I 103:93 ff.; 104:164, -fjord 103:56, -fjord N 104:184, Fjöll I 103:96, Fladevadsmölla(n), Fladmanne broe 104:190, Flamsholt, Flamsted D 104:167, Flamwadtz mølle 104:190, Flandzåss, Flans-, Flanssåss 104:167, Flansås 104:167 f., Flantsås, Flanzaas 104:167, Flathöge, Flatoige 104:190, (in) Flomsakre 104:167, Flowton E 104:170, Fludhehamar 104:167, Flädie 104:190, Folk N 103:11, Fornahässe 103:161, Forsa 104:15, Forshem 103:70, Framlingham E 104:170 f., Franssäs(s), Fransåker 104:167, Freiham T 104:182, Fridhem 104:191, *Fríma, *Frimida T 104:181, Fruhammar 104:167, Frøyland N 103:78, Furuhyddan, Furulund 104:192, Färlöv 103:162, Förlösa 103:23.

Gager, Gagersrum 104:27, Galmerweg T 104:181, Gammelboliden 103:152, Gammelby D 103:44, Gammelstad 104:24, Garsås 104:26, Gatersbyn, Gatersered 104:23, Gauja Le 104:147, Gaula N 104:136, Gaxagu träde, Gaxhaga träde 104:80, Geiranger N 104:137, (a) Geri 103:38 ff., Geringhausen T 103:146, Gilstring 103:122; 104:15, 32, Gjone N 104:136, Gjørva N 104:137, Glada Hudik 103:117, Glenegedale E 104:178, Glis- 104:167, Gloet, Glogatan F 104:110, Glåma N 104:155, Gnubbarp 103:161, Gnubbefälle 103:162, Goderslef D 103:42, Goðfinna I 104:152, Goðmarr 104:184, Goosetown (litt.) 103:161, Gottersbacken 104:25 f., Gottersbyn 104:26, Gottlieb Daimler Stadion T 103:138, Gottorp 104:190, Grasdail E 104:178, Gredbý Snape, Gredbý snapen 104:66, Grekland Gr 103:113, Grimmestorp 104:28, Grimslan N 103:78, Grimon 104:167, Grythem 103:70 f., Gråsimyrlden 103:152, Gråska 103:122, gränd 103:10, Gudme D 103:104, Gudmundrá 103:11, Guðfinna I 104:152, Gulefjorden, Gulen N 104:136, Gullmarn 103:120; 104:158, 184, 186, Gunnersta 104:35, Gunnestorp 104:30, Gurre D 103:46 f., Gusford E 104:169, Gustavsberg 103:152, (a) Guthisbo 103:38 ff., 168, gård 103:41, -gård D 103:55, Gårdsjön 104:15, 25, Gåseborg, Gåserød (litt.) 103:161, Gåssjön 104:15, 25, Gårdserum 104:17, Gärds härad 103:38 f., Gærtorvet D 104:123, Gäsene 103:21 ff., Göinge (härad) 103:38, 168, Göljeholmen 104:20, Gölstring 104:8, 32, Gørslev D 103:42, Görstring 104:8, 32, Göstring 103:122; 104:15, Göstrings härad 104:8, 15, 32.

*Haapalaksi F 104:106, Hafrafell I 103:95, hage 103:26, Hagnäs F 104:106, -haim T 104:182, Hajstad 103:162, Håland E 104:178, Halsbråten 104:24, -häm E 104:169, Hambrunge 103:11, Hamburg 104:190, -hammar 103:100, Hamrånge 103:11, Handbörds härad 103:10, Hardanger N 103:10, Harlösa 103:23, Hastathum 103:39, -have D 103:55; 104:175, Hed 103:100, hed 103:25,

-hed 103:100, Hedehult 104:167, -hedh 103:100, -heim N 103:85, -heim T 104:182, -heim(r) 103:10, 13, 20, 26, 56 ff., 60 f., 69 ff.; 104:153, -heimr N 103:56 f., Heister Eu 103:14, Hej 103:152, Helga- 103:119, Helgafell I 103:93, 95, Helgahem 103:70, Helgesko, Helgákra 103:119, Den helige Ottos kap. 104:86, Hellas Gr 103:113, *Helsingforsgade D 103:107, Helsingforsgatan 104:196, Helsinkigade D 103:107, -hem 103:10, 13, 20, 26, 41, 56 ff., 63 ff., 173 f.; 104:191, -hem (da.) 103:36 f., Hemmershult 104:19, 28, Henriksbø N 103:80, Herpel T 103:146, herred 103:37 f., Herregården 104:81, Herslev D 103:44, *Hersted, Herstedvester, Herstedøster D 103:48, Heskestad, *Heski N 104:137, hester 103:14, 20 f., Hidra N 104:136, hiisi- F 104:147, Hillersbo 104:28, 38, Hillerstorp 104:28, Himmelsberga 104:38, Hinderclay E 104:169, Hindnes, Hinna, Hinnøya N 104:136, Hirschenbühl T 103:146, Hisarøy, Hisingen, Hitra N 104:136, Hiälla grænd, Hiællö grænd 103:10 f., Hjermeslev D 104:20, Hjällö 103:11, Hjäsås 103:162, Hlõðuland N 103:78, *Hlústr N 104:137, Hohultagränden, Hohultavadhi(n) 103:11, Holbæk 103:47, Hollebøl N 104:137, Holluf, Neder, Over D 103:48, 51, -holm, -holt 103:41, -holt D 103:55, 57, 64, Holtrup T 103:145, Hons vdd 104:64, Hoplax F 104:106, horg N 103:114, Horn 104:63 ff., 94 f., Horn, Lilla, 104:63 ff., 94 f., *Horn, Stora 104:64, 74, Hornbo vick, Hornbowijk 104:64, Hornns Siöö, Horns gård 104:63, Horns herred D 103:37, Horns stenberga 104:64, Horns stenbrott 104:64, 85, 87, Hornsudden, Horns wijk 104:64, Hornsviken 104:65, horva 104:80, Hørgr, hørgr N 103:114, hraun I 104:153, Hudik, Hudiksvall 103:114, -hule D 103:168, -hult 103:21, 59, 65; 104:191, Hultagården 104:192, humac D 104:121, Humletorvet D 104:123, Hunston E 104:171, Huopalahti F 104:106, Hurð(-), hurð, Hurðarbak I 103:111, hus 103:41, Húsabýr N 103:78, hver I 104:153, Håckerstad 104:17, 20, 32, Håland N 103:78, Hårfwan Snappen 104:66, Håstad 103:39, härad 103:10, hæraath 103:38, Härmä F 104:108, Härnäset 104:186, Hærsløffs Agere D 103:43, Håsslehult 103:161, Höckerstad 104:17, *Høfirir 104:32, -høg 103:55, Høgekøbing 103:47, -høj 103:36, 41, -høj D 103:55, Hörminge 104:65 f., Høtorget 104:122, Høversby 104:32, Høyland N 103:78.

IDÉBUREAU SMITH INNOVATION APS D 104:120, Idensalmi F 104:147, Igssi N 104:137, Iidesjärvi, Iisalmi, *iisi-, Iisjoki, Iitti, Ijo F 104:147, Iller T 104:181, Illum D 104:126, Indalen 104:136, -ingahäm, -ingas E 104:169, -ingdorp T 103:145 f., -inge 103:11, 13, 41, 46, 51, 56 ff., 62 ff., 66 ff., 162, 173 f., -inge D 103:24, 54 f., 64, -inge F 104:99, Ingelsta 103:173, -ingen Eu 103:13, Ingerslev D 103:43, Ingham E 104:171, -inghausen, -inghēm, -inghof T 103:146, -(ing)hūsen T 103:145 f., *-ingia- 103:13, 20, 26, -ingloh T 103:146, *-ingöz Eu 103:13, Ingå F 104:104, *Inzvia-haima- E 104:171, *Inn 104:136, *Inn, Inna N 104:136, Intercoiffure MON-DIAL D 104:126, InVirke D 104:121, Isaksbø N 103:80, Isendorf T 103:145, Isleton, Isleuestuna E 104:169, Itis F 104:147, Iunaker 103:10.

-jaevrie (sam.) 103:149, Jale N 103:68, *Jarlleif 103:68, -jávrrie (sam.) 103:149, Jelling D 104:145, Jenslev D 103:43, Jerlev D 103:68, Jessheim N 103:71, -jolo N 104:136, Jordbro D 103:168, Jämmertuna 104:25, Järle, Järle, Järlåsa 103:123, Järnemåla 104:28, Järsberg 104:26, Jöns Ols Månsas 104:191, Jönåkers härad 103:10, Jörlov 103:68, Jörlunde D 103:37.

Kalvehave D 104:146, Kampen, Kamppi F 103:109, Kappsäcken F 104:148, Kariset N 103:81, Kar(l)aby 103:39, Karlstorp 103:152, Karsnäs 104:30, 32, Karstorp 104:30 f., Karsvalla 104:39, Kattesund D 103:169, Kemi F 103:108, Kemnerstad 104:17, 24, Kerko F 104:104, Kerlingarruð N 103:84, Kervo F 104:104, Keuperkusen T 103:146, Kiaby 104:192, (at) Kiðia fell I 103:96, Kildeplatsen D 104:123, -kile N 104:184, Kilo F 104:104, Kind 103:11, Kirchlinde T 103:146, Kirkeby, kirkeby D 104:175, Kirkjubýr N 103:78, Kiruna 103:120, Kitzbühel Ö 103:146, *Kjööðr, Kjööde N 104:136, Klemetsby N 103:80, Klosterholmen 104:86, Kolltorp N 103:144, Kongerslef dals agre, Kongerslev, Kongesløv dals Agre D 103:43, Konstantintorget F 104:148, Korsberga 104:31, -krog D 104:175, Kronohagen, Kruunuhaka F 103:109, Kråke N 103:113, Kräkånger 103:150, Kulladal 104:192, Kullo F 104:104, Kungsbrunnen 104:72, Kungsängen 104:71 f., Kuopio, Kuopionniemi F 104:108, Kurland, Kurlanda 104:168, Kurländer Palais T 103:165, -kusen, -küsen T 103:146, Kven-, Kvenvik, Kvæn-, Kvænangen N 103:114, Kymi F 103:108, Kyrö, Kyrö F 104:106, Käge 103:150, Kårsta 104:36, Kårtvet 104:23, Kåvran 104:186, Kålvne 103:21, Kärklax F 104:109, Käriv, Kärvinge 103:100, -køb D 103:55, 64, -købing D 103:106, Køge D 103:168, Köping F 104:99, Köyliö F 103:108, Kööpikkä F 104:99, K2o, K20 D 104:120.

Ladberget 104:188, Ladehule D 103:168, Lágafell I 103:95, Lampen, Lamp påsen F 104:102, -land 103:60 f., 77 f., 79 ff.; 104:192, -land E 104:178, -land N 103:85; 104:154, -landa 103:77; 104:168, Langeland N 103:78, Langetofte D 103:136, Langtbortistan (litt.) 103:161, Laoigan E 104:179, Lappi F 103:108, Lappselet, Lappselsliden 103:152, Lars Ols 104:191, -lëah E 104:169, *Leangasi D 104:146, -leben T 103:14; 104:181, *Leikvin E 104:179, Leirgulen N 104:136, Leiston E 104:171, Leman(s)fjorden N 104:136, Lemmenkuja F 104:148, Lemonsjøen, *Lemund- N 104:136, Letheringham E 104:171, -lev 103:14, 36, 41 ff., 51, 57 ff., 68 f., 75, 99, 174; 104:176, 181, -lev D 103:24, 54 f., 64, 75; 104:145, Lidhult, Lidhulta vadhi 103:11, Liffland 104:168, Limavatnet, Limingen N 104:136, Ljustorp 103:14, *Löendr N 103:144, Lomma 103:36 f., Lomunda N 104:136, London E 104:196, Loshult 103:162 f., Lowestoft E 104:170, Lugnet 104:191, Luhe T 104:181, Lumaby, Lumby 103:36, Lund 103:36; 104:189, -lund 103:41; 104:176 f., -lund N 104:154, Luster N 104:137, lycka 104:187, Lynged 103:37, -lynged 103:36, Långbrunnen 104:79, 95, Långtbortistan (litt.) 103:161, Læborg D 103:44, *Lägerbo vad, Lägerbovade, Lägern, Västra, Östra, Lægherbobyghdh, Lægherbovadh 103:153, -løkke D 103:55, Løland N 103:78, Lörup 103:160, -lösa 103:12, 22 ff., 27, 58, 63 ff., -løse 103:24, 55, 57, 64 f., 174, löt 103:22, 26, -löv 103:14, 57, 65, 68 f., 99; 104:181, 191, Lövedal 104:192, Lövänger 103:150.

-maa F 104:103, Maalahti, Madelaksi F 104:98, Maggeby 103:80, Malax F 104:98, Malsta 104:26, Malstrand 104:8, Marhem 103:71, mark 103:26, -mark 103:150 f., -mark D 103:55, Marstrand 103:122; 104:8, 31, Matre N 104:137, Matsas 104:191, Medevi 103:129, *Melberðisvatn Fär 103:111, Melby, Melleby 103:79, Mercedes-Benz Arena T 103:138, Minerva Film D 104:126, Mjølnerparken D 104:124, -mo F 104:103, (i) Moðro-felli I 103:96, Moikipää, *Moippe F 104:103, Moland N 103:78, Molpe F 104:103, Morsta 104:36, Mosfell, (at) Mosfelli I 103:95, -mosse D 104:175, Mount Everest As 104:122, Muggeby N 103:80, Mula N 103:113, Munsala F 104:109, Musse Stilunder D 104:146, Münster T 103:158, Myr, -myr 103:100, Myrland N 103:78, Det Mytologiske Kvarter D 104:124, -måla 103:56, 65, Mårsta 104:36, Måseträd, Måssträdet 104:80, Mälaren, Mælir, Mälsäker 104:35, Mølbursvatn, Mølheyggjarnir Fär 103:111, Mörbylilla, Mörbylånga 104:64.

Naab T 104:181, Nackholm 104:86 f., Nannasgade D 104:124, Neble D 103:136; 104:144, Neckarstadion T 103:138, Nedersta 103:122, Nedervi 103:128, Nerland N 103:78, -nes E 104:179, -nes N 103:56, New York Am 104:196, Nide 103:152, Niskens 104:176, nor 104:184, Nordbanegade D 104:125, Nordby 103:79, Nordencaféet D 104:122, Nordingrå 103:11, Nordsjö, Gamla, Nya F 104:148, *Nos, *Nosa, Nosaby, Nosemölla 104:192, (i) Nvpvfelli I 103:96, Nybo 103:152, *Nybo, Nybodal 104:176, 191 f., Nyboliden 103:152, Nyby D 103:44, Nybøl D 104:144, Nygård 104:85 ff., 95, Nygården 104:86 f., Nygårds-Udden 104:85, Nyhem 103:70; 104:192, Nysätra 103:121, Nyteboda 103:163, Närpes, Närpiö, Närvijoki, Närvä F 104:107, Näs 103:63, -näs 103:100, 151, Nöbbelöv 103:163, Nödesta 103:122.

Odense D 103:107, Odens(s)ala 103:141, Odingsgade D 104:124, Olistath E 104:178, Olpe T 103:146, Olseryd 104:22, Ommen 104:188, Opphem 103:70, Oppmannasjön 104:192, *Ormsrydh 104:22, Orsbyn 104:23, Ortala 104:36, Osland N 103:78, Oster N 104:137, Ostvik 103:150, Ottsjö 104:26 f.

*Qln 104:22, Qmd N 103:114.

Parkhafen T 103:164, Persabus E 104:178, Persnäs, Pesnes, Pesnäs 104:67, Petroleumhafen T 103:164, Pfatter, Pfreimd T 104:181, Pile Allé D 104:120, PIZZA Huset D 104:122, Pressterszlöff 103:42, Proaig E 104:178, Profbacka 103:152, PRSNT D 104:120, Pungen 104:102, Pungen F 104:102, Pyhä- F 104:147, Pålset N 103:81, Pål Olas 104:191, Påsen 104:102, Påsen F 104:102, -påsen 104:102, Pätt F 104:101.

Ramsø D 103:37, Ramsø Gårde, Ramsø Herred, Ramsøllille, Ramsømagle D 103:48, Rankhyttan 104:193, Rannerød D 103:105, 160, Rattlesden E 104:171, Rauterkusen T 103:146, Ravnholt D 103:105 f., Ravnholt D 103:106, -red 103:65, 83 f., Reddingfield E 104:171, Renbergsvatnet

104:27, Restad 104:32, Restaurang Tegnér 104:189, Riksby 104:25, Ringelai T 104:181, Risby E 104:170, RISTORANTE FABIO'S paparazzi D, River Thames E 104:122, -rjóðr, *-rjúðr 103:83, Roden 103:122 f., Roðr 103:122, Rosentorp 104:191, Roskilde D 103:168, Rosseland N 103:78, Rud N 103:85, -rud 103:62 f., 65, 83 f., -rud N 103:85, -rudh 103:83, -ruð 103:60 f., 83 f., -rum D 103:55, Ruma 103:39, Rummelsrum 104:28, Ruotsi 103:122, -rup 103:120, 160, -ruth 103:83, -ryd 103:13 f., 20, 56, 59, 63, 65, 83 f.; 104:191, -rydh, Ryr 103:83, -rå 103:11, Råbelövssjön 104:192, Rågrena 104:19, Rød 103:83, Rød N 103:85, -rød 103:36, 65, 83 f., -rød D 103:55, 57, 64, 160, -rød N 103:85, *Röde 103:122, Röra 103:83, Rösarna 104:187, Rösten 103:122, Røyseland N 103:78.

Saaspelto, Saapassarka F 104:98, Safwelöff 103:42, Sal 103:141, -sal 103:140 ff., Sala 103:140 f., Salfiti N 104:136, Salhem 103:70, Sallerup, Västra, Östra 103:39, Salsta 103:141, Salt-, Salta, Salten N 104:136, Sandsjöborg, *Sandsjön 104:176, Saritslöv 103:42, (at) Saudafelli I 103:96, Sauland N 103:78, *Sawinō N 104:137, Saxulstorp 103:39, Schmidham T 104:182, scipiudæ ·holt 103:25, Seem D 103:37, Seerslöff marck D 103:43, Seeve T 103:164, Segelsberga 104:38 f., Segenäs 104:26, Sejerslev D 103:43, Selaön 103:100, -sele 103:149, Sem 103:71, Sem, Semb D 103:37, -set 103:80 f., -set N 103:85, -setr 103:56, 60 f., 80 f., Severslef Aas, Seyerslöff marck, Seyerszlöff marck D 103:43, Sibbo F 104:104, Siberia E 104:130, Sidberget 103:152, Side N 103:113, Sidtorp 103:152, Siem D 103:37, Sierslöff marck D 103:43, Sigerslev D 103:43 f.; 104:145, Sigtuna, *Sigwarpi 104:179, Siim D 103:37, Siknäs, Sikån 103:152, *Sil- 103:122, Sila, Sili 103:100, Silingen 103:122, Simmelsberga 104:20, Siurslef mose D 103:43, Sizewell E 104:171, Siöborgh, Siöholm 104:87, -sjö 103:149, Sjöborg 104:85 ff., 95, Sjöholm 104:87, 95, -sjön 103:150, Sjörup 103:160, Skackelstad 104:33, Skarpeträ 104:80, Skarpnäset 103:152, Skederid, Sked(e)vi 103:128, Skenala, (J) Skenande, Skenda, Skenla 104:180, Skepphult 103:25, Skerike 103:128, -skéth D 103:104, 160, Skinanda 104:180, Skipstad N 103:75, Skipvidhaholt 103:25, Skogsta 103:128 f., -skov 103:41, -skov D 103:55, 57, *Skyndil 104:29, Skynnerstad 104:17, 20, 28 f., (in) Skynændeakyr 104:180, Skyrup 103:160, Skåningshavn D 104:146, Skædh-, Skædhvi 103:128, Skälmebacken 104:187, Skärmartorp 103:100, Skäve 103:128, Skölv 103:100, Skövde 103:128, -slet D 103:55, Smörkullen 104:188, Smørum minore, Smørumnedre D 103:38, snape 104:66, Snapen 104:63 ff., 77, Snapet, Snaphorfvan 104:66, Snapp 103:152, Snappeskog, Snappskogen, Snapskog 104:66, Snipp, Snorum 103:152, Snæfjöll I 103:96, Snöversmåla, Snövålen 104:22, Sockendal 103:122, Sogn N 103:10, *Sokn 103:122, Solam E 104:179, Solgården 104:193, Sólheimar I 103:69, *Sólheimr E 104:179, Solhem 103:70, Somerleyton, Somerton E 104:169 f., *Són N 104:137, -sovvene (sam.) 103:149, Sparsätra 103:121, Spioenkop Af 104:131, Spion Kop E 104:130, spång 103:26, -sta(d) 103:13, 20 f., 26 f., 56 f., 59 ff., 65, 73 ff., 79, 121 f., 174 f.; 104:16, 191, -stad N 103:85, -stadher 103:74, -stadhir 103:74, -stað 103:77, -staðir 103:13, 56 ff., 71 ff., 79, 121 f., -staðir E 104:178, -staðir I 103:174, -staðir N 104:154, -staðr 103:77, Stan 103:117, Staoin E 104:178, Starup D 103:106, -statt Eu 103:13, -stead E 103:13, -sted 103:36, 41, 45, -sted D 103:55, 73 ff., 174; 104:175, Steibs Hof T 103:164, Steinborg P 104:184, Steinrøysa N 104:187, Stenträ, Stenträdan, Stenträdet 104:80, Stettin P 104:184, Stora brunnen 104:79, Storgård 103:11, *Storgata, Storgatan 104:122, -stöð 103:75, Strensall, Strēoneshalm E, Strijen Ne, Stronsay E 104:136, Stryn N, Strynø D 104:136, Strö, Östra 103:40, Strøget D 104:122, Strömstad, Strøno, Strønstad N 104:135, Styrstad 104:31, 33, -stätten Eu 103:13, -stø N 103:75, Stövel F 104:98 f., Stöveln 104:98, Støvlegård D 104:98, Súladalr, Suldal N 104:13, Sullom E 104:179, -sund 103:100, Sundbyvester D 103:39, Sunderland E 104:179, Sunnby 103:79, Sunnerbo 103:10, (a) Suntru asi 103:123, Superkilen D 104:125, *Surn E 104:179, Surte 103:123, -suvvane (sam.) 103:149, *Sveaväg, Sveavägen 104:122, sved 103:26, Svinland N 103:78, Sygna-, Sygnes- N 103:113 f., Sygnestveit, *Sygnir N 103:113, Säby 103:175, Säcken, -säcken 104:102, Sæheim 103:71, Sæhem 103:70, Særslevhus D 103:43, -säter 103:21, 26, 63 ff., 81, 121, 174, -sætr 103:80, -sätter 103:62, Sättersta 104:17, -sø (da.) 103:36, 46, Södertuna 104:180, Sømme D 103:37, Sønderup D 103:136, Söne 103:21, Sönnarp 103:161 f., Sörnäs F 104:106, Søve Slædt D 103:43.

Tali F 104:106, Tallant E 104:178, Talli F 104:106, Tannington, Tattingstone E 104:171, Taule, Taule indre, Taulen, Taulevand N 104:99, Tecklinghausen T 103:146, Teuva, Teuvanajoki F 104:107 f., Thingoe E 104:170, *thiul, *thiur, Thiurbo hundare 104:37, Thorsgade D 104:124, Thors-

lund D 103:107, Thule Eu 104:100, Thurleston, Thurston E 104:171, -thveit E 104:145, Thöla F 104:97, 113, Thöla suedh F 104:104, Thölbäcken F 104:99, Thöle F 104:97, 104, 113, Thölmosse F 104:99, Thölo suedh F 104:97, Thølængh 104:105, Thöölo by F 104:97, Tiilikainen, Tiilikka, Tillanen, Tilli, Tillonen F 104:108, Tingsta 103:174, Tinn N 104:137, Tiri, Tirkkonen, Tirri F 104:108, Tjolöholm 104:37, Tjursåker 104:25, 37, Tjust 103:10, Tjock F 104:107, Toel F 104:97, -toft 103:12, 41, 45; 104:191, -toft D 103:55, -toft E 104:145, Tolen 104:105, Tollerup D 103:36, Toltan 104:23, 33, -tomt 103:12, -ton E 103:13, Toof D 103:168, Toran 104:27, Torn 104:189, Torn, Östra 104:189, Torna härad 104:189, Torngården 104:192, Tornäs 104:27, Torp 103:14, 82; 104:81, Torp D 103:136, Torp N 103:82, 85, -torp 103:14 f., 20, 26, 36, 40 f., 51, 54, 56 f., 62 ff., 75, 81 ff., 100, 160; 104:191, -torp D 103:55, 81 f., -torp E 104:145, -torp N 103:85, Torparehorfwan 104:81, Torparehorfworna 104:80, Torparehorvorna 104:80 f., Torppa Hårfworne 104:80, Torrlösa 103:23, Torsjö 104:166, Torsland N 103:78, Torsswick, Torsvid, Torswiick, Torszuig 104:166, Torsåker 104:37, Torsås 104:166, Treland N 103:78, Trettetjorn N 104:154, Trimley E 104:171, Trondheim N 103:10 f., 20, 71, Troston E 104:171, träda 104:81, Trädan, Stora 104:80, träde 104:80 f., Träderna 104:80, Trädet, Stora 104:80, Träsk F 104:101, -träsk 103:149 f., Träskby, Träskböle F 104:101, Tuddenham, Tuddenham St Martin E 104:171, -tun 103:13, -tun D 103:55, *Tuna 103:141, -tuna 103:13, 57, 65, Tune D 103:37, Tungelsta 104:25, Tunåsen 103:141, -tved 103:41, -tved D 103:55, Tveit N 103:85, -tveit N 103:85, Tybäck, Tygelsjö 103:132, Tykebäcken, Tykgård, Tyks F 104:108, *Tyle F 104:106, Tyllered 104:105, Tylli F 104:108, Tyllijoki F 104:99, 107, 110, Tyllinen F 104:108, *Tyrdha 104:105, Tyriss, Tyrissgården F 104:108, Tyrjy, Vanha F 104:108, Tyrlsgård F 104:108, Tyven 103:131 ff., Tyvet 103:132, Tyvholmen, Tyvkrok 103:131, Tyvkärret, Tyvmossen 103:131 133, Tyvudden 103:132 f., Tyvön 103:131, Tyykilä F 104:108, Työ-, Työl- F 104:102, Työljärvi F 104:100, Tä 103:25, Tä- 103:24 f., tä 103:25, Täby 103:24 f., 27, Töby F 104:103, Töjby F 104:103, 107 f., Töl F 104:103, 106 f., *Töl F 104:109 f., Töl- 104:109, 113 f., Töl- F 103:109; 104:98, 103, 107, 109, 114, Töla F 104:102, 109, Töla N 104:99, 104, Tölastad 104:105, Töla suedh F 104:97, Tölbacka F 104:103, 107, Tölby F 104:99, 101 ff., 105, 107, 110, Tölbåthusen F 104:103, Töle 104:105, Töle F 104:106, Tölede, Tölen 104:105, *Tölen F 104:110, Tölinasgrynnan, Tölinashuset F 104:103, Töling(e) 104:105, *Tölings F 104:99, Tölingsnäs 104:105, Tölix F 104:99, 107, 110, Tölkorset F 104:103, Tölleby F 104:97, 104, Töllered 104:105, Töllri, Töllikkö F 104:108, Töllmark D 104:105, Töllsjö, Töllstorp 104:105, Töllöse D 104:105, Töllö F 104:97, Tölmark D 104:105, Tölmo- F 104:103, 106, Tölmoss F 104:101, Tölmoör bådan, Tölmoören F 104:103, Tölo F 104:102 ff., 109 f., Tölöby F 104:97, 113, Tölom F 104:97, 104, 109, 113, Tölo swed F 104:97, Tölsbjerggrave D 104:105, Tölsingskullan, Tölsäng F 104:99, *Töln F 104:102, Töläng F 104:101, Töläng(e) 104:105, Tölö 104:99 f., 104, Tölö F 103:109; 104:97 ff., 109 f., 113 f., Tölö botten F 104:97, 102, 110, Tölö kvarn 104:100, 104 f., *Tölnmaa F 104:106, Tölö sved, Tölö träsk F 104:97, 102, Tölö viken F 104:97, 99, 101 f., 106, 110, 114, Tölö å F 104:102, Tönnersjö 104:19 f., 29, Tönnersjö härad 104:29, Törsbo 104:22, Töyl- F 104:102, Töyli F 104:98 f., *Töölkkä F 104:99, Töölo F 104:97, 113.

-þorp 103:60, 81 ff., -þorp E 103:82, Þrælaland N 103:78, Þveit I 103:111, -þveit 103:60.

Ualand N 104:137, Uggletorpet 103:162, Ulberstad 104:16 f., 25, Ulland N 103:78, Ullbolsta 104:25, Ulvsdal 104:29, -um D 103:55, 64, Under berget 103:158, Underhem 103:70, -unga 103:63, 66, -unge 103:11, 13, 66, 174, -ungi 103:63, *-ungia- 103:13, 20, *-ungöz 103:13, Upp- 103:140 f., Uppsala 103:140 ff., Uppåkra 103:36, Uppåkra, Lilla, Stora 103:39.

Vad 104:180, -vad 103:41, vadhi 103:11, -vadhi 103:153, Vadsbro 104:180, Vadstena 103:25 f., -vågr E 104:179, Walberswick E 104:171, Valdemarsvik 104:24, Vallkärra Torn 104:189, Valme, Ober-, Unter- T 103:146, Vammar, Vammarsmåla 104:24, Wandse T 103:164, -vang D 103:55, 64, Varde D 103:105, 160, Vardhbærgha sokn, Vardhsbærghs sokn 104:34, Varuträsk 103:150, Vassmolösa 103:23, Waterloo E 104:131, -vattnet 103:150, -ved (da.) 103:36, 64, Wenhaston E 104:171, Wenkhausen T 103:146, Wesby D 103:37, Vesslarp 103:162, Vestby 103:79, Vesterøya N 103:144, Westleton E 104:169 f., (a) Wetlandi 104:192, Vettershaga 104:37, Vexala F 104:109, -vi 103:57, 62, 129 f.; 104:166, -vi D 103:55, Vibygerå 103:11, *-vidhi 103:128 f., Wienerbröds-

gården 104:189, Vigerstad 104:20, 33, Wiich, Vik F 104:109, vik 104:184, -vik 103:56, 151; 104:166, -vik F 104:101, -vik E 104:179, Viksjö 104:37, vikur I 104:153, (jn) Vikursætrum 104:37, Villa Bellona D 104:122, Villa Hügel T 103:158, Villand, Villands härad 104:192, Villa Pauli D 104:122, Villa Rothermund, Villa Thorwald T 103:165, Villåttingen 104:180, Vimmerby 103:152, -vin 103:15 ff., 20 ff., 27, 53, 56, 58, 60 ff., 65, 71 f.; 104:153, -vin D 103:55, -vin N 103:56, 85, Vindheimar I 103:69, Viney (litt.) 103:22, winithi Eu 103:15, Vinland, Vínland Am 103:22, *winn E 103:15, winne Eu 103:15 f., Vinnerstad 104:17, 33 f., Winningavve D 103:37, Vin och bröd(s)ängen 104:189, Virestad 104:6, 19 f., 29, Visby D 103:37, Vissle myr 103:122, Vitträskberg 103:152, Volborg Herred D 103:168, Wonne T 103:16 ff., Vrangbenet N 104:188, Vrångudden 104:188, wunne T 103:16, 18 f., Vuosaari, Uusi, Vanha F 104:148, wynn E 103:16, Wyntershagen T 103:146, Vyssle myr 103:122, Wåleöö, Vårdhöö F 104:105, Vårdsberg 104:34, Vårdö, Wåålöö F 104:105, -væ (da.) 103:36, Vännerstorp 104:24, Värsta 104:38, Västbo 103:10, Västerlöv 103:162, Västerstad 104:30, Väversunda 104:34, W20 D 104:120, 126.

Yggersryd 104:19, 22, Ylä-Tölö F 104:100, 106, Yngaren 104:35, Yngersdal 104:15, 35, *Yngil, *Yngir 104:35.

Zumziel, Züschen T 103:145.

-å D 103:46, Åker 103:21, åker 103:20 f., Åkerbo härad, Åkers härad 103:10, Åland F 103:108, Åltorp 104:23, -ånger 103:151, Årnahylte 104:18 f., 22, Åsen 104:167, Åsum D 103:107.

Äckersta 104:35, Ægir D 104:124, Älvsbo 104:34, Ängersjö, Ängran 104:26, Änkans 104:191, Ärtemark 104:9, 31, 33, Ärtrik 104:27.

Ökna, -ökna 103:129, Önaeslev, Önnelöv, Önnestad 104:190, -ør D 103:64, Ørdal N 103:144, -øre D 103:64, Örnträsk 103:149, Östbo 103:10, Østby 103:79, Österslöv 103:42, Øverland N 103:78, Øysteinsland N 103:78.

NAMN OCH BYGD

TIDSKRIFT FÖR NORDISK ORTNAMNSFORSKNING

Namn och bygd, grundad 1913 av Jöran Sahlgren och utgiven av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, utkommer årligen. Ortnamnsregister ingår i jämna årgångar.

Bidrag till tidskriften sänds digitalt till Staffan Nyström med adressen (staffan.nystrom@nordiska.uu.se). Dessutom sänds en pappersutskrift till redaktionen med nedanstående adress. PM för manuskript finns på tidskriftens hemsida (www.kgaa.nu). Böcker som önskas recenserade sänds till redaktionen med nedanstående adress.

Tidskriften distribueras av eddy.se ab, Box 1310, SE-621 24 Visby, Sweden. E-post: order@eddy.se. Telefon: 0498-253900. Frågor rörande abonnemang och distribution riktas till eddy.se ab.

ISSN 0077-2704

NAMN OCH BYGD

Box 135

SE-751 04 UPPSALA

Sweden